

SUMAR

LITERATURĂ MODERNĂ

- STANCU ILIN. *Proza artistică a lui B. P. Hasdeu*..... 3
- NAE SIMION PLEȘCA. „*Mărci beletristice*” *comune în publicistica și lirica lui Eminescu*..... 17
- ZANFIR ILIE. *V. A. Urechia: un debut publicistic cu multiple valențe*..... 21

LITERATURĂ CONTEMPORANĂ

- FLORENTINA NARCISA BOLDEANU. *Metacritica poeziei viere în exegeza românească de sinteză*..... 29

ETNOLOGIE

- NICOLAE COJOCARU. *Tradițiile de întemeiere la români*..... 37

PORTRET LITERAR

- NICOLAE BILEȚCHI. *Alexandru Burlacu: existențe prospective și introspective*..... 43
- ALEXANDRU BURLACU. *Spațiul fără timp al Ludmillei Sobiețchi*..... 48

TOPONIMIE

- ANATOL EREMIA. *Arealul toponimic Cantemir. Considerații diacronice și sincronice*..... 53

ISTORIA LIMBII

- GALACTION VEREBCEANU. *O variantă moldovenească a cârții populare „Alexandria”. Text (I)*..... 72

LEXICOLOGIE

INNA NEGRESCU-BABUȘ. <i>Unele considerații privind contactele dintre limbile română și engleză</i>	137
--	-----

TERMINOLOGIE

EUGENIA MINCU. <i>Dublete greco-latine în dezvoltarea limbajului medical</i>	142
--	-----

RECENZII

<i>Aducătorii de cărți și hora de pomană din plaiul Cloșani</i> (IULIAN FILIP).....	147
Ion CIOCANU. <i>Fagurele și noi</i> . Chișinău: Pontos, 2013 150 p. (ANA VULPE).....	153
<i>Un studiu monografic inedit și util</i> (ALEXANDRU BURLACU).....	158
<i>Cornova 1931</i> (IORDAN DATCU).....	159
<i>Suntem mai mult cu Europa...</i> (Referințe la cartea <i>Ion Ghica. Amintirea ca existență</i> de Mihai CIMPOI) (FELICIA CENUȘĂ).....	164

OMAGIERI

<i>Scriitorul, folcloristul și omul Grigore Botezatu în referințe și aprecieri</i> (ION BURUIANĂ).....	166
--	-----

IN MEMORIAM

<i>Patriarh al filologilor români (1914-2014)</i> (TEODOR COTELNIC).....	175
--	-----

STANCU ILIN

Institutul de Istorie și Teorie Literară
„G. Călinescu” al Academiei Române
(București)

PROZA ARTISTICĂ
A LUI B. P. HASDEU

Abstract. The synthetic study is made on B. P. Hasdeu's prose, which is the most resistant writer's fiction work. The author, a remarkable researcher of Hasdeu's works, discusses the prose structure, its techniques, exuberant fantasy in binding and loosing intrigues. He also points out the writer's outstanding ability to improvise, an unusual sense of language, inventive plot, intelligence and verve with which the writer binds and looses replies, parodic imitation, parodic carnival, etc., and he concludes that „after Hasdeu's work, there opened a broad field in Romanian literature, for asserting the originality of the novel genre”.

Keywords: assumed romanticism, ludic sign, boastful patriotism, moral scruple, satiric portrait, mask play, prose microstructures, licensees allusive language, oniric literature, exuberant fantasy, genius of improvisation, inventive plot, vitriol microstructures, parodic imitation, violence of language.

Istoricii literari români sunt unanimi în aprecierea că proza reprezintă partea cea mai rezistentă a operei beletristice a lui B. P. Hasdeu. Unii critici, precum Ovid Densusianu, sunt de părere că romantismul asumat al autorului ar conferi o aură poetică întregii sale creații. Scriitorul care de abia trecuse Prutul și voia să se impună cu orice preț în societatea ieșeană debutează cu un „romanț”, care e cu greu clasificabil în sertarele cunoscute ale retoricii la modă. Proza ce avea să tulbure viața tihnită a Iașilor se intitula „Duduca Mamuca” și va apărea, în foileton, în periodicul hasdeian „Lumina (Din Moldova)” în cursul anului 1863. Primul foileton era în mâinile cititorilor în 15 februarie 1863, stil vechi, în plin carnaval. Ultimul – cel de-al șaptelea din serie – vedea lumina tiparului în numărul din 1 iulie 1863, revista încetându-și apariția în pragul vacanțelor și al mutării redactorului la București. Scrierea a fost destinată inițial distracției publicului. Era vremea petrecerilor, a balurilor mascate, a plăcerilor de tot felul. Tânăru redactor, cu vocație de gazetar, a intuit bine „hrana” de care cititorii aveau nevoie și le-a oferit-o: o istorie cu măști a unei cuceriri amoroase. „Prințipul moral” nu intra în discuție, autorul nevoind altceva, cel puțin în punctul de pornire, decât să-și satisfacă publicul. Făcea, *avant la lettre*, artă pentru artă. Folosul previzibil era sporirea semnificativă a numărului de cititori ai periodicului său, îndeosebi printre „dame” și adolescenți. G. Panu își amintea cum elevii din cursul superior colportau „în clasă pasaje din o scriere, obscenă în mare parte, a lui Hasdeu, un fel de nuvelă intitulată, mi se pare, «Duduca Mămuca». Nuvela de proporțiile unui roman pare a fi ieșit dintr-o rivalitate încă nedeclarată cu Titu

Maiorescu. Tânărul director al Colegiului Național din Iași, unde el însuși era profesor, inițiasse un curs de „prelecțiuni filosofice populare”. B. P. Hasdeu îi publică programul prelegerilor în propria sa revistă. Comentariul însoțitor însă, aparent laudativ, cuprinde ironii de abia disimulate. „Amicul și colegul”, Tit Liviu Maiorescu, este prezentat ca „profesorul *damelor*” a cărei elocvență sau gură „de aur”, după „porecla Sf. Ioan”, va învăța pe ieșence să se ferească „de orice negură”. Față cu știința adusă din străinătate a preopinentului, B.P. Hasdeu se recomandă ironic, în prefața „romanțului”, ca „doctor artis amandi”. Se adresează aceluiași public, „doamnelor și domnișoarelor” din Iași, pe care, din „invidie și egoism” vrea să le ferească de „vicleniile bărbătești”. Totul pare așezat sub zodia ludicului.

Impresia inițială persistă, deși trama nuvelei se rostogolește ca un bulgăre de zăpadă, crescând în dimensiuni de la foileton la foileton, aparent cu aluviuni parazitare din viața diurnă a urbei Iașilor. Este surprinzător să constați cum preocupările sau confruntările scriitorului, oglindite parțial în revistă, au un impact direct în desfășurarea acțiunii romanului. Apariția în scenă și evoluția personajului Vladimir Aleșchin-Uho este strâns legată de disputele pe care le are cu V.A. Urechia. Dacă președintele Comitetului Central de Inspecțiune a Școalelor din România de dincoace de Milcov luca din umbră la discreditarea și înlăturarea sa din învățământ, B. P. Hasdeu se „răzbuna”, imortalizându-i, ca într-un insectar, figura caricaturală. Îi slavizează numele păstrându-i doar inițialele V.A.U. (Uho = Ureche). Așa încât, pentru societatea ieșeană, era secretul lui Polichinelle cine se ascundea sub masca profesorului „licențiat în litere de la Universitatea de Marocco”. Portretul este complet. Sunt speculate defectele fizice, pregătirea „obscură”, grandomania, patriotismul fanfaron, lipsa oricărui scrupul moral. Vladimir Aleșchin-Uho scria foiletoane în ziarul „Adevărul”, „ascuns sub pseudonimul literei S, celei cu două fețe sucite”. Prototipul real al personajului trimitea, într-adevăr, „corespondențe din Iași” semnate S., însă pentru ziarul „Românul”. Comicul verbal este supralicitat în bună tradiție alecsandriniană. Dialogurile cu V. Aleșchin-Uho sunt grefate pe idei disparate, culese din „articolele sau ceva asemenea”, dar prezentate ca o „teorie” personală a artei, hilară și grotescă:

„– Despre ce o să vorbiți în lecția de mâne, domnule profesor?

– Voi continua, domnule N. N., developemintul nerecuzabilei argumentațiuni contra pernicioasei doptrine a sofisticilor realiști de a insinua în literatură, primaminte natura ca principiu de fond și secundaminte spiritul ca principiu de formă.

– Prin urmare o să cereți ca autorii să scrie nenatural și fără spirit? Înțelesu-v-am oare, domnule profesor?

– Perfeptaminte! Un literator, care se respectă pe sine însuși, trebuie necesarminte a fi ideale, iar nu naturale; grav, iar nu spirituale.

– Cuvîntul *grav* nu este el oare, în teoria d-voastră, tot una cu *greu*?

– Completaminte, gravitatea fiind naturalminte opozitul levității”.

Când eroul îi dezvăluie că se va duela cu baronul von R., Vladimir se dezlănțuie:

„– Romantic și realist efenat și așarnat! Tuați-l, domnule! Anihilați-l de pe suprafața pavimentului! Un romantic! un realist!”

Este o dezvoltare a unui comentariu al lui B. P. Hasdeu la o scrisoare primită de la Comitetul de Inspecțiune a Școalelor... nesemnată de V. A. Urechia: „Președintele n-a subscris-o, pesemne din muștrarea cugetului; deși această muștrare nu-l împiedecă a tuna contra «noii apucături *realiste*» în România, în cursul d-sale de literatură în Universitate: *verba volant, scripta manent*. E foarte îndemânat de a avea un cuget scris și un cuget vorbit, precum zeul Ianus din Roma avea două fețe”.

Profesorul, „a cărui singură vedere, ba chiar numele, aveau privilegiul de a face să rădă până și studentul cel mai posomorât”, se războia nu numai cu „realiștii”, ci și cu „romanticii”. B. P. Hasdeu persiflează chiar și pretențiile sale de apărător al „școlii clasice”: „Vladimir nu fuma din moralitate; el chiar făcuse într-o vreme o lungă lecție spre a dovedi că întrebuițarea tiutiuului este contra școlii clasice și caracterizează *devergondajul* romanticilor”. Neologismul subliniat îl regăsim în broșura lui V. A. Urechia, „O vorbă despre literatura desfrânată ce se încearcă a se introduce în societatea românească”.

Cât privește pe Titu Maiorescu, el are o dublă reprezentare în romanțul „Duduca Mamuca”. Întâi, o referință directă la numele criticului, luând în deriziune conferințele filosofice ale acestuia: „mă studiam cu mulțumire, pe mine însumi în toate oglinzile salonului, zicând ca junele d. Maiorescu, filosoful de la Banca Moldovei: «Lumea este o iluziune!»”. Apoi, portretul doctorului Tucia: „un tânăr de douăzeci și trei sau patru de ani, înălțuț, smolit la față, coroiat la nas, cu ochi mari, sprâncenat, cu o frunte destul de bine desenată; avea una din acele figuri cari plac și se par frumoase la întâia vedere, mai cu seamă pentru un nefizionomist, dar resping pe un cunoscător prin un nu știu ce egoistic, mârșav, viclean; un nu știu ce săpat în liniile frunții, îndoitura nasului, în trăsăturile buzelor, în schimositura zâmbetului, în focul ochilor; mai în sfârșit, un nu știu ce întipărit în toate deodată și cu neputință de a se analiza în amănunțime. Nenorocirea femeilor e de a fi absolutaminte lipsite de adâncimea spiritului. Judecând lucrurile numai după cea dentâi vedere, ele strigau: Monsieur Tucia est charmant! și *Monsieur Tucia* devenise, în câteva luni, doctorul favorit al damelor”. Vârsta personajului corespunde cu vârsta prototipului. La 10 februarie 1863, Titu Maiorescu împlinise 23 de ani. Este exactă și descrierea înfățișării sale. Subiectivă până la vitriolare pamfletară este interpretarea trăsăturilor tânărului critic. Deși autorul se declară a fi un „fizionomist” (ca și Balzac, de altfel), caracterizările de „egoistic, mârșav, viclean” sunt înverșunări care își au explicația în relațiile concrete dintre cei doi oameni de cultură în competiție în urbea Iașilor. Îmi vine în minte urmărirea diabolică a intrărilor și ieșirilor de la ore ale profesorului de statistică și istorie, de către un spion al directorului Gimnaziului Central, T. Maiorescu, care avea pe această cale detectivistică, toate informațiile privind conștiinciozitatea lui B. P. Hasdeu în școală. Dacă adăugăm la aceste șicane, implicarea viitorului mentor al „Junimii” în manevrele oculte ale Comitetului de Inspecțiune a Școalelor din România de dincoace de Milcov privind „frivolitățile” scrierilor redactorului din revista „Lumina”, care vor conduce la destituirea din învățământ și traducerea în justiție a autorului „Duducăi Mamuca”, cititorul are motivația aluziilor ironice la adresa lui Titu Maiorescu.

Sintagma „profesorul damelor”, din „Prelecțiuni filosofice populare”, trecută în romanț sub forma de „doctorul favorit al damelor” pare un nevinovat gest de apărare.

Dar întregul comentariu în doi peri, precum și aventurile calculate ale doctorului Tucia din „Duduca Mamuca” au la bază știrile colportate de gura lumii: „Monsieur Tucia est charmant!” Ca o ironie a soartei, cel ce se implicase, cu diplomatie, în acțiunea de „asasinare morală” a lui B. P. Hasdeu, va fi el însuși tăvălit în noroiul bârfei târgului, chemat fiind, peste un an, în fața Curții cu juri, pentru aceeași învinuire de ultraj la bunele moravuri. Diferența dintre întâmplările nefericite ale celor doi profesori colegi este însă de esență: „imoralitatea” lui B. P. Hasdeu se consumase în lumea artei, pe când „păcatul” lui Titu Maiorescu avusese loc la internatul de fete, dacă dăm crezare acuzațiilor, neconfirmate la proces, ale adversarului său, Nicolae Ionescu. Atât B. P. Hasdeu, cât și directorul Colegiului Superior din Iași vor fi achitați de Tribunalul din Iași. Autorul „Duducăi Mamuca” nu-și va mai recăpăta însă postul de profesor din care fusese destituit. I se oferă, drept consolare, de către ministrul ad-interim al Cultelor și Instrucțiunii Publice, Al. Odobescu, un post la București, în Comisia documentală a mănăstirilor închinată. Titu Maiorescu, în schimb, își va relua după proces strălucita sa carieră universitară.

În altă atmosferă culturală, cea a Bucureștilor, B.P. Hasdeu încearcă să-și continue activitatea începută la Iași. Avea nevoie de un organ de presă al său. La câteva luni de la sosirea pe malurile Dâmboviței, fondează o revistă satirică intitulată „Aghiuță”. Primul număr apăsese în 3 noiembrie 1863. Aici, redactorul publicației își revizuieste „romanțul” din varianta ieșeană. Semnificativ ni se pare faptul că „romanistul” renunță complet la paginile acidulate la adresa lui V. Alexandrescu-Urechia, sub masca personajului Vladimir Aleșchin-Uho, dar păstrează intact portretul satiric al lui Titu Maiorescu, alias doctorul Tucia (Negus). În noua versiune, intitulată „Micuța”, publicată în șapte numere consecutive ale periodicului umoristic, „Aghiuță”, între 20 februarie și 2 aprilie 1864, autorul schimbă cadrul de desfășurare al acțiunii. Mediul rusesc este înlocuit cu o atmosferă studentească germană. Schimbarea este însă doar formală pentru că nu se modifică imaginea ca atare, ci doar numele personajelor, unele toponimice și câteva expresii care aminteau de Universitatea din Harkov. Ana P. devine Ana Pacht, baronul von R. va fi denumit baronul Rosen, Feodor – Ditrich ș.a.m.d. Sunt schimbate și unele funcții. De pildă, din rolul jurnalistului duhliu, asumat de profesorul Vladimir Aleșchin-Uho în „duduca Mamuca”, va rămâne doar ecoul numelui: Wahlstimme. Alt mediu, alte moravuri! Prin noul personaj, B. P. Hasdeu trimitea la C. A. Rosetti, cu care intrase, de curând, în conflict de idei: „un individ care se caracteriza prin aceea că în toată viața sa el n-a fost nemica alta decât numai sadea jurnalist”. Deși o „secătură”, reușise „ca semnătura lui să devină în ziar un lucru tot atât de neapărat ca titlul sau ca indicația tipografiei! ajunse a fi respectat chiar de acei și mai cu seamă de acei cari nu l-au citit niciodată! Atunci *Wahlstimme* a început a purta pantaloni infinitaminte scurți și plete infinitaminte lungi, ca semne de liberalism extrem; a început a nu răspunde la nemica și a întreba despre toate, dupre obiceiul oamenilor mari; și s-a otărât a funda o foaie a sa proprie”. Publicația se numea „Wahrheit” („Adevărul”) și enumerarea conținutului ei, a rubricilor, vizează fără tăgadă ziarul „Românul”.

S-au emis diverse păreri cu privire la cauzele care au condus la remanierea nuvelei/ romanului „Duduca Mamuca”. Cel mai adesea s-a invocat necesitatea eliminării pasajelor

susceptibile de a fi considerate licențioase, după procesul de presă abia încheiat la Iași și, într-adevăr, autorul a întreprins o asemenea operație. O altă motivație ce s-ar putea invoca ține de economia internă a periodicului său bucureștean, „Aghiuță”. Paginile săptămânalului trebuiau întreținute cu materiale în permanență. Cum relațiile redactorului în București erau abia la început și deci nu era înghesuit de colaboratori, va fi fost nevoit să recurgă la o scriere de succes, verificată. Rămâne însă întrebarea: de ce a fost nevoie să-i dea o tentă nemțească. Ar fi superfluu să se creadă că B. P. Hasdeu încerca să ascundă faptul că „Micuța” era doar o formă recondiționată a unei scrieri anterioare, „Duduca Mamuca”. „Romanțul” ieșean devenise celebru prin procesul cunoscut, avusese ecou și în București, așa că încercarea de a masca realitatea ar fi fost naivă și de neînțeles. Decizia de a relua, la București, scrierea publicată cu un an în urmă la Iași, ține tot de rivalitatea sa cu Titu Maiorescu. În primele luni ale anului 1864, născându-se „Junime” se afirma tot mai evident în Iași. Semne ale constituirii unui grup distinct și voința nestăpânită a tânărului profesor de a da „lovitura grozavă” au determinat de la început opoziția lui B.P. Hasdeu. Rolul de cap de școală credea a i se cuveni lui și prin periodicele pe care le-a condus la Iași, a tins mereu a cultiva această imagine. Reușise, prin revista sa „Lumina”, a anima viața culturală a urbei, încât fosta capitală politică a Moldovei ar fi devenit o capitală a spiritului: „Jeșul tinde a deveni Atenea României”. Dar întâmplările nefericite din primăvara anului 1863, în care Titu Maiorescu însuși se implicase, cu toate ezitățile cunoscute, îi vor reteza avânturile.

Din Iașul pe care îl părăsise de voie, de nevoie, soseau vești care îi răneau vanitățile. Oameni pe care încercase să și-i apropie, foști colaboratori ai revistei sale, „Lumina”, erau pe cale să se organizeze într-o societate literară. „Vina” era a ambițiosului profesor Titu Maiorescu. B. P. Hasdeu îi audiase cursurile de istorie universală de la Universitate, precum și prelecțiunile filosofice populare de la Banca Moldovei, pe care le ironizase într-un articol. Era deci în cunoștință de cauză cu cultura serioasă, de sorginte germană, pe care preopinental o posedă. Unele referințe, din „Duduca Mamuca”, la Hegel, Schopenhauer, de obicei ironice, își au originea în această realitate. Acum însă, în februarie 1864, când „Junimea” devenise o realitate și din cei cinci membri fondatori patru (T. Maiorescu, P. P. Carp, Iacob Negruzzi, Th. Rosetti) erau de formație germană, întreaga acțiune a romanului, rebotezat „Micuța”, este virată în spațiul german. Din urbea părăsită era informat însă și despre conjurația ce se punea la cale împotriva lui Titu Maiorescu, socotit un „venetic” slobod la gură în privința incompetenței unor colegi, îndeosebi ardeleni. În lunile februarie, martie și aprilie 1864, în ziarul „Românul” din București are loc un adevărat război al corespondențelor din Iași în legătură cu activitatea Institutului Pedagogic de la Trisfetite și mai ales despre vizita de documentare la Berlin a directorului Titu Maiorescu, nou numit în locul lui A. Velini. Intervine în discuție însuși „acuzatul”, după pseudonimii N. N. și Z., apoi A. Velini și V. Alexandrescu. Nu întâmplător ultima propoziție, nou adăugată variantei „Micuța”, sună astfel: „Jurnalul Wahlstimme e unul din apărătorii lui Negus pe calea publicității...”. Împrejurarea ținea trează atenția lui Hasdeu în legătură cu adversarul său și s-a decis, acum, să-și plătească polițele, reactualizându-i renumele. Prilejul i l-a oferit aria calomniei ieșene ce răzbatuse

până la București în legătură cu aventurile amoroase, la Școala Centrală de Fete, ale profesorului care avusese ideea de a ține, seara, un curs facultativ de gramatică pentru eleve și învățătoarele din Iași. Bârfa va degenera curând într-un adevărat scandal în care vor fi implicați guvernanta (pedagoga) Emilia Rickert, câteva eleve, printre care Veronica Micle, apoi mama ei, moașa Maria Câmpanu, Eufrosina Cobălcescu (soția savantului geolog Gr. Cobălcescu), Ștefan Micle și un grup de profesori ardeleni, Vasile Aaron, director în minister, procurorul Vârlănescu din Iași. De cealaltă parte, toți membrii „Junimii” și-au făcut o cauză de onoare din apărarea lui Maiorescu.

Despre proporțiile falsului incident, ce a ținut trează „inventiva trăncăneală ieșeană” mai multe luni de zile, se pronunțase însuși „acuzatul”, într-o scrisoare către V. Alexandrescu: „On dit de moi que j'ai violé cinq filles à l'Ecole Centrale, qui sont maintenant grosses et que m-lle Claudine Rickert est enceinte de Mărzescu et que c'est pour cela qu'elle est partie pour Constantinople. Est-il possible, est-il permis de souffrir de pareils horreurs sans une éclatante punition?”

La București, B.P. Hasdeu jubila. În prefața volumului „Micuța”, apărut la începutul lunii mai 1864, autorul, „doctor artis amandi”, se adresa ieșencilor, cu care nu mai putea fi în conciliabul direct: „fiindcă nu vă mai pot înșela eu, invidia și egoismul nu-mi permit a lăsa ca să vă înșele alții, așadară m-am decis a vă închina o doftorie contra vicleniilor bărbătești”. Chiar și titlul, „Micuța”, nu e fără legătură cu „micuțele” de la Școala Centrală de Fete ce-și vor purta pașii prin sălile tribunalului din Iași, într-un proces pe cât de răsunător, pe atât de nedrept.

În scurt, etapele devenirii „romanțului” hasdeian ar fi următoarele: la început, B. P. Hasdeu a oferit publicului o proză de consum, „comică” (T. Maiorescu), pentru petrecerile carnavalești; sub presiunea adversarilor săi, „romanțul” devine satiric și „ironic-reflexiv” asupra speciei ca atare; în fine, varianta „Micuța” se constituie în prima opoziție literară serioasă față de Titu Maiorescu și societatea „Junimea” ce abia se înjghebase, sub patronajul său.

Cu toată presiunea elementelor realului, structura inițială a prozei – un joc cu măști – a rezistat. Ea a fost rodul imaginației scriitorului, aprinsă în timpul călătoriei de studii la Cracovia, în atmosfera incitantă studentească din vechea universitate poloneză. Martorii acestei influențe sunt nume și cuvinte leșești, dar mai ales fragmente din cântecele goliardice ce vor fi fost încă vii, transmise prin generații din Evul Mediu timpuriu. Nu în ultimul rând trebuie luată în considerare și latura sentimentală a împrejurării că la Universitatea Jagiellonă din Cracovia studiasse bunicul său Tadeu, care va fi notat asemenea producții din moment ce o parte a creației acestuia e atinsă de reverberațiile literaturii vaganților. În „Duduca Mamuca”, răsună cu toată forța lor satirică versuri în limba latină și cântece studentești „compuse la Berlin sau la München, cine mai știe”:

So geht's in Academiis
Da giebt es viel Doctores,
Plus tamen est in titulis,
Sunt sine fructu flores,

Gelehrte wenig, Docten viel
 Das lass' mir sehn in Quasi-Spiel,
 Freche Stirn,
 Schwaches Hirn,
 Doctores sunt vel quasi,
 Sie lehren nur so quasi...
 (Așa se întâmplă în universități
 Acolo sunt mulți doctori
 Celebri mai mult prin titluri.
 Sunt flori fără fruct,
 Titrați dar prea puțin învățați.
 Totul pare un semijoc.
 Figuri insolente
 Minte puțină,
 Sunt doar semidoctori
 Și ne dau o semiînvățătură).

Nu este exclusă și o componentă livrescă a relației cu cântecul medieval marcat în cadrul romanțului prin reproducerea unor versuri trubadurești în limba franceză.

Marlborough s'en va-t-en guerre

Mironton...

Tocmai în acești ani cercetările medievistice se intensificaseră. Erau exhumate, astfel, două manuscrise de la mănăstirea Benediktbeuren din Germania care vor forma miezul binecunoscutei culegeri goliardice „Carmina Burana”, cu rădăcini adânci în „Ars amandi” a lui Ovidiu și a anacreonticilor Antichității. Vinul, petrecerile și iubirea, cu accente adeseori triviale, sunt temele predilecte. În „Duduca Mamuca”, referința la Ovidiu este directă, în partea ultimă a povestirii, publicată după ce autorul compărase în fața Curții criminale: „simțul de pudoare și frica legii de presă nu-mi permit a descrie starea în care se afla tocmai atunci fericita păreche. Ovidiu a zugrăvit-o de mult lătinește:

Nunc juvat in teneris dominae jacuisse lacertis:

Si quando, lateri nunc bene juncta meo est...

(Mă desfăt abandonat fiind în brațele fragede ale domniței mele; Și mai ales acum când e strâns lipită de mine)”.

Microstructuri ale prozei pe care o analizăm amintesc de tehnici ale vechilor povestiri medievale. Astfel, relatarea în cerc a unor aventuri amoroase, într-un limbaj aluziv-licențios, din istorioarele Evului de Mijloc, care au stat la baza „Decameronului” lui Boccaccio (invocat în apărarea sa la proces), este detectabilă în „Duduca Mamuca”. În casa baronului von R., se adunau toți „paraziții universității” care „aveau facultatea lor... de a mânca, fiindu-le urât să șeadă la masă singuri... cheltuind din pungă”.

Într-o zi, studenții încep a povesti, „fiecare în parte, despre *prima sa dragoste*”. Toderiță N. N., protagonistul „romanțului”, istorisește cum o mamă își înlocuiește propria fiică la întâlnirea cu iubitul ei: „La ceasul hotărât găsesc fereastra deschisă, sar în odaie, întreb: – «Tu ești aice, Emilie?» Îmi răspunde o șoaptă: «Vino încetișor!» Ne culcăm. Rezultatul vă este cunoscut, domnilor; dar ceea ce nu știți e mirarea mea, când Emilia mă dăscălea: «nu așa... ia așa...» etc. După trei oare, petrecute într-un extaz nedescris, profesoara mea mă congediază, tot pe fereastră, de frică «să nu se scoale neneaca». A doua zi revăd pe adevărata Emilie. Închipuiți-vă împietrirea mea, când o aud scuzându-se că n-a putut să mă aștepte: «neneaca mă închisese în iatacul său și singură se culcase nu știu unde». Atunci numai am înțeles cine a fost dăscălița mea: mama înlocuise pe fată... Știți oare, domnilor, ce vârstă putea să aibă curajoasa mamă? Cincizeci și șapte de ani trei luni și opt zile! Am făcut acest calcul pe baza matricei originale! – Un tunet de hohote a răsunat la masă”. Pentru acest paragraf, B. P. Hasdeu va fi adus în fața tribunalului într-un proces de presă: „Dl procuror zice că pasajul de pe pagina 43, nr. 15, al revistei „Lumina”, în care eu descriu în ce mod o mamă a economisit pe fiică-sa Emilia, înlocuind-o pe-ntuneric în privirea amantului, dl procuror zice că acest pasaj *à la Paul de Kock*, înșirat în romanțul «Duduca Mamuca», ar fi contrar moralității publice, și s-ar osândi prin un articol oarecare din legea presei”. Împrișinatul se apără singur și va fi achitat. Dar, cum am mai spus, în varianta „Micuța”, în mod surprinzător va renunța la acest pasaj și la multe altele ce puteau fi interpretate ca violențări ale bunului-simț al cititorului. Într-un cuvânt, la însăși baza demonstrației sale în fața juraților, în numele „școlii realiste în literatură”.

Autorul va abandona însă pagini întregi ce țineau de confruntarea sa doctrinară cu V. A. Urechia, care vehicula câteva concepte trunchiate ale „școlii clasice”, împotriva nu numai a realismului, dar și a curentului romantismului. O scrisoare a lui Vladimir, localizată și datată „Harcov, 7 septembrie 185...”, pe care o publică în ziarul „Adevărul”, sub pseudonimul literei S., conține fraze gonflante: „Am scris continualmente contra romantismului; lectorii noștri pot dară aștepta că și cu această ocaziune nu ne vom abține de a scrie și de a predica contra romantismului. Romantismul și, principalmente, acea fracțiune a lui ce se denominează *realism*, e plaga societății noastre. Ea pretinde a fi eco al naturii, uitând că omul e microcosmul macrocosmului, după cum zice Spinoza și, prin consecință, «natura e absurdă». B. P. Hasdeu intervine cu o notă de subsol, nu mai puțin acidulată: „Nu știu dacă nu cumva s-au furișat în foileton greșeli tipografice; cel puțin recunoaștem verde a nu înțelege defel logica lui Aleșchin-Uho”. „Romanțul” *Duduca Mamuca* este alcătuit, tehnic vorbind, dintr-o suită de performanțe. Pe lângă isprava eroului principal de a seduce pe tânăra actriță Maria în trei zile, autorul are ambiția să cumuleze într-o singură carte cât mai multe dintre virtuțile genului. Astfel, în casa și patul doctorului Tucia, Toderiță are un vis funambulesc. Inima sau „sufierea” îi iese din piept, care se transformă într-un îngerăș. O convorbire „pedantă” are loc între cei doi. Un simulacru de filosofie este înfățișată chiar și grafic, pentru dezlegarea căreia aleargă în Tibet călare pe motanul lui Tucia metamorfozat într-un uriaș tigru. Pe piscul „Monte Bianco” dă de o „inscripție românească, cu litere negre și cu ortografie ardeleană”:

locul de veghe al „gimnosofistului” Ivan de Fellowschmutzig-nadie. Acesta îi dezvăluie calea predominării bunătății asupra răutății: fuga de oameni. „Trăind la un loc cu alții, te faci lup; trăgându-te la singurătate, redevii oaie; căci nimeni nu te mușcă și n-ai pe cine mușca!” Alunecă într-o prăpastie de nouă mii de metri, în fundul căreia mieuna motanul lui Tucia îmbrăcat în haine de călugăr. Se trezește înspăimântat:

„– De-ai ști, Tucia, ce vis am visat! Curat o pagină din Hoffmann sau din Edgar Poe”.

E o imagine hilară a „lumii ca voință și reprezentare” de sorginte schopenhaueriană, a unor idei propovăduite de „cvasi-doctorii” locali, după propria expresie a lui Hasdeu.

Dar nici această pagină – un reușit exercițiu de literatură onirică – nu va trece în varianta „Micuța”, scriitorul curățând nuvela de tot ceea ce ținea în loc acțiunea centrală: ingenioasele stratageme pentru seducerea tinerei actrițe Maria. De aici caracterul scenic al întregii scrieri. Ne aflăm parcă la un spectacol de marionete, în care autorul este, în același timp, regizor și interpret principal. Toderiță N. N. se definește la un moment dat: „*ego* fiind cel întâi” personaj. Afirmția este însă relativă, pentru că el va fi mereu dublat de autor, care nu numai că-l mișcă din umbră, dar comunică mereu cu cititorul, de obicei ironic, peste umărul protagonistului. Operația de disjungere a eroului de autor a fost mai delicată, din cauza scriiturii la persoana întâi. Dar ea este acum un bun câștigat al istoriei literare actuale. S-a cam uitat însă că primul critic care a făcut decupaje necesare, în textul nuvelei, aplicând tehnicile noi în analiza discursului narativ, a fost Sorin Alexandrescu. În 1967, într-o „analiză literară și stilistică” dintr-un volum destinat elevilor și profesorilor de liceu, el schimba fundamental optica de abordare a nuvelei/romanului *Duduca Mamuca*. Toate dezvoltările ulterioare își au punctul de pornire în aceste pagini. Chiar și citatele, cum ar fi dialogul dintre Toderiță și sluga toantă, atât de aproape de o cunoscută schiță a lui I. L. Caragiale, este preluat din păcate fără trimiterea obligatorie.

B. P. Hasdeu dovedește o fantezie debordantă în legarea și dezlegarea intrigilor. Protagonistul comentează, după prima zi de „asadiu”: „Într-o singură zi, am făcut atâtea încercături, câte nu lesne le-ar fi putut descurca într-un lung an capul unui Metternich!” Și, în continuare, el schițează tactica de viitor: „Planul meu dentru-întâi era de tot altminte: voiam să fac un asadiu strategic, regulat, prelungit: curte, curte... Dupre cum s-au întors lucrurile, văd că cucoana Ana, feldeșul și leașca vor fi tustrei instrumente pasive, cu al căror ajutor voi pătrunde, fără nicio greutate și-n timpul cel mai scurt, poate chiar într-o săptămână, în sanctuarul duducai Mamucăi”. Un asemenea „instrument pasiv”, poloneza Victoria, primește sfaturi de mișcare în scenă de la autorul-regizor: „Caută să joci bine rolul Mariei. Spune-i c-ai primit cadoul, mulțumește-i, fâgăduiește-i, șicanează-l, intrighează-l, fă ce-i vra, ești meșteră”.

În text abundă mistificările, schimbările la față. Duduca Mamuca îl întreabă pe Toderiță în mod semnificativ:

„– Vei fi mascat?”

– Nici sufletește, nici trupește, cel puțin pentru d-ta; destul că m-ai văzut în două zile sub două măști; de acum înainte voi fi cum sunt”.

Personajul principal, numit fie Toderiță N. N. (în *Duduca Mamuca*), fie Ghiță Tăciune (în *Micuța*), care se autointitulează „actor, actor în ambele înțeleșuri ale acestui cuvânt”, folosește travestiul, într-o lume văzută ca o imensă scenă. Și pentru ca spectacolul să capete noi proporții, autorul aruncă personajele în tărâmul visului, unde metamorfozele devin delirante: „Mi se părea a fi femeie și soră cu doamna Przikszewsk; duduca Mamuca se metamorfozase în bărbat, ceea ce, în adevăr, i se cam prilejea câteodată pe scenă; baronul R. mă curta pe mine, adecă pe exemplarul meu femeiesc; duduca Mamuca, se înțelege, ca tânăr curta pe Victoria. Nu-mi amintesc peripețiile dramei; știu numai că ea s-a încheiat prin două cununii de tot în caracterul visurilor; Mamuca s-a însoțit cu Prziszewska și eu cu feldeșul”.

B. P. Hasdeu se joacă nu numai cu personajele prozei sale, dar și cu sonurile și cuvintele limbii române. Iată o mostră de „conversațiune” între Toderiță și baronul von R.:

„– Spițerule!

– O!

– Desfrânatule!

– A!

– Craiule!

– E!

– Vicleanule!

– U!

– Dobitocule!

– I! I! Mai stăi și tu. Am sfișit toate vocalele și am nevoie a recurge la consune”.

Se glumește pe seama manierei ortografice: „voiești, oare, cetitorule, ca să te iubească sexul, sau cum zice dl Cipar, sepsul frumos?” În alt loc, înțeapă pe „neologiști”: „Eram dominat, adică pentru ca neologiștii să n-o înțeleagă în sens rău, aveam pe față un *domino*”.

B. P. Hasdeu mimează excelent jargonul saloanelor franțuzite, creând etajări de limbaje ce caracterizează când pe snobi, când pe ridicolii înfumurați. Neologismul savant, de obicei latinisme, va individualiza satiric prețiozitatea semidocă a lui Vladimir Aleșchin-Uho. Inventivitatea lui B.P. Hasdeu este prodigioasă. El reproduce, la un moment dat, un fragment de discuție între Toderiță și feldeș (baronul von R.) în argoul studentesc, numit de „burși” „limba totatutică”. Altă dată, specișenele de limbă oferite cititorilor sunt gratuite, pierzându-și orice fel de înțeles, ca în schimbul de replici, „în limba sanscrită”, dintre N. N. și baron:

„– Taulati stanas stubdha.

– Ksama bhag’ dadati driyatai”.

Proporțiile nu exprimă nimic, cuvintele având doar sonoritatea goală a vechii limbi clasice indiene.

B. P. Hasdeu avea geniul improvizăției. Se insinua cu ușurință în intimitatea textelor sau a limbajelor unor indivizi sau grupuri sociale, le găsea viciile de fond sau

de articulare formală pentru ca, apoi, să le spulbere consistența prin cunoscutele procedee ale domeniilor satirei sau pamfletului. Așa proceda și în disputele științifice, dar adevăratul rafinament l-a probat în opera sa literară.

Autorul basarabean avea un simț al limbii ieșit din comun, pe care, în epocă, numai I. L. Caragiale l-a egalat. Cât de nedreaptă ne apare astăzi părerea lui Nicolae Iorga despre cunoașterea „mai mult din studii” a limbii române: „cine o posedă ca filolog nu înseamnă că o poate stăpâni ca artist”. Dimpotrivă, degradarea și demontarea limbajului până la absurd nu putea fi operată decât de un fin mânuitor al condeiului. Astfel, o discuție la un prânz se transformă într-o banalitate exasperantă, voită:

„*Mamuca (cătră mine)* – Vă duceți la bal mascat?

Eu (cătră Mamuca) – Da.

Ana (cătră mine) – Veți fi cu mască?

Eu (cătră Ana) – Nu.

Mamuca (cătră mine) – Sosu-i prea sărat, nu-i așa?

Eu (cătră Mamuca) – Da.

Ana (cătră mine) – Poate vreți mai bine castraveți.

Eu (cătră Ana) – Nu.

Mamuca (cătră mine) – Dimineața a fost foarte rece.

Eu (cătră Mamuca) – Da.

Ana (cătră mine) – Aveți obicei a dormi după masă?

Eu (cătră Ana) – Nu...”

Scriitorul ne prevenise însă: „mersul conversației sămăna, prin monotonie și delicateță, cu al unei tragedii franceze în versuri”. Numai un profund cunoscător al teatrului francez și cu o acuitate critică deosebită putea decela caducitatea unor segmente dramaturgice ale repertoriului clasic. Desigur, o detașare a autorului/cititorului față de texte de referință există, dar găsim exagerată părerea acelor critici care au văzut în Hasdeu „un neașteptat precursor al teatrului modern”. După cum ni se pare hazardată și ideea de a considera nuvela *Duduca Mamuca* drept „intertextuală”. Nu trebuie să înșele trimiterile lui Hasdeu la o serie de autori vechi sau noi. Ne aflăm doar în plină epocă pozitivistă! Textualismul este o concepție actuală, fundamentată teoretic, de deconstrucție/construcție a unei narațiuni. B.P. Hasdeu nu edifică nimic. *Duduca Mamuca* este o operă comică, predominantă fiind punerea în scenă. Unele semne de implicare a cititorului țin de concepția regizorală, nu de cea epică. Un personaj arată sensul replicilor sale într-un aparteu cu publicul: „Întrebarea mea a fost pronunțată cu o naivitate perfectă”. Naivă este și „intertextualitatea” romanului lui B.P. Hasdeu. Procedeele se poate vedea mai clar în „tragedia” *Răposatul postelnic*, publicată concomitent în revista *Din Moldova (Lumina)*. Aici se fac numeroase trimiteri la subsol cu asemănările dintre unele replici și dialoguri sau scene din piese de teatru celebre, citate în original, din Plaut, Aristofan, Shakespeare, Goethe, Molière, Corneille, Beaumarchais ș.a.

Romanul/nuvela este în bună parte o suită de microstructuri vitriolate, destinate să aneantizeze atacurile adversarilor săi. Semnificativ ni se pare un dialog dintre protagonist și doctorul Tucia:

- „– Ce faci acolo, măi Tucia?
– Am tăiat un subiect.
– Pentru ce?
– Ca să fierb din el o otravă.
– Pentru cine?
– Pentru alt subiect”.

Când unele microstructuri din *Duduca Mamuca* și-au îndeplinit menirea corosivă, au fost abandonate în varianta *Micuța*. Amovibilitatea unor secvențe explică migrarea lor spre opera lui I.L. Caragiale. La multe exemple evidențiate de critici, adăugăm și noi unul: episodul cu biletele de loterie și de binefacere va trece pe seama polițaiului din comedia *D'ale carnavalului*.

Finalul „romanțului” cu manuscrisul „iroului” (care vrea să rămână „comic” până la capăt), găsit și completat de autor, este un binecunoscut truc al literaturii romantice. De fapt, rolul său este de a „despresura” cetatea cucerită și de a împrăștia personajele, nu ale „tragediei”, cum zicea vechea actriță Ana Pacht, ci ale „melodramei”. Toderiță s-a împușcat. Baronul, Maria și mama sa au plecat în Finlanda. Tucia este implicat într-un proces. Fedor și-a schimbat meseria. Cati a părăsit orașul. Până și motanul lui Tucia a murit.

Originalitatea scrierii pe care o analizăm rezidă în inventivitatea intrigilor, în inteligența și verva cu care „romanistul” leagă și dezleagă replicile. Este adevărat, autorul indică uneori modele. Personajul principal se exprimă astfel la sfârșitul primei zile de „devergondaj”: „Intriga e legată de minune, parcă într-un roman dumasian”. În afara lui Dumas, mai sunt citați în text, drept modele, încă vreo câteva nume, deja amintite mai înainte. Acuzat de imoralitate, B. P. Hasdeu convoacă, în apărarea sa, autoritatea a 17 scriitori, antici și moderni. În exegezele de până acum, istoricii literari au mai adăugat o duzină, încât interpretul de azi se simte strivit sub povara atâtor celebrități.

Duduca Mamuca reprezintă însă o reușită parodie a formelor românești, așa cum erau ele receptate în literatura română pe la mijlocul veacului trecut. Toderiță exclamă la un moment dat: „Eram o simplă unealtă a simțimentului”. Replica este plasată însă într-un asemenea context, încât cititorul recepționează atât ironia autorului, cât și poza eroului. Asemenea clișee abundă în textul prozei lui Hasdeu și multe dintre ele au fost disecate de critici. Toate însă au valoare parodică, sterilizând literatura postpașoptistă de scrieri eclecticice, epigonice, imitații rudimentare, sufocate de influențe străine nedigerate. Încercări de a aborda critic specia romanului ca atare, sub aspectul ei formal, existau în epocă. Ne gândim, de pildă, la Pantazi Ghica cu al său roman *Un boem român*. Numai că dialogul dintre autor și cititor, deși amuzant, conține doar niște *Reflecțiuni...*, exterioare acțiunii propriu-zise.

În *Duduca Mamuca*, imitația parodică constituie însăși rațiunea de a fi a scrierii. B. P. Hasdeu ia în deriziune o întreagă perioadă de începuturi a romanului românesc, când realizările citabile pendulau între nuvela istorică și sentimentală (la care se adaugă memorialistica) pașoptistă și adaptări sau imitații mai mult sau mai puțin reușite ale romanului popular și de mistere franțuzesc (Sue, Féval, Paul de Kock), cu ecouri de teză balzaciană. B. P. Hasdeu avea, de altfel, în mapele sale de lucru aduse din Basarabia

o nuvelă veche, de tip Asachi, la care trucidă tatăl și bunicul lui. O va publica în 1872, sub numele părintelui său, Alexandru Hasdeu, cu titlul *Domnia arnăutului*. Istoricii literari au arătat însă contribuția autorului *Micuței* la această creație de atelier familial. Am evocat împrejurarea pentru a înțelege mai bine de ce *Duduca Mamuca* (*Micuța*) este numită, de către autor, când nuvelă, când „romant”. Adevărul este că B. P. Hasdeu, în linia psihologiei pașoptiștilor, nu prea avea încredere în noua specie ce încerca să prindă rădăcini în literatura noastră. Sau, cel puțin, dacă nu reușea el să creeze ceva în domeniu, i se opunea printr-o memorabilă parodie. Semnificativ este faptul că o povestire, *Cățelul pestriț*, din 1871, este subintitulată ironic: „romant în două tomuri”. Procedul îl va prelua și Caragiale, care va numi o schiță, *Smărăndița*, „roman modern”.

După carnavalul parodic al primelor romane românești, B. P. Hasdeu încearcă el însuși a construi un roman istoric în trei volume, *Viața unui boier*, prezentat ca un sumum al „civilizațiunii române din secolul al XVI-lea”. Era, poate, o replică la „novela” *Doamna Chiajna* a „tânărului literat de peste Milcov, d. Odobescu, cunoscător adânc al arheologiei noastre” și care „făgăduiește a deveni Walter Scott român”. În cursul său de istorie la Colegiul Superior din Iași, noul „romanist”, B.P. Hasdeu, scria despre marele scriitor englez: „Romanurile lui Walter Scott prezintă obiceiurile, porturile, limbajul, arhitectura, reproduse, ca într-o oglindă de pe vechile monumente ale Scoției”. Dar nu va reuși să publice în *Buciumul* (iunie–august 1864), din volumul I, *Copilăriile lui Iancu Moțoc*, decât episodul întâi și începutul celui de-al doilea. Acestea vor forma, peste 12 ani, substanța unei „nuvele istorice”, *Ursita*, nereușind să scape din cadrele speciei clasice, stabilite de Constantin Negruzzi. Răzbat și aici preocupările frenologice și fiziognomice, după studiile lui Lavater, persiflate în *Duduca Mamuca*. S-au făcut apropieri între Mihu, personaj principal în *Ursita*, și Toderiță, din „romanțul” parodic, considerați a fi amândoi „farsori”, soarta primului fiind dictată de ereditate și demonism.

Tot spre pașoptiști se îndreaptă B. P. Hasdeu și când e vorba de proza istoriografică de tip romantic. El nu ascunde că modelul pentru monografia *Ioan-Vodă cel Cumplit* (1865) este Nicolae Bălcescu cu *Istoria românilor supt Mihai-Vodă Viteazul*. Arta „uvrierului și a artistului” depășește pe cea a istoriografului. Sub acest aspect, G. Călinescu vorbește de „subtilități nebune”, de „încheierile delirante” și de înclinația autorului lui *Ioan-Vodă cel Cumplit* spre „mistificare”: „Domnul devine un Machiavel subtil și «diabolic»”. Criticul reține totuși o „privește basarabeană”, zugrăvită, „cu un mare simț al tristeții scitice”: „Natura Basarabiei diferește și diferea totdeauna cu desăvârșire de aceea a celorlalte țări române.

În loc de maiestose păduri și daurite holde nu vezi acolo decât monotone eșerturi așternute cu luciul năsipului sau presărate cu debile arbuste” etc. ...

Referitor la relația dintre *Duduca Mamuca* și proza artistică a autorului, Șerban Cioculescu menționa: „La drept vorbind însă, nuvela merită o analiză a procedeelelor umorului hasdeian, nicăieri mai strălucit, care cunoaște devieri și coborâșuri în *Aghiuță*, revistă umoristică (1863), și în multe alte manifestări ulterioare”. Criticul avea dreptate dacă ne gândim la portretele în *aqua-forte*: *Un tip bucureștean*, *Domnul Nae*, *Egoarhistul*. În „romant”, o scrisoare de la baronul von Rosen este adnotată astfel: „o păstrez pân-acum ca model de originalitate și de stil, mai cu seamă de stil, ceva *à la d. Rosetti*”. Mențiunea

va odrăslî în foiletoane precum *Levassor și d. Rosetti* sau *D. Rosetti e temut și iubit*. Dar și alte mijloace ale satirei, ironiei și umorului, „verificate” în *Micuța* sunt folosite în articole precum *Zacherlinele*, sau în unele „momente” (cum le va boteza mai târziu Caragiale) de un umor spumos, grupate în ediție sub titlul generic de „caleidoscop satiric”. Chiar și pasajele înlăturate din prima variantă a „romanțului” (*Duduca Mamuca*) sunt „recirculate”. De pildă, episodul tibetan cu metamorfoze în lumea visului va fi valorificat, din punctul de vedere al mijloacelor artistice, în pamfletul *Sonata Kreutzer*, unde însă drept protagonist nu mai este motanul lui Tucia, ci câinele Cuti.

B. P. Hasdeu se ridică cu atâta violență de limbaj împotriva moralei lui Tolstoi, din romanul *Sonata Kreutzer*, apărând în fond femeia de teoria „dragostei câinești”, încât ne punem din nou întrebarea moralității scrierii sale de tinerețe, *Duduca Mamuca*. Repunem în discuție această problemă, pentru că nuvela/romanul este legată, în explicație genetică, de *Jurnalul* lui B. P. Hasdeu, operă în limba rusă din perioada studiilor la Harcov. V. A. Urechia este primul care sugerează că subiectul nuvelei ar oglindi propria biografie a autorului. Nicolae Iorga, din motive de adversitate personală, întărește această părere, aducând în sprijin „scrisori recent publicate, ale unui camarad din armata rusească”, din care ar reieși viața lui desfrânată, „cu iubiri muscălești și aventuri ușoare”. Dar, până acum, nimeni nu are știință despre aceste scrisori. Părerea autorului *Istoriei literaturii românești contemporane* a fost oarecum confirmată de publicarea, în 1936, a *Jurnalului* hasdeian. Astfel, aproape toți criticii au văzut în *Duduca Mamuca* o proiecție a propriei biografii a autorului, așa cum reiese ea din jurnal. De-abia în ultimul timp, a început să se observe, timid, că *Jurnalul* este și el, în sine, o operă literară în care ficțiunea sau „observația” mediului joacă un rol important. Precizarea o făcuse, într-o frază, încă G. Călinescu. Recent, Nicolae Manolescu, în *Istoria critică a literaturii române* (1990), subliniază „tendința de mistificare” a scriitorului în „fragmente autobiografice” și „efectul de distanțare” care ar proveni de la decupajul realist al „școlii naturale” rusești. Chiar dacă „însemnările unui iuncher” corespund în general cu itinerariile tânărului, „jumătate husar–jumătate student”, cinismul și aventurile erotice deșănțate sunt însă doar o poză romantică, ceva „à la Peciorin”, cum se mărturisește eroul *Jurnalului*. Modelul Lermontov este copleșitor și Eufrosina Dvoicenco observă asemănări evidente, în romanțul *Duduca Mamuca*, cu *Domnișoara Meri* a poetului husar.

B. P. Hasdeu, remaniind *Duduca Mamuca*, reduce la minimum cântecelele studențești și tot ceea ce ar fi însemnat o tutelă a jurnalului intim asupra nuvelei *Micuța*. El se apără de confuzia regretabilă dintre viața sa personală și subiectul operei sale, subliniind caracterul de independență al imaginii literare: „acel tip studențial care e înfățișat ca iroul intrigii, tip ce ușor se poate adevăra, din nenorocire, în toate universitățile Europei”.

Romanul *Duduca Mamuca*, „capodoperă unică în literatura românească” (Mircea Eliade), a reverberat în aproape întreaga creație artistică în proză a lui B. P. Hasdeu, dar a avut un rol benefic și asupra literaturii române în general. „Giuvaerul” hasdeian a constituit o stavilă împotriva imitațiilor, adaptărilor și pașișelor de prost gust a formelor românești de senzație occidentale. După opera lui Hasdeu, s-a deschis câmp larg, în literatura română, afirmării originalității speciei romanului.

NAE SIMION PLEȘCA
Institutul de Filologie
(Chișinău)

„MĂRCI BELETRISTICE” COMUNE
ÎN PUBLICISTICA ȘI LIRICA LUI EMINESCU

Abstract. The author tackles the way Eminescu capitalizes the myth of „Golden Age” both in poetry and journalism, highlighting common rhetorical methods: exaltation of the prototypical figures like Stefan cel Mare and Mircea cel Batrin, a paradisiac view on the past, criticism of the negative aspects of the present, eulogy of spiritual and moral values, idyllic description of nature. Poetry and journalism is a thematic, ideological and structural unit.

Keywords: myth, eulogy, opprobrium, antithesis, (publicistic) discourse, irony, grotesque, „volition”, Logos, absurd.

Scrisoarea a III prezintă un adevărat *compendiu* al sociologiei eminesciene, realizat cu mijloacele discursului poetic, aici îngroșat caricatural. Mânia etică a poetului se manifestă aici în registrul sarcasmului, care este, după cum se știe, o formă supremă a ironiei. Regăsim oprobiul prezentului și lauda trecutului din publicistică, foarte frecventa reprezentare a lumii contemporane poetului ca o *comédie de obște*, ca o *comédie a minciunii*, jucată pe o scenă ocupată de cortegii grotești ale *panglicarilor în alte țări, fonșilor, flecarilor, gușașilor, găgăușilor, bălbăișilor, canaliilor de uliți*.

În eminescologia noastră s-a vorbit despre semnificația profund filozofică a acestei teme: pe scena lumii toți joacă rolurile încredințate de providență. Tema a fost tratată, printre alții, de Shakespeare și Dante, care au exprimat și sentimentul tragic al angajării în existența umană, însoțit de amărăciunea dezamăgirii. „Eminescu contaminează motivul tradițional al lumii ca teatru cu ideea «voinței» schopenhaueriene și rezolvă întreaga alegorie în spiritul sarcastic, disociat de spectacol, al iluminismului” (Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*. București, 1960, p. 110). În viziunea poezilor „pesimiști” adâncul rațional al lumii este înlocuit cu aspirația absurdă a vieții. „Voința” a înlocuit „Logosul”, dar „nu ne mai poate inspira acel sentiment de modestie, de demnitate și împăcare de sine, legat de conștiința că rolul nostru umil este totuși indispensabil care trece ca o adiere mângâietoare prin paginile lui Epictet” (Tudor Vianu, *Eminescu*, col. Eminesciana-3, 1974, p. 56).

În *Scrisoarea III* dăm mai degrabă de un teatru al *absurdului*, jucat de actori odioși, lipsiți de personalitate, reprezentând formele fără fond, aparențele și nu esențele. Ei joacă o sinistru „comédie a minciunii”. E mai degrabă „dansul macabru” a lui Saint Săens, amintit în proza lui Eminescu. Dăm nu atât de actori, cât de figuranți, de niște humanoizi, lipsiți totalmente de *umanitate*.

Poetul realizează, în fond, fire sociologice intens comizate, înmuiate într-o densă pastă sarcastică. Este aici chiar mai multă directitate, mai multă frustețe verbală și concret realistă, prozaică, naturalistă chiar decât în portretizările din proza politică. Aproape fiecare

vers constituie o caracterizare strict individualizată, în manieră caricatural-grotescă, o definiere exactă a stării social-economice în care se afla țara la acea oră. Tabloul general capătă proporții burlești; fețele acestor personaje reprezentând „măști” (în *Epigonii*: „măști râzânde puse pe un caracter inimic”), iar fizionomia lor aspecte animaliere, mișcările le sunt mecanice, de istryioni de circ, vorbirea retorică goală, iar sufletul monedă calpă, sunt în totul creaturi ai prefăcătoriei, desfrâului, „evlaviei de vulpe”, ai „veninoaselor nimicuri”, „urâciuni fără de suflet, fără de cuget”.

„Au prezentu nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?/ N-o să aflu într-ai noștri vre un falnic juvaer?/ Au la Sybaris nu suntem lângă capiștea spoielii?/ Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii,/ N-avem oameni ce se luptă cu retoricile sulii/ În aplauzele grele a canaliei de uliți,/ Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,/ Măști cu toate de renume din comedia minciunii?/ Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul,/ De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?/ Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de cafelele,/ Ce își râde de-aste vorbe îngânându-le pe ele./ Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,/ Cu privirea-mpăroșată și la fâlcii umflat și buget,/ Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiretlicuri,/ La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri;/ Toți pe buze-având virtute, iar în ei monedă calpă,/ Chintesență de mizerii de la creștet până-n talpă./ Și deasupra tuturor, oastea să și-o recunoască,/ Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.../ Dintr-aceștia țara noastră își alege astăzi solii!/ Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii,/ În cămeși cu mâneci lunge și pe capete scufie,/ Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie./ Patrioții! Virtuozii, ctitori de așezăminte,/ Unde spumegă desfrâul în mișcări și în cuvinte,/ Cu evlavie de vulpe, ca în strane, șed pe locuri/ Și aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri...”

Scena generală a „comediei de obște” (comediei minciunii) este urmată de o scenă de asemenea caricatural-grotescă a „sfatului țării” unde se adună ceea ce poetul denumește „spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi”, „tot ce-n țările vecine e smintit și stârpitură/ Tot ce-i însemnat cu pata putrejimii de natură” (expresie a comicului împins la exces):

„Și apoi în sfatul țării se adun să se admire/ Bulgăroi cu ceața groasă, grecotei cu nas subfire;/ Toate mutrele acestea sunt pretinse de roman,/ Toată greco-bulgărima e nepoata lui Traian!/ Spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi/ Să ajung-a fi stăpână și pe țară și pe noi!/ Tot ce-n țările vecine e smintit și stârpitură,/ Tot ce-i însemnat cu pata putrejimii de natură,/ Tot ce e perfid și lacom, tot Fanarul, toți iloții,/ Toți se scurseră aicea și formează patrioții,/ Încât fonfii și flecarii, găgăuții și gușații,/ Bâlbâiți cu gura strâmbă sunt stăpânii astei nații!/ Voi sunteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni!/ I-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni!/ Și această ciură-n lume și aceste creaturi/ Nici rușine n-au să ieie în smintitele lor guri/ Gloria neamului nostru spre-a o face de ocară,/ Îndrăznesc ca să rostească pân' și numele tău... țară!/ La Paris, în lupanare de cinismu și de lene,/ Cu femeile-i pierdute și-n orgiile-i obscene,/ Acolo v-ați pus averea, tinerețele la stos.../ Ce a scos din voi Apusul, când nimic nu e de scos?/ Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă,/ Cu monoclu-n ochi, drept armă bețișor de promenadă,/ Vesteiți fără de vreme, dar cu creieri de copil,/ Drept științ-având în minte vre un vals de Bal-Mabil,/ Iar în schimb cu-averea toată vrun papuc de curtezană.../ O, te-admir, progenitură de origine romană!”

Poetul va infiltra mai departe în discursul său publicistic vulcanic două versuri care expun principiul mult discutat din sociologie, a „câștigului fără muncă”.

„Și acum priviți cu spaimă fața noastră sceptic-rece./ Vă mirați cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?/ Când vedem că toți aceia care vorbe mari aruncă/ Numai banul îl vânează și câștigul fără muncă,/ Azi, când fraza lustruită nu ne poate înșela,/ Astăzi alții sunt de vină, domnii mei, nu este-așa?/ Prea v-ați arătat arama sfâșiind această țară,/ Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară,/ Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei,/ Ca să nu s-arate-odată ce sunteți - niște mișei!// Da, câștigul fără muncă, iată singura pornire;/ Virtutea? e-o nerozie; Geniul? o nefericire”.

În articolele *Muncă și producțiune*, *Cauza tuturor relelor noastre: lipsa de muncă*, în numeroase editoriale din *Timpul* munca este văzută ca un punct generic, ca un *fundamentum divisionis* a existenței umane și sociale. O societate care nu se întemeiază pe muncă, opinează el, este o societate coruptă, imorală, or, nu există un rău mai mare decât decăderea morală generală.

Unei asemenea situații dezastruoase îi este contrapus principiul ierarhiei sociale ca „ierarhie a muncii”. Dacă în Evul Mediu, marcat de războaie, vitejia era considerată virtutea supremă prin care un om se putea ridica deasupra poporului, azi principiul de a se ridica „ar trebui să fie munca fizică și cea intelectuală; dar munca, nu aparențele muncii; producerea reală, nu specula, gândirea proprie, nu plagiatul, onestitatea, nu aparențele onestității; virtutea, nu pretextarea virtuții” (*Dacă vorbim de adunătură...* din 26 mai 1883).

Reformele sociale pot fi folositoare numai dacă se bazează pe muncă luată ca factor determinant, care dă sens vieții individuale și obștești și în care se convertesc valorile morale și materiale. În contextul unor asemenea stabiliri de criterii, se constată că liberalismul cosmopolit, boala cronică de care au suferit părți întregi ale societății, a adus multe rele dintre care cel mai mare e că „nenumărate nulități sub pretextul liberalismului și al democrației se servesc de stat și de libertățile lui pentru a câștiga o bucată de pâine pe care pe calea muncii oneste n-ar putea-o câștiga; să nu uităm asemenea că acest câștig, la care oricine poate ajunge fără muncă, deprinde pe oameni de a spera totul după schimbările politice, demoralizându-i sistematic, făcându-i lingușitori și servili către mărimile zilei, prefăcându-i în demnitari și calomniatori, încât liberalismul în România, în loc de a avea drept rezultat oțelirea caracterelor, a avut din contra acelea de a bizantiniza și a vesteji oamenii ce erau încă neatinși de acel rău” (*Promulgat și sancționat* din 14 octombrie 1879, cit. după Eminescu, *Opere IV, Publicistica*, col. *Opere fundamentale*, coord. de acad. Eugen Simion, București, 2000, p. 935).

Echivalențe ale versului „Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie” se pot de asemenea identifica în mai multe articole, în care se vorbește despre povara crescândă a dărilor pe care o duce țaranul și despre legile luate în pripă și prin conspirații de partid („Numai acolo sunt legi adevărate, scrie *Timpul* din 15 ianuarie 1852, care modifică o veche sau o greșită ordine de lucruri și numai ele sunt în stare a agita în adevăr cugetarea și voința unui popor”).

O realitate economică concretă o reflectă *Doina* și în special versurile ce se referă la impactul „drumului de fier”. „*Doina*, consideră un politolog, ar putea fi considerată un imn al claselor țărănești de pretutindeni din lumea «periferiilor sistemului capitalist» mondial și al imperiilor de orice fel, clase care au fost supuse unei exploatări tot atât

de grave prin consecințe ca și efectele unui *genocid*. Laboratorul ideologic al *Doinei* trebuie căutat în articolele publicistice ale lui Eminescu, precum este și acesta scris după serbările de la 10 mai, a căror «fațadă» nu poate ascunde cealaltă lume, lumea țărănească oprită asupra Bucureștiului unde-și căuta răspuns la cererea seculară de pământ și reforme” (Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*, Galați, 1994, p. 153).

Poemul *Împărat și proletar* nu e doar transpunerea poetică a unui ecou la epoca numită a Comunei și a meditațiilor asupra „al lumii sâmbur dorința și mărirea umane roade” ce se petrifică „unul în sclav, altul în împărat”, asupra visului și morții, eternei alergări și a convingerii finale că „vis al morții eterne e viața lumii întregi”, a antitezei proletar (care îndeamnă la luptă) și Cezar (adâncit în gânduri și convins de măreția sa). Poetul dă expresie aici procesului *proletarizării* declanșat în lume și în țară, care constituie obiectul analizei în articolele care descriu în special situația țărănimii. În articolul *În discutarea proiectului de majorat...* face un tablou fenomenologic al situației agrare, pronunțându-se împotriva sărăcirii clasei țărănești prin diviziuni și subdiviziuni ale locurilor de arătură. Urmarea divizibilității este *proletarizarea* populației, „cumplita sărăcire”. „Care va fi rezultatul? întrebă poetul. Sărăcirea tuturor, proletariatul tuturor. Nu credem însă ca cineva să susțină că proletariatul este idealul la care tinde un stat” (Eminescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 1037). De aceea, denunță îngrădirea celor tari, „cu averea și mărirea în cercul lor de legi”, conspirarea acestora „contra celor ce dâșii la lucru-i osândiră/ Și le subjugă munca vieții lor în întregi”, „De ce să fiți voi sclavii milioanelor nefaste,/ Voi ce din munca voastră abia puteți trăi?”, se întrebă poetul prin intermediul discursului unuia din „copiii săraci și sceptici ai plebei proletare”.

Similitudinile dintre cele două sectoare ale operei lui Eminescu nu se reduc, bineînțeles, la înrudiri de teme și de expresii.

Unele din articolele publicistice sunt adevărate *poeme*, demonstrând comunitatea de procedee ale „meșteșugului retoric”, după cum a arătat Monica Spiridon sau chiar o comunitate de „mărci beletristice”, analizate de Constantin Parfene: *repetiții, ambiguități, plasticități, maxime, figuri ale interogării, retorică, metafora, epitete, expresii populare*. Cercetătorul distinge adevărate *portrete expresive, pamflete și chiar elegii în proză* (*Pe arborul tăcerii...*).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*. Galați, 1994, p. 153.
2. Mihai Cimpoi, *Critice, 9, Identitate și alteritate*. Craiova, Chișinău-Dumbrăveni, 2011, p. 16.
3. Monica Spiridon, *Eminescu-proza jurnalistică*. București, 2003, p. 9, 192.
4. *Opere IV, Publicistica*, col. *Opere fundamentale*, coord. de acad. Eugen Simion. București.
5. Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*. București, 1960, p. 110.
6. Tudor Vianu, *Eminescu*, col. *Eminesciana-3*, 1974, p. 56; 2000, p. 93.

ZANFIR ILIE
Universitatea de Stat
din Moldova
(Chișinău)

**V. A. URECHIA: UN DEBUT PUBLICISTIC
CU MULTIPLE VALENȚE**

Abstract. Much appreciated during his lifetime and in posterity, V. A. Urechia (1834-1901) met the needs of his time via education, literature and cultural messianism as well as via his published works. A pertinent analysis of V. A. Urechia's publishing activity can not be performed without considering the social, cultural and political environment of the time. It is important to separate the short-term criticism, dominated by invectives from the objective criticism in order to provide a more accurate image of V. A. Urechia's publishing activity. The article tackles V. A. Urechia's publishing debut, an article named *A Dream*, published in the almanac *Romanian Horn* (*Buciumul Roman*), which presents the opinions of the future scholar on some Romanian scholars' trend of the Romanian language latinization, a trend popular at that time. The work examines the writer's plentiful activity in press as he was the founder of many periodicals, *Opinion* (*Opinia*) (1857), *Bison and Eagle* (*Zimbrul și Vulturul*) (1858), *The Danube Star* (*Steaua Dunarii*) (1859), etc. V. A. Urechia's whole activity: historical, literary, dramatic is journalistic by nature. During his stay in Paris as a journalist he did much to support the development of Romania towards its modernization.

Keywords: V. A. Urechia, publishing, publications, founder, periodicals.

Personalitate polivalentă a culturii române, Vasile Alexandrescu Urechia, a fost mai mult decât istoric, profesor universitar și politician. Contribuțiile sale la fondarea unor importante instituții culturale, la legiferarea învățământului românesc sau la aducerea în lumină a unor fapte istorice sau culturale au fost remarcate și evidențiate de cei care și-au propus examinarea proceselor de devenire cultural-istorică și spirituală a neamului. În acest context, poate fi constatată valorificarea insuficientă de istoria literară a contribuției aduse de scriitor la dezvoltarea publicisticii literare românești.

Debutul în publicistică al lui V. A. Urechia poate fi considerat, după propriile mărturii, articolul „Un vis”, apărut în anul 1853 în *Almanahul Buciumului Român* [1] (fiind precedat, ce-i drept, de debutul poetic în paginile nou înființatei gazete ieșene *Zimbrul*, cu fabula în versuri „Zimbrul și Vulpea” [2], ce cuprindea aluzii vizibile la climatul politic, la povara ocupației și la cenzură). Articolul „Un vis”, care reprezintă prima luare de atitudine a viitorului cărturar împotriva latinizării limbii, după aducerea în redeschisa Academie a unor profesori din Ardeal, adepți ai teoriei latiniste, apărea cu semnătura V. Alecsandrescu [3].

Scris ingenios, într-o vreme în care August Treboniu Laurian și Patriciu Drăgălina militau pentru latinizarea limbii, articolul ironizează modul în care limba română devenea „...o limbă radicală pocită, imposibilă...”, aducând exemplificări sarcastice și „profefind” că „de o merge școala tot în direcțiunea filologică ardeleană, la 1852 vom avea o limbă ca aceasta: *Hodie Lingua Romana e propinguata de lingua latina. Pauci pot să o scribere. Iuventuteastudiă două deci anni numai propter ca scribere se poată dopo Gramateca Hodie Populus altralinquit... Ergo-vedeti quo linguacultiora este!...*”

Articolul a reținut atenția lui Kogălniceanu, Alecsandri, C. A. Rosetti. Aceștia îl încurajează pe mai tânărul confrate de condei, motivație mai mult decât suficientă pentru a-i spori avântul și a-i da încredere în sine. Tânărul autor a avut ocazia să-l întâlnească din nou pe Mihail Kogălniceanu, care l-a apreciat și l-a încurajat să continue lupta „*contra scâlciitorilor de limbă, așa cum a făcut el mereu în jurnalele ce însuși a publicat*”. Din acel moment cultul lui Urechia pentru Mihai Kogălniceanu „*a fost neîntrerupt*”, după cum remarca publicistul în scrierile sale mai târzii.

V. A. Urechia relatează, de altfel, în articolul „Cum am cunoscut pe Alecsandri”, inclus ulterior în volumul „Legendele Române”, istoria publicării în calendarul „Buciumului Român” ce se tipărea la Iași, a articolului „Un vis”, ce a avut ca urmare recomandarea sa poetului Vasile Alecsandri de către D. Gusti, fostul primar al Iașului. Descriind emoția resimțită în urma întâlnirii cu „bardul de la Mircești”, V. A. Urechia relatează următoarele: „*La ora unu după amiază eram la poarta caselor în care ședea Alecsandri, în dosul hotelului Binder. Era, când am intrat, întins pe o canapea à la ministru, P. P. Carp; răsturnat pe un fotoliu stătea Rolla; pe altul era Dimitrie Ralet, viitorul vornic bisericesc al lui Grigore Ghica Vodă. În picioare lângă masa de nuc de lângă canapea stătea Alecu Russo, cel care mai târziu avea să se illustreze printr’o serie de articole în «România Literară» a lui Alecsandri, combătând ca și mine scâncierea limbii prin neologisme, dar căzând și el în excesul și exagerarea arhaismelor. Eram în fața unui aeropag literar.*

Mă oprii, sfârșit de emoțiune, la doi pași de lângă ușă neștiind ce să fac și cum să încep.

Alecsandri cât mă văzu intrând, se ridică din tologeala lui și înaintă spre mine. Rolla imită pe Alecsandri. Ralet rămase cu mâna sa mică în favoriții săi negri ca pana corbului, căutând negreșit cu indiferență spre noul venit.

Alecu Russo oprindu-și vorba pe buze – vorbea când am intrat – mă măsură cu ochii întrebând pe Alecsandri cine sunt.

– Iată Alecule și boier Dumitrache Ralet, zice Alecsandri, iată tânărul autor al «Visului» care l-am cetit deunăzi împreună!

L-au cetit împreună! Acuma inima nu mai bătea, ci se dilatase în piept de nu mai încăpea.

– Mi-au cetit visul împreună. Ce onoare!

Apoi apucându-mi mâna, care sfoasă bălăbănea mai mult spre spete, mă atrase până la un fotoliu de lângă masă, mă făcu să șed, zicându-mi:

– *Bine tinere, ai scris nu numai frumos, dar ai criticat și drept pe cei care strică minunata noastră limbă românească.*

Și începură tustrei a-mi cita părți din lucrarea mea, pe când eu, gotcă la față de plăcere, mi se părea că mereu cresc în corp și picioare, de nu o să mă mai încapă nici fotoliul, nici camera”.

Acestea se petreceau înainte de sosirea lui Maiorescu la Iași, adică în epoca de după 1848 și de însuflețită pregătire pentru realizarea celei dintâi uniri naționale de la 1859.

Ascensiunea rapidă a tânărului V. Alexandrescu se explică și prin entuziasmul general instalat, odată cu venirea lui Grigore Ghica, în lumea literară și artistică. Cu fiecare text publicat, tânărul scriitor se apropia de câte un corifeu al culturii din acea perioadă. Astfel, atrăsese atenția lui Alecsandri care l-a încurajat să scrie după ce i-a citit *Grinda de Aur*, luându-l și colaborator la *România Literară*, precum și pe cea a lui Negruzzi, Dumitru Ralet, vornic bisericesc, și a lui Atanasie Fătu, fondator al „Societății pentru încurajarea tinerilor la învățătură”. Luxul de amănunte cu care sunt zugrăvite aceste întâlniri în memoriile cărturarului relevă încă o dată șansa uriașă de care s-a bucurat la începutul carierei sale.

La Paris, vornicul bisericesc Ralet l-a prezentat secretarului francez al Domnitorului Ghica – partizan al unirii – ca pe un bun cunoscător de franceză. V. Alexandrescu se pomeni atunci în compania celor mai importanți ziariști ai vremii, lucru care nu putea să nu-l marcheze pentru restul vieții. Grigore Ghica, „cu mari sacrificii bănești”, a reușit să „stârneasă” interesul celor patru ziare importante din Franța pentru soarta Principatelor pe cale de a se uni. Pentru un tânăr studios familiarizarea cu informațiile, selectate și traduse pentru publicare în franceză, au constituit o veritabilă experiență jurnalistică. S-ar putea spune că tocmai atunci a început, practic, activitatea publicistică a lui V. A. Urechia, grație căreia a cunoscut importanți redactori, precum Cucheval-Clarigny, director la „Constituționalul” și coordonator al celorlalte trei ziare oficiale.

De observat că toate împrejurările vieții sale pariziene îl conduc spre o carieră jurnalistică, tânărul Alexandrescu implicându-se în chestiuni cu adevărat importante pentru țară. Începând să publice în ziarele franțuzești, atrage atenția emigranților munteni pașoptiști, C. A. Rosetti, Cezar Bolliac, frații Dimitrie și Ion C. Brătianu, care pe atunci luptau „...*contra curentului ce se făcea în opininea publică de Le Siècle în paguba Principatelor și în profitul Italiei. Ba chiar pentru ca să câștige și pe italieni, în contra tiesei jurnalelor franceze, Ioan Brătianu și C. A. Rosetti cătau să-și apropie cât mai mult pe Mazzini, mai ales în urma atentatului lui Pianori asupra lui Napoleon al III-lea...*”.

Printr-un doctorand la medicină, pe nume Romalo, V. Alexandrescu ajunge la C. A. Rosetti, întâlnire favorabilă ce-i va aduce noi deschideri, dar care-l va obliga mai târziu să-și împartă prietenia și simpatiile politice între acesta și celălalt binefăcător al său – Kogălniceanu. Recunoscătorul V. A. Urechia își va sacrifica reputația, fiind considerat de unii contemporani oscilant și indecis, dar le va rămâne fidel celor doi.

Așa cum, datorită orientării lor politice, C. A. Rosetti și ceilalți emigranți pașoptiști nu puteau publica în ziarele oficiale, V. A. Urechia devine „*agent politic al emigraților*” și intermediar între aceștia și presa pariziană: „...*prin mine ei puteau publica articole*

ce de altfel erau aruncate la coș, din cauza relațiilor lor cu Mazzini... Numai de la Cezar Boliac nu-mi era îngăduit să iau articole, căci, din nenorocire, lupta care va continua mai apoi în țară, între Boliac și ceilalți patruzeci și optiști, era manifestă și atunci la Paris”. Astfel, informațiile și evenimentele din țară treceau prin mâna „agentului de presă” V. Alexandrescu, înainte de a apărea în cele patru mari cotidiane pariziene. Tocmai pe acest fundal destul de confuz și ineficient, într-un moment de avânt patriotic și pentru a putea continua susținerea cauzei unioniste sub domnitor străin, a apărut *Opiniunea*, primul ziar fondat de V. A. Urechia.

Perioada pariziană poate fi considerată cu adevărat începutul propriu-zis al activității publicistice a scriitorului. Chiar dacă debuturile sale în țară au avut destule ecouri, abia la Paris, printr-o fericită conjunctură, ajutat și de C. A. Rosetti, dar și de Ralet, ca răsplată pentru îngrijirea tipăririi cărții acestuia, V. A. Urechia începe o adevărată și intensă activitate publicistică. Este unanim recunoscut că perioada cea mai ferventă a jurnalistului Urechia începe în preajma Unirii Principatelor. *Opiniunea* (1857), *Zimbrul și Vulturul* (1858), *Steaua Dunării* (1859), iar mai târziu – *Ateneul român* (1860-1861), *Dacia* (1861), *Adunarea națională* (1869-1870), *Informațiunile bucureștene* (1870), sunt primele ziare fondate sau din a căror componentă va face parte energicul tânăr gazetar. Și va scrie, neocolind niciun subiect care apare în discuția publică, pronunțându-se asupra diferitor probleme din cele mai diverse domenii, uneori grăbindu-se și făcând greșeli care aveau să-i aducă multe critici.

Opiniunea, organul românilor din streinătate, apare la Paris, din 18/30 martie până la 2/14 mai 1857 (când își încheie existența din cauza restricțiilor de a fi difuzat, impuse de vama austriacă). Ziarul apare după ce un grup de susținători ai ziarului *Buciumul* (cu durata apariției – 10 martie – 3 mai[4]), care apărea sub conducerea lui Cezar Bolliac, s-au despărțit de acesta și au fondat, sub direcțiunea și coordonarea lui V. A. Urechia săptămânalul *Opiniunea*” [5, p. 189]. S-ar putea presupune că, dacă ar fi apărut în zilele noastre, ar fi fost trecut cu vederea, fiind considerat o efemeridă fără importanță. Dar, în acele vremuri în care românii mai luminați erau pătrunși de importanța transformărilor sociale și a modernizării țării, a alinierii la standarde occidentale, orice pas spre aceste idealuri era important. De observat însă că, deși aveau aceleași idealuri, intelectualii de atunci demonstau o dezbinare evidentă, fiind dominați de orgolii și interese. Memoriile lui V. A. Urechia, prezintă circumstanțele în care a apărut *Opiniunea*, ziarul unde și-a început activitatea de publicist militant și unionist și pe care l-a inițiat, redactat și editat cu ajutorul material al unui grup de emigranți politici și de studenți:

„Se simți nevoia publicării unui jurnal românesc la Paris, care să întrețină în țară curentul național unionist, din cauză că libertatea presei nu mai exista în principate. Pe dată ce eu scosei *Opiniunea*, organul românilor din străinătate, evident sub inspirațiunea emigraților, Bolliac scoase și el un jurnal propriu sub titlul *Buciumul*, așa că se văzură la Paris două jurnale mari române la aceeași dată”.

O supoziție se impune în acest context: să fi avut interes cărturarul Urechia să devanseze momentul apariției? Deși a fost rival cu Cezar Bolliac, dacă judecăm

după cele de mai sus, Urechia, oricum, va deplânge mai târziu, în seria de articole „Amintiri contemporane”, pe care le va publica în ziarul *Secolul XX*, uitarea nedreaptă a acestui patriot și jurnalist. Amintindu-și de fondatorul *Buciumului*, Urechia va scrie: „Anul 1881 debutează rău în privința românismului, căci răpește națiunii doi bărbați de valoare: pe Cezar Boliac și August Treboniu Laurian”. Și trecând peste perioadele în care viața i-a situat în tabere diferite, va conchide, poate ca o prevestire pentru soarta sa și a multor alți cărturari, jurnaliști patrioți, care vor fi uitați cu tot cu faptele lor: „Azi prea este uitat Cezar Boliac și această uitare el n-o merită nici prin lucrările sale ca gazetar, nici prin cele literare”. Cu toate că nici nu se vorbea pe atunci despre deontologie profesională, avem un exemplu de conduită onestă a unui adversar de idei față de confratele său. Spre regret, avem temeuri pentru a constata că azi opera lui Bolliac, ca și cea a lui Urechia, și a generației marilor deschizători de drumuri și instituții culturale, zace uitată pe rafturile bibliotecilor, spațiul public fiind preocupat de cu totul alte problematice.

Cităm din articolul-program al *Opiniunii*, pentru a vedea orientarea și anvergura acestui hebdomad și a celor care scriau aici: „Când viitorul țărilor noastre are a se otări de noi înșine; când românii din ambele principate sunt chemați să-și arate curat voința lor; când divanurile ad-hoc au să se pronunțe asupra soartei a cinci milioane de români, în aceste împrejurări excepționale fură adresate în Paris, chiar în arena luptelor; cereri ca să se înființeze aici un jurnal, organ al opiniei tuturor românilor din Paris, care să exprime adevăratele voințe ale țărilor; trebuințele lor; și să lumineze idei, care, nu ne îndoim, sunt ideile tuturor românilor ce-și iubesc țeara”.

Revendicându-se de la înaintași, care la vremea lor au știut să fructifice momentele prielnice, așa cum sunt obligate de-a lungul istoriei să facă statele mici în fața pretențiilor celor mari, tinerii adunați în jurul *Opiniunii* scriu și încearcă să trezească populația din țară, care nu avea nici măcar dreptul la liberă exprimare. Din acest punct de vedere, dovedesc o maturitate politică și un curaj care trebuie apreciate. Tinerii preiau această sarcină de la înaintașii lor și promit să continue lupta pentru afirmarea românilor. Scopul lor declarat este unirea Principatelor sub domnitor străin, pentru că aceasta era singura posibilitate pe atunci.

„...Românii din Paris și mai înainte, pe când soarta țării se dezbătea în sânul congresului european, au apărut, după puterile lor, drepturile ei, ca singurii ce aveau libertatea de care erau lipsiți frații lor din țeară. Acum, auzind chemarea ce li se face, pătrunși de trebuința ce s-a făcut simțită în țeară chiar, au îmbrățșat cu căldură această propunere și au format un comitet de redacție compus de cinci mădulari, ce au avut majoritatea de 40 și 39 de voturi ca să lucreze la un jurnal, organ al românilor moldoveni și munteni din streinătate”.

În continuare se arată că ziarul va reprezenta interesele tuturor românilor, și că s-a votat cu unanimitate alegerea conducerii și a direcției de luptă, scopul fiind: „...fericirea patriei lor comune. Fie ca unirea noastră să stea de exemplu fraților noștri din țeară!”

La fel ca și pașoptiștii cu un deceniu în urmă, tinerii se uneau, propunând un model celor care rămăseseră în țară, unde nu aveau nici un mijloc de informare, bravând chiar în fața greutăților și obstacolelor care n-au întârziat să apară: „*Jurnalismul, ca un element irezistibil al vieții unui popul în mișcare, își face loc de la sine însuși, fără să bage în seamă de legile care se silesc de a-l stavila și noi tot așa, ca Barnave din Girondins, am zis de-ndată ce cetirăm cele de-ntîi numere ale Timpului ș-ale Concordiei din București. Poporul român e în mișcare, și nu va fi lege care să izbutească a comprima până în sfârșit glasul său ce strigă după viață. Apariția foilor citate întărește zisa noastră*”.

Dacă se ține cont de vârsta pe care o avea atunci Urechia, se poate de afirmat că era destul de responsabil și preocupat de soarta țării care, de fapt, se decidea atunci. Tinerii români aflați atunci la studii nu erau toți „*stâlpi de bordel, de crășme, cafenele...*” cum i-a pus la punct Eminescu, ci mulți dintre ei, printre care și tânărul Vasile Alexandrescu, aveau o maturitate politică demnă de remarcat și prețuit.

Nu știm cu exactitate, dacă acest articol-program a fost elaborat în întregime de V. A. Urechia, dar faptul că el era directorul/redactorul șef al acestei publicații, care prin exemplul membrilor ei demonstra că unirea românilor, atât de târziu realizată, este posibilă și că de-a lungul întregii sale vieți, cu sacrificii, a urmat această profesie de credință, cu toată coerența, efortul susținut și iubirea de patrie, oricât de patetică ar părea interpretarea.

Atunci Principatele Române aveau nevoie de spirit unitar. Realizând că această unire nu poate fi făcută sub un principe român, din diverse cauze, care țineau mai degrabă de rivalități și invidii, grupul adunat în jurul lui Urechia la Paris militează pentru aducerea unui principe străin, dar „*... de rasă latină*”, care va asigura suveranitatea și unirea. Puține popoare au apelat în istorie la astfel de soluții. Poate fi considerat rușinos faptul că nu s-a găsit în țară un om care să adune toată suflarea românească în jurul său. Au fost multe voci ale opiniei publice, în formare pe atunci, care se opuneau. S-a văzut însă că această strategie avea să dea roade.

De actualitatea mesajului transmis de *Opiniunea* românilor aflați la Paris, mărturisesc următoarele rânduri: „*Inima e ca și poezia, sau mai bine la români e poezia, ea nu ne spune decât dorurile, aspirațiile... dar nu ne arată și mijloacele de a le realiza. Nu e destul acum să dorim, să ne esortăm, să cântăm suveranitatea națională, ci e timpul s-o dovedim Europei, s-o avem, să ne-o scriem fără temere pe frunțile noastre... Europa, care a citit-o, așa zicând, în inimile noastre cernite, va aplauda strălucirea ei pe stindardele neamului latin de la Dunerea*” [6, p. 191]. Aceste rânduri arată conștientizarea încă de pe atunci a faptului că poporul român s-a mulțumit adesea cu talentele sale native, neștiind însă că politica se face cu alte mijloace. Țara era în curs de unificare, împotriva voinței puterilor străine care dominau și pe atunci Europa și aveau toate interesele să păstreze un popor dezbinat, pentru o mai bună dominare a lui. Acei tineri, aflați în capitala culturală a Europei de atunci, au înțeles că e nevoie de o informare a opiniei publice în formare la acea vreme, de o strategie pe placul celor care conduc destinele politice

sau cel puțin de o punere a acestora în fața unui fapt împlinit. Iar acest fapt urma să fie alegerea unui domnitor străin, care să fie acceptat de aceleași puteri străine.

Într-un anumit sens, Urechia, de rând cu ceilalți gazetari, poate fi considerat printre primii, după pașoptiști, ambasadori ai românilor în Europa: „*Dar această suveranitate națională, eritajul cel mai prețios, cel mai glorios ce ne-au lăsat părinții noștri, nu este numai a munteanului sau a moldoveanului... Ea este a tuturor copiilor României... Ea este soarele la lumina căruia atâtea milioane de brațe au să ridice din ruine cetatea cea veche a Europei: România modernă. Unirea este sentinela cea mai tare și care singură va putea păzi pentru viitor depozitul neîncredințat de străbunii noștri: suveranitatea română*”.

Acestea erau condițiile de dezvoltare și de integrare europeană *avant la lettre*. Țările române dezbinat nu aveau identitate în fața Europei și de regulă erau absente de la deciziile istorice importante. Analizând posibilitățile de realizare a acestui ideal, redactorii *Opiniunii*, cunoscând starea de lucruri care domina principatele, aleg să militeze pentru un garant al stabilității statale:

„*Pentru ca unitatea noastră să fie însă solid constituită, îi trebuie la centru o putere nemîșcabilă care, nefiind niciodată rennoită de lege, prezentând nencetat obstacole amiștiunii, să reziste cu avantaj la zguduirile, la rivalitățile, la vibrațiunile răpezi ale unei fracțiuni învechite din societate, mișcată de toate patimile ce timpii nenorociți au înrădăcinat în cei mai mulți din membrii săi. Un atare rezultat, pe lângă altele mai multe, nu se poate căpăta, după cum mai departe vom dovedi, decît prin alegerea, la tronul întrunit al României, a unei dinastii ereditare latine*”.

Că opțiunea pentru care se pleda a fost judicioasă, ținând cont de condițiile internaționale nefavorabile unui popor dezbinat, care astfel rămânea la cheremul celorlalte puteri, s-a văzut câțiva ani mai târziu, când după dubla alegere, înțelegând că puterile garante amenință stabilitatea și independența noului stat român, a fost acceptat, în cele din urmă, domnitorul străin, care a impus suveranitatea României în condițiile unor interese potrivnice.

Opiniunea își propunea să argumenteze, pentru cititorii din țară și nu doar, necesitatea unirii sub principe străin, un conducător care să fie recunoscut și respectat de Europa, din sânul căreia provenea, dar și de celelalte puteri, asigurând astfel o stabilitate și o dezvoltare durabilă a României pornite pe calea modernizării. Prin diplomatie s-a reușit ceea ce nu se obținuse cu ajutorul armelor, iar la acest lucru a contribuit și efortul publicistic al acestui săptămânal, format din tinerii aflați la Paris, sub coordonarea lui V. A. Urechia.

Opiniunea, primul ziar fondat de V. A. Urechia, a încetat să mai apară după câteva luni după această primă experiență publicistică a scriitorului, care va reveni în țară, unde va susține până la sfârșitul vieții cauza unității românilor, sprijinind orice inițiativă lansată în acest scop.

NOTE

1. Publicația *Calendară...*, ce a apărut la Iași, între 1851 și 1858, împreună cu *Almanah de petrecere pentru Moldo-Român* (din 1853 având numele schimbat în *Almanah pentru români*). A fost editat de T. Codrescu la Tipografia „Buciumului Român”.

2. *Zimbrul*, 1850, nr. 2.

3. A se vedea: Georgeta Răduică, Nicolin Răduică. *Calendare și almanahuri românești: 1731-1918*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 218; în descrierea *Calendarului...* din 1853, V. A. Urechia nu a fost identificat, povestirea „Un vis” fiind atribuită lui „Alecsandrescu Petreanu, Vasile”, astfel apărând și în indicele lucrării.

4. Cezar Bolliac. Biografie. – http://www.titudorancea.ro/z/biografie_cez_ar_bolliac.htm. [On-line] Accesat: 2.12.2013.

5. Hangiu Ion. *Presa românească de la începuturi până în prezent. Dicționar cronologic 1790-2007*. Vol. 1. (18 februarie 1790 – decembrie 1916). București: Comunicare.ro, 2008.

6. Hangiu Ion. *Op. cit.* www

FLORENTINA NARCISA BOLDEANU

Universitatea de Stat din Moldova
(Chișinău)

**METACRITICA POEZIEI
VIERENE ÎN EXEGEZA
ROMÂNEASCĂ DE SINTEZĂ**

Abstract. The criticism of the criticism is applied only by some researchers as a support for their studies. Among them there should be mentioned Theodor Codreanu, Mihai Cimpoi and Mihail Dolgan. They analyzed Gr. Vieru's texts starting from what has been written about his poetry either agreeing or disagreeing with the opinions expressed. The metacriticism favours the complete analysis of Gr. Vieru's works.

Keywords: criticism, metacriticism, hermeneutics, study, research, Gr. Vieru's works.

Critica criticii poeziei lui G. Vieru se înscrie – de altfel ca și alte metacritici, inclusiv cea a operei lui Eminescu – în tradiția rezistentă a unei *interpretări a interpretării*, cum o numește Umberto Eco, tradiție susținută și dezvoltată în arealul european de René Wellek, Georges Poulet, Norbert Groeben, Richard Rorty, H. G. Gadamer, Francis Jaques, J. Derrida, G. Deleuze ș.a., iar în spațiul românesc de Paul Cornea, Mircea Martin, Mariana Neț, Dan Mănuță, Matei Călinescu etc.

Pentru cercetătorii liricii lui Vieru (Th. Codreanu, M. Cimpoi, M. Dolgan...), metacritica aplicată de ei este un domeniu special de exercitare a actului critic ce operează în zona intelectului, a înțelegerii, dar și a interpretării, presupunând nu numai dexterități hermeneutice, ci și o serioasă pregătire teoretică, precum și o sensibilitate literar-artistică. Critica criticii astfel înțeleasă devine un suport al criticii literare, ajutându-i pe exegeți să treacă de barierele prime ale înțelegerii textului și să acceadă la o descifrare a lui analitică aprofundată.

Theodor Codreanu este unul dintre cei mai profunzi interpreți ai operei lui Grigore Vieru, care îmbină eficient critica cu metacritica. În studiul său monografic *Duminica mare a lui Grigore Vieru*, el, întreprinzând o analiză meticuloasă a liricii poetului, concomitent disociază și diversele opinii și interpretări critice pe marginea acesteia, punându-se în acord cu unele și desolidarizându-se cu altele. Astfel, Th. Codreanu realizează cea mai impunătoare critică a criticii operei vierene. Specialiștii în domeniu observă că prin demersul său analitic și polemic, criticul de la Huși vine cu o interpretare a sa obiectivă care îl singularizează în peisajul criticii românești contemporane. În acest context, Ana Bantoș notează: „Bun cunoscător al literaturii din Basarabia, profesorul Theodor Codreanu privește creația lui Grigore Vieru, pe care îl consideră «cel mai citit poet român din toate timpurile», într-un context istorico-literar complex: de la consacrarea poetului în fosta Uniune Sovietică la repererele exegeților basarabeni și până la reacțiile critice din țară. Pornind de la constatarea că într-o prima perioadă a afirmării lui Gr. Vieru

a contat mult prestigiul de mare poet pe care l-a avut în spațiul ex-sovietic, unde era cunoscut prin intermediul a numeroși și importanți traducători, criticul și istoricul hușean urmărește cu luare aminte portretul în timp al protagonistului cărții sale așa cum este interpretat de critica literară basarabeană. Preaplinul și freamătul creșterii, neliniștea și «baladizarea» o dată cu apariția poemului *Cămășile*, «estetica reazemului», «principiul matern al universului» și coroborarea dintre ele, *aproapele* și *departele* ce descind din principiul matern, copilul ca «homo ludens», miniaturalul, cantabilitatea versului vierean, – toate acestea sunt desprinse din monografia lui Mihai Cimpoi *Întoarcerea la izvoare* spre a fi analizate dintr-o perspectivă actualizată. Extinderea axei comparatistice, pe linia Eminescu – Alecsandri – Coșbuc – Mateevici – Goga, ca «poezie – strigăt existențial, oracular – mesianică și înverșunat-pamfletară», reluarea în dezbatere a unor constante neoromantice viereane din perspectiva întoarcerii la «matricea românismului» în stare să refacă «întregul dezmembrat», poetica preaplinului evocată prin «trăirismul organic» transfigurat finalmente în «moralism și mesianism», precum și textualizarea postmodernistă de care Grigore Vieru nu e străin, comentate de criticul chișinăuian, la fel și diversele aspecte menționate de către majoritatea exegeților și confrăților de condei sunt aduse în prim-plan, constituindu-se astfel într-un argument forte al popularității ieșite din comun de care s-a bucurat și continuă să se bucure autorul de pe marginea Prutului” [1, p. 81-82].

Mihai Cimpoi, cel care publică prima monografie dedicată poetului Grigore Vieru, vine și el spre lucrarea criticului român. Pe lângă stilul academic, antrenant și comparativ, uneori cu tonuri polemice, el observă la criticul român o indiscutabilă capacitate de a re-inter-lectura întreaga paletă tematică a liricii viereane, chiar pornind de la biograficul poetului basarabean: „Theodor Codreanu procedează diacronic în urmărirea consacrării și devenirii personalității viereane mai întâi în republicile din fosta URSS, deci nu atât acasă. Autenticitatea, «nivelul înalt al deschiderii spre lume», caracterul profund național și sacru al mesajului, primordialitatea, organicitatea, concentrarea în esențialitatea tematică și narativă (Mama, Patria, Iubirea, Limba ca «adăpost al ființei», Copilăria) susținută de profunzimea existențială și «cultura sentimentului» toate aceste dimensiuni fundamentale ale mitopo(i)eticii viereane erau descoperite simpatetic, printr-o vibrație a colegilor letoni, lituanieni, ucraineni, georgieni, ruși în temeiul unei solidarități intelectuale și literare” [2, p. 338].

Un „deliciu hermeneutic” găsește Mihai Cimpoi în interpretarea comparativă inițiată de Th. Codreanu. Totodată, el nu trece cu vederea aerul ușor didacticist al exegezei lui, mai ales în primele capitole ale lucrării, unde criticul parcurge analitic tot ce s-a scris despre Grigore Vieru până la el. M. Cimpoi consideră acest periplu inspirat și inedit, deoarece Theodor Codreanu refuză să repete ceea ce au spus deja alții, propunându-și doar să evidențieze ceea ce a fost sugerat sau încă nu s-a spus. Pătrunderea în lirica viereană, observă criticul basarabean, se face la Th. Codreanu prin intermediul sondării pe verticală și pe orizontală a universului liric: „Criticul intră apoi în universul liric ca atare, structurat axial pe copilărie (măsura tuturor lucrurilor, izvorul ființei, focarul energiilor primare, al paideumei universale), maternitate cu valoarea ei arhetipală (mama e «trimisa divinității pe pământ»), aici intervine iarăși o comparație cu Bacovia: «Infernul

bacovian» este individual, vertical, cel vierean a fost unul colectiv, pe orizontală. Bacovia transmută paradisul în infern, pe când Vieru – infernul în paradis, casa ca cronotop central al universului vierean, feminitatea («orice femeie este o repetiție cu diferență a mamei primordiale»), vegetalismul (poetul ca un copil al naturii), complexitatea senzorială (poetică elementelor, narcisismul, orfismul, sau muzicalitatea, polifonismul) sacralitatea și religiozitatea, thanaticul topoiu morții, zorilor ape divine, Duminicii Mari” [2, p. 340]. Mihai Cimpoi remarcă de asemenea subtilitatea hermeneuticii lui Th. Codreanu, relevând caracterul memorabil al descifrărilor făcute de el: „Expeditiv în prima parte a periplului critic, eseul devine dens în cea de-a doua parte, unde grila bacoviană, esențialmente psihanalitică, asociată celei bachelardiene a elementelor materiale, permite descifrări hermeneutice (ținându-se cont și de simbolistica biblică) memorabile: *Peste toate, dimineața e ora lacrimii cerești – roua. Astfel, între elementele imaginarului poetic vierean, apa dobândește cea mai înaltă demnitate ontologică. Vieru este neîndoielnic, un excepțional poet al apei divine, în pura ei naturalețe, sfințită, adică, direct de către Cer. Imaginea primă a apei viereane este izvorul. Desigur, modelul este izvorul din natură, dar poetul îl transfigurează la modul ontologic*” [2, p. 341].

Unii recenzenți, între care Teodor Pracsu, consemnează harul lui Th. Codreanu de a nu-l plictisi pe cititor, în ciuda tonului predominant academic al exegezei sale. Acest fapt se datorează, consideră Teodor Pracsu, sentimentului de atașament față de poet. În încercarea de a vedea în poet un *simbol* al destinului și limbajului poetic românesc, criticul percepe lectura versurilor cercetate ca pe o sărbătoare a descifrării elementelor care dobândesc în opera lui Vieru cea mai înaltă demnitate ontologică: „Theodor Codreanu este indiscutabil unul din spiritele cele mai sensibile la tragismul basarabean. Eseurile și articolele de atitudine probează cunoașterea în adâncime a temei, focalizată pe trei nuclee de interes: 1. teroarea istoriei; 2. conștiința basarabească sfâșiată; 3. componenta cultural-literară. Toate trei se regăsesc, în proporții diferite, și în *Duminica Mare a lui Grigore Vieru*, cercetare devenită obiect al eseului de față. *Simbolul Grigore Vieru* este mai puternic decât *poetul Grigore Vieru*. Acesta pare să fie tâlcul adânc al amplei exegeze” [6, p. 5-10].

Theodor Codreanu nu este adeptul dogmatic al unei singure metode critice, fiind de la început conștient de posibilele riscuri, căci a absolutiza o metodă echivalează cu moartea exegezei adevărate, opinează Teodor Pracsu: „Ca atare, hermeneutul – transparent în sens maioreșcian – convoacă la ospățul evaluativ autorității incontestabile, fie din domeniul criticii și istoriei literare, fie din domenii conexe ori complementare, pe de o parte, pentru a folosi și topi ideile în demonstrație, pe de alta, pentru a se delimita polemic. *Scritura* critică, discursul ca structură monolitică se încarcă de referințe, trimeri, aluzii, sugestii, interogații dubitative, supoziții și aserțiuni, câteodată riscante. În aceste din urmă cazuri argumentația e pe muchie de cuțit. Cititorul atent și empatic este mereu stârnit, contrariat, uimit, sedus, incitat, provocat la atitudine. Pagina critică nu somnolează niciodată, este vie, energică, «vigilentă», demascatoare, tensionată grație succesiunii rapide a afirmațiilor răspicate, chiar apodictice, și a ipotezelor cutezătoare. Theodor Codreanu face figura unui spirit alert și decomplexat, capabil să bată pe umeri

– ocrotitor ori cârtitor-condescendent – personalități culturale repute ale literaturii, esteticii, filosofiei, mitologiei, criticii structuraliste, arhetipale, tematiste, psihanalitice” [6, p. 5-10]. În concluzia lui Teodor Pracsu, „Theodor Codreanu practică obstinat «o critică a adâncimilor», întrucât el năzuiește să treacă de suprafața lucrurilor, năzuind să surprindă «abisalul», ecoul primordial unic și irepetabil. Sondarea adâncurilor operei se realizează cu instrumentele unei poetici a arhetipurilor (arheității), a rădăcinilor ontologice, valorificând cu dibăcie, cum am văzut, sugestiile psihanalizei, mitologiei, simbolisticii poetice, semanticii, stilisticii, filosofiei, sociologiei, religiei” [6, p. 5-10].

Cercetătorul literar Mihai Cimpoi este primul care se apleacă analitic asupra operei poetice a lui Grigore Vieru. Monografiile lui dedicate poetului (*Mirajul copilăriei*, 1968, *Întoarcerea la izvoare*, 1985, *Grigore Vieru, poetul arhetipurilor*, 2009) se impun printr-o formulă de critică literară modernă, estetică-filosofică, apropiată de modelul hermeneutic german: „Mihai Cimpoi preferă să opereze în actul critic cu categorii existențiale și estetice globale, să mediteze filosofic în jurul problemelor ontologice, să comenteze nuanțat frumosul artistic, să discearnă autenticul de contrafăcut, experimentul rodnic de exercițiul factive” [4, p. 376].

Operând cu uneltele de lucru ale istoricului literar, dar și cu cele ale criticului și ale teoreticianului literar, Mihai Cimpoi pătrunde adânc în textele vierene ca *opera aperta*; el disociază particularitățile poeticii lui Vieru și discerne gama de mutații etice, estetice și ideatice ce s-au produs în opera acestuia. Analizându-i încă de la început lucrările critice consacrate poetului, Mihai Dolgan menționează: „Studiul monografic *Întoarcerea la izvoare* propune o nouă critică a creației poetului Grigore Vieru – mai neobișnuită și profundă, dramatică și dialectică, ontologică și filosofică. Sunt examinate din perspective particulare toate aspectele creației lui Vieru, accentul punându-se pe motivele-cheie și sistemul de imagini caracterizant, pe legăturile organice cu folclorul și tradițiile clasice, pe poetică și stilistică. Centrul de greutate al lucrării îl alcătuiesc capitolele despre *dor* și *preaplin* în gândirea scriitorului, despre *principiul matern* al universului și *logica jocului*, despre *timpul clasic* și *timpul intern*. Este demonstrat convingător modul cum în poezia lui Vieru elementul contemporan capătă proiecție general-umană, iar cel general-uman împrumută suflu contemporan” [4, p. 377-378].

Theodor Codreanu semnalează tenta ontologică a esteticii lui Mihai Cimpoi, care se manifestă încă în *Mirajul copilăriei*: „Micromonografia lui Mihai Cimpoi consacră un critic prin capacitatea de a surprinde pulsul tematic și estetic al unui poet în ascensiune, fiind importantă mai ales pentru contextul în care, în Basarabia, cu vădite întârzieri față de Țară, se conjugau încă timide eforturi de depășire a impasului proletcultisto-sovietic. Desigur, atât poezia lui Grigore Vieru, cât și unele vagi habititudini ale criticului său nu puteau fi total «emancipate» de cadrul vremii, cenzura fiind aici cu mult mai draconică, în vreme ce în România se produsese cea mai importantă deschidere culturală de după război” [3, p. 14-15]. Criticul de la Huși este atent și la *revenirea* lui Mihai Cimpoi asupra operei poetice vierene, revenire ce aduce în vedere o abordare mult mai metodică, academică, evidențindu-se mai multe variații tematice:

„Mihai Cimpoi a revenit, în repetate rânduri, asupra operei și personalității lui Grigore Vieru, după micromonografia comentată aici. Altminteri, cu timpul, o va relua și o va dezvolta la dimensiunile unei cărți temeinice, sub titlul *Grigore Vieru – întoarcerea la izvoare*, aceasta, la rându-i, revăzută și adăugită substanțial într-o nouă formă aflată în curs de apariție. El este acela care i-a fixat poetului coordonatele fundamentale, față de care orice altă exegeză critică are a se raporta” [3, p. 21]; „În capitolele noi din edițiile revăzute și adăugite ale monografiei din 1985, criticul dezvoltă idei aflate în nuce în scrierile anterioare, inclusiv poetica elementelor viereane, pornind de la lucrările lui Bachelard, alte aspecte apărute acum fiind inedite” conchide Theodor Codreanu [3, p. 43].

Criticul Mihail Dolgan a scris mai multe studii despre poezia lui Vieru, dovedindu-se un bun interpret al acesteia. Dexteritățile lui de interpret al poeziei lui Vieru sunt apreciate în felul următor de Constantin Popovici: „Studiile de referință ale exegetului pun în valoare diagnosticările și intuițiile lui critice sigure, puterea de penetrație estetică și interpretare a inefabilului poetic, vocația sintezelor și capacitatea ierarhizării axiologice, comprehensibilitatea și atractivitatea stilului bine arcuit (în această privință excelează monografia *Grigore Vieru, adevăratul*, 2003). Criticul este receptiv atât la formulele lirice tradiționale, cât și la cele moderne sau postmoderne; susține căutările și experimentele îndrăznețe, mutațiile estetice novatoare” [4, p. 11].

Criticul Th. Codreanu apreciază astfel contribuțiile lui M. Dolgan la cercetarea poeziei lui Vieru: „Mihail Dolgan s-a dovedit a fi un concurent serios, cel puțin cantitativ, al lui Mihai Cimpoi, privitor la exegeza operei lui Grigore Vieru. (...) Multe dintre articolele mai vechi ale lui Mihai Dolgan se referă totuși la teme convenționale, la modă, în lirica lui Vieru, precum atitudinea antirăzboinică, idealurile umaniste etc., dar se preocupă și de literatura pentru copii sau de teme cu adevărat reprezentative ca imaginea *mamei*, drama Basarabiei ș.a. Dar cred că studiul cel mai important al lui Mihail Dolgan despre poet este *Dialogismul discursului liric al lui Grigore Vieru*, publicat în volumul *Literatura română postbelică*. Într-adevăr, poezia lui Grigore Vieru este *colocvială*, iar nu monologală, ca în cazul majorității liricilor. S-ar putea să fie particularitatea cea mai pregnantă a tipului de modernitate cultivat de Vieru. (...) Mihail Dolgan ne asigură că și poezia lui Grigore Vieru e *polifonică*” [3, p. 66]. Criticul român prezintă și *inventarul* temelor pe care Mihail Dolgan îl identifică în poezia viereană. Ba chiar acordă o atenție deosebită capitolelor privind *dialogismul* și izvoarele liricii lui Vieru, folclorul și biografia: „Urmează exemplele de rigoare ale dialogismului celor trei protagoniști lirici: *mama, iubita, copilul*, dar și cu un al patrulea, care – iarăși element de modernitate – este cititorul însuși. (...) Mai întâi, cercetează izvoarele acestui dialogism: primul ar fi de «sorginte psihologico-autobiografică», venind din singurătatea înspăimântătoare”, cum o califică chiar poetul, în interviul din 1974 luat de Serafim Saka: «Versurile mele pentru copii vin de departe, vin din marea singurătate. Și nu numai cele pentru copii». Al doilea izvor ar fi lirica noastră populară, îndeobște cea pentru copii. În fine, nevoia dialogică stă în condiția literaturii moderne și criticul ia în sprijin mărturii din Eugen Ionescu și, mai ales, poezia lui Alain Bosquet” [3, p. 67-68].

Când poetul Grigore Vieru, împlinea 60 de ani, pentru prima dată apar, în formulă festivă, două monografii în România, semnate de către Stelian Gruia și Fănuș Băileșteanu. Despre cartea lui Stelian Gruia s-a scris foarte puțin, menționându-se că acesta mizează pe un discurs prea afectiv, ca și cum ar fi vrut să exprime public afecțiunea și sincera prietenie față de poet. Totuși monografia respectivă își are partea sa de contribuție la popularizarea operei lui Vieru. În acest sens Theodor Codreanu vine cu argumente pertinente și lămuritoare: „Motivată astfel, ținta cărții e formulată deja în titlu, nefiind vorba numai de fixarea coordonatelor estetice ale operei. (...) Stelian Gruia e legat afectiv de Grigore Vieru și de Basarabia, fiind martor și protagonist la aventura *Albinuței* în România. S-ar putea ca lucrarea lui să rămână importantă îndeobște prin investigația biografică, prin amănuntele de istorie literară legate de pătrunderea operei vierene în țară. Am fi însă limitativi deoarece cartea formulează sau deschide premise care pot fi fecunde pentru viitoarele cercetări. De pildă, simbolistica *mamei*, discutată de mai toți comentatorii, este pusă în scenă prin paralelismul *mamei române* cu Madona occidentală. Validabilă e și afirmația că *Albinuța* a făcut pentru românism mai mult decât orice armată” [3, p. 101].

Paul Gorban în monografia sa *Mișcarea în infinit a lui Grigore Vieru* critică formula prozaică, jurnalistică și confesivă adoptată de Gruia, formulă care e în detrimentul abordării academice, riguroase. În același timp el îl apreciază înalt pe Stelian Gruia ca „administrator desăvârșit al biografiei vierene”, pe care o expune, pe alocuri, într-o manieră eseistică [5, p. 187].

În comparație cu lucrarea sus-pomenită a lui Stelian Gruia, monografia lui Fănuș Băileșteanu consacrată lui Vieru se caracterizează printr-un stil academic și printr-o bună ținută științifică. Această particularitate o semnalează același Theodor Codreanu: „Deși de mai mici dimensiuni decât cartea lui Stelian Gruia, cea a lui Fănuș Băileșteanu, intitulată simplu *Grigore Vieru*, pare să se înscrie mai sigur pe traseul criticii literare propriu-zise, autorul fiind, cum se spune, un meseriaș. Lucrarea are patru părți: *Omul* – se ocupă de dimensiunea biografică; *Poetul* – este și cea mai amplă și are, evident, în obiectiv opera, a treia este un *Portret final* și, în fine, o *Bibliografie* sumară. Criticul începe cu momentul primirii lui Grigore Vieru în Academia Română, ca membru de onoare, la data de 13 noiembrie 1990” [3, p. 105]. Theodor Codreanu mai menționează abilitățile autorului de a opera în zona criticii comparative, precum și precizia de a *diagnostica* și eticheta tematic lirica lui Vieru: „Fănuș Băileșteanu consideră că *În limba ta* este capodopera liricii lui Grigore Vieru. Nu-i ocolită nici «poezia pentru patrie», obiect al subcapitolului al cincilea. Dragostea «colosală pentru tot ce-i românesc», care stârnește unora «zâmbete sardonice», este exprimată simplu, cu o puternică și autentică vibrație. (...) Întrebându-se, în ultimul subcapitol (*Poezia pentru.. poezie*) în ce constă *originalitatea* liricii lui Vieru, Fănuș Băileșteanu ajunge poate la răspunsul cel mai îndrăzneț pe care-l oferă exegeza sa, într-un context, ce-i drept, mai larg: *Originalitatea ei constă în cadrul mai larg al poeziei de meditație, de reflexie filosofică asupra marilor teme ale poeziei, ale destinului uman – în chiar nucleul acestei meditații: în felul cum e privită moartea*. În *Portretul final*, Fănuș Băileșteanu conchide că Grigore Vieru este «un mare poet contemporan» și «un erou al provinciei sale – Basarabia»” [3, p. 108-109].

Lucrarea lui Fănuș Băileșteanu este luată în discuție și de către tânărul critic Ciprian Voloc. Acesta, în recenzia *Posteritatea antumă a lui Grigore Vieru* apreciază monografia lui Băileșteanu drept un gest de curaj, dat fiind conjunctura în care activează poetul: „A scrie, la acea dată, o asemenea carte, despre Grigore Vieru, a constituit mai mult decât un gest de curaj: se poate vorbi chiar de o datorie misionară, câtă vreme poetul, întâmpinat, în general, cu bucurie, în România, a fost totodată înfierat și atacat, de o parte a pleiadei criticilor literari români. Fănuș Băileșteanu își asumă, așadar, într-un context tulbure, responsabilitatea de a releva, în manieră argumentată, importanța operei lui Grigore Vieru, atât pe plan pur literar, cât și pe plan social-istoric” [7, p. 21]. Ciprian Voloc cade în capcana expunerii didactice, întrucât deconstruiește și prezintă, ca pe niște piese ale unui mecanism, toate capitolele monografiei recenzate: „În prima secțiune, intitulată *Omul*, autorul realizează o cuprinzătoare și totodată esențializată biografie a vieții lui Grigore Vieru, în secțiunea a doua, *Poetul*, concepută, după cum am precizat deja, în șapte părți, descoperim o exegeză literară lucidă și sintetică, care cuprinde, dintr-o privire, întreaga lirică viereană. Se insistă, în chiar structurarea acestei secțiuni, asupra preocupărilor și temelor dominante ale liricii viereane: copilăria, mama, iubirea, patria, sentimentul religios, simțământul poetic. Fiecare dintre acestea dispune, la rândul lor, de ramificații tematice, astfel încât se ajunge, pornind de la ele, la întreg universul sufletesc al poetului. Extrem de reușită este modalitatea în care Fănuș Băileșteanu concepe trecerea de la o temă la alta, de la un motiv la altul: discursul său se înfățișează ca o istorisire ce urmează un fir narativ galopant, care îl absoarbe pe cititor făcându-l părtaș la istorisirea însăși” [7, p. 21-22]. Apoi, recenzentul conchide într-o manieră general apreciativă: „Presărat cu harul neasemuit al versurilor viereane, volumul lui Fănuș Băileșteanu are grijă să le pună în cea mai potrivită lumină, fără a le știrbi cu nimic valoarea, intensitatea, fără a le forța sensul, fără a le atribui semnificații ce nu se calchiază vibrației lor lăuntrice. Autorul se mișcă, discret, prin universul poetic vierean, admirându-i realizările, semnalându-i neîmplinirile, dar identificând, și în acestea, pecetea geniului poetic, câtă vreme latențele lui Grigore Vieru sunt potențial germinatoare, mustind a viață și culoare” [7, p. 21-22].

După plecarea din viață, poetului i se consacră mai multe lucrări care ar putea fi împărțite în două categorii. Din prima fac parte cărțile cuprinzând evocări și amintiri despre poet, cum ar fi cele semnate de Olguța Caia, Sava Bogasiu, Daniel Corbu, Mihai Sultana Vicol ș.a. Th. Codreanu caracterizează astfel atare lucrări: „O confirmare a interesului postum pentru personalitatea lui Grigore Vieru o constituie apariția, la scurt timp după dispariția lui, a nu mai puțin de patru cărți datorate lui Mihai Sultana Vicol, Sava Bogasiu, Isidor Doctoreanu și Olgăi Caia. Mihai Vicol, tumultuosul publicist și poet de la Suceava, își construiește cartea dintr-o suită de secvențe privind biografia viereană, afinitățile cu Eminescu și cu scriitorii de generație, concentrându-se îndeobște pe evenimentele legate de moartea tragică a poetului. În acest sens, el reproduce documente, scrisori și, cu permisiunea autorilor, texte semnificative, precum articolul *Asasinii lui Vieru*, de Nicolae Dabija, sau poeme ale altora și ale sale închinat regretatului poet. Găsim și convorbiri, ale sale și ale altora, cu Grigore Vieru, precum

și unele confesiuni ale poetului. Tonul e patetic, în consonanță cu dramaticitatea conținutului, dezvăluind, deopotrivă, tipul de publicistică al lui Mihai Sultana Vicol, dar și talentul său poetic care-i permite formularea memorabilă a unor secvențe portretistice sau care se referă la operă. (...) Cu totul alt ton găsim în cartea părintelui buzoian Gheorghe Mincă, *Grigore Vieru, Luceafărul de dincolo de Prut al Limbii Române*. Autorul își semnează prefața cu numele-i de fapt, iar cartea, în ansamblu, cu pseudonimul Sava Bogasiu. Mai coerentă structural și tematic, cartea lui Sava Bogasiu trece în revistă, nu fără un anume har și talent critic, momente din viața și opera lui Grigore Vieru. Autorului i-a venit inspirată ideea ca, atunci când prezintă o anumită temă a operei vierene, să transcrie, la subsol, și toate aforismele și cugetările poetului pe tema respectivă. Nici el nu neglijează afinitățile dintre Vieru și Eminescu, într-un capitol special” [3, p. 132-133].

În mod deosebit apreciază Th. Codreanu cartea lui Paul Gorban *Mișcarea în infinit a lui Grigore Vieru*, pe coperta patru a ediției respective scrie: „Semn al celor aleși, Grigore Vieru a avut și încă are numeroși contestatari, dar și admiratori, dovezi de vitalitate umană și spirituală întrupate într-o operă artistică menită a sta între singularitățile estetice ale literaturii române contemporane, cu difuziune și în alte spații culturale. S-a acreditat impresia că poetul nu este pe placul postmodernității și că tinerii îl tratează ca pe un «tradiționalist» deja «expirat». Iată însă că o nouă carte despre poet, prima a unui tânăr postmodern, vine să contrazică prejudecata. *Mișcarea în infinit a lui Grigore Vieru*, de Paul Gorban, este o solidă și pătrunzătoare călătorie în spațiul poetic și ontologic vierean. Cu o bună pregătire estetică și filosofică, riguros și stăpân, în același timp, pe tensiunea ideilor, deschis către postmodernitate și spre noua direcție de cercetare a transdisciplinarității, Paul Gorban argumentează că opera complexă a lui Grigore Vieru este o «victorie a ființei asupra neantului», fiind pentru spațiul basarabean ceea ce este Eminescu pentru ansamblul românității. Așadar, o ramură viguroasă de eminescianism, fără nimic epigonic. *Mișcarea în infinit a lui Grigore Vieru* este o carte cu nimic mai prejos decât cele mai bune exegeze vierene existente” [5, p. 65-75].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bantoș, Ana. *Sine ira et studio*. În: *Limba română*, nr. 1-3, 2005, p. 81-82.
2. Cimpoi, Mihai. *Vieru, un Bacovia de semn întors*. Postfață la volumul *Theodor Codreanu. Duminica mare a lui Grigore Vieru*. Iași: Princeps Edit, 2010, 338-341 p.
3. Codreanu, Theodor. *Duminica mare a lui Grigore Vieru*. Iași: Princeps Edit, 2010, 344 p.
4. Dolgan, Mihail. *Polifonismul creativității (Conștiința civică și estetică a poeziei)*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010, 590 p.
5. Gorban, Paul. *Mișcarea în infinit a lui Grigore Vieru*. Iași: Princeps Edit, 2011, 284 p.
6. Pracsiiu, Teodor. *Theodor Codreanu – Poet și simbol*. În: *Milesciana*, nr. 2, 2005, p. 5-10.
7. Voloc, Ciprian. *Posteritatea antumă a lui Grigore Vieru*. În: *Feed Back*, nr. 4, 2010, p. 21-22.

NICOLAE COJOCARU
(Suceava)

TRADIȚIILE DE ÎNTEMEIERE LA ROMÂNI

Abstract. The study refers to the Romanian traditions of foundation (establishment of a new village, of a new building, site selection and building a foundation of worship, digging a well, etc.). They have a profound significance in the universe of life and popular beliefs. For Romanian people the beginning of life in a new place or building of a new church in ancient times was considered creation that was part of the time and the universe.

Keywords: ritual consecration, foundation sacrifice, consulting oracles, sacred time, hearth settlement, animated universe, source of „uncleanness”, sanctification of life.

Din mulțimea de cutume care caracterizează viața tradițională a românilor, cele de întemeiere au profunde semnificații în universul vieții și al credințelor populare. Începutul desfășurării vieții într-un loc sau un lăcaș nou a fost conceput ca o creație, asemenea cu nașterea într-un loc sacru, acesta trebuind să fie înscris în timp și cosmicitate, sub prezența ocrotitoare a ființelor divine.

Creația, în acest caz, fiind asimilată de creierii lumii, a fost raportată unui plan religios, în afara căruia nu se putea concepe o existență durabilă. Ea echivalează cu o nouă creație, având sorgintea în actul divin al Cosmogoniei.

În principal, tradițiile de întemeiere se întâlnesc la înființarea unui sat nou și la construirea unor așezăminte precum casele și bisericile. Mircea Eliade, care se ocupă de această problemă la nivelul societăților arhaice, afirmă că: „Instalarea într-un teritoriu, construirea unei case cere o decizie vitală, atât pentru comunitatea întreagă, cât și pentru individ. Căci este vorba de a-și asuma crearea «lumii» în care s-a ales de a locui”¹. Acest lucru nu este ușor și adesea consacrarea ritualică se făcea printr-un sacrificiu sângeros, act ce reiterează, în cosmogoniile istorice, sacrificiile de întemeiere ale începuturilor lumii.

Într-o societate tradițională de vânători-păstori, de agricultori, sau deja fiind la stadiul de civilizație urbană „locuința este întotdeauna sfințită, prin faptul că ea constituie o imagine a lumii și că lumea este o creație divină”². Din multele modalități de a omologa locuința la starea cosmosului, după tipurile de cosmogonii, M. Eliade alege două, arătând că spațiului locuit (teritoriu sau casă) i se conferă astfel valoare de *imago mundi*: asimilându-l Cosmosului, prin proiecția în cele 4 orizonturi, cu plecare dintr-un punct central, când e vorba de sat, sau prin instalarea simbolică a aceluia *axis mundi*, când e vorba de locuința familială și, a doua, repetând printr-un ritual de construcție, actul exemplar al zeilor, grație căruia lumea s-a născut dintr-o ființă marină sau din genunea primordială³.

Pornind de la aceste considerații teoretice, avem deja premisele etnologice pentru a intra în structura istoriei societății românești prefeudale, unde, cu siguranță că au existat unele tradiții de întemeiere, la nivelul epocii respective. Deocamdată însă practicile etnografice sunt singurele documente după care ne conducem în aprecierea vechimii unor tradiții de acest fel.

a) Tradițiile de întemeiere a așezărilor

A devenit o obișnuință de a aprecia vechimea unor așezări (sate, orașe) în raport cu prima lor atestare documentară. Datele înscrise pe obiectele de lut, piatră, bronz, pergament, hârtie, menționează anul întemeierii și alte detalii, care oferă cercetătorului informații exacte despre existența unor așezări, ceea ce poate duce la concluzii cât mai exacte asupra începutului de fapt al acelei așezări. Or, despre fenomenul de întemeiere documentele sunt foarte rare, chiar pentru o epocă mai târzie. Lipsa scrierilor documentare pentru o lungă perioadă în istoria poporului nostru, care corespunde cu epoca prefeudală, ca și faptul că fenomenul popular n-a făcut obiectul aprecierii în atenția unor cronicari ai vremii, a avut ca urmare o consemnare redusă în scris, acesta desfășurându-se în mediul popular, după cutumele locale, și fiind înscris ca un moment doar în memoria generațiilor.

Supraviețuirea însă a unor practici și credințe de întemeiere cu origini prefeudale, ca și știrile vagi despre situația istorică a satelor în această perioadă, vin să aducă totuși informații și despre modul de întemeiere a așezărilor vechi românești. Ne referim în principal la *sat*, ca mediu etnografic mai vechi decât orașul, și care a fost pentru lung timp, la noi, forma de viață comunitară cea mai răspândită. Prin structura lui complexă, prin sistemul de organizare, de gândire și de acțiune, acesta a fost temelia statului timp de nenumărate secole de-a lungul istoriei⁴. Înseși orașele, în afară de cetățile militare ale timpului, au devenit din sate.

După o statistică întocmită de Henri Stahl, numai în Moldova, 80,3 % din satele pomenite în primele documente de după Descălecat preexistau cu hotarele lor gata constituite în epoca formării statului feudal⁵. De asemenea, cercetările arheologice efectuate pe tot cuprinsul țării au dus la descoperirea a numeroase așezări, locuințe grupate, din mileniul întâi, necropole, ceea ce dovedește nivelul intens de locuire a teritoriului străromân, în forma sătească. Oricum, deși procesul de întemeiere, sub acest aspect, a continuat și după formarea statelor feudale, începuturile de locuire sunt mult mai vechi, iar în legătură cu acest fenomen se statuează și vechimea practicilor de întemeiere.

Un prim act și cel mai greu era *alegerea locului* de sat. Aceasta se făcea în funcție de nevoile economice ale locuitorilor viitoarei comunități, dar și pentru a corespunde unor norme tradiționale imuabile. Alegerea locului apăsa greu pe umerii întemeietorului. La popoarele antice, puterea de decizie era luată adesea numai după consultarea oracolelor. Cea mai veche informație asupra fenomenului de întemeiere în acest fel a orașelor, la greci, ne-o dă Strabon. El scrie că atunci când Myschellos și Arhias s-au dus la Delfi ca să consulte oracolul, acesta le-a atribuit spre întemeiere, celui dintâi Siracuza, iar celui de al doilea Crotona⁶. Probabil preoții oracolului de la Delfi cunoșteau bine condițiile geografice optime pentru amplasarea așezărilor.

Multe așezări pe atunci se întemeiau spontan. Această practică a dat naștere la o mulțime de legende despre spiritul locurilor, despre locuri bune și locuri rele, ca și la unele credințe superstițioase. Înțelepții antici au avut și ei o contribuție însemnată la fundarea unor orașe. Astfel Ptolemeu a fost numit chiar *Polyorcet*, adică fondator de orașe⁷. De obicei, motivația era legată de un fapt legendar, având în substrat voința divină.

Ion Ghinoiu, într-un studiu documentat pe această temă, scrie că pe teritoriul țării noastre nu se cunoaște să se fi păstrat tradiția întemeierii așezărilor pe baza oracolelor, ca în lumea antică greacă și romană. Aici, alegerea locului viitoarei așezări era lăsată pe seama viselor sau era determinată în cadrul unei vânători rituale (așezarea se amplasa pe locul uciderii animalului considerat tutelar), gest de tragere cu arcul și prin practici magice⁸. Sacrificiul era menit să dea ideea de loc animat prin transferul vieții de la animal la comunitatea nou înființată.

Unele tradiții se referă la *structura* satului. La noi, ca și la alte popoare, teritoriul sătesc, încă din preistorie, reproduce schema unui model ritualic. Semnul ritual întâlnit ca simbol al întemeierii oricărui așezământ stabil (așezare, casă, mormânt) a fost *stâlpul*, de lemn sau de piatră. I. Ghinoiu consideră că: „Baterea stâlpului echivala astfel cu situarea și determinarea așezării în cosmos, pornind de la un punct fix de iradiațiune”⁹.

Tradițiile de întemeiere a satului aveau scop bine definit și cu multiple semnificații în planul vieții sociale și spirituale ale locuitorilor săi. În virtutea practicilor folosite, locul dobânda un rost comunitar în care poziția, amplasamentul și forma acestuia erau circumscrise unor norme sacrale.

Ca o continuare a semnului sfânt care a marcat centrul satelor noastre, a fost *biserica*. Prezența sa reprezintă atât vizibil, cât și în planul spiritual, un *axis mundi* al spațiului locuit, de unde și importanța ce a avut-o în cadrul tradițiilor de întemeiere și hotărnicire a așezărilor. În vechime, casele se grupau în jurul bisericii, care, fiind în centru vetrei sătești uneori preceda întemeierea așezării propriu-zise, cum au fost lăcașurile de pe seliști, ori cele de pe proprietățile de curte. Astfel, biserica însemna atât așezământul religios, cât și locul cosmografic principal al satului. Existența vechilor „curți” de la Volovăț, Sucevița ș.a. confirmă acest fapt.

Teritoriul satului întemeiat se delimita cu hotar și devenea vatră a așezării, împrejurul căreia se trăgea o brazdă cu plugul cu doi boi, spre a fi feriți de boli, mai ales ciuma¹⁰. Tradiția aceasta este străveche și s-a păstrat în popor secole de-a rândul, ca o mărturie a vechilor practici de hotărnicire a satelor așa-zise „descălecate”. S-a folosit și cutuma delimitării după hotare naturale (pe ape, înălțimi) sau semne făcute pe copaci, stânci. După unele informații etnografice, hotarele unui sat se mai stabileau până unde se auzea toaca de lemn a bisericii din mijlocul vetrei sătești¹¹. De aici rezultă că hotarele să fi fost, în zonele de șes, aproximativ circulare, împrejurul satului, având în centru semnul ritualic.

Teritoriul era apoi consacrat. O formă atestată în Muscel, a ritualului practicat cu această ocazie, era sfințirea de către preot. Urma o masă în comun, după care toți locuitorii adunați jucau *jocul bățut*, de la un loc de locuință la altul, zicând că „au bățut

parii satului”. Ciobanii erau cei care cântau din cimpoi, bucium și fluier¹². Arhaicul joc practicat acum e posibil să fi avut un rost ritual anume, chiar cu implicații magice, de a întări în plan spiritual un act de întemeiere.

b) Tradițiile de întemeiere a caselor și lăcașurilor bisericești

Spațiul locuit a constituit, la populația străromână un loc sacru, menit să fie adăpost stabil locuitorilor săi, dar și un loc ceremonial, ritual, marcat de valori simbolice, pentru a menține, pe de o parte, viața în vatra existenței cotidiene, iar pe de altă parte, pentru a o apăra de influențe nefaste. Destinată exclusiv viețuirii omului, sub multiplele sale aspecte, casa poartă, prin structura și funcționalitatea ei caracterul unui univers însuflețit, un microcosm terestru, în care construcția se identifică cu locuitorii săi, într-un ansamblu unitar ce reprezintă pentru fiecare în parte un centru al universului și în legătură directă cu el. Casă-corp-cosmos sunt cele trei dimensiuni ale unui sistem logic de funcționalitate în habitat, fiecare cu particularitățile sale definitorii și inseparabile vieții.

Dincolo de un statut de loc uzual, casa a fost la români și un simbol al omului în comunitate, fiind încadrată unei concepții specifice care dă sens prezenței sale în toate momentele de desfășurare. Credința că viața trebuie să se desfășoare într-un loc „curat”, adică lipsit de acțiunea unor ființe sau spirite rele, este străveche și ea a generat o mulțime de tradiții și practici rituale, în virtutea cărora se poate obține o anumită libertate spirituală a omului și liniștea locuinței. Unele credințe de acest fel sunt precreștine și ele s-au perpetuat în superstiții până astăzi. Altele au îmbrăcat haina concepțiilor creștine, spiritele rele fiind asimilate ființelor demonice.

Creștinismul a cultivat ideea purificării încă de la începutul răspândirii sale peste tot, deci și în Dacia, înțelegând prin sursele de „necurătenie” atât coabitarea cu lucrurile necurate, ca influență demonică, precum și participarea la unele practici păgâne, săvârșirea de abateri morale, contingenta cu lucruri atinse de spiritele rele.

După concepția că diavolul uneltește mereu împotriva omului, în popor s-a format, de timpuriu, credința că locuința-spațiul vieții, este cea mai vizată de influențele rele. Ca urmare, aceasta trebuia circumscrisă încă de la început acțiunilor de consacrare. Cum spune Mircea Eliade, pentru că „omul religios nu poate trăi decât într-o atmosferă impregnată de sacru, trebuie să ne așteptăm la o multitudine de tehnici pentru a consacra spațiul”¹³.

Pentru spațiul locuit, în speță casa, consacrarea este nu numai necesară, ci și obligatorie, chiar în afară de o anumită stare religioasă. Este cerută de rostul existențial al omului ajuns la conștiința spiritualității sale, rost care se consfințește prin efectele benefice ale unor rituri petrecute în împrejurări faste.

Construirea unei case a reprezentat, în concepția populară, un act de întemeiere a unei vetre de locuit. Aceasta trebuie să fie trainică și primitoare, sustrasă cum s-a spus, forțelor rele din natură. Acest lucru se vedește ca preocupare începând cu alegerea locului de casă, ca să fie bun, „curat” după expresia populară și se continuă cu diferite obiceiuri și rânduiele cultice, prin care casa devine un loc consacrat, un sălaș sacru al vieții familiei.

Se relevă faptul că „pentru a dura, o «construcție» (casă, templu, lucrare tehnică etc.) trebuie să fie animată, de a primi totodată o viață și un suflet. «Transferul» sufletului

nu este posibil decât pe calea unui sacrificiu sângeros. Istoria religiilor, etnografia, folclorul cunosc numeroase forme de sacrificiu de construcție, sacrificii sângeroase sau simbolice în beneficiul unei construcții¹⁴.

Pentru perioada creștină, consacrarea casei a avut cel mai frecvent un caracter religios, de „sfințire”. Termenul *consacranus* (lat. „sfințit”) este cunoscut pe teritoriul românesc din unele inscripții latine datând din primele veacuri¹⁵. Faptul este un prim argument că la noi se practicau rânduielile bisericești de sfințire a persoanelor și lucrurilor. În cultul ortodox, sfințirea casei face parte dintre rânduielile numite *ierurgii*, și cuprinde rugăciunile la temelia casei și la intrarea în casă nouă.

Ca vechime, unele dintre acestea sunt „tot atât de vechi ca și Biserica creștină”, fiind menționate de Sf. Iustin Martirul și Tertulian, în sec. al II-lea, Sf. Vasile cel Mare, în sec. al IV-lea¹⁶. Ele ni s-au transmis în diferite ediții ale *Molitfelnicului*, cum este *Evhologhiul* episcopului Serapion de Thmuis, din Egipt, sec. al IV-lea, iar mai târziu prin *Molitfelnicele* slave.

Un alt loc consacrat este *biserica*. Întemeierea unei biserici a constituit, ca și în cazul satului sau al casei, un prilej de a consfinți, religios și prin datină, centrul spiritual al obștii, al satului. Aceasta se face printr-o ierurgie mai dezvoltată.

Biserica este considerată „casa lui Dumnezeu”, adică lăcașul unde se oficiază cele sfinte sub prezența lui Dumnezeu. Această calitate face ca să aibă unele similitudini cu casa de locuit, ceea ce are consecințe și în planul tradițiilor din popor cu privire la întemeiere, formă și funcționalitate. Profesorul Louis Réau, de la Sorbonna, scrie că la origine casa lui Dumnezeu n-a fost decât „o casă țărănească mărită”¹⁷.

Actul de întemeiere, în ambele cazuri, se supune unor canoane tradiționale similare. Fiind vorba de așezăminte de importanță capitală pentru viața omului, a întemeia un sat sau o casă, o biserică, reprezintă mai întâi o decizie care se ia cu responsabilitate majoră. Este vorba ca omul să-și creeze lumea sa proprie, zice M. Eliade. „Locuința nu este un obiect, este o «mașină de locuit; ea este un univers pe care omul îl construiește imitând Creația exemplară a zeilor, cosmogonia». De aceea, orice construcție și orice inaugurare a unei noi locuințe echivalează într-un fel cu un nou început al unei vieți noi”¹⁸.

Este interesant de observat că în mediul popular arhitectura sacră n-a făcut decât să reia și să dezvolte simbolismul cosmologic deja prezent în structura locuinței primitive. La rândul său, locuința umană a fost precedată frecvent prin „locul sfânt”, acesta fiind spațiul consacrat și cosmicizat¹⁹. Cu alte cuvinte, primul spațiu sacral a fost „locuința” de cult, din care s-a dezvoltat ritualul locului casei, vatra de viață și trăire spirituală, la multe popoare șeful familiei fiind și un sacerdot al casei. De aici, arhitectura religioasă creștină a preluat și dezvoltat forme și simbolisme, care au dat lăcașurilor semnificații profunde în universul spiritual comunitar, cum ar fi cele de centru spiritual al satului, forma cosmică, locul familiei mari creștine etc.

Consacrarea este un act fundamental pentru construcțiile vieții. Urmărind continuitatea vieții într-un spațiu etern viabil, omul a urmărit, încă din Antichitate, să officieze acte compensatorii, care pot da satisfacție divinităților protectoare și asigura trăinicia lăcașului întemeiat, casă sau biserică. De aici s-a născut credința, atât de răspândită în lume, despre necesitatea sacrificiului și la întemeierea de biserici, cum este cunoscut

în legătură cu Mănăstirea Argeșului. În virtutea acestei tradiții, lăcașurile se construiau, în Antichitatea creștină, pe mormintele martirilor sau pe locurile unde au pățimit aceștia. Mai târziu, s-a adoptat forma de a pune doar fragmente din moaștele lor în corpul Sf. Mese.

O tradiție străveche este de a se ridica biserica pe un loc mai înalt din cuprinsul așezării. Este o supraviețuire a credințelor despre cultul pe înălțimi. La evrei, în perioada vechitestamentară, se amintește frecvent despre altarele ridicate pe munte. Dacii aveau, de asemenea, sanctuare pe înălțimi, unde înălțau cinstire zeilor. Legătura omului cu spațiul ceresc devenea astfel mai evidentă și aceasta s-a păstrat în credințele ce alimentează întemeierea pe locuri considerate mai aproape de Dumnezeu.

Consacrarea doar consfințește ritualic relația om-divinitate în cadrul formelor de habitat. Se relevă că prin această formă se obține și sanctificarea vieții. „Mijloacele sunt multiple, dar rezultatul este aproape întotdeauna același: viața este trăită pe un dublu plan, ea se desfășoară atât ca existență omenească și, în același timp, ea participă la o viață trans-umană, cea a cosmosului sau a zeilor”²⁰.

Acest dualism dă sens atât trăirilor zilnice, cât și celor ceremoniale sau rituale din viața tradițională, fiind caracteristic actelor de întemeiere, care refac, în chip mitic, unitatea edenică sau din *illo tempore*, când omul avea așezământ divin și cosmografic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Mircea Eliade, *Le Sacré et le Profane*. Gallimard, 1972, p. 47.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*, p. 48.
4. Cf. Petru Ursache, *Prolegomene la o estetică a folclorului*. București, 1980, p. 28.
5. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I. București, 1958, p. 103.
6. M. I. Finley, *Vechii greci*. București, 1974, p. 49.
7. Jaqueline Beaujeau-Garnier, G. Chabot, *Geografia urbană*. București, 1971, p. 108.
8. Ion Ghinoiu, *Considerații asupra fenomenului de „întemeiere” a așezărilor*, în „Revista de etnografie și folclor”, 1979, nr. 2, p. 198.
9. *Ibidem*, p. 199.
10. Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*. București, 1976, p. 137.
11. Cf. Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 202.
12. Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 138.
13. Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 27.
14. *Ibidem*, p. 51.
15. Cf. Sorin Stati, *Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor*. București, 1961, Ed. Acad. Rom., p. 117.
16. Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica special*. București, 1985, p. 493.
17. Louis Réau, *L'art roumain*. Paris, f.a., p. 32.
18. Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 51-52.
19. Cf. *ibidem*, p. 53.
20. *Ibidem*, p. 141.

NICOLAE BILEȚCHI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**ALEXANDRU BURLACU: TEXISTENȚE
PROSPECTIVE ȘI INTROSPECTIVE**

Abstract. Alexandru Burlacu's book *Texistences III. Ulysses' Shadow* presents a continuation of his books published in 2012. They are broadly characterized by a prospective approach and by the author's temptation for another form of analysis, the intrinsic one. The critical trends mentioned should be in no way understood as two orientations, one over another, but as two absolutely necessary ways for intuition of literature perspective. The beneficial results of this displacement or, rather, substitution of critical views have not been too much expected. Conclusive evidence of this are the studies included in the three sections of the book: *Circe's Island*, *Palimpsest* and *Light Refraction* in which there are analyzed books written by I. Druta, A. Busuioc, S. Vangheli, D. Matcovschi, A. Turcanu, P. Goma, as well as a number of writers of the interwar period.

Keywords: prospective, introspective, palimpsest, dialogism, polyphony, carnival, hermetic, trairst generational movement, bivoc word.

Printre multiplele cărți ale prodigiosului critic literar Alexandru Burlacu – *Critica în labirint* (1997), *Mișcarea literară din Basarabia anilor '30: atitudini și polemici* (1999), *Proza basarabeană: fascinația modelelor* (1999), *Poezia basarabeană și antinomiile ei* (2001), *Literatura română din Basarabia: anii '20-'30* (2002), *Tentația sincronizării* (Timișoara, 2002), *Vladimir Beșleagă. Po(i)etica romanului* (2009), caracterizate printr-o abordare, în linii mari, prospectivă a problemelor literare, – ultimul său volum, propus spre examinare, *Texistențe III. Umbra lui Ulysse* (Chișinău, „Profesional service”, 2012) e unit cu alte două volume, precedente, cu denumirea comună, *Texistențe*, (vol. I, 2007, vol. II, 2008) și se caracterizează de acum prin tentația accentuată a autorului către o altă formă de analiză – cea intrinsecă.

Tendențele critice amintite nu trebuie înțelese în niciun caz ca două orientări, una în defavoarea alteia, ci ca două modalități absolut necesare pentru intuirea perspectivei literaturii. Așa stând lucrurile, critica lui Al. Burlacu se cuvine analizată în funcție directă de problemele concrete ale literaturii dar, vom adăuga noi, și de unele corective impuse de timp.

Debutul criticului ține de perioada începutului mișcării de eliberare în Republica Moldova. În acest sens, el a fost aproape scutit în actul critic de aplicarea ideilor proletcultiste ale realismului socialist, deși pe acestea le cunoștea căci, pe parcursul studiului universitar, a avut și suficient timp, și reale posibilități literare de „asimilare teoretică” a lor. Dar, deși unii critici uneori o mai făceau din indolență, el s-a sustras

acestei inerții, iar în cazurile când totuși era impus s-o facă, a făcut-o cu mult tact și suficientă prudență, refugiindu-se în domeniul literaturii interbelice proaspăt eliberată de sigiliul indexului sistemului totalitar sovietic, al cărei studiu, dintru început, nu putea fi altfel decât, după cum am mai spus, unul prospectiv. Când însă în urma unui astfel de studiu, a intuit particularitățile artistice ale acestei perioade literare rămânând fascinat de modelele puse la dispoziție de aceasta și de farmecul molipsitor al eșantioanelor, care în perspectiva timpului se impuneau a fi transplantate, a înțeles că e nevoie stringentă de o nouă viziune în actul critic, ce s-ar dovedi valabilă și pentru perioada interbelică și a ales-o, cum era firesc să fie, pe cea intrinsecă, schițându-i contururile, deocamdată, în trei studii unite printr-o denumire generică de *Texistențe*.

Rezultatele benefice ale acestei strămutări sau, mai bine zis, compliniri de viziuni critice, nu s-au lăsat prea mult așteptate. Drept dovadă concludentă în acest sens stau studiile incluse în cele trei compartimente ale cărții lui Alexandru Burlacu, proaspăt apărute, *Texistențe III. Umbra lui Ulysse, – Insula lui Circe* (corect – Circei), *Palimpsest și Refracții în clepsidră*. Sunt, în linii mari, compartimente cu articole de o actualitate stringentă, riguros documentate și strict argumentate, cu o ținută științifică frumos orchestrată și o expunere bine articulată.

Primul compartiment, *Insula lui Circe*, înglobează nouă articole de problemă consacrate unor personalități de seamă ale vieții noastre literare: I. Druță, V. Coroban, A. Busuioc, S. Vangheli, D. Matcovschi, A. Țurcanu, P. Goma, A. Pleșu și G. Liiceanu. De numele fiecăruia dintre ei criticul leagă o problemă ce îi caracterizează, îi străluminează particularitățile de creație, îi scoate în evidență o trăsătură sau alta a specificului său artistic. De o precizie demnă de invidiat, trăsăturile acestea, depistate cu multă dezinvoltură de către critic, devin apoi cheie universală de descifrare a creației scriitorului în întregime: „Druță e vigilant, nu știi cum se întorc vremurile. Așa e felul său de a fi, de a vorbi în doi peri, de a fi echivoc, de altfel, un mod foarte eficient de a scrie, deloc condamnat în condițiile «omniprezentei cenzuri» dar umilitor în ziua de azi” (*Druță și căruța națiunii*, p. 25); „În proza lui Vangheli lumea maturului, viziunea omului atoateștiutor este răsturnată și rivalizată de perspectivele copilului descoperitor al «țării minunilor» (*Guguță, emulul lui Vangheli*, p. 60); „Și aici mi-am amintit, scrie A. Busuioc, adică m-am gândit la unul din mijloacele folosite în asemenea cazuri de televiziune: poliecranul... – un ecran împărțit în două sau în patru, și în fiecare jumătate sau sfert de ecran simultan și paralel tot tabloul, deși componentele lui se află la kilometri depărtare una de alta.

Pe hârtie nu poți scrie așa ceva, de aceea voi ruga cititorul ca tot ce va urma să fie citit cu gândul la poliecran...” (*Aureliu Busuioc: între poliecran și metaroman*, p. 46); „Adevărul pus în lumină de el (de Andrei Țurcanu – *N.B.*) stă pe muchia dintre ființare și nonființare, mai exact, un adevăr al unui „destin întors”. De aceea, patosul operei sale este unul care refuză din start jocul facil, bagatela, metafora comună, efuziunile banale, ținând trăirea totală, intransigentă și combustia absolută” (*Un Ulysse postmodern pe insula lui Circe*, p. 96)...

Fără aceste chei de descifrare a subtextului latent al operei literare o analiză nu va fi, metaforic vorbind, executată „la cheie”, adică la un nivel „complet finisat, bun pentru a fi dat în folosință” (Dex) cititorului. Fără ele ne-ar fi greu de înțeles cum Guguță a ajuns să fie emulul lui S. Vangheli, cum, nefolosind posibilitățile poliecranului, A. Busuioc ar fi putut da naștere unui „hronic (al Găinarilor – *N.B.*) care este foarte concentrat în esențe” (p. 59), dar despre care cu posibilitățile artistice ar fi putut scrie doar atât: „Mare plească, citim în metaroman, istoria unui sat, de fapt cătun, ajuns în două sute de ani până la numărul cinci-șase cu gospodăriile” (p. 54), cum adevărul adus la lumină în cărțile sale de către Andrei Țurcanu „stă pe muchia dintre ființare și nonființare” (p. 96), cum, în sfârșit, folosind modul de vorbire „în doi peri” (p. 26), I. Druță a reușit să mușamalizeze în opera sa cu multă abilitate ideile năstrușnice despre moldovenismul primitiv, despre destinul intelectualității, despre limba noastră literară ș.a. care azi nu-i mai fac cinste.

Dar invitația criticului de a respecta riguros aceste reguli nu trebuie fetișizată, nu se cuvine împinsă în extreme, căci, procedându-se astfel, putem lesne ajunge la alte inexactități, mai mari decât neglijarea primelor precepte. Spre regretul nostru, astfel de fetișizări s-au strecurat în unele deliberări ale criticului, ceea ce a condus la niște afirmații aproximative ori la unele polemici gratuite. Astfel, vorbind despre aflarea lui Ion Druță la Moscova, la Cursurile literare superioare de pe lângă Institutul de Literatură „M. Gorki” al Uniunii Scriitorilor din URSS (1956-1957), Alexandru Burlacu scrie: „...autorul s-a autoexilat (zice poporul) la Moscova, unde și începe, de fapt, cariera sa de «disident»” (p. 20).

Afirmația ni se pare pripită. La acea oră (1956-1957) I. Druță avea la activ culegerea de povestiri *La noi în sat* (1953) și alte vreo 10-15 nuvele publicate aparte în care, refuzând aproape cu desăvârșire zugrăvirea prezentului socialist, abordează, în principiu, o problematică folclorică, o tematică a trecutului sau una general-umană. Sustragerea de la realitatea socialistă însemna în concepția scriitorului refuzul esopic de a minți cititorul, teama lui camuflată de a se deda poleirii prezentului, atât de caracteristică literaturii din primul deceniu dogmatic.

Activitatea sa de disident începe, așadar, de la începutul carierei sale scriitoricești, și nu de prin anii 1956-1957 când, abordând problematica prezentului, scriitorul este tot mai insistent ademenit de trădarea personajelor cu care debutat, fie și mai primitiv, dar, în schimb, mai realist. În pofida logicii, demonstrate de personajele autorului din acești ani, criticul inițiază chiar o polemică cu un oarecare lustruitor, cică, al operei druțiene „îngroșând” astfel propria greșeală. „Ca omul sub vremi, afirmă el în mod categoric, Druță nu și-a trădat personajele (subl. criticului – *N.B.*), cum încearcă a-l lustrui cineva, el a fost și rămâne un scriitor sovietic, mai puțin decis să aleagă *grâul din neghină* sau adevărul între «*Cervus Divinus*» și «*Mârtoaga cu clopoței*»” (p. 5). E o chestiune de principiu, dacă ținem cont de faptul că I. Druță își schimbă viziunea asupra prezentului exact în perioada când liderul partidului, N. S. Hrușciiov, după ce a încercat să aplice în practică programul său de „dezgheț” ideologic, a început, speriat de urmările lui, să revină și mai crunt

la atrocitățile sistemului totalitar sovietic, aducându-l pe scriitor la părerea că socialismul e o societate care nu poate fi nici suportată, nici schimbată, iar mai târziu – la necesitatea îmbrățișării unei idei cu totul false a unui socialism cu fața umană, ce și-a lăsat urmări nefaste asupra creației lui.

„Palimpsest”, cel de al doilea compartiment al cărții lui Alexandru Burlacu *Texistențe III. Umbra lui Ulyse*, reprezintă o suită din nouă articole care, cu excepția bucăților *Sava Pânzaru în Sahara literară* și *Un hermeneut al receptării, Dumitru Apetri* care, scrise cu pătrundere și rafinament, înclină spre profilul literar, și *Haralambie Corbu, la timona datoriei* și *Ana Bantș, cu evantaiul autenticului*, care scrise și ele în bună cunoștință de cauză, dar și cu un aflux cam spumos de aciditate, alunecă spre pamfletul literar, vine să susțină un gen, am putea spune, pe cale de a fi dat uitării în critica noastră literară – recenzia.

Nobilă și plină de perspective această tentație de a reînvia un gen supus uitării căci, zicea Cervantes „...fiind poet, ai putea ajunge la mare faimă, dacă te călăuzești mai mult după părerea altora decât după părerea domniei tale”. Or, literatura noastră e aproape complet lipsită de această „altă părere”, cea a recenzentului, și eforturile domnului Alexandru Burlacu se cuvin încurajate pe toate căile.

Vorbind de aceste osteneli, e nevoie să nu uităm și de eforturile timpului care își lasă amprenta asupra operei. Aceste amprente, trebuie să spunem, uneori sunt trecute cu vederea cu desăvârșire. Să nu se uite că fiecare operă de artă are doi autori. „Orice operă de artă mai veche, ne spune L. Blaga, are doi autori: artistul care a plăsmuit-o și timpul care i-a adăugat patina”, adică vechimea, trăinicia. Dovadă concludentă în acest sens sunt istoriile literare care s-au devalorizat într-atât încât sunt pe cale de a-și pierde actualitatea. Nu întâmplător cercetătorul literar Marian Popa a adăugat la ultima ediție a lucrării sale *Istoria literaturii române* apendicele „de azi pe mâine”. „Orice istorie literară, constată Alexandru Burlacu, și-a pierdut sensul, mai exact, organicitatea, calitatea fundamentală și cea mai de preț a *Istoriei*... lui George Călinescu... În acest context «O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia», cu un foarte bogat dosar al receptării (acum câțiva ani cineva număra peste o sută de cronici, recenzii, articole și reflecții), capătă noi sensuri și dimensiuni...” (p. 102, 103). De ce, se întreabă Alexandru Burlacu, simțind că a găsi răspunsul la această întrebare, înseamnă a intui mai larg diagnosticul oricărei lucrări supuse în acest compartiment recenzării. De atâta, răspunde el, pentru că „succesul și contribuția inedită a volumului stă în *modelul dialogic al discursului critic* (subl. autorului – *N.B.*), model contrapus celui monologic «dictatorial», promovat preferențial de marea majoritate a istoriilor, cu adevăruri în ultimă instanță. De aici și calitatea cea mai de preț a *istoriei deschise*” (p. 103) a lui Mihai Cimpoi.

Tot în acest motiv, al apelului la modelul dialogic și al teoriei „cuvântului bivoc” bahtinian, rezidă și importanța analizei cărții Alionei Grati *Romanul ca lume postbabilică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*; al studiului monografic al Galinei Aniței *Inadaptatul în proza românească interbelică (structura tipologică și valoarea*

lui estetică); al cărții lui Grigore Canțâru *Totul pare un palimpsest (Interogații asupra funcționării intertextualității în literatura română*; al celui de al șaptelea volum al lui Iurie Colesnic din colecția „Basarabia necunoscută”, care Basarabie, în opinia lui Al. Burlacu, „... are o geografie și o istorie, o ierarhie de valori” (p. 128) ce se cuvin apreciate doar cu modalitățile critice menționate mai sus.

Ultimul compartiment al cărții *Refracții în clepsidră*, ia în discuție literatura perioadei interbelice puse la index de către sistemul totalitar sovietic. Lipsite de acest segment important, literele din spațiul basarabean au fost în fond văduvite completamente de suportul tradițiilor. Din acest motiv, Alexandru Burlacu reia studiul perioadei literare de la eșantioanele ce s-au făcut simțite, dar rămase aproape neidentificate: *Rezonanțe eminesciene, Ion Barbu și ermetismul lui Al. Robot, La școala lui Arghezi: Teodor Nencev, Creangă în transpunere intertextuală; Rebreanu: model de construcție românească, Mircea Eliade și mișcarea generaționistă, Umbre în clepsidră* (despre influența revistelor *Viața Basarabiei, Cuget moldovenesc, Bugeacul, Poetul, Itinerar, Pagini basarabene* sau niște influențe mai îndepărtate – *Ion Buzdugan: imaginarul arcadic, Vladimir Cavarnali: poezia faustică, Roman trăirist de Ioan Sulacov*).

Bine-venite aceste influențe când sunt întreprinse la obiect și la randamentul lor natural. Când însă sunt suprasolicitate, lasă impresia unei cheltuieli inutile de combustie literară pentru a dovedi lucruri minore, cum e cazul cu polemicile dintre tineri și bătrâni reduse până la urmă la „mult zgomot pentru nimic” (p. 259) sau cu datele biografice atât de expeditivă despre unii scriitori încât nu spun mai nimic despre ei în plan artistic.

În genere, întregul compartiment *Refracții în clepsidră* s-ar cuveni unit și transformat într-un studiu amplu despre scriitorii și operele lor din perioada interbelică, dacă vrem ca această perioadă să apară integrală și proaspătă, nu ca articolul *Singularitatea și singurătatea lui Vasile Coroban* care, pentru 1987, anul redactării, era excelent ca sursă de informație, iar pentru 2012, când a apărut în culegerea în discuție pare de acum întrucâtva depășit, oamenii cunoscând de acum istoriile relatate. Ideea cărții transpare nu numai din studiile publicate la acest compartiment, ci și dintr-o serie de volume de acum apărute ale criticului.

În cazul în care analizele pertinente din culegerea *Texistențe III*, în drumul lor de la studiul prospectiv la cel introspectiv vor evolua, așa cum îi recomandăm să o facă, într-o sinteză largă, va avea de câștigat atât procesul literar, cât și autorul ce își va deschide un nou câmp de analiză la acel nivel depistat chiar de el la Mihai Cimpoi din a sa *Istorie deschisă...*, care *Istorie* pe parcursul a mai bine de cincisprezece ani s-a bucurat de peste o sută de recenzii, toate competente și profunde. Am dori ca această recomandare a noastră să fie receptată de către Alexandru Burlacu ca o obligație cetățenească, căci – să nu se uite! – din cei trei cercetători porniți după 1989 pe calea studiului literaturii interbelice mai înainte completamente date uitării – Vasile Badiu, Sava Pânzaru și Alexandru Burlacu – a rămas doar el și ar fi păcat să nu-și dorească să aibă la activ un atare volum de sinteză ce i-ar încununa frumos activitatea de o viață.

ALEXANDRU BURLACU

Institutul de Filologie
(Chișinău)SPAȚIUL FĂRĂ TIMP AL LUDMILEI
SOBIETCHI

Abstract. This article examines Ludmila Sobietchi poetry in evolution, there are highlighted the strong features of confessional poetry, landscape and erotic notes, biographical layer, Siberian time and space reanimated in a teenage memory. Between the four volumes is remarked „Timeless Space”, the first in the Latin script, and yet, the last in the poetess’ creation. This volume brings lightness within. The lyrical character has powers of thaumaturge, in poetic memory time loses its historic landmarks, sometimes space is one of eternal youth, but other times life without death is jeopardized by the presentiment of gliding into nothingness.

Keywords: modernist canon, romantic traditionalism, folk motifs, lyrical confession, subversive poetry, biographical layer, landscape and erotic poetry, sonnets.

Poezia Ludmillei Sobietchi a evoluat constant de la răbufnirea sentimentelor adolescente la lirica meditativă, de la motivele folclorice și tradiționalismul romantic la poezia imaginarului modernist cu puternice revirimente mitologice. Ceea ce dă personalitate poeziei ei sunt notele confesive, tematica peisagistică și erotică, substratul biografic, spațiul și timpul siberian reanimate într-o memorie adolescentină. Între cele patru volume se remarcă favorabil „Spațiu fără timp”, primul în grafie latină și, deocamdată, ultimul în creația sa. Acesta aduce cu sine o lejeritate interioară, personajul liric are puteri de thaumaturg, în a cărui lume timpul își pierde reperele concrete, uneori lunecând în spațiul tinereții fără bătrânețe, alteori însă viața fără de moarte e periclitată de umbrele neantului.

1

Ludmila Sobietchi debutează cu „Naiul ploii” (1974), plachetă marcată de insuficiența expresiei poetice, de pecetea tradiționalismului romantic și folcloric.

Vasile Coroban, într-un cuvânt înainte la „Naiul ploii”, afirma că „versurile Ludmillei Sobietchi izvorăsc din sentimentele ei proprii, sunt meditațiile ei sincere, necăutate, dar trăite”, încheind: „Desigur, adâncimea și maturitatea nu se câștigă deodată. Asta o arată chiar creația celor mai geniali poeți”. Andrei Țurcanu intervenea cu precizări: „Cuvintele decanului criticii noastre sunau ca o scuză și ținteau să prevină cititorul de puținătatea substanței lirice. Volumul era de o dezarmantă infantilitate artistică. O simțire puberală vibra într-un registru poetic rudimentar... Majoritatea poeziilor însă denotă, pe lângă o insuficiență cultură a sensibilității, și lipsa unei elementare conștiințe

artistice”. Se găsea și un poem citabil pe care îl reproducem: „Castele ca fumul ușoare/
Cu ușile fără zăvoare,/ Cu geamuri adânci ca de vise,/ Castele în basme închis/ Și arse-n al
anilor focuri./ Castele rămase în jocuri,/ În care prințesa vrăjită/ Și azi își așteaptă ursitul/
Ce n-o va găsi printre toate/ Castelele noastre uitate”.

Nu i se poate nega nici sentimentul peisajului, pe care V. Coroban îl găsea acut.
Mai poate fi considerat citabil și „Pastel de vară”: „Scârțâie roata Carului Mare,/ Boul
mirat se desprinsese din jug.// Luna, văzându-ne, tainic tresare,/ Stelele toate o lasă și fug.//
Fânul miroase a noapte ce pleacă,/ Roua i-a stins fierbințeala de ieri.// Greierul vrea,
în sfârșit, să mai tacă –/ Scapă arcușul slăbit printre meri.// Sparg cu piciorul tihna
băltoacei./ Sar speriată în Carul cel Mic.// Tu ai rămas să m-asemeneai cu macii.../
Noaptea și-ascunde marama-ntr-un spic” („Pastel de vară”).

Am mai putea reține „Toamnă”, „Vioara”, „Daoleu, bădiță-al meu...” și cam atât.
Penuria vocabularului poetic, versificația stângace trădează caracterul de album al poeziei
de început.

Cu cea de a doua culegere, „Paznic la comori” (1982), L. Sobițești iese din vârsta
copilăriei și adolescenței literare, marcând adevăratul ei debut. Miorița, limba maternă,
Meșterul Manole, Eminescu, neamul, țara, leagănul, copilul, cocorul, iubirea, zborul,
pasărea, toamna, teme și motive-cheie ale poeziei timpului, alcătuiesc comorile sufletului
ei. Fascinată de „goana vremilor”, în forța inerției hipnotizante, ea mai crede în „povești”:
„E timpul rostuit/ De steaguri purpurii –/ Letopisește pentru/ Viitor rămase” („E timpul
nostru”). Alături de „E timpul nostru” e „Hernandez”, un poet revoluționar, și poemul
„Între cer și pământ”: „Între cer și pământ Manole trece./ Și nu e Manole, ci doar inima lui
arzând/ Ca o flacără prea sfântă prin aerul rece/ Înflorirea neamului luminând// Pe urma
lui vin voinicii pădurii/ Zdrobind între piteni vântoaice sirene/ Și câtă cu ochii lor calzi
de iubire/ Cu inima cui dintre noi să le-adape.//Dintre cer și pământ Creangă, Eminescu,
Ne-ntreabă în grai de stea luminat/ Dacă inima pe care ne-au dat-o/ Mai bate curat”.
Vulnerabilitatea unor poeme incluse în ciclul „Paznic la comori” stă în eterogenitatea
valorilor, în optimismul istoric, în mersul triumfal. Nu sunt păcatele doar ale acestui
volum. Sunt însemnele epocii. A vorbi despre „maturitatea talentului”, despre „o clară
conștiință artistică” a autoarei, înseamnă, pur și simplu, să spui un semiadevăr. Principalul
e că „paznic” nu e un Cerber.

Ciclizarea poemelor salvează aparența unei oarecare unități tematice a culegerii:
„Paznic la comori”, „Șase poeme pentru Călin”, „Privirea vâslește prin spații și vremi”,
„Din timpul când eram cocor” și „Cântece pentru tine, când ești departe”, toate cu un
puternic substrat biografic, dar și cu multe reticente, deși poeta ne asigură că se întoarce
încet către alte adevăruri: „Mișcând nebănuită amintirea./ Ca schija care s-a oprit în carne/
Și doare la auzul unei goarne./ Trezind încrâncenată răzvrătirea” („Mă-ntorc încet spre
alte adevăruri”). O imagine durută a memoriei unui timp și spațiu transuralice, aluzii
timide și vagi la copilăria în localitatea unde a fost deportată familia: „La Toksibeni,
sub malul cel de lut/ Izvorul pâlpâie și azi, precum odată.../ Atâta doar, că Făt-Frumos
demult/ Nu se mai apleacă peste fața lui curată” („La Toksibeni, sub malul cel de lut...”).

Obsesia unor asemenea spații și vremi e copleșitoare. Nu întâmplător sufletul pribeag, hăituit de amintiri, evocă un „accident banal” cu „ursul fugit de dresor”, prigonit de copoi, pe care îl așteaptă „foame lungă și grea”, o parabolă care ne ia prin surprindere imaginația: „Iarnă... Ursul fugit de dresor./ A urât și arena și slava./ Prea de mic le gustase otrava./ Prea de mic le-a tot fost cerșetor”. Sugestiile sunt foarte transparente: „Ce folos că-l iubeau spectatorii/ Când acum, pentr-o simplă greșeală/ A ajuns ca să-l șuiere sala/ Și să-l judece toți bârfitorii.// Iarnă... Urs hăituit de copoi/ Prin pădurea înaltă și dreaptă/ Foame lungă și grea îl așteaptă./ Dar nici ea nu-l va duce-napoi” („Accident banal”). Desigur, accidentul e departe de a fi banal. Citit în același context al ciclului „Din timpul când eram cocor”, altfel trebuie citite și celelalte poeme. Chiar și un banal pastel ca acesta: „E liniște dogoritoare/ Și-amiaza mai că nu s-ar duce./ Coboară scârțâind obloane/ Peste ferestrele năuce// Și parcă însă-și veșnicia/ Își scoate mantia banală/ S-o vadă toți că e clădită/ Din sete, praf și plictiseală.// Iar casele vopsite-n galben/ Asemenea petelor de soare/ Stau năucite de căldură/ Și de-a salcânilor ninsoare” („Un alt pastel de vară”).

2

Mult mai liberă în gândire e poeta în volumul „În toamna uitării de sine” (1988). „Vulpea către Esop” este expresia concentrată a confruntării lucide cu destinul, cu Soarta: „Deosebit ți-i chipul, chiar dacă e urât./ Ești fiu înțelepciunii, ți-i adevărul tată./ Nici când înțelepciunea în lanțuri n-a dormit./ Dar hâd și adevărul adesea ni se-arată”. Este o libertate iluzorie, altfel n-ar fi recurs la registrul aluziv, n-ar fi apelat în exprimarea adevărului total la modele emblematice. Iată de ce personajul liric (în ciclul „Și în oglinda anilor mă uit”) își ia diverse măști, înfățișându-se în spectacol rând pe rând „vulpe” din fabula lui Esop, unde „strugurii s-au copt”; cu un monolog al Evei: „E o greșeală în scriptura veche./ Nu șarpele e cel ce m-a-ndemnat/ Să rup un măr din inima livezii –/ Am vrut să am în preajmă un bărbat”; e Medeea evadată din timp și care n-a trădat: „Iason al meu, nu este-adevărat/ Că neagra gelozie m-a dus spre-acel păcat/ De care strigă toți”; e Antigona semeață „cu gura necioplită-n cuvânt/ pentru cel de iubire străin”; e pentru alte stări de spirit Gorgona, Penelopa, Elena, e libidinoasa Mesalina, Cleopatra etc. Cu această defilare de măști se revizuiesc principii ale modului ei feminin de a fi. Este aici și o pledoarie pentru integritatea sufletului, pândit de umbra Singurătății.

Renașterea dragostei pierdute pe „apele stătătoare” (ciclul „Nașterea lotusului”) este anunțată de semne în flori, fluturi, aer curat, mare, pescăruș, iarbă, pădure albastră, dar vin corbii pe finele cântecelor pe pajiștea solară, punând cruce pe presentimentele erotice: „Veneau corbii/ Greu fâlfâind/ Din aripi întinse/ ca niște cruci de osândă”. Astfel că în apele tulbure ale sufletului nu mai are loc „nașterea lotusului”: „Iubitul meu, nu te-am aflat nicicând./ Se trece pământescul meu veșmânt/ Și pasărea din mine nu mai cântă./ A rebegit în colivia asta strâmtă” („Deposată de iubire tac”).

Aflată într-un alt anotimp al dragostei, „în toamna uitării de sine”, poezia este alimentată abundant de aduceri-aminte, de centaurii cu tristeți în priviri, de nostalgii,

delicateți sentimentale, trădări și rătăcirii în labirintul timpului trăit: „În toamna uitării de sine/ Centaurii vin de la munte./ Cu steaua de ieri și de mâine,/ Cu cerul înalt peste frunte.// Ei poartă tristeți în privire,/ În glasuri – aducer-aminte/ Și plâng cotropiți de uimire/ Că verdele-n aur asfinte”. Este nu numai în aceste versuri un timp personalizat, marcat puternic de dragostea pierdută, „cu speranța/ Tăiată din rădăcină/ Și cu iubirea ascunsă/ Într-o aromă de crin”.

Se reiau concomitent motive, umbre ale amintirii, „din timpul când eram cocor”: „Străbunul murea, suferind,/ Iar eu îl rugam în picioare: /„Hai, spune-mi că nu te mai doare!”/ Și el îmi zâmbea ca un sfânt.// „N-ai teamă, – zicea el, – copilă,/ E moartea, cu ea am să plec./ Plăți-voi cu trupu-mi întreg/ Această ultimă filă.// Mă doare, dar nu acest trup,/ Ci iedera ce mă-nfășoară –/ E amintirea-mi solară/ Și nu vrea de mine s-o rup”.// Străbunul muri. Amintirea/ Pe mine acum mă-nfășoară...” („Amintirea”). Amintirile și umbele își pierd treptat dimensiunile concrete, devenind în cununa de sonete din următorul volum niște alegorii, embleme.

Dragostea are în ciclul „Nimfa” toate seducțiile Sortii „la o răscruce de căi/ Cu multe indicatoare/ Arătând direcții opuse/ Spre una și aceeași țintă” („Dialog”). Obsesia răscrucii stăruie în mai multe poeme. În zbuciumul ei, pasărea (femeia) „la glasul copiilor zboară”: „La răscruce de toamnă și vise/ Pasărea stă cu aripile-nchise./ Neștiind spre care țărni să le îndrepte,/ Întrebă de bătrânii încremeniți pe trepte.// Iar ei îi spun că oriunde s-ar duce/ Mereu va ajunge la această răscruce./ Că mișcarea nu duce nicăieri./ Decât în clipa trecută, ziua de ieri...// Dar nu-i ascultă pasărea rară,/ Ea la glasul copiilor zboară/ Și pe zâmbetul lor ca pe-o creangă-nflorită/ Se lasă și cântă”. E un poem din volumul precedent, dar, plasat foarte potrivit într-un alt context, al dramei erotice, obține rezonanțe noi.

O lejeritate interioară aduce cu sine „Spațiu fără timp” (1993), primul său volum în grafie latină. Personajul liric are pretinse puteri de taumaturg:

„Și sorb iluzia de-un secol, de o clipă,
Dar nu și mult râvnita mea uitare
În care aș putea să te închid
Și-n veci să nu mai umbli la zăvoare”.

(„Ridic această cupă otrăvită”).

Autoarea își revizuieste instrumentele, motivele, limbajul devine mai diafan și „aerisit”. Parcă trezită din euforie, „Memoria atât de vinovată/ Azi peste albe foi cu sânge scrie.// Ce rod am dat? Ce vis? Ce poezie/ Năștea ființa noastră altădată/ Pe când aveam aripa-ncătușată/ Și zborul sta-n al spaimei pușcărie?” („Sonet”). Poeta face alchimie: „Mă descompun/ În cele șapte culori/ În cele șapte semne magice/ De origine imaterială/ Îi dau glas păsării/ Și trandafirului – fiori/ Cu care să vă ademenească/ Din starea voastră animală.// Stare de repaus/ Îi dau luminii/ Și gândului – stare de zbor/ Nu vă spun cum se pot ocoli/ Găurile negre și spinii/ Căci prea poate/ Nu se cuvine

să știți/ Cât de mult vă ador./ Împrăștii armonie/ În succesiunea anotimpurilor/ Și a vieții cu moartea/ Așez echilibrul/ Între imaginația voastră/ Și realul preconcept/ Și numai iluzia// Desăvârșirii personale –/ Starea aceasta/ O las suspendată mereu/ Ca să tindeți spre ea/ Și să aveți șansa/ Șă mai luați încă o dată totul/ De la început” („Alchimie”). Într-un spațiu populat de atâtea lucruri și iluzii, timpul, fără îndoială, rămâne imobil, ori se ia totul de la început.

Alteori, starea generală a personajului liric este exprimată de presentimentul alunecării în neant: „Stau pe malul prăpastiei/ În care cad/ Și mă uit cum se descompune/ Chipul meu îndepărtându-se mereu/ În goluri nebune” („Înger căzut”). Este memorabilă ascensiunea în timp: „Urc trepte/ Ce se năruie mereu/ Și-n urma mea/ Prăpastie rămâne/ Ci trepte noi/ Răsar în cale/ Și-apoi de cum le trec/ Se pierd în beznă/ Să nu mă pot opri/ Nici reîntoarce” („Urc trepte”).

Cununa de sonete a Valeriei Grosu din „Ninsori cu priveghetori” (1988) este concurată inspirat de Sobiețchi, doar că lumea ei e una de umbre, de tristețe, de spații goale din care timpul a evadat sau și-a pierdut durata:

„Ciudat că nu mai ești și toamna zace.
Atât i-a fost lăsat: încet să moară;
Doar visul cu imaginea-i fugară
Copaci și iarba-n aur vechi preface.

Destinul iar apasă pe trăgace
Și glonțul anilor spre mine zboară,
Să isprăvesc pedeapsa milenară,
De dor, de ne iubire și de pace.

Mă uit spre orizonturi – nicio rază.
Iar toamna-n crâng se zbate ca o ciută,
Doar ceața caldă ochii mei sărută.

E chipul tău în ceață și vibrează.
Când vreau să te ating mă ia de mână
Singurătatea – unica stăpână”.

Este sonetul care sublimează ca cununa de sonete „Spațiu fără timp”, în care Singurătatea este „unica stăpână”. Euridice, care a părăsit albia timpului de asfințit și izgonită de Hades din ținutul infernal al umbrelor, vede aieva cum Timpul etern curge înapoi și doar Orfeu nu mai așteaptă. Timpul își pierde dimensiunile concrete într-un spațiu artistic, al „dictaturii fanteziei”. Înzestrată cu puteri taumaturgice, poeta plasticizează lumi abstracte, mișcându-se într-un spațiu al tinereții fără bătrânețe, permanent suferindă, neîncetat obsedată de umbrele neantului.

ANATOL EREMIA
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**AREALUL TOPONIMIC CANTEMIR.
CONSIDERAȚII DIACRONICE ȘI SINCRONICE**

Abstract. Cantemir toponymic area, comprised within the administrative-territorial borders of the current district Cantemir, represents a complex of major and minor topical names with common onymic features to the entire Romanian toponymic system, as well as with some specific features of popular speech and local accents. The article highlights the linguistic and extralinguistic factors (geographical, historic, social, etc.) that contributed to the formation and evolution of the investigated toponymic area. Based on field surveys and information collected from documentary sources, there is established the etymological stratigraphy of the topical nomenclature, the lexical-semantic and derivational typology, the territorial spread of different types and categories of geographic proper names.

Keywords: field survey, anthroponomy, toponymic area, derivation, hydronymy, oronymy, stratigraphy, documentary sources, tipology.

Raionul Cantemir, în limitele căruia se află arealul toponimic cercetat, este situat în partea de sud-vest a Republicii Moldova, în cuprinsul bazinelor râurilor Tigheci, Larga și Ialpușel. Se învecinează la nord cu raionul Leova, la est cu Unitatea Teritorială Autonomia Găgăuză (UTAG) și la sud cu raionul Cahul, în vest având ca limită frontiera de stat cu România pe râul Prut.

Ca unitate administrativ-teritorială de rang superior, raionul Cantemir a fost format în anul 1973. Are suprafața totală de 867,85 km². Populația – 64 049 loc. (2004). Densitatea – 738 loc./km². Cuprinde în componența sa 51 de localități, orașul Cantemir și 50 de sate, acestea structurate administrativ-teritorial în 27 de primării. Cantemir este orașul de reședință al raionului. Distanța dintre orașul Cantemir și capitala republicii Chișinău este de 124 km.

Cadrul geografic. Teritoriul raionului cuprinde partea de sud-vest a Podișului Moldovei de Sud, cu zona deluroasă Colinele Tigheciului, și, parțial în est, Depresiunea Ialpușului. Relieful reprezintă un complex variat de unități geomorfologice: coline de mari altitudini, culmi și vârfuri înalte de dealuri, văi în general largi și întinse, pe alocuri destul de adânci, ravene, hârtoape. Cele mai mari înălțimi ating dealurile din preajma satelor Lărguța (circa 300 m), Baimaclia (290 m), Tartaul (263 m), Cociulia (231 m). Locuri de mici altitudini, între 20 și 50 m, se întâlnesc în lunca Prutului, la vărsarea râurilor Tigheci și Larga, și pe văile râurilor Ialpușel și Salcia Mică. Întreg teritoriul regiunii coboară în trepte de la nord spre sud, de la aproximativ 240 m până la 130-140 m altitudine.

Clima zonei este temperat-continentală, la fel ca și în zonele limitrofe ale Basarabiei de Sud, cu unele mici deosebiri în funcție de relief și condiții geografico-naturale locale. Temperatura medie anuală este de 10° C (+22° C în luna iulie și -2° C în luna ianuarie). Verile sunt fierbinți și secetoase, iar iernile reci și adesea cu viscole. Vânturile frecvente bat dinspre nord și nord-vest (iarna) și dinspre sud și sud-vest (vara). Precipitațiile atmosferice sunt în general reduse, și vara, și iarna, cele medii anuale însumând 400-420 mm.

Rețeaua hidrografică alcătuiesc râurile Tigheci, Larga, Ialpușel și Salcia Mică, cu râulețele și pâraiele care se varsă în aceste râuri. Direcția lor de scurgere este de la nord-est spre sud-vest și de la nord și nord-vest spre sud și sud-est. Principalele râuri de acumulare sunt Prutul și Ialpușelul. Prutul, în care se varsă râurile Tigheci și Larga, izvorăște din Carpații Orientali, pe teritoriul Ucrainei, și se varsă în Dunăre lângă comuna Giurgiulești (rn. Cahul). Dimensiunile râului: 967 km (695 km în limitele Republicii Moldova și aproximativ 45 km pe teritoriul rn. Cantemir); volumul scurgerii de apă – 2.900 mil. m³, viteza – 1,5 m/sec., lățimea văii – 8-10 km, lățimea albiei – 70-120 m, adâncimea – 5-7 m [1, planșele referitoare la rn. Cantemir].

Râul Tigheci izvorăște la nord de orașelul Iargara (rn. Leova) și se varsă în Prut la sud-vest de or. Cantemir, având lungimea de 30 km. Larga izvorăște la nord-est de comuna Lărguța și se varsă în Prut la sud-vest de comuna Gotești (rn. Cantemir). Ialpușelul și Salcia Mică sunt afluenți pe dreapta ai râului Ialpuș, ultimul vărsându-se mai întâi în râul Salcia Mare.

În lunca Prutului s-au aflat numeroase lacuri, gârle, bălți și heleșteie, care, în urma lucrărilor de ameliorare a terenului din anii 1960-1970, au fost aproape în totalitate secate. Numele lor le-au preluat locurile respective, astăzi în mare parte terenuri agricole: *Bălăcea*, *Barcul Mare*, *Barcul Mic* (s. Antonești), *Balta Albă*, *Gârlișoara*, *Răcariul* (s. Constantinești), *Bulboaca*, *Nămoalele*, *Vlașca* (s. Gotești), *Gârla Tătarului*, *Ruginoasa* (s. Țiganca) ș.a.

Resursele naturale. Solurile sunt în cea mai mare parte de ciornoziomuri humificate și carbonatice, pe alocuri de ciornoziomuri slab humificate și levigate. Frecvente sunt alunecările de teren. Din cauza ploilor repezi, toamna și primăvara, pe versanții dealurilor se formează numeroase râpi. Resursele de subsol sunt neînsemnate: argilă, nisip, ghips, roci de calcar. Pe valea râului Larga se întâlnesc izvoare cu ape minerale potabile și curative. Acum câțiva ani, lângă localitățile Baimaclia și Victorovca au fost descoperite zăcăminte neînsemnate de gaze naturale [2, p. 152-153].

Vegetația este bogată și destul de variată, faptul acesta, cu referire la mai toate ținuturile Moldovei, fiind consemnat încă de vechile cronică: „Țară încântătoare, împodobită de păduri și dumbrăvi, și minunată și plină de tot felul de animale și păsări” (sec. XIII).

Odinioară, Codrii Tigheciului își așterneau covorul verde până aproape de Dunăre, dovadă fiind astăzi micile crânguri și pădurici, hușaguri și rediuri de pe dealurile și văile

din preajma multor sate, acestea fiind denumite astăzi: *Dumbrava* (Pleşeni), *Pădurea Tartaulului* (Tartaul), *Pădurea Ulmenilor* (Cociulia), *Poiana* (Țărăncuța), *Rădiul* (Ciobalaccia, Lărguța), *Tufarii* (Capaclia), *Tufele* (Pleşeni), *Valea Pădurii* (Câietu) în rn. Cantemir; *Frunzariul* (Colibași), *Pădurea Borceagului* (Borceag), *Valea Stejarului* (Alexanderfeld) în rn. Cahul ș.a. Pretutindeni se întâlnesc pădurici de luncă, pâlcuri de sălcii și plop, plantații de salcâmi. În lunca Prutului creșteau din abundență diverse specii de plante acvatice: stuf, papură, rogoz.

Sudul Basarabiei și stepa Bugeacului, câmpiile dintre râuri, reprezentau adevărate oaze ale păstoritului autohton. Aici poposeau, cu numeroasele lor turme de oi, păstori din alte ținuturi, mai cu seamă mocanii din Transilvania. Mulți dintre aceștia au rămas pe loc și și-au înființat gospodării proprii, întemeind astfel sate noi.

Câmpurile raionului, pe mari suprafețe, sunt cultivate cu cereale, plante tehnice, viță-de-vie, pomi fructiferi, legume. În livezi, de condiții bune de creștere se bucură mărul, prunul, caisul, gutuiul.

F a u n a, de asemenea, este bogată și variată. Pădurile adăpostesc diverse specii de animale și păsări (căprioara mistrețul, vulpea, bursucul; corbul, coțofana, fazanul). În lunca Prutului și-au găsit habitatul multe păsări de apă (barza, stârcul, lișița, rața, bătlanul, pelicanul, lebăda). În apele Prutului, în puținele lacuri și bălți din lunca râului, se mai prind încă pești de tot soiul (crapul, carasul, știuca, somnul, linul, șalăul, plătica, baboiul). Particularitățile fizico-geografice și naturale și-au găsit reflectare în mare parte, după cum se va demonstra în compartimentul respectiv, în nomenclatura topică din zonă.

Repere istorice. Vestigiile arheologice probează în această zonă o viață umană activă, sedentară și permanentă din cele mai vechi timpuri. În preajma multor localități (Cania, Ciobalaccia, Gotești, Lărguța, Stoianovca ș.a.) au fost identificate reminiscențe ale culturii materiale din epocile istorice de până la era noastră. Din perioada romană (sec. II-IV) și postromană datează fragmentele de ceramică, obiectele de uz casnic, monedele (siturile Cantemir, Gotești, Victorovca ș.a.). În mai toate satele actuale, în câmp și pe vetrele lor de așezare, au fost descoperite urme ale unor așezări omenești din Evul Mediu [3, p. 86-107; 4, p. 200, 230, 278]. Documentele slavo-românești din sec. XV-XVIII le atestă pe multe dintre acestea.

Această regiune, la fel ca și întreg spațiul sudic al Basarabiei, a cunoscut și vremuri de restriște: năvăliri ale triburilor nomade, incursiuni armate ale țărilor vecine, bătălii cu invadatorii turci, tătari și cazaci etc. Instabilitatea social-istorică de durată a cauzat strămutarea populației autohtone în alte locuri, ferite de primejdii, în munți și în regiunile de codri. Locuitorii satelor au revenit la baștină doar în timpurile de relativă liniște și pace.

În sec. II-I î. Hr., în spațiul carpato-danubiano-pontic, din Carpații Apuseni și râul Tisa până dincolo de Nistru, se formase o civilizație geto-dacică compactă și unitară. Moldova de sud a făcut parte din regatul getic condus de Burebista (82-44 î.Hr.). Pământurile de la gurile Dunării au făcut parte și din regatul geto-dacic al lui Decebal (87-106). Urme ale geto-dacilor au fost descoperite în întreg cuprinsul interfluviului pruto-nistrian [5, p. 28, 29, 53, 56 ș.a.].

Cele mai dens populate erau locurile din preajma râurilor și lacurilor, aici apa servind pentru irigații și treburile gospodărești. Oamenii se ocupau în fond cu agricultura și creșterea vitelor, practicau și alte îndeletniciri: pescuitul, vânatul, prelucrarea lemnului și pietrei. Întrețineau legături comerciale cu orașenii din vechile colonii grecești nord-pontice și din orașele romane de mai târziu.

Această regiune nu a dispus niciodată de substanțiale resurse de subsol, nici natura nu a înzestrat-o cu prielnice condiții climaterice favorabile bogatelor roade de cereale și de alte produse agricole. Dar, cu toate acestea, Bugeacul a fost mai în toate timpurile un măr ar discordiei între marile puteri. Grecii antici căutau să întemeieze pe țărmurile nordice ale Mării Negre cât mai multe colonii și factorii comerciale, pentru a favoriza negoțul pe căi maritime. Romanii, după cucerirea Daciei, au ținut sub control acest ținut, construind aici renumitele valuri de pământ, menite să stăvilească invazia triburilor nomade din răsărit. Genovezii, mării negustori europeni, și ei au durat sau au reconstruit cetăți și castele pentru a suprema negoțul pe mare. Cnejii Rusiei Kievene au întreprins numeroase campanii militare pentru a-și întinde stăpânirile până la Dunăre. Poarta Otomană a cucerit cetățile Chilia și Cetatea Albă pentru a-și asigura influența asupra ținutului, așezând în Bugeac hoardele tătarilor nogaici. Imperiul Rus, după războiul ruso-turc din 1806-1812, acaparează pe nedrept pământurile dintre Prut și Nistru sub pretextul că Basarabia, denumirea de pe atunci a Bugeacului, s-ar referi la întreg interfluviul pruto-nistrean, încălcând astfel tratatul de pace de la București.

Interesele străinilor în această zonă s-au datorat, prin urmare, poziției sale geografice, având întinse țărmuri maritime și riverane, și, principalul, servind ca poartă de intrare în Balcani și în Europa. De aceste interese s-a condus Imperiul Rus, când, în 1812, a anexat Basarabia și apoi Uniunea Sovietică, în 1940, când a recurs la încorporarea abuzivă a Basarabiei de sud în RSS Ucraineană.

După cucerirea Daciei de către romani (an. 106), acest teritoriu intră în componența provinciei romane Moesia Inferioară. Aici, ca și în întreaga Dacie, a avut loc romanizarea populației băștinașe. Localnicii continuau să se ocupe cu agricultura, creșterea vitelor, cu diferite meșteșuguri și îndeletniciri. Un rol important în procesul de romanizare a populației l-au avut administrația, armata, răspândirea și propagarea creștinismului în limba latină. Băștinașii comunicau în latină cu reprezentanții administrației, preoții, negustorii, meseriașii. În orașe, în schimbul produselor agricole, ei procurau unelte de muncă, mărfuri și obiecte de uz casnic. Pe teritoriul satelor din raioanele Cahul și Cantemir s-au găsit obiecte casnice, fragmente de ceramică, monede și obiecte de cult din epoca romană [3, p. 86-107].

Romanilor, în special împăratului Traian (98-117), sunt atribuite valurile de pământ din Dobrogea și Sudul Moldovei. Unul dintre ele, valul lui Traian de Jos, începe de sub Carpații Meridionali, trece Prutul pe la Vadul lui Isac (rn. Cahul) și se termină pe malul de vest al lacului Sasâc (reg. Odesa, Ucraina). Un alt val, Valul lui Traian de Sus, începe de la Prut, lângă orașul Leova, și se termină la Nistru, lângă satul Chițcani (rn. Căușeni). De altfel, a existat și un al treilea val sudic, de-a lungul Prutului, pe partea stângă a râului, de la Giurgiulești până aproape de Ungheni, din care unele fragmente mai pot fi

observate și astăzi, în toponimia locală fiind înregistrate cu denumirile: *Dealul Cetății*, *Cub Cetate* (Giurgiulești), *Troianul* (Vadul lui Isac), *Șanțurile* (or. Cahul), *Valul Troian* (Chircani), *Valul lui Traian* (Gotești). Documentele vechi fixează mai multe locuri la Prut denumite astfel: *Troianul*, în țin. Tigheci, lângă Bubuiogi, azi Slobozia Mare (1518, 1529, 1540), *Troianul*, lângă lacul Roșu, în același ținut (1502, 1503, 1520); *Troianul* pe Sărata, lângă actualul or. Leova (1503); *Troianul*, val la Bârlădești, lângă Toporul, azi localitate în componența comunei Cărpineni (1522) ș.a. [6, p. 262]. *Troian* e denumirea populară a valului, dedusă din entopicul *troian* „întăritură străveche constând dintr-un val lung de pământ, cu șanț de apărare”, care etimologic se reduce la același nume *Traian*, termenul fiind preluat din vechea slavă (*троянъ* < *Traianus*).

Cercetările arheologice efectuate în această zonă probează existența multor așezări omenești din epoca romană și din perioadele istorice ulterioare. Numele lor au rămas necunoscute astăzi deoarece nu s-au păstrat mărturii scrise din acele vremi. Vechile așezări au fost prădate și distruse în timpul invaziei triburilor nomade asiatice. Prin stepele Bugeacului și prin Câmpia Dunării și-au făcut drum spre apus hunii, avarii, protobulgarii, urmați apoi de pecenegi, uzi, cumani, tătari. Au dispărut vechile așezări sătești, au fost date uitării și denumirile lor. Memorabile peste veacuri au rămas doar numele râurilor mari *Dunăre*, *Prut*, *Nistru* și denumirile orașelor-cetăți *Asprocostron* (Cetatea Albă), *Lycostomo* (Chilia).

În prima jumătate a sec. al XIV-lea, Basarab I (1310-1352), unificatorul Țării Românești, extinde granițele de est ale statului până la gurile Dunării și mai departe până la Nistru. Acest teritoriu a fost denumit *Basarabia*, după numele domnitorului Basarab, la fel cum se numea alternativ pe atunci și Țara Românească – *Basarabia*. Mai mult decât atât, ulterior *Basarabia* s-a numit un timp și regiunea nord-pontică de la răsărit de Nistru, până la Bug.

La începutul sec. al XIV-lea, regiunea sudică pruto-nistreană, cu denumirea *Basarabia*, intră în componența Moldovei, aflată sub domnia lui Alexandru cel Bun (1399-1432), care se declară „domn al Țării Moldova de la munte până la Mare”. În continuare, domnii Moldovei i-au măsurat de fortificare a hotarelor de răsărit ale țării, construind puternicele cetăți de pe Nistru, Răut și Dunăre: Hotin, Soroca, Orhei, Tighina, Cetatea Albă, Chilia.

În 1484 turcii ocupă cetățile Chilia și Cetatea Albă, iar în 1538 și cetatea Tighina, transformând aproape în întregime partea de sud a teritoriului într-o provincie a Imperiului Otoman. Pentru a-și asigura stăpânirea deplină în noile raiale, turcii permit tătarilor nogaici să-și strămute hoardele la vest de Nistru și să-și înființeze aici un mic hanat. Dimitrie Cantemir ne relatează în legătură cu acest eveniment: „Bugeacul s-a dat ca loc de așezare tătarilor nogaici, dintre care unii se numesc tătari din Bugeac, ceilalți tătari din Bielgorod... pe la anul 1568, la porunca lui Selim al II-lea...” [7, p. 29].

De la început tătarii s-au așezat în regiunea Akkermanului și de-a lungul țărmurilor Mării Negre. Mai târziu însă, când de peste Nistru au început să se reverse valuri noi și noi de tătari, Sultanul turcesc le dădu spre locuire și restul Bugeacului, până la Ialpuș.

Înmulțindu-se, nogaicii nu s-au mulțumit doar cu locurile de stepă, ei s-au extins spre apus, până dincolo de râul Ialpuș. Din acele timpuri își trag originea numele turanice ale unor sate din actualul raion Cantemir: *Baimaclia*, *Cania*, *Ghioselia*, *Ciobalaccia*, *Cociulia*, *Coștangalia*, *Sadâc*, *Șamalia*, *Taraclia*, *Tartaul*. Inițial, aceste nume aveau alte forme, specifice limbii de origine: *Baimaklî*, *Kanlî*, *Kioseli*, *Ciobalakci*, *Kaiciuli* etc. Ulterior numele topice tătărăști au fost adaptate fonetic conform legităților limbii române, datorită mediului etnolingvistic preponderent românesc.

În sud-vestul interfluviului pruto-nistrean, între pământurile populate de moldoveni și teritoriul ocupat de tătari, a existat o zonă de frontieră, unde nogaicii nu aveau dreptul să-și întemeieze așezări (câșle, aule). Zona era cunoscută cu denumirea *Hotarul lui Halil-Pașa*, deoarece la delimitarea ei, în anul 1766, a participat împăternicitul Porții Otomane Halil-Pașa, pe atunci pașă de Silistra, oraș pe Dunăre (în Antichitate denumit *Durostorum*). Documentele moldovenești atestă această zonă cu denumirea *Hotarul celor două ceasuri*, deoarece zona măsoară în timp „2 ceasuri în curmeziș și 32 ceasuri în lung” [8, vol. VI, partea II, p. 173]. Un ceas de mers pe jos era egal aproximativ cu 6 km. Hotarul celor două ceasuri era cuprins aproximativ între râurile Ialpuș, Larga și Salcia Mare. În pofida înțelegerilor dintre divanul Moldovei și Poartă, tătarii au pătruns și în interiorul acestei zone, întemeind și aici așezări, despre care ne amintesc numele lor păstrate până astăzi: *Acui*, *Baimaclia*, *Cania*, *Ciobalaccia*, *Cociulia*, *Coștangalia*, *Enichioi*, *Șamalia*, *Taraclia*, *Tartaul*.

Domnitorii Moldovei au încercat de mai multe ori să-i scoată pe tătari din sudul Basarabiei, dar nu le-a reușit. Totuși, văzându-se strămtorați de anumite evenimente legate de războaiele ruso-turce, haniii Crimeii scot rând pe rând din acest teritoriu mii de familii de tătari, în 1759, în 1768-1774. În consecință a fost eliberată regiunea celor două ceasuri. Ceilalți tătari, aproximativ 5 mii de familii, au fost strămutați în 1806-1807. În urma războiului ruso-turc din 1806-1812, turcii au fost și ei izgoniți din Bugeac. În scurt timp, aceste pământuri au fost repopulate de moldoveni, aceștia așezându-se în vechile lor sate sau întemeind noi localități. Aici și-au găsit adăpost mulți țărani români din Moldova de Nord, dar și de peste munți, din Transilvania, precum și din Muntenia și Dobrogea. S-au așezat cu traiul și în fostele aule și câșle tătărăști, deși acestea au continuat să se numească în limba celor care le-au ocupat sau le-au înființat abuziv. Urmau să fie substituite aceste denumiri și să fie soluționate o mulțime de alte probleme legate nemijlocit de însăși viața locuitorilor. Dar, din cauza împrejurărilor bine cunoscute, nu a fost să fie așa.

În anul 1812, provincia istorică de la est de Prut a fost anexată la Imperiul Rus. Denumirea de *Basarabia*, care anterior se referea doar la extremitatea de sud a provinciei, denumită alternativ și *Bugeac*, este atribuită întregului interfluviu pruto-nistrean. Acestui teritoriu i se acordă mai întâi statut de regiune, iar din 1873 de gubernie rusească. Aceste două denumiri au căpătat răspândire mai cu seamă în limbajul oficial al administrației țariste, pentru că în actele cancelariei domnești și în istoriografia țărilor vecine Bugeacul a continuat să se numească *Basarabia*, iar restul teritoriului – *Moldova*. Mai mult, pe unele hărți rusești, vechi, întreg teritoriul cuprins între cursul inferior al Dunării și Prutul și cel

al Bugului de Sud este denumit tot *Basarabia*, aceasta, probabil, printr-un destin istoric comun sau printr-o asemănare de ordin geografic între cele două regiuni sudice.

Bugeacul, ca noțiune geografică, nici astăzi nu este localizat exact. Unii autori limitează această denumire doar la teritoriul îngust cuprins între Dunăre și Prut (într-o limbă veche turcică *buçak* ar fi să însemne „unghi, colț (de teritoriu)”. Alții extind teritorial această noțiune până la Nistru. Mai răspândită e opinia că Bugeacul reprezintă teritoriul de sud al Basarabiei, cuprins între Valul lui Traian de Sus, Dunăre (brațul Chilia) și Marea Neagră. Utilizăm astăzi denumirea *Basarabia*, dar din alte considerente. Actualmente, acest nume simbolizează evenimente și fapte din trecutul istoric al provinciei românești: perioada când sudul acestui teritoriu făcea parte din componența Țării Românești, sub domnia dinastiei basarabilor, epoca de dominație a Țării Moldovei în această regiune, lupta de secole pentru libertate și independență națională.

Anexat la Imperiul Rus, interfluviul pruto-nistrean, după 1812, este supus unui proces forțat și rapid de colonizare. În scopul diversificării etnice a populației pe seama băștinașilor români, administrația țaristă strămută din guberniile și regiunile sud-vestice ale Rusiei și le așază în Basarabia mii de familii de țărani ruși și ucraineni. Aici le sunt date pământuri spre locuire și bejenarilor sud-dunăreni bulgari și găgăuzi. Din ducatul Varșoviei au fost aduși și câteva mii de agricultori germani.

Coloniile de ruși și ucraineni pot fi recunoscute după denumirile lor cu terminațiile *-ovka* și *-evka*, la bază având diverse nume de persoane, reprezentanți ai dinastiilor de țări și ai boierimii ruse: *Alexandrovka, Ekaterinovka, Ivanovka, Mihailovka, Nicolaevka, Pavlovka, Sergeievka, Tarasovka, Vladimirovka*. Din categoria acestora fac parte și câteva sate din rn. Cantemir, astăzi populate și de români: *Alexandrovca, Nicolaevca* (comasat cu Vâlcele), *Șofranovca, Victorovca*. Bulgarii și găgăuzii s-au așezat, în mare parte, în fostele aule și cășle tătărești: Baurci, Cairaclia, Cazaclia, Comrat, Congaz, Copeac, Etulia, Taraclia, Tomai. În rn. Cantemir bulgarii locuiesc în satele *Dimitrova, Stoianovca, Taraclia* (com. Plopi), *Victorovca*, iar găgăuzii în *Taraclia* (com. Sadâc). Nemții au locuit aici doar într-o comunitate din componența comunei Baimaclia, până în 1940. Coloniile nemțești se aflau în număr considerabil în regiunile de mai la sud de raionul Cantemir: *Alexanderfeld, Bekendorf, Blummental, Eikendorf, Emental, Iakobstal, Marienfeld*.

Particularități toponimice. Arealul toponimic Cantemir reprezintă un microsistem de nume topice majore și minore ce fac parte din diferite categorii onimice: oiconime, hidronime, oronime, floronimice, zoonimice. Majoritatea toponimelor zonale, îndeosebi microtoponimia locală, este de origine românească. Românești sunt considerate numele de locuri și localități create de o populație românească pe baza lexicului și a mijloacelor derivaționale specifice limbii române. Proveniența românească a toponimelor se manifestă sub diverse aspecte: stratigrafic, etimologic, lexical, derivațional.

Stratul preistoric îl reprezintă hidronimul *Prut*, râul de frontieră cu România, alături de *Dunăre* și *Nistru* din cuprinsul altor areale. Acestui hidronim i s-au dat mai multe explicații, între care: gr. *porata* „vad”, „râu cu vad”, gr. *pyretos* „(râu) zbuciumat”.

La baza acestui nume e de presupus un radical preind. *pyreth-/preth-/ proth-* „pârâu”, „râu”, acesta având reflecții fonetice și lexical-semantice în albaneză – *përrua* „apă curgătoare; râu”.

Nume de localități străvechi nu s-au păstrat în zonă, acestea căzând pradă și fiind distruse în timpul invaziei triburilor nomade. Au dispărut așezările geto-dacice, fortărețele și castrul roman de-a lungul Dunării și țărmurilor Mării Negre, urmele lor mai persistând încă la Tyras (Cetatea Albă), Cartal (azi Orlovka), Satul Nou (azi Novoselskoe). S-au păstrat însă valurile de pământ – Valul lui Traian de Jos, Valul lui Traian de Sus, iar pe alocuri, valurile de dreapta Nistrului și de stânga Prutului, numele lor fiind înregistrate în toponimia locală (*Traian, Troianval, Valul Troian* etc.). Descoperirile arheologice probează existența multor așezări autohtone în întreg spațiul dintre Prut și Nistru. Este vorba de cultura materială Cucuteni, cu vechime de peste șapte milenii în spațiul etnic românesc.

Din primul mileniu de d. Hr. datează reminiscentele arheologice din epoca romană (sec. I-IV) și cultura materială Dridu, ai cărei purtători au fost protoromânii (sec. V-IX). Rămășițele ale acestei culturi au fost găsite și pe teritoriul satelor din raionul Cantemir: Cania, Cârpești, Chircani-Gotești, Ghioltosu, Porumbești, Stoianovca [3, p. 90, 95, 96 ș.a.].

În Evul Mediu timpuriu, la est de Carpați, sunt menționate mai multe formațiuni prestatale teritoriale, cunoscute cu denumirile *Tiverții, Iasii, Berladnicii, Brodnicii*. Aceste formațiuni au fost atribuite arbitrar slavilor, alanilor etc. Arheologic însă s-a demonstrat că nucleul lor îl alcătuiau băștinașii români. Constituite din comunități teritoriale și din cete de neam (patronimii), ele au avut un rol decisiv în organizarea vieții sociale a populației în diverse domenii: economie, administrare, jurisprudență, armată. În baza lor s-au format comuniunile politico-militare de ținut Greceni, Tigheci, Lăpușna, Orhei, Soroca, care au dat naștere în cele din urmă Țării de Jos și Țării de Sus ale Moldovei. În virtutea acestor situații și împrejurări social-istorice s-a format și a evoluat în continuare, în spațiul pruto-nistrean, comunitatea etnică românească.

În Evul Mediu, părți din actualul raion Cantemir au făcut parte din ținuturile Tigheci și Greceni. Ținuturile își trag originea din perioada formării statelor feudale, când teritoriile lor erau divizate în *țări, voievodate* și *ținuturi*. Din cuprinsul Moldovei făceau parte Țara de Sus, cu ținuturile nordice (Hotin, Soroca), și Țara de Jos, cu ținuturile sudice (Orhei, Lăpușna, Tigheci, Greceni). Prin legea din 1864, cunoscută ca legea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în Principatele Române, sunt adoptate ca unități administrativ-teritoriale *județele*, cu subunitățile lor *plasele*. Acestea s-au păstrat o vreme și în perioada de dominație țaristă în Basarabia, pentru care în limbajul autorităților rusești se utilizau termenii *uezd* și *voloste*.

În fond, toponimia actuală din spațiul pruto-nistrean datează documentar din Evul Mediu. De cele mai vechi mențiuni documentare dispun denumirile de orașe-cetăți: Cetatea Albă (Belgorod) – 1290, Hotin – 1310, Tighina – 1408. Vechi sunt și unele așezări rurale: Veprova (1406-1411), Volădăuți (1412), Cornești (1420), Dumești (1420), Homicești (1420), Lăvrești (1420), Miclăușești (1420) [8, p. 67, 93, 101, 281 ș.a.].

Documentele însă întârzie să fixeze realitățile istorice. În genere, vechimea romanității în spațiul de la est de Carpați urmează a fi stabilită încă, pe bază de documente istorice veridice și cu aplicarea celor mai riguroase metode științifice, pentru că teoria migraționistă și cea a descălicatului legendar, susținute și promovate cu insistență de unii istorici până nu demult, dar și prin unele opere literare, nu rezistă nici celei mai elementare critici.

În primul mileniu d. Hr. au existat numeroase așezări ale romanicilor răsăriteni, acestea fiind situate pe văile râurilor Prut, Nistru, Răut, Bâc etc., precum și în regiunea codrilor Orheiului, Lăpușnei, Botnei, Tigheciului. În aceste zone cultura materială autohtonă apare deosebit de evident, ea aparținând, după cum susțin arheologii, dacoromanilor în sec. V-VII, protoromânilor în sec. VIII-IX și românilor în sec. X-XIV [9, p. 36-46].

Codrii Tigheciului și Lăpușnei, cu văi adânci și dealuri înalte, acoperite cu păduri seculare, greu de pătruns, acestea constituind un obstacol natural de nădejde în calea năvălirii triburilor nomade, precum și pe timpuri de războaie, au adăpostit și cele mai vechi și mai numeroase așezări ale românilor băștinași. Documentele din sec. al XV-lea atestă pe teritoriul fostelor ținuturi Tigheci și Greceni un număr considerabil de denumiri de sate și nume topice minore: *Chigheci* (Tigheci), râu, afluent pe stânga al Prutului (1436); *Mănești*, sat pe Tigheci (1436); *Fântâna Mare* și *Fântâna Păducelului*, locuri pe Tigheci, lângă Cania (1436); *Mănești*, sat la Prut și sat unde a fost *Oană Albul*, la Tigheci, ambele lângă satul de azi Zârnești (1436); sat unde a fost *Cergașă* (1443); *Miroslăvești*, sat pe Prut, probabil lângă Țiganca (1443); seliște unde a fost *Frumușelul* (1452); sat unde a fost *Zorilă* (1452); sat în hotarul lui *Rentea*, lângă Zârnești (1459); *Larga*, râu (1469); *Râșcani*, sat la obârșia Lărgii, lângă Cârpești (1469); *Budoiele (Budăile)*, iezere pe Prut, lângă Gotești (1473); *Târgul Săratei*, târg la Gura Săratei (1489); seliștea lui *Bodea Rumârul*, pe Prut, lângă Hănăsenii Noi (1489); seliștea lui *Bodea Sârbul*, pe Prut, lângă Hănăsenii Noi (1489); *Câmpie*, sat pe Larga, între Gotești și Ciobalaccia (1493); sat unde a fost *Lațco*, pe Larga (1493); sat unde a fost *Oanca*, pe Larga, între Gotești și Ciobalaccia (1493); *Zernești*, actualul sat Zârnești (1494) ș.a. [6, repertoriul alfabetic].

Sunt numeroase mențiunile documentare din sec. XVI-XVII, majoritatea referindu-se la perioade mult mai vechi, încă de pe vremea domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), Iliăș și Ștefan voievozi (1433-1447), Bogdan II (1449-1451), Ștefan cel Mare (1457-1504): *Mursești*, sat la obârșia Lărgii (1508); *Luceanii*, seliște la Prut, lângă satul de azi Toceni (1519); *Toceanii*, sat la Prut, actualul sat Toceni (1519); sat la Fântâna lui *Cucu Tiga*, pe Larga, între Chircani și Gotești (1507); *Dăneștii*, sat pe Larga, lângă Constantinești (1507); sat unde a fost casa lui *Oană Lărjanu*, la gura Lărgii, între Chircani și Gotești (1507); sat unde a fost casa lui *Sin*, pe Tigheci, lângă Mursești (1528); *Seliștea Tătărănilor*, probabil Tătărășenii de azi (1528); *Coșeștii* și *Lungașii*, sate pe Tigheci (1546); *Pietrișul*, loc pe Tigheci (1546); sat la *Fântâna lui Cucută*, pe Prut, lângă Gotești (1604); sat unde a fost Silea, pe Tigheci (1558); *Brițcanii*, sat pe Prut, la gura Lărgii (1548, 1552); *Vlădești*, sat pe Prut, denumit și *Dădești*, probabil lângă Gotești (1604); *Păcurărești*, sat pe Prut, la confluența cu râul Larga (1604); *Gotești*, sat pe Prut,

în țin. Tigheci (1609); *Măliceni*, sat pe Tigheci (1609); *Bălacea*, gârla în lunca Prutului, lângă Gotești (1609); *Negrilești*, sat pe Prut, în gura Lărgii (1621) ș.a. [6, repertoriul alfabetic].

După cum se poate observa, pentru unele nume topice procesul toponimizării s-a încheiat înainte de atestarea lor în documente, acestea prezentând forme derivate cu suf. *-ești*, *-ani*, *-eni*: *Mănești* (1436), *Miroslăvești* (1443), *Zernești* (1494), *Mursești* (1508), *Luceanii* (1519), *Toceani* (1519), *Dănești* (1507), *Coșești* (1546), *Gotești* (1609), *Negrilești* (1621). S-ar putea presupune deci că ele au o vechime mai mare decât atestările lor documentare. Denumirile descriptive, care conțin sintagma *unde a fost* sau *unde este*, fie că nu au atins nivelul toponimizării, fie că desemnau așezări în stadiu de formare.

Multe dintre toponimele menționate în documentele vechi și-au făcut apariția încă la începutul epocii feudalismului, în faza când „obștea țărănească liberă se transformă în obștea iobagă și când, în felul acesta, se pun bazele proprietății feudale asupra pământului și a exploatării feudale a țăranilor” [10]. De aici denumirile unor localități de proveniență antroponimică ce redau numele foștilor proprietari de sate și moșii. Acestea devin mai numeroase pe măsură ce tot mai mulți proprietari deveneau beneficiarii donațiilor domnești de moșii și sate. Demnitarilor, curtenilor, boierilor li se dădea în stăpânire pământuri „pentru dreapta și credincioasa slujbă față de domnie”, pentru participare la războaie etc. Antroponimice la origine sunt și denumirile de sate aflate cândva în perimetrul actualului areal toponimic: *Mănești* (1436), *Miroslăvești* (1441), *Râșcani* (1469), *Luceani* (1519), *Coșești* (1546), *Dădești* (1604), *Gotești* (1609), *Măliceni* (1609), *Negrilești* (1621) ș.a.

Din documentul de la 13 iunie 1436 aflăm, de exemplu, că Ilie și Ștefan Voievozi, domni ai Țării Moldovei, donează lui Mihail Stângaciu, pentru „dreapta și credincioasa lui slujbă... la Chegheci, pe pâraul Fântânilor, unde a fost Oană Albul, satul Mănești” [11, vol. I, p. 213]. Aceiași domni și pentru aceleași merite, la 25 iunie 1441, confirmă lui Vlad Jicov satul Miraslăvești „la Chigeci, la Salcia” [11, vol. I, p. 300-301]. Ștefan cel Mare, la 5 iunie 1469, întărește lui Vlad Mursea un loc la obârșia Lărgii, mai sus de Râșcani, unde mai târziu, în 1508, este menționat documentar satul Mursești [11, vol. II, p. 234-235; 12, veac. XVI, vol. I, p. 78, 266]. Vornicului Nistor Ureche sunt confirmate de către Eremia Movilă, la 16 mai 1604, cumpărături de sate în ținutul Chigheciului: Dădeștii, care se mai numeau și Vlădești, străveche proprietate a lui „Vlad cel bătrân, de pe vremea lui Bogdan Voievod”; Păcurăreștii, pe Prut, la gura Lărgii, „cu loc de moară la Larga, ... dreaptă ocină și dedină” a lui Toader Păcurar, acesta tot de pe vremea lui Bogdan voievod [12, veac. XVII, vol. I, p. 148]. Constantin Movilă voievod, domn al Țării Moldovei, face cunoscut, prin cartea sa din 4 august 1609, că „slugile noastre, Ghervasie și fratele lui Târgolea (și alții – n.n.)... de bună voia lor, nesiliți de nimeni și nici asupriți, au vândut a lor dreaptă ocină și dedină, din uric ce a avut bunicul lor Simion Căptar de la Ștefan voievod cel bătrân, un sat anume Mălicenii, ce sunt pe pâraul Chigheci, ce este în ținutul Ghigheciului, și au vândut acest sat credinciosului nostru boier, pan Dumitrachi Chiriță, mare postelnic, pentru trei sute

taleri de argint” [12, veac. XVII, vol. II, p. 237-238]. Negrileștii de pe Prut, partea de jos a satului Brițcani, de la Gura Lărgii, localizat între Chircani și Gotești, este întărit prin carte domnească lui Drăgan, comis în 1621 [12, veac. XVII, vol. V, p. 16] ș.a.

Prin acte domnești se confirmau donații de moșii și sate, de iezere și lacuri, de prisăci și mori etc., făcute mănăstirilor din Moldova. Astfel, la 11 februarie 1447, Ștefan cel Mare întărește mănăstirii Moldovița stăpânire asupra unui iezor pe Prut „anume Gemenele, cu toate gârlele sale, și, la Chigheci, o prisacă, anume prisaca lui Brumar, și cu poiană” [11, vol. I, p. 385]. Marele domn, prin actul din 2 iulie 1502, întărește mănăstirii Putna mai multe locuri de pe Prut: iezorul Cerlenul, satul Balintești, cu seliștea lui Manea, în gura Frumușitei, cumpărat de la nepoții lui Cristea Negru, cu 500 de zloți tătarești; satele Frăceni, pe Frumoasa, din jos de Troian, Șcheia la gura Frumoasei, satul Fântâna Măcișului, din capătul din jos al iezerului Cerlenul (Roșu – n.n.), cumpărate de la nepoții lui Neagoe logofăt, cu 330 de zloți tătarești, și o bucată de loc din hotarul Boiștii, mai jos de gura Boiștei, cu satul unde a fost Fălcin, pe Frumușița, mai jos de Andrieș, cumpărat de la nepoții lui Duma Mădoaie, cu 100 de zloți tătarești [11, vol. III, p. 501-503].

Unele dintre localitățile menționate în documentele vechi, fiind întemeiate pe locul sau în preajma celor anterioare, au continuat să sălășluiască viața românilor din secolele VIII-IX și X-XIV. Altele datează din perioadele de mai târziu, făcându-și apariția în urma mișcărilor de populație dintr-o regiune în alta. Deplasările de populație românească pe teritoriul Moldovei s-au produs în trei direcții: (1) de la vest spre est; (2) din nord și nord-vest spre sud și sud-est; (3) din sud-vest spre nord-est. Primele două, după cum afirmă Al. Philippide, au fost principalele și cele mai influente în procesul de repopulare a teritoriului [13, vol. II, p. 390, 404-407]. Din regiunile Carpaților, prin văile râurilor mari, și din nordul Moldovei, coborau noi și noi valuri de populație românească, țărani plugari și crescători de vite, în căutarea pământurilor libere și roditoare, prielnice vieții, și a locurilor bune de pășunat și de făneată. În urma acestor strămutări în sudul Basarabiei au apărut noi așezări umane, dintre care și multe sate de păstori ardeleni, sate de mocani, cum le spun și astăzi localnicii.

Mișcările de populație și întemeierea de noi sate în această regiune au durat până la sfârșitul sec. al XIX-lea. În această perioadă au apărut, după cum s-a arătat mai sus, și satele de coloniști ruși, ucraineni, nemți, bulgari, găgăuzi. Așezări noi, în fostul jud. Cahul, au apărut și în urma reformei agrare din anii 1858-1860, înfăptuite de Alexandru Ioan Cuza, când pe pământurile de împrumutare, denumite *răzeșii*, țăranii și-au întemeiat noi gospodării care s-au transformat în cătune și apoi în sate mari. Sate noi au luat ființă și după reforma agrară din anii 1918-1924, realizată în Basarabia de instituția administrației române „Casa noastră”.

În toate vremurile de răstărite, și în perioada invaziei triburilor nomade, și în timpul războaielor împotriva turcilor și tătarilor, și pe când în stepele Bugeacului hălăduiau hoardele nogaice ale tătarilor, pământurile de la est de Prut niciodată nu au rămas pustii, fără populație, chiar dacă locuitorii băștinași își părăseau temporar așezările, ca mai

târziu, pe timp de pace și liniște, să revină la vetrele lor. Acest adevăr îl mărturisesc documentele de epocă, dar și toponimia istorică. „Predominarea toponimiei românești în Basarabia ne arată biruința elementului românesc asupra celui străin și în această parte a teritoriului românesc. Într-adevăr, mai toate văile, dealurile, apele și satele poartă nume vechi caracteristice românești” (L. Boga).

În Evul Mediu, după cum s-a menționat deja, părți din arealul toponimic cercetat intrau în componența ținuturilor Tigheci și Greceni. Din cuprinsul acestora făceau parte satele actuale Gotești, Tătărașeni, Toceni, precum și o mulțime de așezări care au dispărut sau și-au schimbat denumirile: Brițcanii, Coșeștii, Dădeștii, Luceanii, Mălicenii, Măneștii, Murseștii, Negreștii, Păcurăreștii, Râșcanii, Vlădeștii ș.a. Se presupune că pe cursul superior al râului Tigheci a existat și un târg al Tigheciului, după care a fost denumit ținutul Tigheci [14, p. 244].

Documentele din sec. al XVIII-lea atestă pentru teritoriul ținutului Tigheci denumirea *Greceni*, fixând astfel extinderea acestei denumiri și asupra ținutului Tigheci de altă dată. Recensământul populației din 1772, păstrat incomplet în arhive, înregistrează în ținutul Greceni doar 11 sate: Vadul (Vadul lui Isac), Manta, Pelinei, Cârhana (Crihana), Frumoasa (pe locul actualului oraș Cahul), Zărnești, Paicu, Larga, Baurci și Gotești. Pentru Gotești sunt indicați 58 de locuitori supuși dăjdiilor, dintre care doi mazili (Constantin Chiriac, Ion Iurașcu) și doi duhovnici, moșia aparținând jicnicerului Ștefan Bosii [15, vol. VII, partea I, p. 159-160].

În „Condica liuzilor pe 1803”, satele care ne interesează sunt repartizate în două ținuturi – Greceni și Codru, sursa conținând și unele informații de ordin social-economic: în țin. Greceni – Gotești, bir anual 1072 lei, moșia paharnicului Petrachi Cazimir; Slobozia Gotești, bir. an. 92 lei, a paharnicului Petrachi Cazimir; Țiganca, bir. an. 180 lei, a spătarului Grigoraș Costachi; în țin. Codru – Hănăseni, bir. an. 600 lei, a mănăstirii Sf. Sava; Vetrișoiaia, bir. an. 300 lei, a mănăstirii Sf. Sava; Toceni, bir. an. 760 lei, a vornicului Teodor Balș; Haragâș, bir. an. 968, a logofătului Costachi Ghica; Hănăsenii Vechi, bir. an. 508 lei, răzășesc; Cania, bir. an. 800 lei, neferi; Măcrești, bir. an. 368 lei, neferi; Capaclăia, bir. an. 460 lei, neferi [16, 1803, p. 252-255]. În terminologia de epocă *liuzi* se numeau birnici, iar *neferi* – oamenii săraci care nu puteau plăti bir.

Conform Recensământului din 1817, din ținutul Codrului făceau parte satele: Tocenii, Lecanii (Leca), Cania, Haragâș, Hănăsenii Vechi, Cociulia, Măcrești, Cârpești, Enichioi, Baimaclia, Sădăcul, Șamalia, Capaclia, Vetrișoiaia, Hănăsenii Noi. În țin. Greceni sunt trecute satele: Gotești, Ciobalaccia, Tartaul, Țiganca, Vlădești (în ocolul Prutului), Chioselia Mică, Căietu, Coștangalia Mare (în ocolul Cahulului). În țin. Codrului sunt menționate și câteva cătune (câșle), fără denumiri, lângă satele Capaclia, Hănăseni, Sadac ș.a. [17, p. 191-197, 221-223, 226-227]. Cele mai mari sate dintre acestea aveau între 50 și 140 de gospodării individuale: Leceanii – 63, Haragâș – 120, Hănăsenii Vechi – 135, Cociulia – 68, Enichioi – 52, Hănăsenii Noi – 89, Chioselia Mică – 53, Coștangalia Mare – 64.

După 1812, tradiționala organizare administrativ-teritorială în județele și ocoale a fost preluată de autoritățile țariste, dar numai pentru un timp, pentru că diriguitorii regiunii și guberniei Basarabia au intervenit apoi cu schimbări radicale. A se vedea despre aceasta studiul istoricului D. Poștarencu despre organizarea administrativ-teritorială a Basarabiei în perioada țaristă [18, p. 9-20].

Conform legii din 31 martie 1864, promulgată de Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Principatelor Române Unite, județul Cahul, unul dintre cele trei județe sudice (Cahul, Bolgrad, Ismail) retrocedate Principatului Moldovei de către Imperiul Rus în 1856, avea în componența sa trei plase: Coștangalia, Cotul Morii și Tigheci. Plasa Tigheciului cuprindea majoritatea satelor din actualul raion Cantemir.

Principiul divizării teritoriului în județe și plase a fost aplicat în Basarabia în toți anii 1918-1940. După 1945 însă, acest teritoriu a fost divizat în raioane. În 1998 s-a revenit la județe doar până în 2003, când s-a trecut din nou la organizarea administrativ-teritorială după raioane.

Poziția geografică și condițiile naturale favorabile au asigurat în această zonă o viață sedentară și o activitate umană multilaterală din cele mai vechi timpuri. Și băștinașii geto-daci, și urmașii lor romanizați, protoromânii și românii medievali, au viețuit cu populațiile de altă etnie, întreținând timp îndelungat strânse legături economice și culturale. În toate timpurile majoritatea locuitorilor din această zonă o alcătuiau românii. La recensământul din 1817 în localitățile din țin. Greceni locuiau 2039 de familii sau 10195 de locuitori (țărani, mazili, ruptași, duhovnici etc.), dintre care, ca și în întreaga provincie Basarabia, majoritatea o constituiau românii moldoveni [19, p. 69].

După aproximativ 100 de ani, numărul populației s-a dublat și aceasta nu pe seama sporului natural, ci ca rezultat al populării teritoriului cu țărani ruși și ucraineni strămutați din regiunile și guberniile Rusiei țariste, cu bejenari sud-dunăreni (bulgari, găgăuzi) și coloniști germani din ducatul Varșoviei. Pământurile ținuturilor sudice au fost date spre locuire imigranților străini conform ukazului imperial din 1812.

Conform Recensământului din 1930, plasele din jud. Cahul aveau următoarea componență etnică: Cantemir – 33154 români, 3878 germani, 285 bulgari, 1325 ruși, 383 evrei, 358 ruteni, 318 țigani, 34 greci, 26 găgăuzi, 12 polonezi, 4 sârbi, 2 armeni, 2 turci, 1 ceh, 1 neidentificat (din numărul total de locuitori 42148); Ștefan cel Mare – 26673 români, 9859 găgăuzi, 2291 ruși și ruteni, 1913 bulgari, 1432 germani, 724 evrei, 482 țigani, 50 greci, 20 polonezi, 8 armeni, 1 ceh, 1 turc, 1 neidentificat (din 43 442 locuitori) [20, p. 100-104]. E de menționat faptul că plasele respective includeau și unele localități din actualele unități administrativ-teritoriale: raionul Leova, raioanele din componența UTAG.

La Recensământul din 1989, raionul Cantemir avea 51819 locuitori, orașul Cantemir având 5245 de locuitori (2464 bărbați și 3781 femei), dintre care 3612 moldoveni/români, 638 ruși, 424 bulgari, 376 ucraineni, 131 găgăuzi, 64 de altă etnie [21, p. 172-174; 22, vol. I, p. 180].

Particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului, aspectele vieții sociale, și-au găsit reflectare în toponimia majoră și minoră a raionului Cantemir. Sub aspect lexical-semantic se disting mai multe categorii și subcategorii de toponime.

1. Topografice, inclusiv:

1) Hidronimice: *Balta, Balta Mare, Barcul Mare, Barcul Mic, Băhnile, Budăiul, Bulboaca, Bulbuhana, Bulhacul, Colacul, Fântâna Zânelor, Gârlișoara, Ialpușel, Iazul, Izvoara, Izvoarele, Lacul, Ochiul, Prutețul, Șipotul, Șipoțelul, Șușmeaua, Șușmeaua din Hârtoș ș.a.*

2) Oronimice: *Botul Chiscului, Chetrăria, Chetrăriile, Chiscul, Chișiorul, Coasta Săcii, Drumul Cociuliei, După Deal, Fundacul, Fundul Luncii, Grindul, Grindul Bălăcii, Hașcanaua, Hățașul, Hârtoșul, Hliza, Holmul, Hreabănușul, Lutăria, Moșila Țarnei, Movila, Movila Prisăcii, Movilele, Muchia, Podiștea, Podișul, Ponoara, Prăvalul, Răspântia, Râchile, Râpa cu Lichici, Râpa Holmului, Râpana, Ruptura, Scurtăturile, Stânca, Șleahul, Vadul Morii, Valea Acuiului ș.a.*

3) Floronimice (fitonimice): *Boroscaștea, Bozăria, Cătina, Costeiul, Curcubeșca, Curpenișul, Dughia, Harbuzăria, Lumânărica, Pădurea Nouă, Pălămida, Părul, Părul cel Mare, Plopii cei Mari, Poiana Veche, Rădiul, Râpa Aliorului, Salcia, Schinăria, Șfanduhul, Socii, Stejarul cel Mare, Stejărelul, Stuhăriile, Trifoiul, Tufarii, Tufe, Țipirigul, Valea Pădurii, Valea Salcânilor, Valea Teiului ș.a.*

4) Zoonimice: *Brosăria, Chiscul Lupului, Culiciul, Gâscăria, Grindul Cailor, Hulpăria, Hulturul, Lupăria, Răcariul, Șerpele, Șerpoaica, Toloaca Oilor, Țâstăroaica, Vadul Vacilor ș.a.*

2. Social-istorice, inclusiv:

1) Etonimice: *Armeneasca, Bulgărica, Chiscul Turcului, Mahalaua Rușilor, Moșia Nemților, Movila Tătărăscă, Pădurea Armenilor, Pădurea Nemților, Tătărăscă ș.a.*

2) Antroponimice: *Antonești, Bejanul, Bragalea, Constantinești, Cotul lui Răscărachi, Curtea lui Tomov, Drăgana, Drăgănuța, Gotești, Iazul lui Galan, Ilașcu, Leca, Măcrești, Moara lui Tomov, Pădurea lui Galino, Pleșeni, Râpa Elenei, Râpa lui Andronic, Râpa lui Cuțaș, Tătărășeni, Valea lui Vlad ș.a.*

3) Sociale: *Boiereasca, Cota, Cota lui Țanga, Loturile, Mănăstireasca, Pădurea Mănăstirii, Pălmășia, Popeasca, Răzeșia, Răzeșiile, Uceastcurile ș.a.*

4) Profesionale: *Cărăuși, Cescocari, Chirigii, Ciocari, Pădurari, Poștari, Răcari ș.a.*

5) Oiconimice: *Bordeiul, Camera Agricolă, Cășla, Făgădăul, Moara Veche, Morile din Deal, Morișca, Odaia, Standoala, Stâna, Șandramaua, Târta, Târliștea, Velnițele ș.a.*

6) Fortonimice: *Cetățuia, Dealul Cetății, Sub Cetate, Troianul, Troianval, Șanțul, Șanțurile, Valul, Valul lui Traian, Valul Troian ș.a.*

7) Calificative: *Adâncă, Alba, Arsa, Bogata, Ghetroasa, Cotita, Galbena, Larga, Lunga, Saca, Sărata, Schinoasa, Scurta, Strâmba ș.a.*

Toponimia dispune de un sistem complex de procedee și mijloace de formare a unităților onimice. Sub aspect d e r i v a Ț i o n a l, arealul cercetat nu se deosebește prea mult de celelalte zone toponimice. Principalele modele structurale sunt, în fond, aceleași: s i m p l e și c o m p u s e. Formațiile simple sunt de două tipuri: p r i m a r e, alcătuite dintr-un cuvânt sau o temă onimică, fără elemente afixale, și d e r i v a t e, constând dintr-un cuvânt sau temă onimică și anumite afixe.

Toponimele primare reprezintă la origine diferite clase de cuvinte comune sau proprii: termeni geografici (*Budăiul, Grindul, Hârtopul, Holmul, Lacul, Moșia, Podișul, Poiana, Prisaca, Rădiul, Șesul, Șipotul, Toloaca, Vadul* ș.a.), antroponime (*Atanasiu, Bejanul, Bragalea, Cireșanu, Ilașcu, Leca, Silimonul* ș.a.), toponime (*Bujoreni*, mahala < *Bujoreni*, sat; *Larga*, sat < *Larga*, râu; *Tigheci*, sat < *Tigheci*, râu; *Troianul*, teren agricol < *Troianul*, val, fortificație străveche; *Măcrești*, mahala < *Măcrești*, sat; *Ulmeni*, teren agricol < *Ulmeni*, sat; *Verdeșeni*, parte de moșie < *Verdeșeni*, sat; *Vetrișoaia*, vale < *Vetrișoaia*, sat ș.a.).

Derivarea este unul dintre principalele procedee de formare a numelor topice. Acest procedeu constă în atașarea la cuvintele bază a unor sufixe sau prefixe. Prefixarea însă este puțin productivă în toponimie. Prin sufixare se creează cuvinte noi, în cazul nostru unități onimice noi, cu valori lexical-semantice, gramaticale și funcționale specifice domeniului onomastic. Sufixe toponimice modifică sensul cuvintelor etimoane, le concretizează și le individualizează conținutul lor lexical. Academicianul Iorgu Iordan remarcă în legătură cu aceasta: „Impresia generală pe care o lasă cercetarea formațiilor toponimice sufixate este că subiectele vorbitoare nu cunosc nicio piedică și nicio limită în domeniul derivării, când nevoia cere să recurgă la acest mijloc de creație: de la orice temă și cu orice sufix poate, teoretic cel puțin, să ia naștere un nume topic nou, menit să caracterizeze, să definească scurt, dar cu atât mai pregnant, un loc a cărui așezare geografică, înfățișare exterioară etc. impun utilizarea unui toponim deja existent, eventual a unui apelativ, ajutat de un element derivativ, pentru ca locul respectiv să capete ființă în conștiința lingvistică a regiunii unde se găsește” [23, p. 395].

O caracteristică a sufixării se consideră faptul că, prin atașarea formanților derivativi la cuvintele etimoane, toponimele create capătă posibilitatea de a fi raportate la o anumită categorie structurală (tip, model). În acest mod, sufixele îndeplinesc rolul unor semne sau mărci clasificatoare a toponimelor după structura lor derivațională.

Toponimele sufixate exprimă noțiuni și sensuri semantice din cele mai diferite: însușiri și calități ale realităților obiective, particularități fizico-geografice și naturale ale terenului, configurația și dimensiunile locurilor, posesia personală sau apartenența locală a obiectelor desemnate. Sufixe toponimice își au fiecare rostul și funcția lor, domeniul de întrebuițare, gradul de productivitate, teritoriu de răspândire:

Sufixul *-ani/-eni* formează, în fond, nume de localități, având la origine semnificație locală sau posesorală: *Brițcani, Epurenii, Hănăsenii, Luceani, Pleșeni, Râșcani, Tătărășeni, Toceni (Toceani)* ș.a. Astfel de nume sunt atestate în număr considerabil încă în primele documente slavo-românești din sec. XIV-XV.

Sufixul *-ești* este deosebit de productiv în procesul de formare a numelor de localități, acestea datând documentar începând din sec. XIII-XIV: *Antonești, Cârpești, Constantinești, Dănești, Gotești, Lăvrești, Mănești, Mirosălvești, Mursești, Negrilești, Păcurărești, Vlădești* ș.a. La origine, aceste nume indicau posesia sau apartenența proprietăților funciare la o anumită persoană sau la un grup de persoane din aceeași familie. *Mănești*, de exemplu, a însemnat de la început „comunitatea de oameni trăitori pe moșia lui Manea sau a grupului de persoane din familia lui Manea, a măneștilor”. Aceeași semnificație au avut-o inițial respectiv oiconimele *Mursești, Negrilești, Păcurărești, Vlădești* etc. Numele moșiilor l-au preluat mai târziu satele întemeiate în cuprinsul moșiilor. Semnificație posesorală sau de apartenență au avut-o și unele formații în *-ani/-eni* (*Brițcani, Hănăseni, Luceani, Pleșeni, Râșcani* etc.).

Valori semantice diferite imprimă formațiilor toponimice sufixele *-a/-ea, -oaia* și *-oaica*, aceasta pentru că sunt atașate la cuvinte și teme cu statut diferit: a) antroponime (*Băbăiana, Mihăiloaia, Velișoaia, Zdroboaia*), b) apelative (*Ciotoaia, Găuzoaia, Țepoaia, Țistăroaica*).

Sufixele *-ărie/-erie, -iș* și *-iște*, având în toponimie forme articulate *-ăria/-eria, -ișul* și *-iștea*, formează nume topice, în special microtoponime, care reprezintă la origine apelative cu sens colectiv și colectiv-local. Formațiile respective denumesc cantități mari de entități (obiecte, materii etc.), iar unele dintre ele și locul unde se află aceste entități în cantități mari. La bază au de obicei: a) nume de animale, păsări etc.: *Ciorăria, Hulpăria, Lupăria, Răcăria*; b) nume de plante: *Bozăria, Harbuzăria, Schinăria, Stuhăria; Curpenișul, Boroscaiștea*; c) nume de obiecte topografice, materii: *Chetrăria, Ciotcăria, Lutăria, Săliștea, Staniștea, Târliștea*. Aproape în toate cazurile procesul derivării s-a produs pe teren extraonimic și deci numelor topice în discuție le corespund respectiv unități din lexicul comun.

Sufixele calificative derivă nume topice care denumesc la origine o particularitate, o însușire sau o calitate a obiectelor desemnate. Dintre acestea cel mai productiv este sufixul *-os*, care formează la origine nume-substantive provenite de la adjective. Derivatele onimice exprimă: a) abundența de entități (obiecte, materii etc.): *Găunoasa, Râpoasa, Schinoasa*; b) mulțimea de ființe (animale, păsări etc.): *Furnicosul*; c) posesia altor particularități: *Râioasa, Ruginoasa*.

Relativ productiv este și sufixul *-esc* (fem. *-ească/-iască*), cu formele onimice articulate *-escul (-easca/-iasca)*, derivatele exprimând la origine posesia sau apartenența: a) la o anumită persoană sau la un grup de persoane: *Antoneasca, Armenasca, Boiereasca, Popeasca, Tătărasca*; b) la o anumită instituție, organizație: *Mănăstireasca, Milităreasca*.

Calificative sunt și toponimele adjectivale fără sufixe, formate de la adjective prin substantivizare. Acestea denumesc obiectele și locurile după o particularitate a lor reală: a) forma, configurația, dimensiunile: *Larga, Lunga, Rotunda, Scurta, Strâmba*; b) culoarea, calități olfactive: *Alba, Galbena, Roșia, Sărata*; c) aspectul exterior general: *Frumoasa, Urâta*; d) noțiuni climaterice: *Calda, Ferbintea, Recea*; e) alte noțiuni și semnificații: *Bogată, Saca, Săraca*.

Sufixele diminutive formează nume topice care exprimă ideea de „minor” în comparație cu noțiunile de bază ale cuvintelor etimoane. Majoritatea derivatelor diminutive denumesc obiecte de proporții mai mici, însușiri reduse, calități mai puțin relevante în comparație cu ceea ce se consideră normal și obișnuit. Reprezentative în acest plan sunt formanții: *-ac* (*Fundacul, Rădiacul*), *-aș* (*Hrebanașul, Izvorașul*), *-el* (*Ialpușel, Stejărelul, Șipoșelul*), *-eș* (*Ciulineșul, Pruteșul*), *-ior*; folosit adeseori în combinație cu sufixul *-iș/-uș* (*Căpriorul, Gârlișoara*), *-ița* (*Bălțița, Movilița*), *-uș* (*Iezușul, Luncuța*). Augmentativele toponimice conțin formanții: *-an* (*Bulbuhana, Gropana, Râpana*), *-oi* (*Chetroiul, Gătoiul*).

Compusele toponimice, în cazul nostru, denumesc în absoluta lor majoritate locuri și obiecte topografice minore (pârâie, izvoare, văi, vâlcele, dealuri, movile, terenuri agricole etc.). Doar o singură denumire desemnează un obiect major, o localitate – *Țiganca Nouă*, sat în componența comunei Țiganca. Formațiile dintr-un singur component onimic țin de categoria denumirilor cu cel mai înalt grad de toponimizare. Productivitatea compuselor în microtoponimie constă în faptul că elementele lor componente, multiple și diverse ca valori semantice și funcții, redau complet și mai exact particularitățile microobiectelor topografice, ceea ce le asigură un grad sporit de claritate, mai ușor sunt memorizate, contribuind la o mai lesne identificare și localizare și căpătând astfel reala posibilitate de a se încadra pe deplin în sistemul structural toponimic.

Toponimele compuse sunt concepute ca unități onimice integrale sub aspect lexical-semantic și gramatical, îndeplinind principala lor funcție – a denumi realitățile lumii obiective. Din punct de vedere morfologic-structural se disting mai multe categorii de nume topice, dintre care cele mai productive sunt:

1. Substantiv în nominativ + substantiv în genitiv (SN + SG). Primul substantiv (SN) indică, de regulă, specia obiectului desemnat (deal, vale, pârâu, baltă, lac, teren agricol etc.), cel de al doilea substantiv (SG) are rol de atribut și exprimă: a) posesia personală sau colectivă: *Curtea lui Tomov, Fântâna lui Peiu, Iazul lui Galan, Pădurea lui Galino, Pădurea Nemților, Târta lui Niță, Valea lui Dragnea*; b) apartenența locală: *Linia Ocnei, Pădurea Baimacției, Pădurea Ulmenilor, Podișul Tartaulului, Valea Acuiului, Valea Haragâșului, Valea Satului, Valea Taracliei*; c) dependența: *Chiciorul Dealului, Coasta Săcii, Fața Satului, Grindul Bălăcii, Gura Lărgii*; d) elementele componente, materia: *Balta Glodului, Râpa Aliorului, Valea Salcânilor, Valea Teiului, Valea Tufelor*; e) poziția geografică: *Dealul Jiilor, Fundul Luncii, Movila Podișului, Mojila Țarnei, Râpa Holmului*; f) destinația: *Grindul Cailor, Toloaca Oilor, Vadul Vacilor*.

2. Substantiv + prepoziție + substantiv (S + P + S). Primul termen este, de regulă, un nume comun și indică specia obiectului desemnat. Termenul al doilea poate fi un nume propriu geografic sau un antroponim. Precedat de prepoziție, el are rol de atribut și servește ca marcă distinctivă a formației toponimice. Prepozițiile din structura acestor denumiri sunt simple sau compuse (combinat), cel mai frecvent folosite fiind *de, la, din, cu, în; de la, de pe, dinspre, dintre* etc. Determinantul prepozițional exprimă aproape

aceleași valori lexical-semantice ca și determinativul genitival din compusele SN + SG, arătând: a) posesia personală sau colectivă: *Fântâna la Gherasim, Grădinile la Culiță Munteanu, Viile la Nemți*; b) dependența sau apartenența locală: *Balta la Antonești, Imașul la Iepureni, Podul la Cania*; c) poziția geografică: *Grădinile din Baltă, Iazul de pe Larga, Movila de pe Deal, Șuşmeaua din Hârtop*; d) elementele componente, materia: *Balta cu Rogoz, Barcul cu Sălcii, Poiana cu Flori, Râpa cu Lichici*.

3. Substantiv + adjectiv (S + A). Și în cazul acestor formații determinatul este, de regulă, un termen generic care desemnează obiectul (*Balta Albă, Malul Galben*). Determinantul poate fi un adjectiv propriu-zis sau o altă parte de vorbire cu valoare de adjectiv, participiu sau pronume posesiv (*Cotul Ascuțit, Pădurea Noastră*). Uneori, între termenii componenți este intercalat articolul demonstrativ *cel* (*cea, cei, cele*). Adjectivul exprimă valori semantice diverse: a) calitatea (dimensiunile, forma, culoarea etc.): *Barcul Mare, Barcul Mic, Cotul Ascuțit, Cotul Lung, Cotul Mic, Dealul cel Mare, Malul Galben, Movila cei Mare, Movila Verde, Părul cel Mare, Poiana Nouă, Salcia Mică*; b) posesia, apartenența: *Cota Boierească, Movila Tătărăscă, Partea Răzășească*; c) timpul, vechimea: *Granița Veche, Lunca Bătrână, Pădurea Nouă, Poiana Veche, Șleahul Vechi, Târgul cel Vechi*.

4. Numeral + substantiv (N + S). Acest model structural este mai puțin productiv în toponimie. Ca prim element de compunere apare, de obicei, numeralul cardinal, acesta referindu-se la cantitatea sau numărul obiectelor desemnate de substantiv, precum și la dimensiunile de suprafață a terenurilor: *Nouă Prăjini, Suta de Hectare, Trei Colnice, Zece Sălcii*.

5. Prepoziție + substantiv (P + S). Este unul dintre cele mai productive modele structurale în microtoponimie. Numele topice respective denumesc proprietăți din cele mai diferite: a) poziția geografică: *Deasupra Curții, După Deal, La Punte, Lângă Sat, Sub Pădure*; b) situarea obiectului în cadrul unui spațiu: *În Baltă, În Pădure, Pe Larga, Pe Saca, Pe Tigheci*; c) situarea obiectului față de alt obiect: *Din Jos, Din Sus*; d) situarea obiectului între alte obiecte: *Între Cărări, Între Drumuri, Între Râpi, Între Vii* etc.

După cum s-a menționat deja, arealul toponimic cercetat cuprinde și nume topice formate în alte limbi (slave, turcice), conținând respectiv formații *-ov/-ev, -ovca/-evca* (*Alexandrovca, Ivanovo Pole, Popovca, Victorovca*) și *-lia, -lâc* (*Baimaclia, Capaclia, Cociulia, Taraclia, Tașlâc*). Aceste nume au fost preluate de la populațiile conlocuitoare în perioadele mai vechi ale istoriei. În prezent active și productive sunt modelele structurale de limbă română actuală.

În concluzie, toponimia arealului Cantemir reprezintă un complex de nume topice majore și minore cu trăsături lingvistice comune întregului sistem toponimic românesc, dispunând, în același timp, și de unele particularități proprii, acestea datorită specificului vorbirii populare, graiurilor locale. Arealului toponimic cercetat i-au fost imprimate însă și unele particularități extralingvistice, acestea condiționate fiind de factori de ordin geografic, social-istoric, economic și cultural.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Topograficeskaia karta Moldavii. Gheograficeskoe opisanie*. Moscova, 1981.
2. Râmbu Nicolae. *Geografia fizică a Republicii Moldova*. Chișinău, 2001.
3. Hâncu Ion. *Vetre strămoșești din Republica Moldova*. Chișinău, 2003.
4. Arnăuț T. *Vestigii ale sec. VII-II a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați*. Chișinău, 2003.
5. Rikman E.A. *Pameatniki sarmatov i plemion cerneahovskoi kulturî*. Chișinău, 1975.
6. Gonța A. *Documente privind istoria României. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*. București, 1990.
7. Cantemir Dimitrie. *Descrierea Moldovei*. Chișinău, 1992.
8. Ghibănescu Gh. *Ispisoace și zapise*. Iași, vol. I-XI, 1906-1933.
9. Hâncu I. *Soarta băștinașilor din spațiul pruto-nistrean în antichitate și în Evul Mediu timpuriu*, în „Revistă de istorie a Moldovei”. Chișinău, nr. 1-4.
10. Cihodaru C. *Contribuții la cunoașterea obștii țărănești în Moldova*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”. București, fasc. I, 1956.
11. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. București, vol. I, 1975 și urm.
12. *Documente privind istoria României, A, Moldova*. București, veac. XIV-XV, 1954 și urm.
13. Philippide Al. *Originea românilor*. Iași, vol. II, 1923.
14. Nistor Ion. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991.
15. *Moldova în epoca feudalismului*. Chișinău, vol. I, 1961 și urm.
16. *Condica liuzilor pe 1803*, în „Uricariul”, Iași, vol. VIII, 1886.
17. *Rospis zemlevladienia i soslovnogo stroia naselenia Bessarabii po dannâm perepisi 1817 goda*, în „Trudî Bessarabskoi gubernskoi ucionoi arhivnoi komissii”. Chișinău, tom III, 1907.
18. Poștarencu Dinu. *Organizarea administrativ-teritorială a Basarabiei în perioada țaristă*, în „Localitățile Republicii Moldova”. Chișinău, vol. 10, 2012.
19. Ciobanu Ștefan. *Basarabia*. Chișinău, 1993.
20. *Recensământul general al populației României*. București, vol. I, partea I, 1938.
21. *Totalurile recensământului unional al populației din anul 1989*. Chișinău, 1990.
22. *Dicționarul statistic al Republicii Moldova*. Chișinău, vol. I-IV, 1994.
23. Iordan Iorgu. *Toponimia românească*. București, 1963.

GALACTION VEREBCEANU
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**O VARIANTĂ MOLDOVENEASCĂ
A CĂRȚII POPULARE *ALEXANDRIA*.
TEXT (1)**

Abstract. Numerous Romanian copies of folk literature books, mostly variants of older manuscripts scattered in foreign collections and thus less accessible, remain little known and researched. This is the case of the folk literature book known to us under the abbreviated name of *Alexandria*. The author means the text preserved in Romanian manuscript with the no. 817, fund 301 (copied in Chisinau by Stephen of Putna in 1790). The author reproduces it in full length after the original kept in the Institute of Manuscripts of the National Library of „V. I. Vernadsky” Academy of Sciences (Ukraine).

Keywords: folk literature book, copy, graph, manuscript, word.

Problema studierii și editării textelor de limbă română aparținând perioadei vechi reprezintă o prioritate în filologia românească. S-a insistat, în primul rând, precum e firesc, pe cercetarea și editarea celor mai vechi manuscrise și tipărituri păstrate în arhivele, bibliotecile și muzeele din România. Mai puțin însă au fost date la iveală documentele de limbă depozitate în străinătate.

Din acest punct de vedere, numeroasele copii de carte populară, în mare parte variante posterioare celor mai vechi manuscrise, împrăștiate în colecții străine și, astfel, mai greu accesibile rămân a fi puțin cunoscute și necercetate. Este și cazul cărții populare cunoscute la noi sub numele prescurtat de *Alexandria*. Avem în vedere textul conservat în manuscrisul românesc sub cota 817, fondul 301, pe care îl reproducem în întregime după originalul păstrat la Institutul de Manuscrise al Bibliotecii Naționale a Academiei de Științe „V. I. Vernadsky” a Ucrainei și trecut în registrul Institutului cu titlul în rusă *Skazanie ob Aleksandre Makedonskom*.

Manuscrisul are dimensiunile 310 X 195 mm și conține 78 de file. Starea de conservare este nesatisfăcătoare, cu file (unele) puternic mâncate de cari, parțial deteriorate și desprinse la cotor, cu pete de pe urma umezelii. Legătura manuscrisului este în piele și pînză, cu încrustații în chenar și cruce în mijloc. Ulterior manuscrisul a fost recondiționat, ale cărei urme se fac văzute pe filele lipite cu fășii de hîrtie la cotor.

Textul este scris cu cerneală neagră, ușor decolorată, pe hîrtie, cu anul fabricării 1788, imprimat sub formă de filigran. Ca filigran mai apar și majusculele AFOR. Numărul caietelor nu este indicat sau putea fi tăiat la legarea manuscrisului: între partea de jos a filelor și cuvîntul-custode distanța este neuniformă. Numărul de rînduri pe o filă nu este constant, variind între 22 și 27. Manuscrisul are două numerotări: una a copistului*

* În procesul descrierii manuscrisului, am folosit numerotarea originală.

și una modernă, făcute cu cifre arabe în partea de sus a filei recto. Scrierea este cursivă, de o singură persoană. Manuscrisul este bogat ilustrat cu ornamente realizate în cerneală și chinovar, reprezentând miniaturi florale și desene cu scene din expedițiile militare ale lui Alexandru Macedon. La fel cu cerneală și chinovar sînt executate inițialele și titlurile capitolelor și numai cu chinovar, slovele cu valoare cifrică.

Textul romanului *Alexandria*, precedat de două file conținînd un fragment de literatură apocaliptică (fără început și sfîrșit, cu numerotare recentă), se cuprinde între filele 13^r și 76^v, cu 19 file lipsă: primele 12 file (1-12, deci începutul romanului) și 7 file din text (20, 21, 37, 45, 49, 50, 62). Titlul cărții populare apare scris în mai multe feluri: de cele mai multe ori *Împărăția lui Alexandru Machedon*, alteleori *Împărăția marelui Alexandru Machedon* sau, mai rar, *Împărăția marelui împărat Alexandru Machedon*. O dată titlul romanului este scris *Împărăția lui Alexandru*.

Manuscrisul are mai multe însemnări, dintre care mai importante sînt cele făcute de copist. Astfel, din mențiunea de pe fila 56^r se poate deduce ușor anul și locul redactării manuscrisului, precum și numele copistului: „Scrisu-s-au această *Alexandrie* cu toată cheltuiala a dumisale Donie, fecior lui Grigori Pavlovici din tîrgul Chișinăului, la anii de la naștere D<o>mnului H<risto>s 1790, în luna lui noiemv<rie> 20, în zilele blagocestevii împărătesăi Ekaterinii Alexeevnii a toată Rosia, pre vreme cînd băte moscalii cetate Ismail, fiind cneaz sfitli<i>șii Aleksandrovici Potenki<n>, mai mare preste toată armie. Deci fiind eu pre aceea vreme dascal aice în Chișinău de învățam copii, m-au pofit acest frate Donie, neguțătoriu de aice, însă cu toată cheltuiala dumisale, Donie neguțătoriu <din> Chișinău, și eu, Ștefan, dascal din Putna, am scris cu cheltuiala dumisale”.

Același copist intercalează în textul de pe fila 66^r următorul comentariu, delimitat de acesta prin scrierea lui cu chinovar: „Frate cetitoriule, carele ți să va tîmpla să cetești pre această carte *Alexandrie*, de unde arată că ar fi intrat Alexandru întru acea peștiră, carele dzicu să fie fost iadul, eu, frate, n-am scris cu dovadă ca aceea, ca să fie de credzut, ce, precum am aflat și eu scris de alți istornici, așa am scris și eu numai ca să să afle, iară lucru cu dovadă și de credzut n-am pus, fiindcă omul cu trup să între în iad și apoi să mai iasă de acolo nu este de crezut. Ștefan, dascal din Putna, dovedește dintru alte scripturi, fiindcă în iad numai X<risto>s au intrat. Iară, de a<r>fi fost altă peștiră aceea, de aceasta nu putem ști. Iară în iad n-au intrat”.

Dintre alte însemnări, posterioare anului în care a fost copiat manuscrisul, așa cum se poate deduce din caligrafia lor, menționăm pe cea din partea de sus a filei 15^v: „Această carti esti a mea”, precedată de „1810”, probabil anul în care manuscrisul a devenit proprietatea persoanei care a redactat semnalarea, mențiune reluată, cu unele modificări, pe filele 47^v și 47^r, din care se poate cunoaște unul din viitorul posesor al manuscrisului: „Această *Alixandrii* sî numești a lui Vasili, senu Ivana Mihalachi din satu Chiperceni. Am dat pi dî<nsa>...”. Pe fila 22^r, un început de cîntec: „Frunză verdi nucă sacă / numi trebui bui și vacă / numai ochii negri-mi plac-o”, iar pe fila 22^v sînt trecute nume de familie cu indicarea unor cifre, probabil o listă de datornici: „Nachi Mărăndici – 22; Feodor Mursî – 30; Darie Botnare<n>cu – 50; Ștefan Oxinti – 34; Ivan Țuric – 25; Ivan

Ursu – 30, Carp Popa –10; Capațină <...>; Mihalachi Petcu – 25^r. De asemenea, pe mai multe file, au fost făcute diverse însemnări: frânturi de propoziții, începuturi de exerciții de scriere a unor documente sau scrisori către administrația rusă din Basarabia sau către cea locală, executate fie în română, fie în rusă, precum și numeroase cifre sub formă de calcule sau mai multe încercări de peniță.

* * *

În reproducerea textului am folosit metoda transcrierii interpretative, care, pe lângă stabilirea echivalenței dintre slovele chirilice și literele latine, mai urmărește și scopul de a restabili care este limba textului. De aceea au fost menținute, în primul rând, oscilațiile care reflectă uzul lingvistic al textului, grafiile pur ortografice fiind excluse. Din această perspectivă, am căutat să tratăm în mod unitar grafiile susceptibile de diverse interpretări, fără însă a uniformiza limba textului. Păstrând fonetismele, formele și termenii arhaici, regionali sau populari, am avut în vedere faptul că folosirea transcrierii interpretative presupune adaptarea grafiei chirilice la normele ortografice actuale, pe care le-am respectat ori de câte ori a fost posibil. În interpretarea grafiei textului editat s-a ținut cont de principiile generale ale scrierii slavone românești și de valoarea semnelor grafice în textele slave, avându-se ca punct de referință fonetica limbii române din secolul al XVIII-lea și, respectiv, stadiul atins de graiurile dacoromâne din epoca dată. Când informațiile privind stabilirea corespondențelor dintre slova chirilică și sunetul-tip au lipsit sau au fost nesigure, s-a recurs la situația din limba română literară actuală*.

În general, în procesul de transcriere a textului, nu am întâmpinat dificultăți în descifrarea lui, majoritatea slovelor având valoare unică, ușor de stabilit: **а** = [a], **б** = [b], **в** = [v], **д** = [d], **ж** = [j], **з** = [dz], **з** = [z], **л** = [l], **м** = [m], **н** = [n], **п** = [p], **р** = [r], **с** = [s], **т** = [t], **ф** = [f], **х** = [h], **ц** = [t], **ш** = [ș], **щ** = [șt], **ю** = [iu], **ѣ** = [t].

Conducându-ne de faptul că textul editat ar putea interesa nu numai pe lingviști, ci și pe alți cercetători (istorici, critici literari etc.), mai puțin preocupați de textologie, în continuare vom insista doar asupra slovelor care ridică anumite probleme de interpretare, precum și asupra altor aspecte ce țin de transliterație.

Slova **е** la inițială absolută sau la inițială de silabă a fost echivalată prin diftongul *ie*, conform rostirii actuale: **еπε** (= *iepe* 46^v), **ploae** (= *ploaie* 53^r), dar și în forma pronumelui personal feminin *ea*: **е** (= *e* 68^r) și în forma de indicativ prezent persoana a 3-a singular a verbului *a lua*: **е** (= *ie* 53^v), în concordanță cu rostirea populară. Urmînd însă prevederile ortografice actuale, grafemul **е** a fost transcris prin *e* în formele pronumelui personal: **еѣ**** (= *eu* 31^r), **еѣ** (= *el* 14^r), **еѣ** (= *ei* 24^r), **еѣе** (= *ele* 58^v) și în cele ale verbului *a fi*: **естѣе** (= *este* 32^r), **ера** (= *era* 14^v). La fel a fost interpretată slova **е** în cazul cuvintelor,

* Se are în vedere distincția dintre [ă] și [î], greu de făcut în scrisul chirilic din epocă, datorită utilizării nespecifice a slovei **ѣ** pentru ambele sunete.

** Aici și în continuare slovele suprascrise au fost marcate prin subliniere.

proprii sau comune, de origine străină: ϵ gi p ϵ t (= *Eghipet* 22^v), ϵ fra \tilde{n} || (= *Efratul* 29^r), ϵ vagri d (= *Evagrid* 63^r), ϵ gi p \tilde{r} eni lo \tilde{r} (= *eghiptenilor* 22^v), ϵ ΛHHEW \tilde{i} (= *el<i>nești* 28^r) și în cele de origine biblică: ϵ va (= *Eva* 43^v). Excepție face numele *Eremia*, a cărui apariție alternantă a fost păstrată întocmai: ϵ re \tilde{m} i ϵ (= *Eremie* 23^r, 24^r etc.) ~ i ϵ re \tilde{m} i ϵ (= *Ieremie* 32^r, 73^v etc.).

h și â, în poziție medială, precedate de o slovă-consoană, au fost transcrise prin *ea*: dh \tilde{l} (= *deal* 26^v), f β k \tilde{r} ||nh \tilde{i} (= *făcutu-ne-ai* 74^r), ζ e \tilde{n} at \tilde{a} (= *cetatea* 24^r), ve \tilde{n} âz β (= *veteaz* 14^r). Slova â a fost echivalată prin *ia* când apare la început de silabă: f β me \tilde{a} (= *fămeia* 44^r), a \tilde{r} rl \tilde{a} (= *a triia* 76^r), dar și prin *ea* în formele feminine ale adjectivului, pronomului demonstrativ, în consens cu normele ortografice actuale: a ζ e \tilde{a} (= *aceea* 32^v).

Ö a fost echivalată prin *ia*: Ö \tilde{r} β (= *iată* 53^v), Ös \tilde{r} ϵ (= *iaste* 48^r) și *ea*: Ö \tilde{l} ϵ (= *eale* 44^v, 46^v). Succesiunea IÖ, iÖ a fost transcrisă prin *ia*: adi Öman \tilde{t} (= *adiamant* 47^v), am \tilde{l} Öq β z β (= *amiadzăzi* 18^v).

i din pluralele masculine articulate a fost redată prin <i>: a \tilde{r} i nei (= *atinei<i>* 16^r), deși nu este exclus ca acest grafem să noteze un [i] silabic, prezent în vorbirea populară.

ß apare acolo unde în româna actuală există un [ă] sau un [î]. În asemenea situație, stabilirea valorii ierului mare s-a făcut prin raportare la româna literară, ß fiind echivalat prin *ă* sau *î*: s β dob \tilde{n} d \tilde{h} sk β (= *să dobîndească* 15^v). Excepție fac formele verbului *a ridica*: s β r β d \tilde{i} k β (= *să rădică* 24^r) și conj. *dar* și *iar*: dar β (= *dară* 14^r), Ö \tilde{r} β (= *iară* 52^v), în consens cu situația din graiurile de tip moldovenesc. În mai multe exemple, ß are valoarea zero: ki p β (= *chip* 14^r), di n β (= *din* 14^r), care nu a fost notată și nici reținută în note. La fel ortografic a fost interpretat ierul mare și în formele de plural de tipul k β rc β (= *cărți* 22^v) și în cele ca s β wi c β (= *să știți* 38^r), deși nu excludem și posibilitatea ca ß să noteze rostirea moale a consoanei precedente. Comentarii aparte se cer făcute în cazul ierului mare din forma de plural al lui *tătar*, ortografiat, o dată, τ \tilde{b} τ \tilde{a} \tilde{r} \tilde{b} (16^r) și cea a lui *țară*, scris, de șapte ori, c β r β (47^v-2, 69^r, 74^v, 75^r-3). Uzul textului ne-a determinat să transcriem grafiile menționate ca *tătar* și *țăr*, în daun arățiunilor morfologice (o altă interpretare posibilă fiind indicată în notele de subsol), ca argument servind atît formele *tătarii* (16^r-2, 25^r, 48^v), *tătarilor* (25^r, 48^v) și *țării*, *țările* și *țărilor*, cu 13 atestări (cf., o dată, *țări*), cît și tradiția scrisului românesc aparținînd textelor vechi, în care *î* din formele consemnate „își pierduse sonoritatea” (Ovid Densisianu, *Istoria limbii române*, vol. II. Secolul al XVI-lea, București, p. 60).

o și | au fost echivalate prin *o*: |doar β (= *odoară* 71^v). În cîteva cuvinte, o, | sînt notate în poziție în care în limba română actuală apare diftongul *oa*: korona (= *coroană* 19^r), |men \tilde{l} (= *oamenii* 35^r), |s \tilde{r} ϵ (= *oaste* 63^r). În asemenea cazuri, considerăm că nu ne-am angajat prea mult, transcriind slovele respective prin *oa*.

ă a fost redat prin *î*, *îm* și *în*: ä \tilde{l} β (= *îl* 22^v), äp \tilde{b} ra \tilde{t} (= *împărat* 51^r), äv β c β (= *învăță* 39^v).

În cuvinte de tipul *a doa* (= *a doa* 40^v), am \tilde{n} d|a (= *amîndoa* 36^r), *a do*|a (= *a dooa* 60^r), *no*|a (= *nooa* 42^r) elementul semivocalic [u] nu a fost notat.

Raportîndu-ne la regulile ortografice actuale ale limbii române, slovele \tilde{r} și \tilde{k} înainte de ϵ și \tilde{n} au fost redată prin *gh*, *ch*, iar \tilde{c} și $\tilde{ö}$, în aceleași situație, prin *ce*, *ci*, *ge*, *gi*.

Slovele suprascrise au fost interpretate în mod diferit: cele în poziție medială au fost date în rînd fără vreo mențiune specială: $m\eta|c\beta m\beta sk\beta$ (= mulțămăsc 24^v), cele în poziție finală, care puteau fi urmate de pseudo *-i* final sau de *-iu*, au fost coborîte în rînd și culese cursiv: $b\eta|k\eta|ro\beta$ (= bucuroș 23^r), $ve\eta\epsilon\psi$ (= vetej 22^r), $\eta o\zeta$ (= toț 40^v), $a\psi\eta|\eta o\zeta$ (= ajutor 72^v). În transcrierea slovei s suprascrisă cu valoare de pronume reflexiv, ne-am condus de faptul că acesta are în textul manuscrisului exclusiv timbrul dur. Deci $s\beta\zeta$ (= să să 15^v), $n\eta|\zeta$ (= nu să 17^v), întregirea vocalei finale fiind susținută atît de norma textului, cît și de așa-numita suprascriere prin contracție, o regulă a ortografiei slavone care prevedea suprascrierea slovelor-consoană din cuvînt sau din silaba finală a acestuia după care se omite, prin simetrie, o slovă finală: $\eta rimi\zeta$ (= trimisă 13^v), $ad\eta|\beta\zeta$ (= adusă 73^r) etc.

Prescurtările indicînd nume de personaje de origine biblică au fost întregite, semnele diacritice (spiritele și accentele) nu au fost reproduse în niciun fel, cifrele chirilice au fost substituite cu cele arabe, iar punctuația textului este cea modernă.

Între paranteze unghiulare $\langle \rangle$ au fost redată slovele și cuvintele omise de copist, iar între parantezele pătrate [...] au fost notate porțiunile de text și slovele-cifră greu lizibile sau filele de manuscris pierdute.

Numărul fiecărei file este marcat cu cifre arabe pe marginea paginii, finalul filelor recto (r) fiind redat prin /, iar acela al filelor verso (v), prin //.

În secțiunea aparatului ediției au fost trecute greșelile și modificările copistului, grafiile neobișnuite sau cele care se pretează la mai multe interpretări.

Textul se încheie cu un *Glosar*, precedat de o notă explicativă.

În sfîrșir, ultima precizare se referă la tehnica trimiterilor. Astfel, pentru a economisi din spațiu, numărul de ocurențe mai mare de unu al fenomenului-tip analizat – aici și în *Glosar* – este indicat de cifra respectivă, precedată de cratimă (1^r-2 etc.).

* * *

Împărăție lui Alexandru Machedon

13^r [...] și rupsă carte și dzisă cătră sol: „N-ar trebui lui Darie să grăiască cu picioarele și la obraz să nu caute, că încă nu este Machedonie așa fără de cap, precum îi pare lui”.

Și învăță Alexandru pre log<ofă>t să scrie carte la Darie-împărat, iară pe sol îl trimisă la gazdă. Și scrisă carte întru acestaș chip dzicînd: „Alexandru veteazul, împăratul machidonenilor, fecior lui Filip-crai și a Olimbiadei împărătesăi, scriu ție, Darie-împărate al turcilor, sănătate. Și carte ce ai trimis la oamenii miei am înțeles și-ț foarte îț mulțămescu că porț grijă de țara¹ me și pre mine, fiind cocon tînăr, mă poștești la împărăție ta. Ce însă mă aștaptă pînă cînd mă voi înțărca de la țita maicii mele și atunci oi veni la Persida cu toț machidonenii miei și mă voi curteni la împărăție ta. Iară pre Candarcus, pre care l-ai trimis sol și domn să fie la Machedonie, să nu-l mai trimiț, că nu-l vei mai vede, că încă nu este Machedonie așa fără de cap, precum îț pare ție”.

¹ Scris: care.

Cu acest răspuns s-au întors Candarcus, solul lui Darie. Și-i mai dzisă Alexandru: „Candarcusă, ferești-te de împărăție Machedonie, ca să nu te primejduiești”.

Iară Darie-împărat, dacă citi carte de la Alexandru, începu a rîde, iară Candarcus dzisă: „Nu trebuiești să rîzi, împărăție ta, de niște cuvinte ca aceste, că eu vădzui pre Alexandru / cocon tînăr, iară minte îi fu de bătrîn. Ce trebuiești dintele carele te doare să-l scoț întîi cînd te doare, că apoi mai rău te va dure. Și spinul să-l scoț de mic, că mare nu-l vei pute scoate și te va dzgîrîie foarte rău”.

Iară Darie de aceea nu să griji, ce chiemă pre boierii lui și scrisă altă carte la Alexandru dzicînd așa: „Darie, împărat preste toț împărații și dumnedzăul turcilor, scriu ție, fătul meu Alexandre, sănătate. Dară eu n-am știut că ești tu atîta de înțălept, ce te-am cunoscut din solie dintîi. Ce să știi tu că mîndrie tinerilor scurtă esti. Pentru aceea, iată că Ț-am trimis giucărei copilărești: căruț cu 2 roate să te joci cu dînsul și Ț-am trimis și 2 racle deșarte să mi le umple de galbeni, haragiul de un an și Ț-am mai trimis și 2 saci cu mac să-l numeri, să vezi cîtă oaste am eu; iară tu să știi că vei veni legat la mine”.

Și trimisă carte aceasta pr<e> alt sol la Alexandru. Și dacă întră, să închină lui Alexandru și scoasă giucăreile, raclele și sacii cu macul și-i dede și carte. Iară dacă citi carte, clăti cu capul și dzisă: „O, nespusa ta mîndrie și nebungie, Darie-împărate, că tu cu Dumnedzău te potrivești, iară mie mi să // pare că, de-m va ajuta Dumnedzău, niciunui om dintru cei proști nu te vei pute potrive; și pînă în ceriu te vei înălța, dară pînă la iad te vei pogori”.

Și luo mac din saci și începu a roade, iară raclele le sparsă. Și trimisă solul la gazdă și scrisă carte întru acestaș chip dzicînd: „Alexandru, împărat preste toț împărații cu voie și mila lui Dumnedzău Savaot din ceriu, veteaz vetejilor al machedonenilor de la Filipcetate, scriu ție, Darie-împărate, sănătate. Iată să știi tu că astăz ai ajuns minte de copil mic și bătrînețile tale le-ai dat cîinilor, căci mi-ai¹ trimis mie jucărei copilărești: căruț cu 2 roate. Ce să știi tu că, precum să joacă copii<i> cu căruțul, așa voi și eu să mă joc cu tine, numai aștaptă puțină vreme și apoi vei vede. Iară raclele mi-ai² trimis poclon, iară macul l-am ros și fu dulce și moale; dară eu Ț-am trimis numai o traistră de chiperi să vezi și să cunoști cît de iuț <sînt> machidonenii ca chiperiul. Ce te rog: ține-Ț Răsăritul, că Ți-i destul, iară de Apus te ferește”.

Aceasta scriind, Alexandru au trimis carte aceea pre solul lui Darie-împărat. Iară el, dacă citi carte, să umplu de mînie și porunci îndată oștilor lui să să gătească de război, ca să margă să stropșască / toată Țara Machedonie, să o facă pămînt și cenușe³. Ce nu l-au lăsat boierii lui dzicînd: „Împărate, nicidecum să nu faci un lucru ca acesta, care vine cu mare ocară și rușine împărații<i> tale să baț război cu un copil mic fără de vîrstă, că te vor rîde și te vor huli toț împărații lumii, fiind împărăție ta împărat mare și vestit; căci, de au și scris Alexandru împărații<i> tale niște cuvinte ca aceste împrotivă, de aceea nu este minune, că esti mic și nebun, iară împărăție ta ești împărat înțălept și bătrîn și nu să cade a bate împărăție ta război cu unul ca acela, căci esti fără de vîrstă”.

¹ Scris: mîŌi .

² Scris: mîŌi .

³ Scris: çenŧŧ; altă interpretare posibilă: *cenușă*.

Cu aceste cuvinte a boierilor s-au mai îmblîndzit Darie-împărat și n-au mai adaos a trimite alte cărți la Machedonie pînă cînd s-au bătut cu Alexandru, precum înainte arată.

Cînd au mers Alexandru la cetate Solonului spre Arhidon-împărat

Întru aceea vreme rădicat-au Dumnedzău pre Alexandru împărat mare. Și au purces întîi cu 60000 de oaste de machidoneni buni veteji aleși la Solun-cetate spre Arhidon-împărat. Și agiunsără supt cetate, iară solonenii, dacă văzură, rău să spăimîntară de Alexandru și să sfătuiră: închina-să-vor lui Alexandru au ba? Iară Arhidon-împărat, ca un înțelept ce era, scrisă carte¹ către Alexandru zîcînd așa: „Arhidon, împărat țării și cetății Solunului, scriu la marele împărat Alexandru Machedon sănătate // și închinăciune trimit împărății<i> tale. Că dacă am audzit de împărăție ta că te-au dăruit milostivul Dumnedzău-Împărat, foarte bine ne-au părut; noi cu tine nu ne vom bate, ce noi închinăm împărăție noastră la împărăție ta și cinste îți vom face cu cîtă ne va fi putere, ca unui împărat mare. Iară pre noi să ne lași în pace și, iată că am trimis și pre fiul meu, pre Policarpuş, ca să slujască împărății<i> tale. Și de la noi încă să-ți trimetăm în toți anii haragi și oaste și ce-ți va mai trebui de la noi. Și te milostivești spre noi, împărate Alexandre, și de vei vre ca să ieșim întru întimpinare împărății<i> tale, iată, să ieșim. Aceasta scriem și ne închinăm cu capul plecat pînă la pămînt”.

Și trimisă Arhidon-împărat sol cu poclon și carte și pre feciorul său la Alexandru

Alexandru, dacă citi carte, foarte să bucură și darurile le priimi cu bucurie și pentru feciorul lui Arhidon-împărat bine-i păru și-l luo la dînsul. Alexandru scrisă carte la Arhidon²-împărat zîcînd așa: „Scriu la fratele meu Arhidon, împărat al Solunului, sănătate și viață întru mult ani. Dară să știi că nu-m pare bine pentru poclon, cum îmi pare bine pentru cuvinte bune și dulci, precum să dzice: «Capul plecat³ nu-l taie sabie și mielul blînd suges și la mumă-sa, și la alta». Deci feciorul tău lîngă mine va fi, iară tu ședzi în scaunul tău cu pace și împărățești sănătos. Și mie să-m trimiți cîte 12000 de galbeni, haragiul, și cîte [...] / de ostaș buni veteji, călăraș înarmați, și să fii sănătos cu toți solonenii tăi”.

Cînd a mers Alexandru la Atina, cetate cea mare și slăvită

Alexandru purceasă de la Solun la⁴ slăvita⁵ cetate Atina și agiunsără supt cetate. Și Atina atîta era de mare și împodobită, cît cu adevărat mult împărați au dorit să o dobîndească, și n-au putut-o. Și o judeca 12 filosofi, împărat n-ave. Și audziră atinenii că vine Alexandru la cetate cu multă samă de oaste și făcură sfat: închina-să-vor lui Alexandru au ba? Și aședzară tot sfatul lor să nu să mai închine, ce mai bine să stei

¹ Cuvînt reluat.

² Primele două silabe reluate.

³ Scris: prekaṭ.

⁴ a reluat.

⁵ Scris: slββta.

cu războiul, să să bată cu dînsul. Iară un filosof, anume Sofronie, dzisă cătră dînșii: „Voi, ateneilor, ascultați-mă pre mine. Noi să nu ne batem cu Alexandru, că el bătu pe Tarchenie-împărat și-i luo țara. Și marsă la Solun și luo Solunul cu pace și acum sed solonenii în pace. Deci și noi să ne închinăm și cu poclon să-i ieșim înaintea lui, că esti înțelept Alexandru și bun; și pre noi încă ne va lăsa în pace și nici în cetate noastră nu va intra, ce să va duce la Rîm-cetate”.

Iară alt filosof dzisă lui Sofronie: „Unde esti minte multă, acolo esti și nebunie multă”.

Și-l ocări foarte tare pre Sofronie și-i dzisă că „de cînd esti // Atina, niciun împărat n-au stăpînit-o, nici i-au putut strica nimic și s-au întors cu rușine de la cetate; pentru aceea și Alexandru nu să va chiema împărat Atinii”.

Iară filosoful Sofronie, rușinîndu-să de acele cuvinte, preste noapte fugi la Alexandru și spusă tot rîndul cetății. Alexandru trimisă sol în cetate pre un tătar fără de carte. Și să strînsără cetățenii la sol și căutară un dragoman. Și găsiră un om ce știe tătarăști și dzisă solul: „Așa dzice Alexandru-împărat: să vă închinaț lui și să-i trimiteț haragi și oaste pe an cînd îi va trebui și apoi să șideț pre moșiile voastre și stăpîniț Atina-cetate voastră cu pace”.

Iară atinenii, dacă audziră, așa zisără: „Niciun împărat n-au luoat Atina-cetate, nici feciorul lui Filip nu să <va> chiema împărat Atinii. Și cum au vrut au venit aice, iară cum va vre nu să va pute duce de aice. Și nu ne mai trebuiești nici dragoman de astăz înainte”.

Și tăieră pre dragoman acole înainte solului. Iară solul, dacă văzu așa, ieși din cetate și să dusă de spusă lui Alexandru toate cele ce făcură atinei<i>. Alexandru să umplu de mînie și dzisă să bată Atina-cetate de 4 părț. Și să pusără tătarfi de o parte și începură a da cu săgețile. Și merge săgețile ca ploaie în cetate. Și nu putură răbda mulțime săgeților și deșchisără porțile și năvăliră tătarfi pe poartă. Iară atinei<i> aprinsără prah de tun și periră acolo tatar¹ 3000, și de altă parte ucisără cu tunurile 500 de machidoneni. Și nu putură birui. Iară dacă însără, să mută Alexandru înapoi și dzisă: „Cum vom face ca să luom Atina-cetate?”. / Iară filosoful Sofronie dzisă: „Împărate Alexandre, Atina nu o vei luo cu bătaie, pentru că sînt într-însa 200000 de oaste, 100000 de călăraș și 100000 de pedestraș și esti foc mult în cetate. Ce să facem meșterșug ca să-i scoatem afară, că așa îi vei bate, că ei nu știu rîndul războiului”.

Și făcură meșterșug minunat, că lăsară la otac 1000 de boi și 1000 de oi. Și scrisără carte și o pusără într-un stîlp sus, dzicînd în carte așa: „Alexandru, împăratul de la Machedonie, să să știe precum veniră astă-noapte la mine dumnedzăi<i> voștri și mă certară foarte rău, pentru căci am venit la voi. Și mă spăimîntai de ei și fugii². Și vooa v-am lăsat 1000 de boi și 1000 de oi și să faceț jertvă³ dumnedzăilor voștri, iară eu mă duc la Machedonie”.

¹ Scris: τβταρβ; altă interpretare posibilă: *tătarfi*.

² Scris: φῆοι φ.

³ Textul *dumnedzăi<i> voștri și mă certară foarte rău, pentru căci am venit la voi. Și mă spăimîntai de ei și fugii*, și vooa v-am lăsat 1000 de boi și 1000 de oi și să faceț jertvă este reluat, cu specificarea că verbul *a fugi* este scris corect.

Alexandru să dusă de la cetate 10 mile de loc și să ascunsă în niște păduri. Și împărți oștile în trei părți: o parte de oaste o lăsă înapoi, al doile o pusă la mijloc, iară a trie parte, înainte. Și așa să amestură toți în pădure. Iară atinei<i>, dacă văzură că nu să vede Alexandru lângă cetate, ieșiră afară și marsară la otac și aflară 1000 de boi și 1000 de oi și carte scrisă. Și cetiră carte și dzisără: „Fugit-au Alexandru de frica noastră. Ni să-l gonim și să-l tăiem și să luom arme și cai buni de la dînsul”.

17^v Iară un călăraș, bun veteaz, el dzisă cătră // dînșii: „Voi, atineilor, ascultați-mă pre mine. Noi să nu-l gonim pre Alexandru, că eu văzui astă-noapte în vis că era în cetate noastră grîu sămănat; și crescusă mare și frumos, iară machidonenii unde săcera și copt, și crud și unde umbla Alexandru călare pre un leu prin mijlocul cetății noastre. Și eu vă dzic să nu-l gonim pre Alexandru”.

Iară ei nu ascultară și ieșiră din cetate toți: și mic, și mare și strigară dzîcînd: „Ian să mergim la dobîndă”.

Și așa purceasă după Alexandru pînă ajunsă în frunte oștii ce era înainte. Iară Alexandru dinapoi dediră în trîmbiță și în surle de trei părți și loviră pre atinei și dinainte, și denapoi, și la mijloc. Iară antinei<i> să spăimîntară și plecară a fugi, și machidonenii a-i goni și a-i tăie, iară pre cei mai mulți îi călca machidonenii în picioarele cailor; și să amestecă unii cu alții și așa marsară tot tăindu-i pînă în cetate. Iară dacă¹ au întrat în cetate, s-au făcut o glogodzală mare, că-i tăia machidonenii pre² toate ulițile fără de nicio milă: mic și mare, tineri și bătrîni. Pînă de la o vreme ieșiră muieri și fetile despletite și cu copii în brață³ și strigară dzîcînd: „Milostivești-te, milostivești<-te> spre noi, împărate Alexandre, și nu ne mai tăie. Destul este, închinămu-ne împărății<i> tale”.

Iară Alexandru umbla călare prin mijlocul cetății și striga să nu-i mai taie. Și nu-i pute opri pînă nu aprinsă capiște idolească; iară atîta moarte s-au făcut, cît nu s-au mai făcut de cîndu-i Antina-cetate, că merge sîngele pre toate ulițile cum merge apa în vreme de ploaie, iară pre alocure, pre vîlcele înota și cai în sînge. Atunce dzisă Alexandru: „Vai de acea // cetate ce o judecă mulți și vai de acel norod ce nu ascultă de omul înțelept și învățat!”

Și ieșiră cîț au mai rămas de rădzboi și să închină lui Alexandru cu daruri scumpe, dîndu-i și cheile cetății la Alexandru. Iară Alexandru dzisă: „Pînă nu să sparge capul, nu cură crieri”.

Și iară dzisă Alexandru: „Vai de cea ce nu ascultă de omul înțelept. Pentru aceea prorocul Solomon grăiește: «Pre omul înțelept să-l îndrăgești, iară pre cel nebun să-l urăști. Și mai bine este cu înțeleptul să porți o piatră decît cu nebunul să bei vin»”.

Iară dacă audziră toate ostroavele Antinei că au luat Alexandru cetate cu atîta vărsare de sînge, toți să cutremură și merge cu daruri și cu ha<ra>giuri cîte de dzăci⁴ ani. Alexandru ședzu acolo la Antina-cetate 15 dzile. //

¹ Scris: АЕК.

² Cuvînt reluat.

³ Scris: брац; altă interpretare posibilă: brațe.

⁴ Scris: қзці; altă interpretare posibilă: dzăce.

Cînd au mers Alexandru la apus și au intrat în cetate Rîmului

18^v

De acolo porceasă Alexandru la apus cu toată putere împărății<i> sale spre cetate Rîmului. Și să întîmpinară cu niște crai grecești și-i adusă ră daruri și haragiuri cîte de zăci¹ ani. Și multă veselie făcură cu dînșii. Și unii să întoarsă pre la țările lor, iară alții marsă ră cu Alexandru pînă la Roma-cetate. Iară dacă audziră rîmlenii, rău să spăimîntară de Alexandru, că judeca Rîmul, ca și pre Antina, 12 filocofi. Și făcură sfat: închina-să-vor lui Alexandru au ba? Deci aședzără tot sfatul lor să să închine zîcînd: „Să nu pătimim și noi după cum au pătimit și Antina-cetate, ce bine este să ne închinăm lui și cu mare cinste să-l băgăm în cetate noastră ca pre un împărat mare”.

Iară dacă s-au apropiat Alexandru de Rîm, ieșitu-i-au înainte în timpinare frumoasă 4000 de călăraș, voinici tineri împodobit cu haine scumpe de mult preț și călări pre cai suri arăpești, și închinîndu-să lui Alexandru, zisără: „Întru mult ani să trăiești, Alexandre-împărate!”

Și trecură. Iară după dînșii veni 500 de fete tinere și ales de frumoasă², fiind împodobite cu haine roșii și cununi de aur în cap și călări pre cai albi. Și marsă ră și aceste de să închinară lui Alexandru dzîcînd: „Întru mult ani, împărate Alexandru, împăratul Rîmului și a toată lume!”

După aceste ieșiră / cetățanii toț cu stîlpări de finic pe a mîna, și ramurile era împodobite tot cu aur, și să închinară lui Alexandru dzîcînd: „Întru mulți ani, împărate Alexandre a toată lume!”

Alexandru, dacă vădzu acea întimpinare așa frumoasă și minunată, îș tocmi și el oștile și voievodzii cei mai aleș, cineș cu polcurile sale înainte merge. Iară Alexandru să împodobi foarte frumos, de strălucie ca soarele prin oaste, puind în cap stemă de mult preț. Și 640 de povodnici împodobit cu rafturile pînă în mîna de aceștie merge un rînd de o parte de Alexandru și alt rînd, de altă parte. Apoi începură a bate în dobe și a dzice în trîmbiță și în surle și într-alte zîcături minunate. Și așa băgară pre Alexandru în cetate cu mare cinste. Iară dacă întrară în cetate, ieșit-au înainte 40 de popi rîmlenești tot cu chivote și cu cadelnițe de aur pre a mîna și întrară în *Sfeataia Sfeatih*³, ce o făcusă Savila, sora⁴ lui Solomon-împărat. Și să închină Alexandru într-înșă și-i dediră carte lui Daniil prorocul, în carele carte scrie așa: „În cursul anilor 5200 ieși-va inorogul de la Machedonie și va ucide berbecile de la răsărit, căruie îi ajung coarnele pînă la ceriu, și va junghie leul de la amiază și va goni pe toț pardoșii de la apus. Și pentru dînșii să va cutremura toată lume”.

Alexandru dzisă: „De cine grăiește și spune carte aceasta?”

Iară cetățanii dzisără: „Așa ni să pare să fii împărăție ta acela. Și să chiiamă și să țilcuieste berbecile de la răsărit, Darie-împărat, leul de la amiază, Poriu-împărat, iară pardoșii, crai<i> de la apus”.

¹ Scris: зѣц; altă interpretare posibilă: zăce.

² Scris: фрѣмѣаш.

³ Expresie slavonă. În românește: *Sfinta sfințelor*.

⁴ Scris: soro.

- 19^r Alexandru dzisă: „Cum va fi voie lui Dumnedzău, așa să fie”. // După aceea începură a scoate daruri scumpe lui Alexandru. Îi dedită ermurucul lui Solomon-împărat. Și-i mai dederă 15000 de blide de aur vărsat cu pietre scumpe împodobite, care fusă a lui Solomon-împărat. Și mai scoasă coroana¹ lui Solomon-împărat, neștiut prețul ei. Și-i mai scoasă o stemă a Savelii-împărătesii. Și-i mai scoasă un farij alb cu șaoa de adiamant fără de preț. Și scoasă sabie de anchi<s>t hier a lui Iracie-împărat, ce o luoasă de la Troada-cetate. Și scoasă o suliță de os de elifant cu pietri scumpe de mare preț. Și scoasă pavăza învălită cu piei de aspidă a lui Tarchenie-împărat. Și mai scoasă un inel al Saramidei-împărătesii. Și întru acel inel era / făcut ceasornic și să vede ceriul cu toate stelile și strălucie ca un luceafăr, neștiut prețul lui. Și veniră toț craii și toț domnii de la apus și să închinară cu daruri și cu haragiuri cîte de 10 ani. Și să milostiviră Alexandru spre dînșii și le dede domniile și crăiile iarăș pre la țările lor. Și strînsă aur și argint mult fără de samă. Și pusă Alexandru-împărat pre Laomeduș veteazul ca să fie el mai-mare preste toț crai<i> și domnii Apusului.

**De aice înainte să începe țara cerșilor, ce să trage spre miiază²noapte,
întru carele acum multe limbi și crăii să află întru această țară**

- 22^r Alexandru purceasă de acole de la Rîm spre țara cerșilor, spre miiazănoapte cu toată putere împărății<i> sale. Și dacă ajunsă întru acel pămînt al cerșilor, luo țara cerșilor cu mult războiu și vărsare de singe. Și mai bātu acolo șasă crăii [...] // [...] în Țara Ungurească al patrăle rînd. De acolo au vinit în Țara Moldaviei în zilele lui Dragoș-voievoda. Acest domn au deșchis Moldova, căci mai înainte au fost pustie țara aceasta, tocma din zilele lui Decheval, craiul nostru al daților celor vechi, și 2700 de ani țara aceasta au fost pustie, nimene într-înșua nu viețuie, fără numai în Țara Leșască, pînă la venire lui Dragoș-voievod, precum pre larg să citești la litopisățul Moldavii<i> și pre pe larg te vei înștiința.

Deci dacă au ajuns Alexandru la Troada, iară cetățanii îi ieșiră înainte lui cale de trei mile de loc, adecă 7 ceasuri, cu multe daruri scumpe, dîndu-i și cheile cetății la mîna lui, zîcînd să să milostivască spre dînșii. Și scoasă sabie lui Ahileu-crai de anchist hier, carele niciun fhier nu-l taie, nici focul nu-l arde. Și-i mai scoasă pavăza cu piei de aspidă învălită de mult preț. Și-i mai dedită inelul împărătesii Eghipetului. Și era acel inel făcut cu mare meșterșug de astronomie și nu pute nimene ca să-i știe prețul ce plătie, că ave această putere că, cine căuta într-însul, să vindeca de orice boală ar fi fost ținut. Și-i mai dede 1240 de ostaș buni vetej. Și-i scoasă și pre Ahileu, veteazul cel mare, tot de aur vărsat și cu mărgăritari și cu pietre scumpe împodobit, și-l dăruiră lui Alexandru. Și să milostivi Alexandru spre dînșii și le dede cetate iarăș pre mîna lor, după cum și întîi au fost. /

¹ Scris: korona.

² Urmează c, scris cu cerneală brună, peste care s-a scris n, cu chinovar.

Cînd au mers Alexandru spre Persie în hotarale lui Darie-împărat

22^v

Iară de acolo să rădică Alexandru cu toate oștile și putere lui și întră în pămîntul persilor, călcînd și stropșind hotarale lui Darie-împărat. Darie-împărat audzi că au pășit Alexandru pre hotarul țărîlor lui și-i pradă și-i jăcuiești satele și orașele lui, iară el scrisă cărț prin toate cetățile ca să să strîngă toț voievodzii, fieștecarele cu oștile sale, în Vavilon, la stîlpul cel făcut după potop, unde să împărțiră limbile. Și după porunca lui Darie să strînsără și sta gata de război.

Cînd au scris Darie cărț la Ierusalim, la Eghipt și la Vavilon, întărind cetățile lui

„Darie, împărat preste toț împărății de la răsărit și pînă la apus, luminedz pre lume. Scriu vooa, ierusalimlenilor, și vooa, eghiptenilor, și vooa, vavilonenilor, robii împărății<i> mele. Iată, așa vă scriu și poruncescu vooa ca să știț să nu vă închinaț acelui Alexandru, carele este tîlhar mare și hansariu. Cu toată putere împărății<i> mele și vă voi scoate eu din mîinele lui, și pre dînsul îl voi pierde. Și iată că vă trimit și oști întru ajutoriu ca să vă apăraț cetățile voastre de dînsul. Aceasta vă scriu și fiț sănătoș!“. //

Întru aceea vreme judeca Ierusalimul Eremie-proroc și crede în Savaot-Dumnedzău. Alexandru scrisă carte la Ierusalim și trimisă și solul lui împreună cu carte cătră ierusalimleni, zîcînd în carte așa: „Alexandru, împărat preste toț împărății, nu cu voie me, ce cu voie și putere lui Dumnedzău Savaot din ceriu, scriu vooa, ierusalimleni, sănătate. Iată, așa să știț voi că pre mine mă făcu Dumnedzău împărat a toată lume și am luat tot Apusul și Rîmul, și acum la voi am venit. Deci și vooa vă zîc să vă închinaț mie și să-*m* trimitet haragi și oaste pe an, și apoi să șideț în pace pre moșiile voastre“.

Ierusalimlenii cetiră carte și alta scrisă dzîcînd: „Scriem noi, ierusalimlenii lui Savaot-Dumnedzău, cătră marele împărat Alexandru sănătate! Am înțeleș cuvintele împărății<i> tale și sîntem bucuroș să ne închinăm împărății<i> tale, dară sîntem supuș supt stăpînire lui Darie-împărat. Și tu ne vei lua astăz, iară Darie va veni ca mîine cu putere lui și noi rău vom pătimi de Darie-împărat. Iară de vei birui împărăție ta pre Darie-împărat, noi gata robi ai tăi să fim, iară de nu vei birui pre Darie-împărat, nici în cetate noastră nu vei pute întră“.

Și trimisără carte pre solul lui Alexandru. Alexandru citi carte și alta scrisă dzîcînd: „Alexandru, împărat preste împărăț, scriu vooa, ierusalimlenilor, / sănătate! Am înțeleș aceste toate cîte îmi scriet voi mie, însă nu să cade să fiț voi robi lui Darie-împărat, fiind voi oamenii lui Savaot-Dumnedzău, iară Darie este un idol slujind idolilor, iară vooa vi să cade să vă închinaț mie și să mă lăsaț să întru în cetate Ierusalimul ca să mă închin lui Savaot-Dumnedzău. Și dacă voi întra și mă voi închina, atunce voi pute merge să mă bat cu Darie-împărat și pre voi vă voi scoate de supt robie lui Darie-împărat și veț fi în pace“.

Și trimisă sol și carte la Ierusalim. //

24^r

Cînd au mers Alexandru la cetate Ierusalimului

De acolo să rădică Alexandru cu toate oștile și putere lui spre Ierusalim. Iară Eremie-proroc audzi de Alexandru că să apropie de cetate Ierusalimului. El dzisă: „O, voi ierusalimleni<lo>r, bine este ca să ne închinăm noi lui Alexandru și el scoate-ne-va pre noi de supt mîna lui Darie-împărat”.

Și dzisă: „Tot omul să iasă din cetate întru întimpinare lui Alexandru-împărat!”

Și îndată ieșiră toț cu făclii aprinsă fiind pre a mîna și prorocul Ieremie îmbrăcat în sfită a lui Aron-proroc, de lumina ca un soare. Iară Alexandru, dacă vădzu așa, descălecă și el de pre cal și să pocloni la Eremie-proroc. Iară Eremie îl blagoslovi și-l luo de mîna și cu mare cinste îl băgară în cetate și marsără de să închinară în besărică, în *Sfînta Sfintelor*. Și ședzu Alexandru în mijlocul bisăricii și dzisă: „Crez în Savaot-Dumnedzăul, cela² ce au făcut ceriul și pămîntul”.

După aceea ieșiră din besărică și adusără multe daruri, aur și argint, și le închinară lui Alexandru, iară el n-au vrut să iei nimic dzicînd: „Darurile ce-*m* daț voi mie eu le închin lui Savaot-Dumnedzău ca să-i faceț jertvă”.

Și-i scoasără o pavăză de anchist hier, carele nici un hier nu-l taie, nici focul nu-l arde, și o dărui lui Alexandru. Și ședzu acolo în Ierusalim 8 dzile.

Cînd au mers Alexandru la Eghipet

Iară de la Ierusalim purceasă Alexandru la Eghipet cu toate oștile și putere lui. Iară cetățanii, dacă audziră, ei să închisără în cetate și nu vrură să-l lasă să între în cetatea³ Eghipetului. Iară Alexandru dzisă: „Să batem cetate”.

24^r Și bătură întru o dzi toată dzioa și, fiind arșită de soare și nădușală întru aceea dzi, marsă Alexandru / să să scalde întru o apă răci. Și scaldîndu-să, preste noapte să și bolnăvi. Și să scîrbiră toț pentru boala lui Alexandru. Iară eghiptenii oarecum și cum obliciră pentru aceasta și știind ei că Filip este dohtor lui Alexandru, scrisără carte la Filip vraciul, dzicînd așa: „De vei otrăvi și vei omorî tu cu ierburile tale pre Alexandru, noi te vom pune pre tine împărat Eghipetului”.

Și ceti Filip carte de la eghipteni și rîsă și alta scrisă dzicînd: „Filip, vraciul lui Alexandru, scriu vooa, măgarilor Eghipetului. Nu vă mulțămăsc de carte ce-*m* scrieț voi mie. Crez eu, de-*m* va trebui mie împărăție me, da-mi-o-va mie Alexandru-împărat și încă și altele mai bune decît ale voast<re>, iară voi, pentru că aț audzit de Alexandru că este bolnav, mîine să știț că-l veț vede sănătos și călare umblînd prin mijlocul oștilor”.

Iară ei, dacă cetiră carte, foarte să spăimîntară și să rușinară și trimisără altă carte la Alexandru dzicînd: „Împărate Alexandru, să știți că Filip vraciul vra să te otrăvească, ce foarte te pădzăști”.

¹ Scris: qos.

² Scris: çel; altă interpretare posibilă: cel.

³ Scris: чегетла.

Iară Alexandru, dacă ceti carte, să minună și începu a plînge. Iată, întru acel ceas, că sosi și Filip vraciul cu potiriul cu ierbele dresă ca, bînd Alexandru, să să facă sănătos. Alexandru șide în pat culcat și plînge cu amar și dzisă cătră Filip vraciul: „O, dragul meu Filipe vraciule, oare această dohtorie, de o voi be de la tine, folosi-*m*-va ceva sau mai spre rău î*m* va fi?”

Filip dzisă: „Be, Alexandre, be și nu te întrista”.

Alexandru dzisă: //

„Doară î*m* va fi bere cea de apoi?”

25^r

Filip să pricepu și bău el întîi din potiriu. Apoi bău și Alexandru și dzisă Alexandru: „Filipe vraciule, nu ucide pre împăraț”.

Și-i dede atunce și carte de la eghipteni. Filip ceti și să minună și începu a plînge. Și dzisă: „O, dragul Alexandre-împărate, dară de voi ucide eu pre împărăție ta, oare de la care împărat voi ave eu milă și cinste? Ce crez eu că moarte ta sminti-va toată lume și un păr din capul tău este mai scump decît toată lume”.

Și scoasă și Filip carte de la eghipteni, în carele scrie și îndemna să otrăvască pre Alexandru. Și să minună și Alexandru și clăti cu capul. Apoi spusă Filip tot rîndul cetății Eghiptelui, pentru că Filip era de locul din Eghiptet. Alexandru fu sănătos întru aceea dzi și întru acel ceas și porunci să să gătească oaste lui de război¹. Și încălecă pre Ducepal și umbra prin mijlocul oștilor. Și începu a bate cetate Eghiptelui de 4 părț și cură săgețile ca ploaie în cetate de spre toate părțile. Iară eghiptenii nu mai putură răbda mulțime săgeților, ce deschisără porțile și năvăliră tătarii pe poartă și, după obiceiul tătariilor, începură a prăda cetate și ce le ieșie înainte, tot supt sabie pune. Iară Alexandru merge în urma lor ca un veteaz împlătoșat și cu coiful în cap. Iară cetățanii, dacă îl vădzură, începură a striga dzicînd: „Milostivești-te, milostivești-te spre noi, Alexandre, feciorul împăratului nostru Nehtinav, că bătrîn te-ai dus de la noi și tînăr ai venit”.

Alexandru dzisă: „Dară cum m-am / dus de la voi bătrîn și am venit tînăr?”

25^v

Ei dzisără: „Oarecînd am avut și noi împărat pre Nehtinav și acum s-au <dus> de la noi și așa au dzis: «Iată, eghiptenilor, că mă duc de la voi bătrîn și voi veni tînăr ca de 30 de ani». Și mergi, împărate Alexandre, la stîlpul lui, că-l vei vede”.

Și marsă Alexandru la stîlp și cădzu corona din capul lui Nehtinav în capul lui Alexandru. Și luo și carte din mîna lui Nehtinav și o ceti și nu mai vru Alexandru să mai spuie taina ce scrie întru acea carte. Și făcu și Alexandru stîlpul și-l pusă lîngă a lui Nehtinav, precum era obicina pre aceea vreme. După aceea pusă un voievod de la dînsul ca să fie mai-mare preste cetate Eghiptelui. Și ședzu Alexandru acolo în cetate de să odihniară 12 zile. //

Cînd au mers Alexandru la Persida asupra lui Darie-împărat

26^r

De acole să ridică Alexandru cu toate oștile și putere lui și marsără în părțile persilor spre Darie-împărat. Darie-împărat încă venie asupra lui Alexandru ca un dzmeu

¹ Scris: rβqβzboi.

înfocat. Iară întru acea vreme veniră vestitori și spusă ră lui Alexandru dzîcînd că „Darie-împărat au purces asupra împărății<i> tale cu mare putere de oști, cît îngreună pămîntul și acum au stătut cu oștile pre malul Efratului”.

Alexandru audzînd aceste, îndată porunci la toț voievodzîi să-ș scoată fieștecarele oștile sale la cîmp și să facă căutare și scrisoare oștilor. Și să aflară 50000 de călăraș și 50000 de pedestraș și aceste era alesă și gata de război. Și de acolo purceasă și mai înlăuntru în Persie, tot prădînd și robînd țările lui Darie-împărat, pînă cînd ajunsă¹ la apa Efratului. Și apoi² stătu Alexandru cu oștile pre malul Efratului de ceasta parte și Darie, de ceea parte, cît să vede oștile față la față. Darie-împărat scrisă oștile și să afla-ră 80000 de călăraș și 60000 de pedestraș și 80000 de lei învățaș la război cu dzgărzi de aur la grumazi și 100000 de pardoș tot învățaș la război. Darie-împărat / trimisă iscoade la oaste să vază cît sînt de mult, iară străjile lui Alexandru prinsă ră pre iscoadele lui Darie și-i adusă ră la Alexandru. Iară el îi întrebă dzîcînd: „Spuneți-*m* drept: cîtă oaste <este> la Darie? Iară de nu-*m* veș spune drept, voi spîndzura pre voi”.

Iară i<s>coadele spusă ră drept cîtă samă de oaste este. Atunce porunci Alexandru la toată oaste dzîcînd: „Tot oștanul să facă cîte dzăci³ focuri”.

Prin oaste fiind noapte și atîte focuri făcură, cît nu să mai știe cîsla și sama, că sta focurile cum stau stelile ceriului și pre deal, și pe vale. După aceea suiră pre iscoadele acele într-un deal înalt de vădzură, apoi îi slobodzi și le dzisă Alexandru așa: „Să știț voi că machidoneni la rădzboi taie și mic, și mare, nu leagă, nici iartă. Deci și voi să vă pădzîț de machidoneni”.

Și să dusă ră iscoadele la Darie-împărat și-i spusă ră că atîta oaste are Alexandru, cît nu să mai știe cîsla și sama, că dzice: „Ne-au⁴ suit într-un deal înalt și am vădzut de acolo atîta samă de oaste, că sta focurile cum stau stelele ceriului și pe deal, și pe vale; și putem să dzicem noi că la fieștecarele foc or fi fost cîte dzăci⁵ oșteni sau și mai mult”.

Iară Darie să spăimîntă și tăie limbile iscoadelor ca să nu mai spuie oștilor și să să teamă. Boierii lui Darie-împărat făcură sfat și-i dzisă ră: „Împărate, noi am socotit așa că nu ți s-ar căde împărății<i> tale ca să te baț cu Alexandru, fiindcă ești un împărat mare, iară Alexandru este un tîlhar, ce să trimiț un boieriu bun veteaz să să bată cu Alexandru”.

Și acest sfat plăcu lui Darie-împărat // și îndată trimisă de adusă pre Meemant voievodul, foarte bun veteaz și chitit cu oștile, și-i dzisă să-ș aleagă 40000 de călăraș și 40000 de pedestraș și să margă să să bată cu Alexandru.

Darie trimisă sol și carte la Alexandru dzîcînd așa

„Darie, împărat al turcilor și preste toț împărății împărat puternic pre pămînt de la răsărit pînă la apus, luminez pre lume. Scriu ție, Alexandre Machedoane, așa să știți

¹ În fața verbului este scris a¶.

² Scris: a¶¶i.

³ Scris: qβç; altă interpretare posibilă: dzăce.

⁴ Scris inițial nhm, apoi m suprascris a fost modificat în ¶.

⁵ Scris: qβç; altă interpretare posibilă: dzăce.

tu că au venit la urechile mele precum ai luat Apusul și Rîmul și ai mers la Ierusalim și ai luat și Eghiptul cu acea nebunie a ta, așijdere cu protivnicii tăi, tîlhariule și hansariule. Ce iată că-ț poruncesc ce ai luat din toate țările mie să-*m* trimiț haragi și oaste pe an cînd *îm* va trebui, și tu să te duci la Machedonii cu grecii tăi. Și vă cereț iertăciune de la mine, iară de nu vei face tu așa, să știi că mă voi rădica eu însuș cu putere me și nu vei scăpa nici la Machedonie, nici în toată lume dinainte împărății<i> mele”.

Și dacă întrară și dediră carte la Alexandru și cum ceti carte, să umplu de mînie și rupsă carte și strigă dzicînd: „Spîndzuraț solii lui Darie-împărat!”

Iară boierii dzisără: „Alexandre-împărate, nu să cade împărății<i> tale să spîndzuri solii cei împărătești”.

Iară Alexandru dzisă: „Ba să-i spîndzure, că nu sînt trimiș la împărat, ce sînt trimiș la tîlhari, și tîlharii ucig și pierd pre soli. Adevărat, solii carele sînt trimiș la împărat, aceia nicidecum nu pier”.

Iară solii dzisără: „Împărate, de vei pierde împărăție ta pre noi, / puțină pagubă vei face lui Darie-împărat, iară tu te faci sîngur tîlhariu și lege solilor împărătești o strici”.

Alexandru să milostivi spre soli și-i iertă, iară ei dzisără: „Avem noi datorie să te lăudăm la Darie și la persi”.

Alexandru scrisă carte la Darie-împărat dzicînd așa

„Alexandru, împărat preste toț, veteaz vetejilor, nu cu putere me, ce cu voie și putere lui Dumnedzău, Savaot-Dumnedzău, scriu ție, Darie-împărate, măgariul turcilor. Nu-ț mulțămăsc de carte ce mi-ai¹ trimis, că nu fu într-însa cuvinte de împărat, ce de măgariu. Căci că tu te laudzi mie că nu voi scăpa în toată lume dinainte ta, iară tu să știi că toată lume mă știe pre mine și eu, cît pot, viu la tine, dară nu fug de tine, și tu ții pre mine tîlhariu, iară eu voi să fiu stăpîn preste toate ale tale, nu cu voie me, ce cu voie și putere lui Dumnedzău Savaot. Și sus te sui și gios te vei pogorî și vei căde, că turcii tăi sînt muieri, iară machedonenii miei sînt lei nestîmpăraț și nu gîndesc ei unde vor muri, nici nu grijesc ei de moarte lor”.

Și trimisă Alexandru carte pre solul lui Darie-împărat. Darie-împărat, dacă ceti carte, îș schimba fața de mînie și dzisă cum mai în grabă să margă Meemant voievodul la rădzboi ca să să bată cu Alexandru. Alexandru văzu oaste lui Darie-împărat, să găti și el de rădzboi. Și îndată să loviră oștile față la față cu sulițile. Și să frînsără sulițile. După aceea începură a să tăie cu sabiile toată dzioa, iară cînd fu de cătră sară, // nu mai putură răbda persii, ce plecară a fugi și machedonenii a-i goni și a-i tăie. Și prinsără viu și pre Meemant voievodul, carele era pus de Darie să fie mai-mare preste oști, și, ducîndu-l la Alexandru, îi tăiară capul. Darie-împărat, dacă vădzu oaste lui spartă, încălecă și fugi la Persida cu puținii persi pre lîngă dînsul. Și îndată porunci de să strînsără 160000 de călăraș și 140000 de pedestraș la cetate Vavilonului. Alexandru vădzu atîta oaste, să spăimîntă foarte și încălecă pre Ducepal și umbla prin mijlocul oștilor, învățînd pre oștenii lui să nu să teamă, zicîndu-le: „O, dragii miei machidoneni buni, vetejii

¹ Scris: mlŃi.

lumii, fiț bărbaț și simeț și nu vă întristaț, pentru că aduce Darie atîte oști spre noi, ce să avem nădejde pre Dumnedzău, că-i vom bate și să fim noi împăraț a toată lume. Iară de ne va bate el pre noi, atunce noi unde vom scăpa dinainte lui Darie? Ce să știț că-l vom bate, că turcii sînt oile, iară machidonenii sînt lupii; și un lup multe oi răpăște și trîntești și pre urs mult cîini îl latră, dară niciunul nu-l mușcă, că leul, de va răcni, multe fheră vor muri de frica lui. Și tot este mai ager cela ce gonește decît cela ce fuge. Așa mi să pare că toț aceia cîț au venit la războiul dintîi acum de mare nevoie or merge, iară noi de bună voie mergim. Și de va da Dumnedzău să batem noi acum pre Darie-Împărat, apoi fără de nicio grije vom fi”.

28^r Și-i mai învăța Alexandru ca să să ferească de jacuri, de curvii și să nu răbuiască lăcuitorii pre unde vor mergi și de alte / răutăț, pentru ca să le ajute Dumnedzău și să biruiască pre Darie-împărat. Cu niște cuvinte dulci și mîngîioasă ca aceste învăța Alexandru pre machidonenii lui, ca cum ș-ar învăța un părinte pre fii<i> săi. Iară machidonenii, dacă audziră cuvintele aceste, strigară toț într-un glas, dzîcînd că pînă la unul sînt toț gata a muri pentru dragoste lui Alexandru. Și într-ace noapte să arătă în vedenie prorocul Eremie dzîcînd: „Împărate Alexandre, mergi drept spre Darie-împărat, că-l vei birui, și nu te scîrbi, însă numai roagă-te lui Savaot-Dumnedzău, carele ți l-am arătat la Ieru-salim, și dzi așa: «Unul sfînt, unul Domnul Dumnedzău Savaot, cela ce ai făcut ceriul și pămîntul, carele te odihnești pre sfînții heruvimi, sfinte Doamne, ajută-mi astăz să biruiescu pre Darie-împărat». Aceste să le dzici și mergi sănătos, că-l vei birui”.

Alexandru să bucură de ace vedenie și purceasă în nădejde lui Dumnedzău drept spre Darie la război. Și pusă oștile în patru părți cu bună tocmală. Și îndată începură războiul, dzîcînd trimbițele și surlele. Și începură a să tăie cu sabiile, cît le sărie scînteii din sabii. Și să înțeleștară unii cu alții, de să tăie¹ tot de-a mîna. Și așa au ținut războiul trei dzile și trei nopt. Alexandru, dacă vădzu așa, au întrat și el sîngur acole unde era bulucită oaste și cîțva voinici veteji pre lîngă dînsul, și au început a striga ca un leu dzîcînd: „Niciunul să nu scape de voi netăiat”.

29^r Iară turcii, dacă audziră, // așa să spăimîntară și începură a fugi, iară machidonenii a-i goni și a-i tăie ca pre niște brusturi. Darie-împărat văzu că-i război mare și fug oștile lui de oștile lui Alexandru, iară el încălecă pre cal și fugi la cetate lui la Persida. Și într-acel război periră de a lui Darie oșteni 40000, iară de a lui Alexandru 2000 de machedoneni. Apoi stătură la odihnă fără de rădzboi [...] dzile.

Cînd au mers Alexandru la cetate Vavilonului

Alexandru de acole să rădică Alexandru cu toate oștile și putere lui la mare cetate Vavilonul. Și să apropiară, dară vavilonenii nu-l lăsară să să apropie de cetate cale [...] de mile de loc, că era întărită cetate cu multe arme și cu mulțime de oști de Darie-împărat. Și atîta era de mare Vavilonul, cît trece apa Efratului prin mijlocul cetății, și Efratul este mare, că-l trec cu corăbiile. Iară Alexandru să pusă mai sus de cetate și porunci² oștenilor

¹ Scris: ἄεε.

² Silaba po reluată.

să sape șanț mare. Și săpară 3 zile și 3 nopți și abătură apa la uscat preste cîmp. Iară
 29^v întru aceea vreme cetățanii făce slujbe dumnedzailor, iară / Alexandru trecu cu toată
 oaste pre urma apei Efratului și dedi pre dedesuptul cetății și întrară noapte și aprinsără
 orașul, iară cetățanii să spăimîntară și cînd căutară ei, adecă porțile deșchisă, și oștile lui
 Alexandru întra prin toate porțile cetății și toate ulițile era pline de machidoneni. Iară
 30^r vavilonenii, dacă vădzură aceasta, nu să mai putură apuca // de nimic, ce marsără toț
 de frică și să închinară lui Alexandru. Și strigară toț dzicînd: „Milostivești-te, milosti-
 vești-te spre noi, Alexandre-împărate, și nu ne arde. Închinămu-ne împărății<i> tale”.

Atunce dzisă Alexandru să stîngă focul. Și-l stînsără. Și începură a-i scoate
 daruri scumpe. Și-i scoasără aurul lui Darie, carele era pus în Vavilon, 1000 de povoaară
 de galbeni. Și scoasără 100000 de cai hrăniț. Și mai scoasără 200000 de lei învățaț
 la rădzboi, tot cu dzgărz de aur, și 100000 de bidivii arăpești mai frumoș decît toț
 cai<i> pre lume. Și scoasără 12000 de blide de aur vârsate. Și scoasără 1000 de coarne
 de inorog ferecate tot cu aur și cu pietri scumpe împodobite fără de preț. Și mai scoasără
 300000 de sabii ferecate tot cu aur de mult preț. Și scoasără 100000 de pahară¹ de aur
 vârsate fără de preț. Și scoasără 100000 de abăioare de pești cu mult meșterșug făcute.
 Și adusără ermurucul lui Sischiian, împărat al turcilor, era făcut tot de ochi de șarpe
 cu pietri scumpe. Și scoasă stema a lui Anarhos-împărat. Și scoasără masa lui Darie
 de samfir piiatră. Și cine șide la acea masă era tot vesăl. Și altele multe, carele nu s-au mai
 pus în carte aceasta. Și acolo ședzu Alexandru 15 zile.

Pîngere lui Darie dacă au audzit că au luat Alexandru și Vavilonul

Darie-Împărat, dacă audzi că au luat Alexandru / și cetate Vavilonului, unde
 30^v era toată avere sa, iară el atunce să umplu de multă jale și amar și dzisă: „Ah, ticălosul
 de mine! Cum mi să arătă cinste în puțină vreme, iară acum degrabă mă amării și cu
 amară jale îmi esti mie! Precum dzice Solomon că nu este pre lume bucurie ca să
 nu să schimbe cu jale. Că turcii miei în mulț ani luoaară haragiuri de la Machidonie, iară
 astăz plătescu cu capetele lor. Ce am gîndit: mai bine este să mor de sabie machidonenilor
 decît să fiu împărat cu rușine pre lume”.

Și audziră aceste cuvinte boierii lui Darie-împărat și vrură să-l mîngîie dzicîndu-i:
 „O, marele împărat Darie! Așa este această lume: unde cade copaciul mare, mare sunet
 face și corabie pre mare mari valuri faci. Așa și Alexandru: el bātu pre noi ieri, iară
 noi îl vom bate ca mîine. Așa sînt războaiele împăraților. Și încă avem noi vetej buni
 la Persida”.

Cînd au mers Amvis viteazul ca să taie pre Alexandru

Iară acole aproape de Darie-împărat sta un fecior de domn, ce-l chiema Amvis,
 foarte veteaz. El dzisă cătră Darie: „Împărate, tu pre mine m-ai crescut în curțile tale,

¹ Scris: paxar; altă interpretare posibilă: *pahare*.

m-ai hrănit, m-ai boierit și mult bine mi-ai¹ făcut, iară astădz să știi că eu voi să-*m* pui capul pentru jale ta și cu moarte me eu pre Alexandru ucide-l-voi și pre tine te voi vesăli”.

31^r Darie dzisă: „O, dragul meu // Amvis², de vei face tu una ca aceasta, să ucidzi pre Alexandru, tu vei scoate Persida din nevoie. Și mie de la tine îmi va fi împărăție și moarte ta mai cinst<ită> va fi decît viața a tuturor turcilor și numele tău în veci va fi lăudat de toată Persie”.

Atunce au cerut Amvis sabie lui Darie și și-au făcut haine scurte machidonești. Și să dusă Amvis și întră în tabăra lui Alexandru. Iară întru aceea dzi umbla Alexandru călare prin oaste împlătoșat și cu coiful în cap. Iară Amvis, sluga lui Darie, să apropie atunce de Alexandru și vru să-l lovască preste ochi și dedi cu sabie și-l greși. Și-l lovi mai presus preste creștit și-i tăie coiful și-i rasă și părul de pre creștit ca un brici. Și vru să-l mai lovască și a trii oară, iară atunce îl prinsă Alexandru și dzisă: „Mă lovi mîna machidonească cu sabie persască”.

Iară Amvis dzisă: „Lovi-te mîna persască cu sabie machidonească”.

Alexandru dzisă: „Ce om ești tu și de unde ești și cum te cheamă?”

Iară Amvis răspunsă dzicînd: „Amvis mă cheamă și sînt slugă lui Darie-împărat. Și fiind eu iubit și miluit de dînsul și vădzui pre dînsul cu jale mare plî<n>gînd și cu amar, vrui să-l vesălesc cu moarte me și cu a ta. Și cît putui eu făcui pentru domnul meu, iară Dumnedzău n-au vrut dup<ă> cum am vrut eu. Iată, astădz sînt la mîna ta, Alexandre. Cum știi, așa fă cu mine”.

31^r Iară Alexandru dzisă: „O, fără de minte Amvisă, credz eu pentru min<te> ta eu astădzi sînt mort de la tine, iară de la Dumnedzău sînt viu. Și tu astădzi ești mort pentru domnul tău, iară eu ție iată că-ț dau dzile de la mine, că făcuș un / lucru carele n-au mai făcut nimene pre lume. Mergi sănătos la domnul tău și să-i spui lui Darie-împărat așa să știe el că pre cine hrănește Dumnedzău oamenii nu-l pot ucide, iară pre cine nu-l hrănește Dumnedzău, pre acela toț oamenii îl bat. Și iarăș să-i mai dzici lui Darie să să închine mie și să-*m* trimită haragi și oaste pre an și apoi împărățască Persida cu pace”.

Și să dusă Amvis și spusă lui Darie toate acele cîte petrecusă și cum i-au dat Alexandru dzile de la dînsul și toate altele îi spusă. Darie dzisă: „Să fie cum va fi voie lui Dumnedzău”.

Iară Amvis dzisă: „Împărate, eu mi-am³ pus capul pentru tine și dzile<le> mele de la tine s-au sfîrșit. Și cît bine mi-ai⁴ făcut pînă acum, eu plătiu cu capul meu și de la tine sînt mort, iară de la Alexandru sînt viu. Și de astădz înainte să mă ierț, împărate, că voi să mă duc la cela ce mi-au⁵ dat dzile de la dînsul și lui voi să-i slujesc de astădz înainte”.

¹ Scris: ml̄Ōi.

² Scris: amvis; altă interpretare posibilă *Amvisă*, formă prezentă pe custode.

³ Scris: ml̄Ōm.

⁴ Scris: ml̄Ōi.

⁵ Scris: ml̄Ōŋ.

Și să închină Amvis lui Darie-împărat și să dusă la Alexandru-împărat, iară Darie rămasă cu mai multă jale și amar. Și dzisă Darie: „Pre cine urăște Dumnedzău urăsc toț oamenii, iară cu cine ține¹ Dumnedzău țin toț oamenii. O, lume înșălătoare! Cum să întoarce anul ca o roată: și binele, și răul și cum smerești pre cei ce să înalță cu mîndrie! O, lume!”

Cînd au scris Darie al triele rînd carte la Alexandru

„Darie-împărat scriu ție, Alexandre-împărate, să nu te pre voznoșăști, că te vei // smeri, că oarecînd era și Anarhos-împărat și să pre voznosi și apoi îl ucisără oamenii 32^v sălbateci. Pentru aceea și eu îț dzic ție să-ț ajungă. Și ce ai luat² de la mine pînă acum să fie luat și pre mine să mă laș în pace, că eu nu mă voi închina ție, că împărat la împărat nu să închină, ce unul moare, și altul împărățăști. Iară de nu vei face așa ca să mă laș în pace, așaptă-mă de acum încă dzăci³ dzile și voi veni cu cîț turci mi-au⁴ mai rămas și cu indienii lui Poriu-împărat. Mai bine să mor cu cinste la războiu decît să fiu împărat fără de cinste pre lume”.

Și dacă citi Alexandru carte, dzisă: „Adevărat, împărat la împărat nu să închină, că unul moare, și altul împărățăști, fiindcă împărăție este mult înaltă și împodobită cu toate podoabele lumii și-i pare că de acolo niciodată nu să va mai pogorî, iară Dumnedzău pogoară cînd n-are omul nădejde de pogorît”.

Cînd au mers Alexandru sol la Darie-împărat și nu l-au cunoscut pre dînsul Darie

Alexandru văzu întru acee noapte⁵ pre Ieremie-proroc dzicîndu-i: „Alexandre-împărate, sculîndu-te dimineață, să mergi sîngur sol la Darie-împărat și să nu te temi, că nimic nu-ț va fi”.

Și să sculă Alexandru din somn și spusă vedenie ce vădzusă lui Potolomei și lui Filon dzicîndu-le: „O, dragii miei machidoneni! De mi s-a tîmpla mie peire acolo, iară voi să tocniț împărățiile foarte bine și Machedonie bine să o pădzîț!”

Iară boierii, dacă audziră cuvintele / aceste, începură toț voievodzii a plînge 32^v cu multă jale dzicînd: „O, împărate Alexandre! Pentru ce faci una ca aceasta? Ce mai bine ne taie capetele noastre înaintea decît să vedem noi una ca aceea”.

Și să iertă Alexandru cu dînșii și-ș lua dzioa bună și să dusă Alexandru sîngur sol la Darie-împărat cu carte. Darie-împărat audzi că-i vine sol de la Alexandru-împărat, iară el îș tocni divanul și jilțul împodobit, ca să vază solul mărire lui. Și marsă Alexandru cu carte la Darie-împărat. Darie-împărat șide într-un jilț de aur, împodobit cu pietri scumpe nastamate fără de pteș și împrejurul lui era făcute obrază de aur cu pietri scumpe

¹ Cuvînt reluat la începutul rîndului următor.

² Scris inițial l | at, apoi | a fost modificat în ѱ.

³ Scris: qβç; altă interpretare posibilă: dzăce.

⁴ Scris: miŌѱ.

⁵ Scris: noapññε.

nastamate, de lumina ca îngerii. Și sta înaintea lui voinici tineri cu făclii aprinsă ca înainte lui Dumnedzău și șide 7 pași mari tot în jilțuri de aur. Și era jilțul lui Darie mai sus decît alte jilțuri de 12 coț, și era divanul lui Darie tot și cu pietri scumpe împodobit și era în trii unghiuri pietri scumpe nastamate di lumina în loc de felenare și altele multe fără de aceste, tot lucruri minunate, carele acele nu le-am mai putut scrie pentru lungime. Și dacă marsă Alexandru, dede carte la Darie-împărat, iară Darie dzisă să citească logofătul carte, ca să o audză toț. Și scrie în carte aceste: „Alexandru, împărat preste toț împărații, scriu ție, Darie-împărate, sănătate. Dară să-ț aduci aminte cum // luai¹ haragiuri de la tatăl meu Filip. Și el muri și pre mine tînăr mă lăsă în scaun, iară tu vrei să mă scoț de la moșie me de la Machedonie și mă poței la împărăție ta, iară Dumnedzău n-au vrut, precum ai vrut tu. Iată, astădz am venit la tine nechiemat și, precum ai fost mie stăpîn, așa și eu voi să fiu stăpîn preste toate ale tale. Ce încă nu sînt așa nemilostiv, precum îți pare ție, însă, cu toate aceste, trimite-*m* haragi și oaste pre an cînd îmi va trebui și apoi împărățești Persida cu pace. Iară de nu vei face așa, tu ești dușman turcilor tăi și toț vor peri de sabie machidonenilor. Și, iată, să fii gata cu toate oștile tale pînă în trei dzile”.

Dacă au cetit logof<ătul> carte, iară Darie clăti cu capul și dzisă căutînd spre boierii lui: „Cine ș-au adus aminte că va ieși de la Machedonie atîta putere?”

Alexandru dzisă: „Împărate, nu este minune pentru aceia de machidonenii, că vor lua toată lume”.

Darie dzisă: „Cum?”

Iară Alexandru dzisă: „Bine, pentru că sînt toț înțelept și veteji, au toț un cuget și o credință și o dragoste și ei de moarte nu gîndesc”.

Iară un pașe mare dzisă lui Alexandru: „Pentru ce răspundz așa cuvinte ca aceste de cu îndrăzneală înainte împăratului?”

Alexandru dzisă: „Volnic este solul să răspundă înainte împăratului orice va vre. Tu n-ai treabă a da învățături solilor împărătești”.

Darie dzisă: „Cum te chiiamă?”

Alexandru dzisă: „Filon mă chiiamă”.

Darie dzisă: „Să fii aice pînă voi scrie carte la Alexandru”.

33* Și dacă însă, chiiamă pre Alexandru la masă și-l pusă la masă la locul solilor împotiva / împăratului și-i dediră păhar lui Alexandru să bei. El bău din păhar și băgă păharul în budzunariu. Și-i dediră și altul. Și-l bău și-l băgă și pre acela în budzunariu. Și spusă lui Darie. Darie dzisă: „Dați-i și altul”.

Și-i mai dediră și al triile păhar. Și-l bău și-l băgă și pre acela în budzunar. Și dzisă un pașe mare: „Cum poț face așa la masa împărătească de iei păharăle cele împărătești?”

Alexandru dzisă: „La împăratul nostru Alexandru așa este o lege și obiceiul: pînă în trei păhară² tot solii le ieu”.

Și-l credzură să fie așa. Iară un boieriu, ce-l chiiamă Candarcus, pre carele îl trimisă Darie sol și domn să fie la Machidonie, acela veni de o parte și, cum vădzu pre Alexandru

¹ Scris: I¶aaı.

² Scris: p̄xar; altă interpretare posibilă: *păhare*.

ședzînd la masă, îndată îl și cunosc. Și marsă la Darie și-i spusă, dzicînd că solul esti sîngur Alexandru-împărat. Iară Darie nu credzu și dzisă: „Nu-ș va pune el capul așa după cum îț pare ție”.

Candarcus, rușinîndu-să, să dede de-o parte și iarăș începu a căuta la Alexandru mai cu deadinsul și iarăș marsă la Darie-Împărat și dzisă: „Împărate, de nu va fi acesta Alexandru, să-*m* tai capul mieu”.

Darie dzisă: „De va fi acesta Alexandru, apoi eu sînt împărat a toată lume”.

Și începu a căuta Darie des, des la Alexandru și dzisă Darie: „Filoane, sămăluiescu-te pre tine oameni a fi tu Alexandru-împărat”.

Iară Alexandru dzisă: „Adevărat, împărate, sămăn eu bine cu Alexandru și sînt drag lui și pentru aceea tot pre mine mă trimite în solie”. //

Și-l credzură să fie așa. Iară după aceea să sculară de la masă, întră Darie și cu boierii lui întră o cămară de taină să să sfătuiască, să prindă pre sol și să-l puie la popreală. Iară Alexandru să pricepu că-l cunoscără și îndată îș lăsă ermuculuc în palaturi și-și pusă chivără turcească în cap și ieși din palaturile împărătești. Și marsă la poarta ce dintii și scoasă un păhar și dzisă: „Ține, portariu, păhar, sămn împărătescu, și-*m* deschide poarta cum mai în grabă, că m-au trimis împăratul să chiem voievodzii”.

Și-i deșchisără. Și să dusă la a dooa poartă și mai scoasă un pahar și dzisă: „Ține, portariu, păhar, sămn împărătescu, și-*m* deschide poarta cum mai în grabă, că m-au trimis împăratul să tocmăsc străjile”.

Și-i deșchisără. Și să dusă de acole la a trie poartă și dzisă: „Ține, portariu, păhar, sămn împărătescu, și-*m* deschide poarta cum mai în grabă, că m-au trimis împăratul să chiem capitaniii la împăratul”.

Și-i deșchisără. Și ieși Alexandru din cetate și marsă la gazdă și încălecă pre Ducepal și fugi toată noapte. Și ajunsă în răsăritul soarelui la apa Sinariului și dede cu calul înot și ieși de cea parte și găsi acolo pe Potolomei și pe Filon și toată oaste lui tăbărită acolo, așteptîndu-l pre dînsul. Și foarte le păru bine și să bu<cu>rară toț de venire lui Alexandru. Apoi le spune Alexandru de toate cele ce au pătimit la Darie în Persida. /

Iară Darie-împărat, dacă făcu sfat cu pașii lui pentru Alexandru în cămara ce de taină, îndată porunci să prindă pre sol și să-l închidă. Și-l căutară prin palaturi și nu-l gășîră. Și alergară la poartă de întrebare. Portarii dzisără: „Venit-au un om și-mi dede acest păhar și-mi dzisă: «Ține, portar, sămn împărătescu, și-*m* deschide poarta cum mai în grabă, că m-au trimis împăratul să chiem voievodzii la împăratul». Și i-am deșchis. Și s-au dus”. Așijdere și la a dooa, și la a trie poartă tot acest răspuns au luat. Și de acole marsără la gazdă și nici la gazdă nu-l gășîră. Deci văzură că au fugit Alexandru și spusără că au fugit Alexandru. Darie dzisă să-l gonească cu 50 de voinici, veteji buni, pre cai buni aley. Și încălecară și să dusără după Alexandru toată noapte. Și sosiră la apa Sinariului cu soarele răsărit și vădzură pre Alexandru de cie parte cu Filon și cu Potolomei vorbind și să rușinară gonașii lui Darie-împărat. Iară Alexandru, dacă îi vădzură, începu a rîde de dînșii și le dzisă: „Oameni nebuni, dară pentru ce goniț vîntul, că nu-l veț pute ajunge, ce vă întoarceț la împăratul vostru

și-i spuneț că i-au înțrat vînatul în mreja lui și n-au fost harnic ca să-l prindă. Și-i mai spuneț să să gătească de război preste 3 dzile, că voi ieși și eu pre malul Sinariului cu toate oștile mele, ca să i să aleagă și lui, și mie”.

Iară ei, audzind așa, să întoarsără înapoi cu multă rușine și spusără lui Darie
35^v toate cîte vădzură și audziră de // la Alexandru. De care înștiinți<n>du-să Darie, mult s-au jelit și s-au mîhnit de aceasta. Și dzisă cătră boierii lui: „Vedeț, boieri, cum ne înșelă feciorul lui Filip! Iată că pre noi ne bātu și cetățile noastre le luo și țara noastră¹ o prădă și acum și aice în cetate noastră cu meșterșug au înțrat de ne-au bațjocorit”.

Aceasta dzicînd, începu a plînge ca muierile cu amar și cu multă jale, neavînd nicio mîngîiere de niicăiuri. Vezi, frate cetitoriule, ce face Dumnedzău cu oamenii² mîndri și măreț! Cum pre Darie, dintru atîta mărire și cinste, l-au pogorît de l-au făcut asămene cu oamenii de nimic judecățile lui Dumnedzău cele drepte, că celui mîndru îi stă Dumnedzău împrotivă.

Cînd au scris Darie-împărat la Poriu de la Indie

Darie dzisă să scrie carte la Poriu-împărat de la Indie. Că era și Poriu un împărat mare și strașnic, că ave 30 de crăii supt stăpînire sa, dzicînd în carte așa: „Darie, împărat al turcilor, scriu cătră fratele meu Poriu-împărat de la Indie, dumnedzăul indienilor și împăratul împărăților. Pace, sănătate și vviață înțru mulț ani trimitem împărății<i> tale! Iară noi pățimim rău acum de un fecior de crai, carele este din mai-micii noștri, din Țara Machedonie, este fecior lui Filip-crai, carele oarecum veni vetejaște spre noi. Și de trei ori pînă acum m-am bătut cu dînsul și tot m-au biruit. Acum să spăimîntară
35^v și persii miei, că / nu știură rîndul războiului. Deci acum mă rog împărății<i> tale să te milostivești, să-m dai ajutoriu pre indienii tăi ca să mă mai bat cu dînsul³ încă o dată: sau să-l bat, sau să mă bată. Aceasta ne rugăm”.

Poriu-Împărat ceti carte și clăti cu capul și dzisă cătră boierii lui: „Vedeț că nu este pre lume bucurie ca să nu să schimbe cu jale, precum și Darie cu Dumnedzău să potrivie. Deci mergiț și luoăț 4000 de oaste și mergiț și voi înțru ajutor lui Darie. Și să pădziț bine să prindeț viu pre Alexandru și să mi-l aduceț la mine, că spune că este foarte înțelept și bun viteaz”.

Și luoară boierii lui Poriu oaste și să dusără înțru ajutoriu lui Darie-împărat. Și audzi Darie că-i vine ajutoriu de la Poriu-împărat și să vesăli foarte. Și dzisă și turcilor lui să să strîngă pre cîmpii Persidii. Și făcură căutare oștilor și să aflară 1300 de oaste gata de război și îndată purceasără spre Alexandru. Iară indienii trimisără iscoade la oaste lui Alexandru, iară străjile lui Alexandru prinsără pre iscoadele indienilor și-i dusără la Alexandru. Și dzisă Alexandru oștilor să încalece. Și încălecară și purceasără spre Darie-împărat. Și dacă să apropiară oștile, Alexandru slobodzi pre iscoade. Și să dusără iscoadele și spusără indienilor că „atîte oști are Alexandru, cît nu le mai știe cisla și

¹ Scris: noășnr̄Ń.

² Scris: |menl̄i.

³ Scris: d̄βns̄βns̄ŃŃ.

sama. Și are // oaste tot mare și mărg la război dârji și nebuni. Și câtă oaste am vădzut noi la Alexandru, putem să dzicem că a fi pînă la 860000 de întunerece de oaste” 36'

Aceste dacă spusă ră iscoadele indienilor, merge la război fără de voie lor. Și îndată să loviră oștile atîta de tare și iute, cît deodată au întunecat și soarele de prah și nu să cunoște unii cu alții. Apoi, din voie lui Dumnedzău, bătu un vînt răci și să rădică pravul de pre oști. Și apoi începură a să tăie cum să taie din sabii și din sulită. Și fu război mare 2 dzile și 2 nopți. Iară cînd fu a trie dzî, Alexandru nu mai putu răbda, ce îndată, după cum ave el obicei, marsă și el acolo unde era năvala oștilor și dede război mare cu vetejii lui cei mai aleș. Și tăie și Alexandru cu 2 sabii lungi cu amîndooa mîinile și să amestecă cu polcul lui prin urdie persască și începu a tăie pre turci și pre indieni ca pre niște brusturi. Iară persii și cu indienii, dacă văzură adevărat pre sîngur Alexandru umblînd prin mijlocul lor și tîindu-i tot de-a mîna, ei atunce să spăimîntară și îndată începură a fugi, iară machidononii a-i goni și a-i tăie; și să vărsa singele oștenilor pre toate drumurile fără de nicio cruțare și merge pîraie de singe ca în vreme de ploaie. Iară Darie-împărat, dacă vădzu așa, lăsă și el carăta cea împărătească și încălecă pre cal și începu a fugi spre Persie cu multă jale și plîngere, nemîngîiet, dzîcînd: „O, nevolnice și ticăloasă Darie! / Cum te potrivii lui Dumnedzău din ceriu, iară tu astădz nu te poți 36' potrive niciunui om din cei mai proști! Și cum fusăș împărat a toată lume, iară astădz nici la moșie ta nu ți să cade să mori!”

Aceste cuvinte dzice ticălosul Darie, fugind pre cale la Persie, și plînge nemîngîiet. Iară doi din boierii lui, anume Răzvan și Candarcus, atunce îl ajunsără pre cale și-l junghieră cu hangerile¹ și luară de la dînsul tot ce găsîră. Și dzăce Darie mai mort în pulbere, în picioarele cailor. Alexandru dzisă lui Filon să gonească pre indieni și să le iei cai<i> și armele și să-i lasă în pace. Și-i ajunsără și stătură de frica lui Filon voievodului, iară Filon porunci de le luu cai<i> și armele și-i lăsă. Alexandru, de altă parte, gonie pre persi, iară Darie atunce strigă din pulbere dzîcînd: „Alexandre, Alexandre, nu trece, nu lăsa pre Darie-împărat să dzacă în pulbere, în picioarele cailor. Doară nu ești așa nemilostiv”.

Alexandru dzisă: „Cine ești tu?”

Darie dzisă: „Eu sînt Darie, cela² ce mă înălțam pînă la ceriu, iară acum mă pogorîi pînă la iad. Eu sînt Darie, cela ce eram împărat a toată lume, iară astădz zac în pulbere, în picioarele cailor. Eu sînt Darie, cela³ ce eram slăvit de mult oameni. Și tu, Alexandre, vădzut-ai împărăție me”.

Alexandru, dacă audzi așa, îndată descălecă de pre cal și găsi pre Darie cu puțintel suflet. Și milostivindu-să Alexandru, îl luu în braț⁴ și-l ștarsă [...]// [...] și șasă casă 38' de mărgăritari și pietri scumpe de mult preț. Și scoasă 4000 de podvodnici și [...] părechi telegari, și 40000 de lei învățaș la rădzboi, și 2500 de sampsoni, și [...] de dzgripsori. Și mai scoasă 20000 de lei învățaș la rădzboi și [...] de blide de aur vărsate, și 1600 de păhară⁵ de aur tot cu pietri scumpe împodobite fără de preț. Dară altele carele nu s-au mai putut scrie în carte aceasta.

¹ Scris inițial xam0eri | e, apoi m a fost modificat în n.

² Scris: çel; altă interpretare posibilă: cel.

³ Scris: çel; altă interpretare posibilă: cel.

⁴ Scris: braç; altă interpretare posibilă: brațe.

⁵ Scris: pBxar; altă interpretare posibilă: păhare.

Poruncit-au drept aceea împăratul Alexandru, dzicînd să să strîngă toț machi-donenii și toț persii la dînsul. Și le-au dzis tuturor de obște: „Să știți voi toț, machi-donenilor și persilor, că eu cred în Savaot-Dumnedzău, cela ce au făcut ceriul și pămîntul, și blestem¹ pre Amon și pre Apolon, dumnedzăi<i> el<i> nești”.

După aceea dzisă Alexandru oștilor sale: „Tot omul să-ș hrănească cai<i> bine și să-ș dregă armele și să să gătească de cale de 4 ani”.

Alexandru scrisă oștile și să aflară 640000 de oaste. Și luu cu dînsul 340000 de oaste, iară 300000 le lăsă în Persida, ca să fie de padza împărății<i> și a Ruxandii împărătesii. Și pusă pre Filon mai-mare preste oști și preste toate țările și cetățile sale.

39° Și dediră tuturor oștilor leafă cîte de 4 ani. // După ce ș-au luat Alexandru dzioa de la Ruxanda împărăteasa și de la Filon, prietinelui lui cel iubit, pre carele î<i> lasasă Alexandru pentru padza împărății<i>, s-au pornit cu toate oștile sale asupra lui Crit-împărat, că nu vru să să închine lui Alexandru. Iară Alexandru trimisă pre Vizantie, voievodul cel veteaz, cu 40000 de oaste aleasă. Și întru acel ceas îi sparsără oaste lui și-i prădară țara și-i răsăpi cetate pînă în temelie și pre Crit-împărat viu îl adusără la Alexandru, iară el porunci de-i tăiară capul acole pe loc. Și mult aur și argint și pietri scumpe găsiră la curțile lui, cît fu oștilor într-un an de ajuns.

Cînd au mers Alexandru la rai în părțile de spre răsărit

Alexandru <marsă> de acole cu toate oștile și putere lui spre părțile Răsăritului și toate limbile le bătu și le prădă pînă sfirșiră țările cu oamenii. Și ieși din lume cu oamenii și ajunsără la o țară. Și întru aceea țară era niște oameni ciudaț, cu trupurile de șerpi și cu obradzăle de om. Și dacă vădzură oaste, ei să ascunsără în niște peștiri.

39° Și de acole marsă și mai / înainte încă zăci dzile și ajunsără la o țară. Și întru aceea țară era niște furnici foarte mari, că apuca omul și fugie cu dînsul în gaură. Și spusără lui Alexandru, iară Alexandru învăță oștile să puie paie pre gropile furnicilor și să le dei foc. Și așa făcură. Și arsără multe furnici de acele fără de samă. Și de acole marsă Alexandru mai înainte 8 dzile și agiunsă la un cîmp pustiu fără de sfirșenie. Și pre acel cîmp era multe feliuri de oameni sălbateci, care, dacă au vădzut oaste, ei să ascunsără în n<i>ște stinci de pîiatră și scăpară. Și de acole marsă Alexandru mai înainte 8 dzile la o țară bună și dulce. Și întru aceea țară era niște oameni numai cîte de un cot de mari, ce să chiiamă grecește pigmei, iară rumânește pitici² sau mici de stat. Și dacă vădzură oaste, ei ieșiră înainte lui Alexandru și începură a să jelui dzicînd: „Împărate Alexandre, avem nevoie de cucoară³, că vin vara și ne strică poamele și țarinile. Și ieșim la dînsăle și facem rădzboi și mulț din noi perim și niciodată nu ne putem odihni de dînsăle”.

Alexandru le făcu cetate mare și le pusă un împărat dintru ei și-i învăță a judeca și le dzisă să-ș facă arme și săgeț și să să apere de cucoară, ca să nu-i biruiască. Și le trecu

¹ Scris: blhsr̄em.

² Scris: pi f̄ri ç.

³ Scris: κ̄κ̄οαρ; altă interpretare posibilă: *cucoare*.

Alexandru țara 100 de dzile și luo de la dînșii poame și finice multe, cît fu oștilor întru un an de ajuns. Și de acolo mai marsă Alexandru cu toate oștile mai înainte 12 dzile // tot prin locuri pustii și ajunsără la un cîmp frumos și cu niște ape dulci. Și era acolo un stîlp de marmore și poleit cu aur și era pre dînsul zugrăvit Anarhos-împărat și deasupra lui era slove scrisă de dzice așa: „Eu, Anarhos-împărat, fost-am împărat a toată lume și mă înălțai, că vrui să merg să vădz raiul. Și pînă aice venit-am. Și eu n-am știut rîndul oamenilor celor sălbateci. Și-m ieșiră aice înainte și mă bătură pre mine și oștile mele. Deci cine va vre să margă pînă la rai pînă aice să vie și de aice să să întoarcă¹ înapoi, că va peri”.

40^r

Alexandru, dacă ceti slovele, învăli stîlpul și nu vru să spuie ce scrie pre stîlp. Și-l întrebă machidoneni ce scrie. El dzisă cum că este înainte o țară bună și dulce. Și dzisă să să odihnească oștile puțin acolo. Și era aproape pădure și să așezară cu tabără acolo lîngă pădure. Și dzisă Alexandru să facă stoburi de cătră pădure. Și făcură palanca. Iară cînd fu întru o dzi, dzisă Alexandru să să gătească oaste lui de rădzboi. Și să gătiră. Și întru o dzi ieși Alexandru cu puțîntei boieri la pădure pentru pr<i>mlare și vădzură pre oamenii sălbateci simeț și dîrji, că nu vre să fugă. Alexandru dzisă: „Să știț că sînt aceștiia niște oameni răi”.

Și sta unul aproape de Alexandru și nu vre să fugă. Alexandru dzisă: „Lovîți-l cu sulițele”.

Și-l loviră. Și ațta au dzbierat de tare, cît s-au audzit preste toată oaste. Și îndată începură a ieși din pădure aceea oameni sălbateci ca frundza și ca iarba și dediră cu lemne și cu pietri în oaste lui Alexandru și ucisără 40000 de oaste. Și fugi oaste la cîmp, iară Alexandru cu altă oaste să dede după / palancă. Și-i luo Vizantie voievodul² cu oaste despre pădure și-i scoasără la cîmp. Și sfîrșiră lemnile și pietrele și începură a-i tăie oștile cum să taie (și ave nărav oamenii acei sălbateci că dacă vede pre vreun om de ai <lor> crunt, ei omorîie³, adecă îl și mînca) pînă îi biruiră oștile desăvîrșit. Și să aflare de acei oameni periț 100000 de mii. Cînd fu a doa dzi, marsără toț boierii la Alexandru și dzisără: „Împărate Alexandre, nu ne-au ajuns cît ne-am bătut cu împărații lumii și am perit destui acolo. Și acum ar fi cu lege să ne odihnim pre la moșiile noastre, iară împărăție ta ne-ai adus acum în pustie aceasta să perim de oamenii sălbateci”.

40^v

Iară Alexandru dzisă: „O, iubiții miei machidoneni, multă lume am luat și împărăție ne este și la lume vom merge și ne vom tot odihni pînă om fi vii. Iară voi, dacă m-aț urît, mă ucidețe, dară, ucide-veț voi pre Alexandru, să știț voi, machidonenilor, că altul ca dînsul nu veț mai ave împărat cît a fi lume”.

Iară machidoneni să obiduiră de acele cuvinte și dzisără toț: „Ba noi nu te vom ucide, mai bine noi toț să perim decît împărăție ta”.

Și să împăcară. Alexandru mai marsără de acolo cu toate oștile și putere lui 3 dzile și trecură țara sălbatecilor și ajunsără la o țară bună și dulce și cu pometuri multe pline de mirodenie. Și întru aceea țară era doi stîlpi de marmore poleiț cu aur și era pre un stîlp dzugrăvit Iracție-împărat, și pre alt stîlp era dzugrăvit Saramida, împărăteasa

¹ Cuvînt reluat.

² Cuvîntul este scris deasupra rîndului.

³ Scris: omBrβε.

41^r lui, și deasupra // lor era scrisă slove, pre care slove le-au cetit Alexandru. Și de acolo marsără mai înainte și-i vădzu și curțile lui Iraclie-împărat poleite cu aur și cu pietri scumpe împodobite. Și împărăți Iraclie 70 de ani tot bine și în pace, în lege bună și în judecată dreaptă și apoi îi rămasără curțile pustii. Iară de acolo căutară preste un ostrov și vădzură acolo sate și casă și oameni. Și dzisă Alexandru să stei tabăra puțin acolo, ca să să mai odihnească oștile. Și făcură o șaică și dzisă Alexandru: „Să merg eu acolo, să văd ce feliu de oameni sînt”.

Iară Antioh voievodul dzisă:

– Împărate Alexandre, să nu mergi, împărăție ta, că nu știi ce ți să va întimpla acolo și de ți să va timpla ceva rău acolo, apoi noi altul ca împărăție ta nu vom mai găsi să ne fie noa împărat. Ce voi mergi eu înainte de voi vede în norocul împărății<i> tale”.

Alexandru dzisă: „Dară de vei peri tu acolo, apoi eu altul ca Antioh voievodul nu voi mai găsi”.

Antioh dzisă: /

41^r „Mulț ca mine sînt la împărăție ta”.

Și întră în șaică și dzisă: „*Vo zdravie*¹, Alexandre-împărate!”

Și trecu ostrovul în ceea parte și găsi acolo oameni de grăie în limba grecească. Și iarăș să întoarsă și spusă lui Alexandru, iară el întră în șaică împreună cu 30 de boieri ai lui, buni veteji aleș, și trecu ostrovul de ceea parte. Și îndată ieșiră mulț oameni de aceia goli și să închinară lui Alexandru dzicînd: „Bine ai venit la noi, Alexandre-împărate! Dară la ce ai venit la noi? Că iată că sîntem niște oameni goli și mișei și ne este hrana aceste poame”.

Alexandru dzisă: „Eu n-am venit la voi ca să ieu ceva de la voi, ce am venit ca să vă vădz și să vă întreb cînd aț venit aice și cum de știț limba grecească și numele mieu?”

Iară ei dzisără: „Spune-ț-vom împărății<i> tale. Noi sîntem de la Machedonie, de unde ești și împărăție ta. Și am avut împărat pre Iraclie și pre Saramida împărăteasa. Și mare veteaz era Iraclie și multe războaie au făcut pre lume cu împărății. Apoi fu voie lui Dumnedzău și gîndi să iasă din lume la pustie pentru bedzdaconiile oamenilor. Și făcură 10000 de corăbii mari, cum s-ar dzice galioane, și chiamă pre strămoșii noștri și să sfătuiră cu dînșii. Și aleasă Iraclie-împărat tot oameni de treabă și cu femeile sale. Și au umplut corăbiile și un an² <în>cheiat tot pre apă au venit. Și l-au scos Dumnedzău acolo unde ai vădzut stîlpii și curțile lui. Și au împărățit Iraclie 70 de ani tot bine și în pace, în legi bună și în judecată dreaptă. Apoi muriră împărății și noi am rămas fără de frică și fără de împărat și iarăș ne-am dat pre viața // din lume, viață ră și vicleană, și iarăș ne-am stricat și am făcut răutăț. Și Dumnedzău s-au mîniat pre noi și au trimis pre oamenii cei sălbateci asupra noastră. Și ne bătură și ne răsăpiră de pre locurile noastre care au dat noa Iraclie-împărat și <pe> mulți din noi ucisără. Și nu ne putem odihni de dînșii, ce am fugit aice întru acest ostrov de frica lor și umblăm goli. Și hrana noastră aceste poame sînt, că pre aice niciodată nu cade iarnă ca pre la voi, nici alt feliu de răceală nu ne supără pre noi. Ce te milostivești spre noi, Alexandre-împărate, și de-ț va fi voie să iei de la noi filosofi de aice și pînă la rai, iată să-ț dăm, că avem niște filosofi foarte învățaț”.

¹ Expresie slavonă. În românește: *Să trăiești!*

² Scris inițial *аѣкѣѣѣ*, apoi ă a fost modificat în a.

Și luo Alexandru filosofi și să întoarsă iarăș înapoi și spusără tutur<or> ce au vădzut și au audzit acolo. Și de acole purceasă cu toate oștile și putere lui și marsă pre cale 18 dzile și ajunsă la o țară cu niște oameni cîte cu 7 mîini și cîte c<u> 7 picioare. Și să sculară mult oameni de aceia asupra lui Alexandru, dară nu folosiră nimic, că-i bătură și-i tăiară oștile, de n-au rămas, însă și mult prinsără vii. Și vru Alexandru să scoață de acei oameni la lume pentru minune, dară nu știu ce mîncă și ce bău și muriră toț. Și le trecu țara 10 dzile. Și de acole mai marsără mai înainte 4 dzile și ajunsără la țara căpcînilor. Și le era trupurile ca de om, iară denapoi ave cap ca de cîine și cu-n cap grîie ca oamenii, iară cu alt cap ce ave denapoi lătra ca cîinii. Și de aceștiia ucisără Alexandru foarte mult, fiindcă să apucasără¹ de rădzboi. Și le trecu țara [...] dzile. / 42^v
 Și de acole mai marsă mai înainte 15 dzile și ajunsără la o apă mare. Și pusără tabăra acole ca să să mai odihnească oștile. Iară cînd fu întru o noapte, muri un cal și-l aruncară în apă, iară racii mării mîncară calul. Și ieșie racii noapte din apă² și apuca cai<i> și-i trăge în mare și-i mîncă și apuca omul de picioare și-l trăge în apă și-l mîncă. Și spusără lui Alexandru, iară el dzisă să facă gropi adînci și largi pre lîngă apă și să puie paie pre deasupra lor. Și așa făcură. Și ieșie racii noapte din apă și nu vede gropile, pentru că era acoperite cu paie, și mult dediră prin gropi și să năruiră. Iară cînd fu a doa dzî, vădzură oștenii pline gropile de raci mult fără de samă și-i ucisără de n-au rămas niciunul.

De aice să începi împărăție lui Ivantie

De acole mai marsă Alexandru mai înainte cale de 6 dzile și ajunsără la o apă mare. Și de ceea parte era Macaronul negomudrilor. Și era acel ostrov înalt de 8000 de mile de la pămînt pînă sus unde era țara. Și acolo iarăș mai dzisă Alexandru să stei tabăra ca să să mai odihnească oștile. Și făcură o șaică și întră Alexandru în șaică cu Potolomei, cu Antioh și cu Vizantie și Sălevechie și alt [...] de boieri machidoneni buni veteji. Și luo vin într-un clondiriu și pîine frumoasă și aur întru o tipsie și trecură ostrovlul în ceea parte la negomudri. Și era acel ostrov foarte frumos, că vădzură niște pomi înalt și foarte frumoș și poamele într-înșii dulci ca zaharul și niște fîntîni și izvoarele răci și dulci apa într-însăle. Și era oameni foarte mult și șide supt acei // pomi. Și întimpinară 43^r
 pre un om și dzisă Alexandru: „*Mir tebe, brație*³!”

Iară omul dzisă: „*Ovim radosti*⁴!”

Și vru Alexandru să mai vorbască cu dînsul, iară el nu vru, ce dzisă: „Mergi mai înainte la Ivantie-împărat și vei grăi cu dînsul și-ț va spune toate”.

Și mai marsă de acole mai înainte tot prin pomii cei înalt și frumoși. Și era niște pasări întru acei pomi minunate de frumoasă, carele cînta cu niște viersuri minunate de frumoasă, cît n-au mai audzit nimine pre lume. Și era pasările acele unele albe, altele

¹ Scris: **апукаѡ**; altă interpretare posibilă: *apucasă*.

² Scris: **απβ**.

³ Text slavon. În românește: *Pace ție, frate!*

⁴ Text slavon. În românește *Tuturor bucurie!*

roșii, altele mohorâte, vinete, vierz, mirii, galbene, albastre și altele într-alte chipuri. Și poamele acele unile¹ era coapte, altele era trecute, iară altele încă atunce înflorie. Și era niște izvoară cu ape răci și apa dulce ca zahărul și limpe<de> ca aurul. Și mai marsă Alexandru prin livedzile acele și vădzu și pre Ivantie-împărat, ședzînd într-un jilț de aur și cu stemă fără preț în capul lui. Și șide supt un pom și cu de tot felul de poame întru dînsul pre frumos și la picioarele lui era o fîntînă foarte minunată. Și marsă Alexandru la Ivantie-împărat și i să închină pînă la pămînt, iară Ivantie-împărat luu pre Alexandru de mîna și-l pusă lîngă dînsul, în jilțul lui cel de aur, și-l blagoslovi și-i dzisă: „Pentru ce ai venit la noi, Alexandre-împărate, din lume, nevolnice și ticăloasă omule? Dară să știi, Alexandre, că toată lume vei lua-o, dară la moșie ta nu vei ajunge”.

Alexandru dzisă: „Pentru ce-m grăiești aceste cuvinte?”

Ivantie dzisă: „Omului înțelept nu trebuiește a-i poftori cuvîntul”.

Alexandru dzisă: „Voie îți este să-ț aducem poclon de care să află pre la noi?”

43* Ivantie / dzisă: „Aduceți-m”.

Și-i adusă întru o tipsie aur și pîine frumoasă și un clondiriu cu vin roșu. Ivantie dzisă: „Nu esti dat nooa să mîncăm de aceste ce este dat vooa să mîncă, iară noi mîncăm dintru acești pomi, însă deșertaț clondiriul și-l aduceț la mine”.

Și luu Ivantie apă cu clondiriul din fîntîna aceea de supt picioarele lui și-l dede lui Alexandru, iară el întrebă zicînd: „O, blajentie Ivantie! Dară de ce treabă esti această apă?”

Ivantie dzisă: „Cînd te vei bolnăvi, să te scaldzi cu această apă și îndată te vei însănătoșa ori de ce boală vei fi avînd”.

Și dede cea apă pre mîna unui aprod, pecetluind clondiriul cu pecete împărătească. Alexandru dzisă: „O, blajentie Ivantie! Dară voi de unde aț venit la această parte de loc?”

Ivantie dzisă: „Cînd au făcut Dumnedzău pre Adam, strămoșul nostru. Și era Adam și Eva în rai vesălindu-să, iară strămoșa noastră Eva mîncă din pomătul cel oprit și dede și lui Adam. Și greșiră lui Dumnedzău, iară Dumnedzău trimisă pre îngerii săi și-i scoasă afară din rai. Și veniră aice întru acest ostrov, unde acum noi viețuim, și făcură 2 feciori, pre Cain și pre Avel. Și tot căuta Adam și Eva la rai spre răsărit și plînge cu mare jale și cu amar pentru hrana raiului și pentru frumseța lui. Iară cînd fu odată să sfădiră feciorii lui Adam și ucisă Cain pre Avel. Și șide mort la pămînt, iară Cain fugi prin munți și prin pustiiuri, vădzînd că au greșit lui Dumnedzău. Iară Adam și Eva, dacă au vădzut că au rămas fără de feciori și văzînd² pre Avel mort, ei încă și mai tare să scîrbiră și plînge nemîngîiaț, însă tot gîndie la hrana raiului și la frumsăta lui cu multă jale și plîngere cu obidă. Iară Dumnedzău, // văzînd jale lor, trimisă pre un înger al său și-i dzisă: «Adame, așa dzice Dumnedzău, să-ț îngropi pre Avel, fiul tău, că din pămînt este și iarăș în pămînt va să să topască, că toț vor merge în pămînt cîț să vor naște dintru tine». Și așa au îngropat Adam pre Avel, fiul său. Iară după aceea dede

¹ Scris: ¶n¶i | e.

² Scris inițial: vßndßndß, apoi primul d a fost modificat în z, iar n suprascris nu a fost anulat.

Dumnezău lui Adam alt fecior, om drept și înțelept, și-i pusă numele lui Sif, om cu frica lui Dumnezău. Și ședzu aice Adam întru acest ostrov 500 de ani, apoi să însură Sif și făcu feciori și fete. Iară Dumnezău trimisă pre un înger al său la Adam și-i dzisă să iasă de aice la lume, să margă acolo unde acum voi viețuiți. Și ieși Adam și Eva de aice, după dzisa îngerului lui Dumnezău, și cu alți feciori și fete, nepoți și strănepoți la număr 15000 de suflete, nepoți a lui Adam. Iară Sif, feciorul lui Adam, el au rămas aice cu fămeia și cu copiii săi. Și să născură mult dintru dînșii. Și sîntem noi strănepoții lui Sif și moșii noștri dintr-însul sînt. Și iată că și noi, precum ne vedz, șidem aice, însă mult s-au rădzvrătit și s-au deosăbit de noi și s-au dus acolo unde voi acum viețuiți. Iară cînd au fost potopul preste toată lume, aice n-au ajuns apa, fiind locul foarte înalt, precum sîngur îl vedzi”.

Și iarăș mai dzisă Alexandru: „O, blajentie Ivantie! Spune-m în ce Dumnezău credeți și cui vă închinați?”

Ivantie dzisă: „Noi credem în Savaot-Dumnezău și noi trăim mult și această viață viețuim goli și alte griji nu avem fără numai grije a ne ruga lui Dumnezău și nooa ne este gîndul tot la Dumnezău în ceriu, iară dacă murim, sufletile noastre merg la un loc de vecie luminat mai bun decît acesta”.

Alexandru mult să mieră de viața lor. / Și iarăș mai dzisă Alexandru: „O, blajentie Ivantie! De toate îmi spusăș bune și dulci și toate adevărate sînt. Acum încă una voi să mai spui, că muieri nu vădzui la voi”.

Ivantie dzisă: „Noi avem muieri, ce nu trăiesc cu noi, ce trăiesc osăbit de noi într-alt ostrov mai înainte. Și au cetate și sînt îngrădite cu dzidiu de aramă. Și vin la noi o dată într-un an și șed cu noi 30 de dzile. Și atunce ne însurăm noi și să mărită eale și apoi iarăș să duc de la noi la ostrovul lor. Și dacă face muieră fecior, e îl ține la dînsa 3 ani, deci îl aduce la tată-său, iară dacă face² fată, apoi tot acolo cu maică-sa rămîne. Și dacă moare bărbatul, muieră nu să mai mărită, nici bărbatul nu să mai însoară pînă la moarte lor”.

Alexandru dzisă: „O, blajentie Ivantie! Pute-voi ca să văd muierile voastre?”

Ivantie dzisă: „Poț să mergi pînă la cetate lor, iară în cetate să nu cauți, că cine caută nu poate să fie viu, ce va muri”.

Alexandru dzisă: „O, blajentie Ivantie! Spune-m: vede-voi raiul?”

Ivantie dzisă: „Trupul cu sufletul nu poate să vadză raiul, ce numai sufletul, că raiul este împrejur îngrădit cu foc și este de [...] de mile de la pămînt înalt în sus și-l străjuiescu heruvimi și sarafimi cu sabii de foc dzioa și noapte și preste poarta raiului este văpaie de foc nestins. Ce vei merge înainte aproape de rai spre răsărit și îndată numaidecît îți vor ieși înainte îngerii și-ț vor spune toate lucrurile. Și cum îți vor dzice și precum te vor învăța ei, așa să faci” [...] // [...] era înfloriș și cu ramurile pînă în pămînt minunate de frumoasă. Și merge Alexandru pre acel cîmp frumos cu toate oștile sale și căuta Alexandru tot la rai și să minuna de frumsăța raiului și de cîntecul pasărilor și de mirodnie acelu cîmp preminuat. Și iată, îndată și fără de veste îi ieșiră înainte lui Alexandru

¹ Scris: açașfîa.

² Cuvînt reluat.

2 îngeri și-i dzisă: „Stăi pre loc, Alexandre, să nu mergi mai înainte, că calci loc sfînt și vei peri tu și oaste ta, că este aproape vînt de foc și veș arde, ce te întoarce înapoi la lume, că te aștaptă împărăție lui Poriu-împărat. Și toată lume vei lua-o și vei împărăți-o, dară la moșie ta nu vei ajunge. Și sînt 4 ape ce curg din rai, anume Tigru, Ffracul, Fisonul, Igheonul. Și vei vede multe ciudesii și minuni pre acele ape”.

Și acolo descălecă Alexandru și dzidi un stîlp de marmore-porfir și-l polei cu aur și scrisă slove elenești, rîmlenești și evriești. Și așa scrisă: „Alexandru de la Machedonie. Șă să știe precum luoi toată lume și pînă aice venit-am și raiul vădzui. Și aice în ieșiră 2 îngeri înainte me și-m dzisără să nu mărg mai înainte, că calc loc sfînt și înainte este vînt de foc și voi arde. Deci cine va vre să margă pînă la rai pînă aice să vie și de aice să să întoarsă înapoi la lume, că¹ apoi va peri”.

Și de acolo să întoarsă Alexandru înapoi la lume cu toate oștile și putere lui și marsără pre cale [...] dzile. /

46^v Și pusă tabăra acolo ca să să mai odihnească oștile. Și era un iezir cu apă frumoasă și limpede. Și marsă un bucătariu cu un pești uscat ca să-l spele întru acel iedzir și cum băgă peștile în apă, îndată învisă și fugi în apa aceea. Și spusără lui Alexandru, iară Alexandru dzisă să-ș scalde toț oștenii cai<i> în apa aceea. Și așa făcură. Și fură toț cai<i> sănătoș și tari, pentru că întru acel iedzăr era apa vie. Și de acolo mai marsă Alexandru 4 dzile și ajunsără la o peștiră întunecată și foarte mare și pusără tabăra acolo și dzisără să să odihnească oștile. Iară cînd fu întru o dzi, dzisă Alexandru să încalece toț pre iepe și să lasă mîndzîi afară la gura peștirii. Și întră Alexandru în peștiră cu făclii aprinsă. Și strigă pristavul în peștiră și dzisă: „Tot omul să luaoț ce veș găsi în peștiră: sau lemn, sau os, sau pîatră, sau orice – tot să luaoț. Și cine va lua mult căi-să-va și cine va lua puțin încă să va căi. Și să lăsaț să margă iepile pre unde vor vre eale”.

Și umblară întru o dzi și întru o noapte prin peștiră și apoi ieșiră iepile iarăș afară la mîndz. Alexandru dzisă să împartă toț frățăști. Și ce găsiră și scoasără de acolo era tot pietri scumpe și mărgăritari și aur și oasă scumpe. Deci unii luoașă pre mult, alții luoașă mai puțin, iară alții nu luoașă nimic. Și pusără toț la mijloc. Deci cei ce luoașă mult să căie și cei ce luoașă puțin încă să căie, pentru că împărție cu alții. Și de acolo mai marsă Alexandru mai înainte 4 dzile // și ajunsără la un iedzir foarte mare. Și era într-însul apa dulce ca dzaharul și limpe și curat ca aurul. Și pusără tabăra acolo. Și marsă Alexandru ca să să scalde întru acel iedzăr și scăldîndu-să, iară un pești mare năvăli asupra lui Alexandru să-l mînce, iară el să spăimîntă de pește și fugi afară din apă, iară peștile sări din apă afară la uscat după Alexandru. Atunce Alexandru să întoarsă degrabă și dede după pești și-l ucisă, iară peștile era cu soldzii de aur. Și spintecară peștile și găsiră în rîndza lui o pîatră scumpă nastamată cît un ou de gîscă. Și o pune noapte într-un vîrf de sulîță și lumina ca un luceafăr prin mijlocul oștilor. Iară cînd fu în noapte aceea, ieșiră niște fete dintru acel iedzer foarte frumoasă, cu părul pînă în pămînt, și plînge împrejurul oștilor cu niște glasuri suptiri și foarte cu jale mare, cît n-ar fi mai audzit nimene pre lume. Și grăie dzicînd: „O, dragul nostru, domnul nostru și împăratul nostru! Cum te ucisă Alexandru Machedon!”

¹ Scris: ka.

Și umblară toată noapte prin tabără, cîntînd și plîngînd cu multă umilință. Iară cînd fu de cătră dzio, iarăș întrară întru acel iedzer de unde ieșiră.

Și de acole mai marsă Alexandru mai înainte 12 dzile și ajunsără la o țară cu niște oameni jumătate om, jumătate cal. Și să chieama acei oameni ispolini. Și întru o dzi dederă mare război prin oaste lui Alexandru, iară el purunci oștilor să sape gropi adînci și largi. Iară cînd fu noapte, le dederă rădzboi mare dinapoi și ei, neștiind nimic pentru gropi, dediră mulți de acei ispolini prin gropi / și să sfărmară și periră ispolini 20000. Și prinsără și vii 30000 și săgeț și arce, dară săgețile lor n-ave her în vîrf, ce ave piatră de adiiamant. Și era acei oameni mai iuțiu și mai ageri decît toate gadinile pre lume. Și în ce da ei nu mai greșie, ce tot lovie. Și vru Alexandru să scoață de acei oameni la lume pentru minune și-i dumesnici, că era de ajutoriu și de folos oștilor. Și dacă îi scoasă la lume, Alexandru nu le știu rîndul. Și dede Dumnedzău dzăpadă cu ger și ei nu putură răbda frigul și muriră toț de frig. Și le trecu țara 22 de dzile. Și de acole mai marsă Alexandru mai înainte 100 de dzile prin multe țar¹ și multe minuni și ciudesii vădzînd întru acele țar², pînă ajunsără la o țară întru carele era o cetate foarte frumoasă și bisărica *Hramul Soarelui*, dară nimene nu era într-însa, fiindcă era pustie. Și marsă Alexandru de să închină lui Savaot-Dumnedzău întru acea bisărică. Și era acole deasupra ușii scrisă slove, întru carele spune de tot rîndul lui Alexandru: cîte vra să petreacă pre lume, și cîte războaie va ave cu toț împărații lumii, și cum va luoa toată lume, și cît va să trăiască, și precum vor să-l otrăvască oamenii din curte lui, și altele. Și să scîrbi Alexandru pentru moarte sa și începu cu multă jale a plînge dzîcînd: „O, lume înșelătoare! Cum mîngîi pre oameni în puțînă vreme și apoi degrabă îi dai supt pămînt! O, lume ticăloasă și netrebnică!”

Și de acole mai marsă Alexandru mai înainte 11 dzile și // agiunsără la o țară. Și întru aceea țară era niște oameni cîte cu o mîină și cîte cu un picior și cu coada ca de oaie și cîte cu un ochiu tocma în mijlocul frunții. Iară ei, dacă vădzură oștile și pre Alexandru, ieșiră mulț oameni de aceia înainte lui și să jeluiră dzîcînd: „Milostivești-te spre noi, împărate Alexandre. Iată că sîntem niște oameni slabi și mișei și ne iaste vviața foarte cu anevoie de umblat, că sărim într-un picior ca niște mișei și mîncăm rădăcini de pre aceste pietri, precum sîngur, împărăție ta, ne vez. Ce te milostevește spre noi”.

Iară Alexandru îi lăsă în pace și merge pre o vale lungă pre lîngă un munte cu toate oștile sale. Iară acei oameni, cîte cu o mîină și cîte cu un picior, vrură să să laude și să suiră întru acel munte înalt și strigară de acolo dzîcînd: „Alexandre, Alexandre, cît fusăș tu de înțelept, iară noi te-am înșelat pre tine”.

Alexandru dzisă: „Cum și în ce chip m-aș înșelat?”

Iară ei dzisără: „Carne noastră este mai dulce decît toată carne pre lume și mațale noastre sînt pline de mărgăritariu și piele noastră, dacă să usucă, nu poate să o taie niciun her, nici glonțul nu poate să treacă printr-însa”.

¹ Scris: cBrB; altă interpretare posibilă: țărî.

² Scris: cBrB; altă interpretare posibilă: țărî.

Iară Alexandru, acum era 7 luni de dzile de cînd era tot scîrbit pentru jale morții sale, carele o vădzusă¹ scrisă la cetate soarelui, și nu-ș mai făcusă voie bună, iară atunce rîsă și dzisă: „Adevărat, toată pasăre pe limba ei piere”.

Și îndată porunci oștilor sale dzîcînd: „Ocolîț muntele, călărașii”.

48^v Iară pedestrașii să suiră în munte cu lei și cu pardoși și prinsără de acei oameni 160000 cu lei și cu pardoș. Și dzisă Alexandru / să-i belească pre toț. Și-i beliră și dederă carne tătariilor de o mîncară. Și spusără tătarii că mai bună și mai dulce carne nicio carne nu este pre lume ca aceasta. Și găsiră în inima lor pietri scumpe nastamate cît un ou de gîscă. Și le pune în vîrfurile suliiilor și lumina ca stelile prin oaste și mațale lor era pline de mărgăritari și piele lor, dacă să usca, nu pute să o taie niciun feliu de her. Și făcură din pieile acele paveză, zale, platoșe, coifuri și învăliură² suliiile. Care mult folos făcură acele piei cînd s-au bătut Alexandru cu Poriu-împărat.

De aice înainte să începe împărăție lui Poriu-împărat de la Indie

Și de acole purceasă Alexandru cu toate oștile și putere lui și mai marsă pre cale 8 dzile și ajunsără la hotarul indienilor la împărăție lui Poriu-împărat. Și pusără tabăra acole, ca să să mai odihnească oștile, fiindcă acum era 8 luni de cînd îș vădzusă Alexandru moarte lui și scriptura la *Cetate Soarelui* și era tot scîrbit și mîhnit de jale morții sale. Că tot omul să întristeadză de moarte lui, că esti dulce această lume și mîngîitoare.

51^v Poriu-împărat audzi că au venit Alexandru pre hotarul lui și-i pradă țările și-i răsăpești cetățile, supuindu-le supt a lui stăpînire [...] // [...] fiindcă ei sînt vecini lui Poriu-împărat și știu tot obiceiul indienilor și sînt tot de o lege cu dînșii”.

Alexandru s-au mîniet pre turci și dzisă: „Dacă este așa, îmbrăcați-i în haine muieresti și le învăliț capetele lor ca pre muieri”.

Și-i învăliură. Deci tot așa să poartă pînă în dzioa de astădz muiereste, cu cîrpe în cap, ce să dzice turcește cealmale. Alexandru să găti de rădzboi și făcu căutare oștilor și scrisără. Și să aflară 160000 de pedestraș și 180000 de călăraș. Alexandru-împărat scrisă carte la Filon voievodul, pre carele îl lăsasă la Persida pentru paza împărăției<i> și la Ruxanda împărăteasa, dzîcînd în carte așa: „Al meu iubite și dragă pri<e>tine³ Filoane, voievodule de la Persida, și tu, Ruxando, împărăteasa me! Sănătate și viață să vă trimită milostivul Dumnezău întru mult ani! Și să știț că⁴ toată lume am luat și pînă la rai am fost. Deci acum la Indie am venit și cu Poriu-împărat voi să mă bat. Și în ce ceas veț ceti voi carte me, iară tu, Filoane, să purcedzi cu toate oștile tale de la apus cum știi mai tare și mai în grabă. Și să vii și dzioa și noapte și să trimiț olace înainte, ca să știu pre unde vei veni, că voi să fac mare rădzboi cu Poriu-împărat”.

¹ Scris: vi qŃŃ.

² Scris: äвнлнр.

³ Scris: pri tŃi nne.

⁴ Scris: kŃŃ.

Și trimisă pre solul lui la Filon și alt sol, cu altă carte, trimisă la Machedonie, la Olimbiada, maică-sa, și la Aristotel dascalul, înștiințându-i cum au fost la rai și altele. Alexandru să găti de rădzboi și purceasă asupra lui Poriu-împărat / cu toate 51^v oștile sale. Și să găti și Poriu-împărat de rădzboi. Poriu-împărat să sculă cu toate oștile și putere lui și purceasă spre Alexandru. Și să vădzură oștile față la față, iară Poriu-împărat pusă înainte oștilor lui Alexandru 20000 de lei învățaț la război, iară Alexandru pusă înainte leilor 10200 de bivoli și [...] de tauri. Și să loviră înfii lei<i> cu bivolii și-i dovediră bivolii pre lei. Apoi să loviră pardoșii cu taurii și-i dovediră taurii pre pardoș. Și să dediră de o parte preste cîmp. După aceea să loviră oștile față la față. Și lovi Alexandru pre Poriu cu războiul de trei părț. Și așa să bătură de dimineață pînă în sară. Și apoi să dediră oștile lui Poriu înapoi la otac și Alexandru, iarăș la otacul lui. Multă oaste de a lui Poriu au perit într-acei rădzboi, iară de a lui Alexandru au perit 320 de ostaș. Poriu-împărat vădzu că fu război și să minună Por de Alexandru cum de pusă el bivolii înainte leilor și birui bivolii pre lei și taurii pre pardoș. Chiemă Poriu pre boierii lui la sfat dzicînd: „Iată, acum ne-am bătut cu machidoneni și nu i-am putut bate. Deci acum în ce chip mă sfătuiereț să fac?”

Dzis-au lui boierii: „Să facem poduri pre elifante și să punem pre o lifantă cîte 40 de ostaș buni veteji. Și așa să dăm năvală cu toată oaste ca să-i stropșim și cu acest chip om bate noi pre machidoneni”.

Și să apucară de făcură pre o 100 de elefante poduri, întru carele încăpe pre o elifantă 40 de ostaș. Și iarăș să gătiră de război. Și pusă Poriu lifantele înainte, în frunte oștilor spre Alexandru-împărat, // iară Alexandru, dacă vădzu așa, făcu și 52^r el meșterșug minunat, adecă pusă înainte lifantelor 40000 de cămile tot cu clopote și 40000 catîră tot cu clopote. Și așa purceasă împotiva oștilor lui Poriu, iară lifantele, dacă audziră sunetul clopotelor, să spăimîntară foarte și îndată să întoarsără înapoi asupra armiei lui Poriu-împărat, sfărmîndu-să și podurile de pre dînsăle. Și oaste care era așezată în podurile de pre lifante căzură gios în picioarele elefantelor. Lifantele, după obiceiul lor, dacă să vădzură slobode, îndată plecară a fugi prin oaste lui Poriu-împărat și, pre unde fugie ele, tot călca, sfărma, dzdrobie și ucidie pre oaste lui Poriu-împărat. Și atîta moarte s-au făcut, cît nu era vrednici cei vii să îngroape pre cei morț.

Lifantele aceste să află la Indie și atît sînt de mari, cît fac împărații cerdac pre spatele lor și corturi pun pre spinare lor și bat țaruș într-însăle și pînă la 12 ceasuri iarăș să vindecă, precum au fost și întîi.

Alexandru, dacă vădzu așa, lovi pre Poriu cu rădzboi iarăș de trei părț cu oștile sale și începură a să tăie cum să taie 2 dzile și o noapte. Și nu putură birui nici Poriu, nici Alexandru. Poriu să dede înapoi și trecu apa Efracului în poduri. Și dacă să vădzură în ceea parte, el porunci ostașilor de stricară podurile ca să nu treacă și Alexandru după dînsul. Și să așeză cu armie lui de ceea parte pre malul Efracului, și Alexandru, de ceasta parte iarăș pe mal, cît să pute vede oștile față la față. Și periră de a lui Poriu întru acel război 40000 de oaste, iară de a lui Alexandru periră 7000. Apoi stătură fără de rădzboi 3 dzile de să odihniară. /

Venire lui Filon marelui voievod de la Persida

Întru aceea vreme, iată că veni și Filon, marele voievod de la Persida, și de la Ruxanda împărăteasa și adusă 260000 de oaste odihnită, tot veteji buni aleși, persi de la Persida, și 360000 de pedestraș, oaste tare de război. Și mai adusă 845000 de cămile încărcate de zahara pentru treaba oștilor. Și mai adusă 460000 de cai hrăniți și 500000 de catfri, încărcat de arme și de alte măiestrii de război. Și mai adusă 8000 de catfiră încărcate de galbeni de a lui Darie-împărat. Și dedită tutur<or> oștilor leafă de ajuns. Și adusă lui Alexandru stema împărătească fără de preț, cu piatră scumpe împodobită, de la împărăteasa lui Ruxanda. Și foarte să bucură Alexandru și toate oștile pentru venire lui Filon. Iară când fu a dooa dzi, dzisă Filon: „Împărate Alexandre, nu trebuiește să zăbovim noi pre Poriu, că cât stă oaste lui Poriu pe loc, tot să îmbărbătează asupra noastră și să întărește”.

Și iară dzisă Filon: „Împărate Alexandre, dă-m voie mie ca să merg eu să mă bat cu Poriu-împărat cu oaste me ce odihnită, că nu să cade împărății<i> tale să te baț cu Poriu, că împărăție ta ești împărat a toată lume, ce mă lasă pre mine să mă duc și să mă bat cu dînsul în norocul împărății<i> tale”.

Alexandru dzisă: „Dară apa Efracului cum vei treci-o, că podurile sînt stricate de Poriu-împărat?”

Filon dzisă: „Vede-vei, împărăție ta, cum voi trece”.

Și slobodzi Alexandru pre Filon să margă. Și iarăș dzisă Alexandru: „Filoane, să iei și din oaste me”.

53^v Și luo Filon oștile și purceasă spre Poriu-împărat, iară când ajunsă lîngă apa Efracului, dzisă // Filon: „Tot călărașul să puie după dînsul cîte un pedestraș și așa să dei toț odată în apa Efracului”.

Deci cînd șide Poriu de-a prîndz la masă, iară Filon atunce odată dede cu toate oștile în apa Efracului și pentru mulțime ce era să desfăcu apa Efracului din matca ei și o trecură ca pre uscat. Și cei dintii să udară, iară cei din urmă o trecură ca pre uscat. Și lovi Filon cu război mare pre Poriu ședzînd la masă. Și îndată săriră la război și indienii lui Poriu-împărat și începură a să tăie cum să taie. Alexandru, dacă văzu vetejile lui Filon voievodului, nu putu răbda, ce dede îndată și el cu toate oștile sale în apa Efracului și loviră pe Poriu cu războiul de dooa părț. Și atîte trăsnete și puhnete ce să făce, să răsuna pîna la ceriu, că să tăie tot de-a mîna și să vărsa singele de amîndooa părțile fără de nicio cruțare. Și cură sîngele pîraie ca în vreme de ploaie, de să făcusă apa Efracului toată roșie de singele bieților oșteni. Și tot așa au ținut războiul 3 dzile și 3 nopt, iară cînd fu a patra dzi dimineața, în răvârsatul dzorilor, april 14 dzile, străbătura machidonenii tocma în corturile împărătești, unde era Poriu-împărat, cît au căutat lui Poriu a părăsi corturile și, încălecînd pre cal, au fugit afară din urdie. Iară indienii lui, dacă vădzură așa, începură și ei a fugi, iară Alexandru și Filon cu machidonenii a-i goni și a-i tăie. Acolo s-au împlinit cuvîntul prorocescu ce dzice că unul va goni 1000, iară 2 vor goni 10000, că atîta să îngrodziră indienii de machi-

doneni, cît¹ fugie de dînșii și da ei sînguri în apa Efracului și să îneca, numai să nu cadă vii pre mîinile machidonenilor. Iară Poriu-împărat, dacă vădzu așa, el / lăsă oaste lui și plecă a fugi la Indie, cetate lui, plîngînd cu mare jale și dzîcînd: „O, vai de mine, nevolnicul de mine! Cum puternicii cădzură și neputernicii să sculară și să rădicară! Și cum machidonenii veniră și putere lui Darie o sparsără și împărăție lui o luoară și pre Darie îl ucisără ca vai de el! Și acum, iată că să încurcară ca scaiul în capul meu, că putere me o sparsără și împărăție me o luoară și țara me o călcară și nici apa Efracului nu-i putură opri, ce o trecură ca pre uscat. Oh, amar! O, cainicul de mine! Cum mi să arătă cinste lumii aceștia întru pușină vreme, iară acum degrabă îm veni scîrba! Precum Solomon grăiește că nu-i pre lume bucurie ca să nu <să> schimbe cu jale și cu scîrbă², că nu-i nimic statornic întru această lume, ca să stei întemeiat, ce împărățiile și crăiile sînt ca niște spume³ în nestătoarele vremi. Și cu cît vesălește și mîngîie lume aceasta pre om, îndoit mai pre urmă îl scîrbește. Nu-i ajunge că-i ie avere și cinste, ce mai pre urmă încă îi ie și viața și muiere lui rămîne și copii<i> lui săraci ca vai de dînșii”.

53^r

Niște cuvinte jalnice și de umilință⁴ dzîcînd Poriu-împărat, să dusă la cetate lui, la Indie. Alexandru cădzu pre locul lui Poriu-împărat cu toate oștile sale și dzisă să-i prade țara și să o jecuiască. Și periră oaste de a lui Poriu întru acel război 60000, iară de a lui Alexandru periră 4000 de machidoneni.

Poriu, dacă scăpă la cetate lui, la Indie, scrisă cărț pre la toate crăiile de la răsărit și pre la toate limbile de la amiiadzăzî, că ave supt stăpînire sa 40 crăii la răsărit și la amiiadzădzî, // dzîcînd în cărț așa: „Poriu, marele împărat al Indiei, scriu vooa, dragii miei fraș și prietinelor. Sănătate și pace întru mult ani vă trimit. Dară să știț, frașilor și prietiniilor miei, că au venit Machedon Alexandu cu toate oștile sale de la apus și mă bătui cu dînsul de 3 ori și tot m-au bătut. Și pre Darie îl ucisără și împărăție lui o luoară și pînă la rai au umblat și toată lume au luat și acum la mine au venit și oaste me o sparsă și cetățile mele le sfărma și țara me o prădă. Ce, frașilor, rogu-vă pre voi ca, în ce ceas veș vede voi cărțile împărăției<i> mele, să vă sculaț și să veniț mie întru ajutor, că de mă va bate el pre mine, apoi nici voi nu vă veș pute odihni de dînsul, ce toț veș peri”.

54^r

Limbile, dacă vădzură ace scrisoare a lui Poriu-împărat, îndată să ridicară întru ajutoriu lui cu 700000 de oaste. Poriu, dacă audzi că-i vine ajutoriu de la acele limbi păgîne atîta samă⁵ de oaste și de la toț crai<i> Răsăritului, foarte să vesăli și îndată porunci de să strînsă și oaste lui. Și să aflară 320000 de indieni. Și îndată purceasă spre Alexandru-împărat. De care înștiințindu-să, Alexandru foarte s-au spăimîntat și începu a gîndi și el multe. Și îndată să apucă de făcu și el căutare oștilor. Și să aflară [...] de oaste, buni veteji. Sfătuitu-s-au drept aceea Alexandru cu voievodzii lui dzîcînd: decît va peri atîta mulțime de oaste, mai bine va merge el sîngur să să bată cu Poriu-împărat față cătră față cu ajutoriu lui Dumnedzău Savaot. Că, ca un înțălept, știe

¹ Scris: kβñtβ.

² Scris: skβrβbbβ.

³ Scris: spϣpeme.

⁴ Scris: ϣmi l l incβ.

⁵ Scris: som.

54^v bine Alexandru că la acel război mult sînge să va vărsa și mult ostaș vor căde de amîndooa părțile. Ce făcu sfat și scrisă carte la Poriu-împărat, dzîcînd / în carte lui așa: „Alexandru, împărat preste toț împărații și sîngur stăpînitoriu a toată lume, nu cu putere me, ce cu voie și putere lui Dumnedzău Savaot, scriu ție, Poriu-împărate al Indiei, sănătate. Însă să știi tu că capul plecat nu-l taie sabie, că Darie, de să vre închina mie, și acum ar fi împărat persilor. Și tu încă te potrivești lui Darie-împărat, că te-ai înălțat foarte mult și sus, iară să știi că te vei pogorî foarte curînd și gios și tu sîngur vei aduce pre oștenii tăi la peire lor, căci ție nu-ț este milă de indienii tăi, iară mie îmi esti milă de machidonenii miei. Deci acum destul este cît s-au bătut pînă acum oștile și s-au vărsat atîta sînge a nevino-vaților oșteni, iară de acum înainte este și cu păcat să piei ațîta oameni pentru Poriu și pentru Alexandru. Ce acum eu voiesc așa: să ne lovim noi amîndoi. De mă vei tăie tu și mă vei omorî, tu vei fi împărat a toată lume, iară de te voi omorî eu pre tine, eu oi fi împărat a toată lume. Iară oștile noastre să stei pre loc pînă ce ne vom bate noi amîndoi, să nu să clătească din loc. Deci să-*m* scrii carte ca să știu cum este voie ta. Aceasta îț scriu”.

Și trimisă Alexandru sol pre Filon la Poriu-împărat. Și dacă sosi, dede carte la Poriu de o ceti, iară el, dacă ceti carte, să bucură foarte pentru aceasta ca să să lovască cu Alexandru-împărat și întrebă pre sol dzîcînd: „Cine ești tu și cum te chiiamă?”

El dzisă: „Eu sînt Filon, prietinelui lui Alexandru”.

55^v Poriu dzisă: „Să știi, Filoane, că de astădz înainte moarte lui Alexandru // din mîna me este, iară tu, Filoane, te închină mie și să-ț dau fata me ție și să-ț dăruiescu și jumătate de împărăție Indii<i> și să fii cinstit întru toată viața ta, că te văz că ești om înțelept și bun vitez”.

Filon dzisă: „Alexandru mi-au¹ dat Persida, împărăție lui Darie, iară tu îmi dai numai jumătate de Indie ta”.

Poriu dzisă: „Filoane, fii al mieu și să-ț dau fata me ție, că este frumoasă și înțeleaptă, și să-ț <dau> și împărăție Indii<i> toată”.

Filon dzisă: „Nu mă va despărți de dragoste lui Alexandru toată lume”.

Și dzisă Filon lui Por să să gătească, că Alexandru este gata. Și-ș luo Filon dzioa bună de la Poriu-împărat și veni la Alexandru-împărat și-i spusă toate cele pentru Poriu-împărat și cum că Poriu este foarte bucuros să să lovască cu dînsul. Alexandru dzisă: „Spune-*m*, Filoane, Poriu ce vitez poate să fie?”

Filon dzisă: „Bun vitez este Poriu și este mare de trup de 5 coț de gros și de 10 coț de nalt, dară este putred. Ce mergi, Alexandre, că-l vei birui și nu te teme, pentru că norocul tău este mare”.

Alexandru dzisă: „Ce va vre Dumnedzău”.

Și să împlătoșe bine și-ș pusă coiful în cap și îngenunchie jos la pămînt și să rugă lui Dumnedzău Savaot dzîcînd așa: „Doamne, Dumnedzăul tuturor dumnedzăilor și Împăratul împăraților², ceta ce te odihnești pre sfinții heruvimi. Sfinte Doamne, ajută-mi astădz să biruiesc pre Poriu-împărat”.

¹ Scris: mĭŃŃ.

² Scris inițial ăpŃracŃ pŃraŃŃŃ, apoi deasupra slovelor ra ale primului cuvînt a fost scris ŃŃŃŃ, fără însă a anula slova Ń; c a fost modificat în ä, peste ŃŃŃŃ a fost scris ci, după care a fost adăugat loŃ, rezultînd îmbinarea *împăratul împăraților*.

Aceste cuvinte dzisă Alexandru și să sculă de la pământ și încăleacă pre Ducepal și-ș luo suliița în mâini și ieși din oaste afară. Poriu-împărat încă ieși din oaste lui afară. Și stătură oștile pre loc și să gătiră de război. Și să lovire numai împărații amîndoi cu suliițele. Și să frînsără suliițele. Și scoasără budzduganele și să lovire cu budzduganele / cite de 10 ori. Și scoasără sabiile. Iară atunce dzisă Alexandru: „Stăi pre loc, Poriu”.

55^v

Și stătu Poriu. Și dzisă Alexandru: „Crez eu: nu am grăit așa, ce am grăit să stei oștile tale pre loc pînă ce ne vom bate noi numai amîndoi, iară oștile tale nu ascultă, ce iată că vin”.

Iară Poriu, de trup mare, iară de minte preprost, ticălosul atunce să întoarsă șă-ș certe oștile și-ș rădică mîna în sus să dzică să nu vie oștile. Atunce să deșchisă platoșa de la mînă, iară Alexandru strînsă cătră sine pre Ducepal și scoasă țapa, care o purta el purure la dînsul, și lovi pre Poriu pre suptsisioară, pre unde să închiia platoșa, și-l junghie tocma în inimă, iară Poriu, de mare durere, răcnește ca un leu și cade jos de pre cal și moare. Iară Ducepal, calul lui Alexandru, au apucat cu gura de coamă¹ pe calul lui Por și l-au scuturat în dinț și apoi l-au trîntit jos la pământ preste Poriu-împărat. Iară indienii lui Por-împărat, dacă vădzură așa, să umplură de frică și plecară a fugi, iară Alexandru cu machidonenii, a-i goni și a-i tăie. Căzut-au mulț de frică într-un iedzăr mare, ce este acolo la Indie, de s-au înecat cu cai cu tot. Mare groază și frică au cuprins pre toț crai<i> Răsăritului, dacă au vădzut că au omorît Alexandru pre Poriu, marele împărat.

Alexandru dzisă să puie pre Poriu în carăta lui ce împărătească și să-l aducă încet pînă la Indie, cetate lui. Iară Silimiștra, împărăteasa lui Poriu-împărat, dacă audzi că aduc pe Por mort, îndată ș-au despletit părul capului ei, împreună cu fata ei, cu palme preste obraz lovindu-să, dzgîriindu-ș fețele lor, fiind îmbrăcate cu haine de mult preț pînă în pământ. // Și cu dînsăle era 2000 fete despletite și 1000 de vlădici indienești. Și așa întîmpinară pre Por mort cu mare jale și plîngere fără de samă. Și dzisă Alexandru să-i puie stema² în cap și să-l puie pre un pat de aur. Și așa făcură. Și-l petrecură pînă la mormînt cu toate oștile și cu mare cinste îl îngropară.

56^r

Și așa să săvîrși marele Poriu-împărat de la Indie³. Au fost, ca cum n-ar fi mai fost, fum și abur au fost viața lui. Unde este și ce s-au făcut? Au nu era acesta odată mare și tare și pre bogat, iară acum este amestecat în țărână și nu să cunoaște unde au fost? Vedet, fraților, slava și bogăție lumiei că întru nimică este!

Iară pre fata lui Poriu o dede Alexandru lui Filon voievodului ca să-i fie doamnă lui, care, după cum dzic, au fost fire de frumoasă. / Poriu-împărat au făcut această cetate în 54 de ani, iară Alexandru o luo numai în 3 dzile.

56^v

¹ Scris inițial soamβ, apoi s a fost modificat în k.

² Scris: s~~r~~e~~m~~ma.

³ Urmează sβpt, al cărui sens nu l-am putut descifra.

Cînd au intrat Alexandru în Indie, cetate lui Poriu

Alexandru, după izbînda ce au făcut asupra lui Poriu și a oștilor lui, au intrat în cetate lui la Indie. Și dacă au intrat, au ședzut în jilțul cel de aur a lui Poriu-împărat fără de preț. Deci atîte lucruri minunate au vădzut Alexandru acolo, cît n-au mai vădzut el nici la o împărăție de pre pămînt, pentru că era numai curțile cele împărătești lungi și de largi, cît ar merge săgeata de 4 ori prin curț. Și păreții curților împărătești era tot dzugrăviț și // poleiț cu aur și pe podul curților era făcut ceriu și pe ceriu făcute stele și lucefiri și un curcubeu mare și frumos, de-ț păre că este Avidoma. Și era 12 luni de umbla pre rînd, una după alta cu mare, mare meșterșug de astronomie. Deci cînd unile răsărie, altele apune¹ și într-însăle era pusă pietri scumpe nastamate, de lumina noapte ca și dzioa și nu mai era întuneric în cetate, ce tot lumină. Și era ceasornic minunat de luni și de dzile, carele nici s-au mai pomenit. Deci acela purta crugul lunilor și a lucefirilor cu mare meșterșug de nu mai era nici la o împărăție din cîte era pre acele vremi. Iară pe gios era părădosite curțile preste tot cu marmore albă și porfir și prin curț pe multe locuri era spîndzurate pietri scumpe de lumina în loc de felenare, dară altele multe.

După aceea începură a căuta vistieri<i>le lui Poriu-împărat. Și scoasă ră întfi 100000 de cai hrăniț. Și scoasă ră 2000 de bidivii arăpești, mai frumoș decît toț cai<i> pre lume. Și mai scoasă ră 10200 de lei învățaț la rădzboi și 64000 de lei neînvățaț la rădzboi. Și scoasă ră 48000 de pardoș. Și mai scoasă ră 420000 de sabii ferecate tot cu aur. Și mai scoasă ră stema lui Poriu-împărat, neștiut prețul ei. Și mai scoasă ră 120000 de tipsii de aur vārsate. Și mai scoasă ră 140000 de coarne de inorog ferecate tot cu aur și cu mărgăritariu împodobite, de mare preț. Și mai scoasă ră 180000 de piei de aspidă tot cu pietri scumpe fără de preț. Și mai scoasă ră 660000 de cămile și 850000 întuneric de oi și 360000 boi graș și 700000 de bivoli și stratocameli² și sampsoni nenumăraț și de alte ciudesii și minuni, carele nu le-am mai putut scrie. /

Alexandru ședzu acolo la Indie-cetate 2 ani și 3 luni. Și să închinară indienii și să vesăli ră machidonenii, de era toț ca frații. Așa dară au luoa Alexandru împărăție indienilor, precum și a persilor, că celor mîndri le stă Dumnedzău împrotivă. Iară limbile păgîne ce veniră întru ajutoriu lui Poriu-împărat fugiră de frica lui Alexandru spre amiiazăi ca să scape dinainte lui Alexandru. Și acole la Indie pusă Alexandru împărat pre Antioh voievodul ca să fie în locul lui Poriu-împărat.

Pentru împărăție Talistradei împărătesii a țărîi amadzonești

Alexandru purceasă de acole de la Indie cu toate oștile și putere lui spre împărăție muierească, la amadzone. Și dacă s-au apropiet de cetate, Alexandru scisă carte și trimisă sol la Talistrada împărăteasa, dzicînd în carte așa: „Alexandru, marele împărat al Apusului și al Răsăritului, împărat împărăților, crai crailor și domn domnilor, veteaz vetejilor,

¹ Sintagma *altele apune* repetată.

² Scris: *стратокaмeни*.

nu cu putere me, ce cu voie și putere lui Dumnedzău Savaot, scriu ție, Talistrado, împărăteasă amadzonilor, sănătate. Iată, să știi tu că pre mine mă făcu Dumnedzău împărat a toată lume și multe războaie am făcut cu Darie și cu Poriu și cu alți împărați de la răsărit și de la apus și împărățiile lor le-am luat și cetățile lor le-am sfărmat și pre dînșii i-am omorît. Și acum pînă la voi am venit și vooa încă vă dzic să vă închinați mie și să-m trimiteți haragi și oaste pre tot anul și apoi șideți în pace pre moșiile voastre. // Iară de nu, să știți că voi veni eu însuși cu toată putere me”.

58^r

Și marsă solul lui Alexandru și dede carte la Talistrada împărăteasa. Talistrada ceti carte și alta scrisă la Alexandru dzicînd așa: „Talistrada, împărăteasa amadzonilor, scriu la marele împărat Alexandru sănătate. Iată, să știi, împărăție ta, pentru viața noastră că noa cetate <este> într-un ostrov încungiurat cu apă, iară bărbații noștri șed afară de lucrează și ne aduc cu corăbiile de toate cele ce ne trebuiesc noa pentru hrana vieții noastre. Deci vin o dată într-un an și șed cu noi 30 de dzile. Și atunce ne mărităm noi și să însoară bărbații noștri, că această învățătură este dată noa de la Sif, strămoșul¹ nostru, și sîntem neam cu negomudrii lui Ivantie-împărat, carele este aproape de fericitul rai. Pentru aceea să știi, împărăție ta, că am și eu 46000 de muieri călărășe și 230000 de muieri pedestrașe tot cu arce și săgeți gata de război. Deci oricarele din împărați vin cu război asupra noastră, iară noi le ieșim înainte și ne batem cu dînșii. Și vin și bărbații noștri întru ajutoriu și tot izbîndim. Deci și acum² așa ne pare³ că ne vom bate și cu împărăție ta, ce va vrea Dumnedzău. Și să ne așteptați acolo supt munte, că vom ieși și noi preste puține dzile acolo de ne vom bate, că mai cu cinste ne va fi noa a peri vetejaște la război decît a fi împărătesă cu rușine pre lume, dară ne vom ispiti norocul și cu împărăție ta. Aceasta scriem”.

Dacă au mers solul și au dat carte la Alexandru, s-au menunat de sămeție și de dîrjie muierilor, socotind / Alexandru că mare putere au ele de fac ațta laudă. Ce tot nu s-au încredințat, ce au mai scris și altă carte, dzicînd așa: „Alexandru, împărat preste toți împărații, scriu ție, Talistrado-împărăteasă, sănătate. Iată, să știi tu că pre mine mă făcu Dumnedzău împărat a toată lume și multe războaie am făcut cu toți împărații lumii și pre aceia i-am biruit și împărățiile lor le-am pustiit. Și acum, de nu mă voi bate și cu voi, iară mie mare rușine îmi va fi. Deci așa să fie, precum ați dzis voi, de vei voia să vă rămîie cetate pustie și voi să periți toate. Și să ieșiți supt munte, acolo unde ați dzis voi”.

58^v

Talistrada ceti carte și alta scrisă la Alexandru, dzicînd așa: „Talistrada, împărăteasa amadzonilor, scriu la marele împărat Alexandru sănătate. Am înțales de împărăție ta că ai venit cu toate oștile și putere ta ca să te bați cu noi, dară eu n-am credzut una ca aceea, fiind împărăție ta atît de înțelept, să te bați cu niște muieri. Dară de ne vom bate și ne-i bate împărăție ta pre noi, crez eu că nicio cinste nu-ți va fi că ai bătut pre niște muieri neputincioasă, iară încăș de te vom bate noi pre împărăție ta, să știi că mare rușine îți va fi, cît nu vei fi mai petrecut rușine ca aceea de cînd ești. Fiind împărăție ta împărat mare și bătînd pre toți împărații, și la urma tuturor războaielor să te bată niște muieri slabe.

¹ Scris: $\sigma\tau\tau\rho\mu\omicron\mu\beta\eta\lambda\lambda$.

² Scris: $aa\eta\lambda\mu$.

³ Scris: $p\epsilon\tau\epsilon$.

59° O mare rușine îți va fi, ce eu te rog pre împărăție ta să te milostivești asupra noastră, // că noi ne închinăm împărății<i> tale cu toate țările și cetățile noastre împreună. Și iată, am trimis și dar de la noi 1000 de fete frumoasă și 10 cară de galbeni și stema împodobită. De aceste de toate ne rugăm împărății<i> tale să primești de la noi aceste daruri și noi încă ne închinăm cu capetele plecate pînă la pămînt, roabe adevărate, și de toate cele ce am greșit ne rugăm să avem iertare de la împărăție ta”.

Și marsă solul Talistradei la Alexandru și să închină cu darurile și scoasă și carte și o dede la Alexandru. Și foarte să minună și văzu și acea 1000 de fete împodobite tot cu haine roșii și cu cununi de aur în cap și călări pre cai albi. Și marsără fetele acele de să închină lui Alexandru pre obiceiul împărătescu. Iară un voievod de a lui Alexandru, anume Potolomei, era foarte glumăț, el dzisă cătră Alexandru: „Dacă nu-m dai altă împărăție, rogu-mă dară să-m dai aceste fete ca să le fiu cap și să mă petrec cu dînsăle”.

Iară Alexandru rîsă și dzisă: „O, dragul meu Potolomei! Toate nu-ț voi da, iară una îți dau, care îți va plăce, că-ț va ajunge și încă îți va și rămîne”.

Potolomei dzisă: „Ba, de vreme ce nu mi le dai pre toate, iară eu niciuna nu voi lua”.

Și rîsără mult Alexandru și cu ceialalt boieri de Potolomei. Și să minunară de fete frumoasă. Alexandru trimisă fetile iarăș înapoi la împărăteasa lor și așa scrisă carte: „Alexandru, împărat preste toț împărății, scriu ție, sora me, Talistrado-împărăteasă, și-ț mulțămăsc de darurile ce mi-ai¹ trimis, dară fete mie nu ți să cade ție / să-m trimiț, că noi mult vetej am ucis pre lume, băfîndu-ne cu împărății, și puținei au rămas, dară muieri multe au rămas fără de bărbaț. Ce iată că ț-am trimis fetile tale înapoi, iară ție ț-am trimis steag ca să împărățești sănătoasă. Și mie să-m trimiț acum îndată 30000 de muieri de oaste ajutoriu, că voi să merg să mă bat cu Evimitrie, al Mersalimului împărat, că n-au vrut să să închine mie, dară vei audzi ce va petrece de la mine. Și tu să fii² sănătoasă cu toate amadzoanele tale!”

Războiul ce au avut Alexandru cu Evimitrie

60° Dacă s-au închinat Talistrada de bună voie lui Alexandru, au purces de acolo cu toate oștile sale asupra // lui Evimilitrie, împărat al Mersalimului. Iară Evimilitrie-Împărat, îndată cum audzi de Alexandru, ieși și el cu toate oștile sale și cu toate limbile ce era la amiazăzî ca să să bată cu Alexandru. Iară Alexandru împărți oștile <în> 2 părți: o parte de oaste o luo cu dînsul și să ascunsă în niște păduri, iară a dooa parte de oaste o dede lui Sălevechie voievodul. Și ieși numai Sălevechie împotriva lui Evimilitrie, iară el socoti că numai atîta oaste este cîtă să vede, neștiind de oaste ce ascunsă ce era cu Alexandru în pădure. Îndată ș-au lăsat Evimitrie toată oaste sa cu mare năvală asupra oștii lui Sălevechie, lăsînd Evimitrie numai puțină³ oaste pentru padza lui. Și așa au încungiurat pre Sălevechie de toate părțile. Atunce îndată s-au ivit și Alexandru

¹ Scris: mlŃj.

² Scris: flē.

³ Scris: pβcβη.

din pădure cu oaste ce supusă și lovi pe Evimilitrie de 2 părț. Și începură a-i tăie cum să taie. Și într-acel ceas sparsă oaste lui și pre Evimilitrie viu îl prinsă și, ducându-l la Alexandru, îi tăieră capul și-i sparsă cetate pînă în temelie și-i prădară țara. Și găsiră mult aur și argint la curțile lui, cît fu oștilor de ajuns.

Războiul ce au avut Alexandru cu limbile cele păgîne

Iară de acole purceasă Alexandru spre amiiadzăzî asupra limbilor celor păgîne, iară limbile acele, dacă audziră că vine Alexandru spre dînșii, ei plecară a fugi și scăpară, luîndu-ș muierile și copii<i>, și fugiră pînă la niște munț înalț foarte. Iară Alexandru îi goni pînă / la acei munț înalț, iară limbile acele intrară într-acei munț înalț și să tot dusă pînă la o apă mare. Alexandru îi goni 15 dzile pîntre acei munț, apoi să întoarsă la gura munților și pusă tabăra acole. Și într-o dzi făcu Alexandru mare rugăciune cătră Dumnedzău Savaot, îngenunchind jos la pămînt, dzîcînd așa: „Doamne, Dumnedzăul tuturor dumnedzăilor și Împăratul împăraților, ceta ce te odihnești pre herumvii și te slăvesc sărafimii, ceta ce ai făcut ceriul și pămîntul și toate vădzutele și nevădzutele fapte, ascultă-mă pre mine astăzi, robul tău, și dzi, Doamne, acestor 2 munț să să împreune și ca să să închidză acolo aceste limbi păgîne, să nu mai iasă la lume, ce să li să închidză ușa și cale lor și să nu poată ieși”.

Și cum sfișî rugăciune, îndată întru acel ceas veniră munții și să împreunară unul cu altul, numai de 17 coț nu s-au împre/unat. Iară Alexandru, dacă vădzu așa, dede laudă lui Dumnedzău Savaot, apoi făcu un zidiu de pîiatră foarte mare din munte pînă iarăș în munte și făcu o ușe de anchist hier, care niciun her nu-l taie fără numai cu otravă de vasilisc să lucrează. Apoi dinl<ă>untru făcu alt dzidiu și mai mare, și mai gros și mai dinlăuntru răsădi mărăciuni, rugi, măcieș, spini înghimpoș cale de 10 dzile, cum să nu mai iasă acele limbi păgîne la lume. Și sînt închisă și pînă în dzioa de astădz. Și-i pusă nume ușii aceea *Alexandrie* și acole la ușe este pus un clopot mare cu meșteșug. Deci cînd bate vîntul¹ tare, iară clopotul încă sună tare. Și aud sunetul clopotului acele limbi păgîne și le pare că tot este Alexandru acole la ușe și vin pînă la ușe și apoi iarăș să întorc înapoi de frică. Și așa să chiiamă acele limbi păgîne: sote, magote, aghiesi, axane, divarisi, climadi, faraxane, fatini, xevne, xanarte, tarne, martane, hohane, aglimati, anafati, psoglavii, fardai, alanisi, sosanichi, anisini, colorsati, fisoghini, dinscani și altele pînă în 42 crăii. Deci aceste limbi păgîne, ce le închisă Alexandru, vor ieși atunce cînd va naște Antihrist, la sfișitul lumii, și vor munci pre creștini împreună cu jidovii² și cu țigani, atunce va fi plîngere nemîngîietă și amar preste amar. Și după aceea numaidecît va fi și sfișitul lumii.

Iară de acole să rădică Alexandru cu toate oștile și putere sa și marsă la Africa. Și acolo era o cetate mare și vestită, anume Ravanul, și în poarta cetății / era legat un nod cu mare meșteșug de un filosof astronom dintru aceea cetate. Și deasupra nodului era slove scrisă de dzice așa: „Cine va pute dedzlega nodul acesta, acela va fi împărat cetății aceștia”.

¹ Scris: vβnr¶¶nr¶¶ll.

² Scris: ¥i ddovli.

Alexandru, dacă ceti slovele, luo nodul ca să-l dedzlege și-l întoarsă și pe o parte, și pe alta și nu-i putu pricepe meșteșugul legăturii lui. Și mâniindu-să, scoasă sabie și-l tăie pe nod. Și așa au intrat în cetate Ravanul sabie¹.

Pentru cetate ce din țara Mestredonului și pentru curțile Candachii<i> Cleotilii împărătesii

63^r Alexandru purceasă de acolo cu toate oștile și putere sa și marsă spre² țara Mestridonului. Și întru țară era o cetate foarte minunată, într-un deal înalt. Și într-ace cetate era zidituri tot de marmore, porfir și poleit cu aur cu mult meștersug, minunat de³ frumoasă. Și întru acea cetate era o împărăteasă văduvă ce o chiema Candachie Cleofila împărăteasa. Și ave 2 feciori. Și pre unul îl chiema Candosal, iară pre altul [...] // [...] „câscînd gura cum ar sări în apă, îndată să-l înghițe. Deci începu omul a plînge cu amar dzîcînd: «Mai bine decît mă va⁴ mînca leul sau mă va mușca șarpele, mai bine mă va înghiți corcodelul odată». Și așa sări omul acela în gura corcodelului de-l înghiți. Iată, așa fui și eu astăz. Și eu sînt fecior Cleofilii împărătesii, numele meu este Candosal și am fost crai la Agrip. Și audziiu de împărăție ta că vii spre mine și eu rău mă spăimîntai și, fugind de împărăție ta, mă lovi Evagrid-împărat cu oștile lui fără de veste și-m sparsă oaste⁵ mie și-mi luo muiere și copii<i> și avere me. Și tot ce am avut mi-au luat și m-au prădat și numai eu sîngur am scăpat și, fugind de dînsul ca să scap, am dat preste străjile împărății<i> tale. Acum, iată că mă adusără legat înainte împărății<i> tale și mă ajunsără pre mine astădz toate rălile și capul meu pierdui”.

Antioh șide în scaunul cel împărătescu a lui Alexandru ca un împărat. Și dzisă Antioh: „Răilor multe răle să tîmplă, iară ție niciun reu nu-ți va fi. De vreme ce ai ajuns la mîna me, îț voi scoate eu și muiere ta, și copii<i> tăi, și tot ce va fi luat de la tine Evagrid-Împărat”.

Și dzisă Antioh: „Chiemăț pre Antioh”.

63^v Și chiamară pre Alexandru. Și stătu Alexandru în Antioh ca un voievod. Și-i dzisă: „Antioahe, să mergi și să-ț iei oștile tale și să te duci asupra lui Evagrid-împărat. Și întîi să trimiț la dînsul înștiințare cum să să închine mie și să-m trimită haragi și oaste pe an după orînduiala ce au făcut și alț împăraț. Și iarăș / să-i mai dzici să dai muiere și copii<i> și tot ce au luat Evagrid-împărat de la acest crai. Iară de nu va vre să facă așa, iară tu să te apuci cu dînsul de rădzboi și să-i sfarmi cetate lui și să-i pradz țara și toate ale lui să le dai în jac. Și sabie ta să taie capul lui Evagrid-împărat și să-l aduci la mine. Și să dai muiere și copii<i> și tot ce va fi luat Evagrid-împărat de la acest crai. Și dacă veț veni de acolo, voi să te trimit sol cu acestu crai la maică-sa Cleotila”.

¹ Cuvînt reluat.

² Scris: spră.

³ Cuvînt reluat.

⁴ Cuvintele *mă va* reluate.

⁵ Scris: |srε.

Aceste dzicînd Antioh, iară Candosal îndată căzu la picioarele lui Antioh și le săruta dzicînd: „Premilostive Alexandre-împărate, pre toț nevolnicii miluiești, pentru aceea te va milui și pre tine Dumnedzău cu toată lume să fii împărat, că ești milostiv pre greșiții tăi”.

Și luo Alexandru de mîină pre Candosal și-ș luoară dzioa bună de la Antioh voievodul și să dusă Alexandru și cu Candosal la cortul lui Antioh voievodului și pînă în sară tocmiră și gătiră 350000 de oaste gata de rădzboi, tot vetej buni, aleș persi și machidoneni. Și dzisă Alexandru lui Candosal: „Frate Candosale, nu te scîrbi că-ț voi scoate eu și muiere ta, și copii<i> tăi, și tot ce au luat de la tine Evagrid-împărat”.

Și să cinstiră și să dăruiră unul pre altul cu daruri. Iară cînd fu a dooa dzi, purceasără cu 350000 de oaste cu mare putere și tărie asupra lui Evagrid-împărat. Și dacă s-au apropiat de cetate, iară Evagrid-împărat nu vru să să închine, ce ieși și el cu toate oștile lui și să loviră față la față. Și îndată întru aceea dzi bătu Alexandru pre Evagrid-împărat și-i sparsă cetate pînă în temelie și pre Evagrid-împărat viu îl prinsără și-i tăieră capul acole pre loc. Și mult aur și argint și pietri scumpe găsiră la curțile lui. Și-i prădară țara și mult duium de robi nenumăraț luoară de la dînsul. Apoi luoară muiere și copii<i> lui Candosal și avere lui. Iară Candosal foarte să vesăli pentru aceasta și-ș trimisă muiere și copii<i> și avere lui la maică-sa Cleotila, iară ei să întoarsă înapoi. Și marsă Alexandru de să închină cu slujba lui Antioh voievodului și foarte mulțami Candosal lui Antioh, anume că mulțamești lui Alexandru-împărat, și dzisă: „O, premilostive împărate Alexandre! Pre toț nevolnicii miluiești, pentru aceea milui-te-va și pre tine Dumnedzău cu toată lume să fii împărat, că ești milostiv pre greșiții tăi. Deci iarăș mă rog Împărății<i> Tale să trimiț pre Antioh voievodul cu mine sol la maică-me Cleofila, precum ai dzis că-l vei trimite, pentru că-l vădzui întru această slujbă că este om înțelept și foarte bun veteaz și precredincios împărății<i> tale”.

Antioh dzisă: „Chiemăț pre Antioh”.

Și chiemară pre Alexandru. Și dzisă Antioh cătră Alexandru: „Antioahe voievodule, gătești-te de mergi cu soție ta Candosal sol la maică-sa Cleotila. Și, iată, să-i dzici așa: să să închine mie și să-m trimită haragi și oaste pre an cînd *îm* va trebui, iară de nu va vre să să închine mie, să-i spui că voi veni eu însuș cu toată putere me și apoi mult rău îi voi face țărîlor ei / și cetate îi va rămîne pustie”.

Și scrisă Antioh carte ca de la Alexandru la Cleotila împărăteasa. Și-ș luoară dzioa bună de la Antioh și să dusără la otacul lui Antioh voievodului și făcură multă vesălie, dînd în trîmbițe și în surle. Și să făcură fraț amîndoi, Alexandru cu Candosal, și să dăruiră unul pre altul cu daruri împărătești. Iară cînd fu a dooa dzi, purceasără în solie la Cleofila împărăteasa. Deci mergînd ei așa amîndoi pre cale, dzis-au Candosal cătră Alexandru: „Frate Antioahe, așa mi să pare că în toată lume nu va fi om ca tine și ca Alexandru-împărat. Au doară sînteț amîndoi vetej tot ca unul”.

Alexandru dzisă: „Să mă credz, frate Candosale, că sînt la împăratul nostru Alexandru mulț ca mine, încă și mai buni și mai vetej decît mine, că întîi este Filon, marele voievod, și Potolomei Vidzantie și alții mulț, după aceia sînt și eu”.

Candosal dzisă: „Pre aceia i-am vădzut eu, ce tot ești tu mai de folos decît toț aceia. Bine ar fi și tu să fii împărat asămene ca și Alexandru-împărat”.

Deci mărgînd ei așa 3 zile pre cale, dzis-au Candosal cătră Alexandru: „Frate Antioahe, vedzi drept acest loc este o peștiră și dzic că lăcuiesc într-însa dumnedzăi elenești. Și oarecînd au întrat într-însa oameni și unii au ieșit, iară alții n-au mai ieșit și spun cum că este acolo o muncă”.

Alexandru dzisă: „Frate Candosale, să mergem și noi pînă acolo la peștiră”.

Și dacă vădzu Alexandru peștira, el dzisă: „Frate Candosale, eu vroi să întru în peștiră”.

65^{*} Iară Candosal dzisă: „Frate Antioahe, mă rog să nu întri în peșteră, că mult au întrat și n-au mai ieșit; așijdere și care au ieșit n-au mai ieșit sănătoș, ce tot nebuni. Deci și ție nu știu ce ți să va tîmpla acolo. Și de ți să va tîmpla ție ceva rău acolo, eu unde voi scăpa dinainte lui Alexandru?”

Iară Alexandru dzisă: „Ce va da Dumnedzău, întra-voi”.

Iară Candosal dzisă: „Adevărat, frate, mare este norocul lui Alexandru și tu încă sameni a fi cu vilfă mare, așa mi să pare că ești năzdrăvan. Și de vei întra, nimic nu-ț va fi și vei afla acolo multe ciudesii și minuni”.

Atunce Alexandru să luo în brață¹ cu Candosal și să iertară unul cu altul. Și întră Alexandru întru acea peștiră și să dusă mult printr-însa, iară Candosal rămasă sîngur la gura peștirii și plînge cu amar. Iară Alexandru, mergînd mult prin peștiră, văzu lumină. Și-l întimpinără niște gadini cu obradzăle de om. Alexandru să rugă lui Savaot-Dumnedzău și rămasă fără frică. Și mai marsă mai înainte și vădzu 2 draci, purtînd o nucă întru o prăjină. Și mai marsă mai înainte și vădzu alț 2 draci, purtînd un strugur de poamă întru o prăjină. Și dzisără dracii aceia²: „Vedzi, Alexandre, de ce să află pre la noi?”

Alexandru să spăimîntă și nu dzisă nimic, ce trecu alături și mai marsă mai înainte. Și vădzu o peștiră plină de șerpi și să audzie acolo gomon de oameni mult și țipete și vaiete de muieri și de bărbaț. Și de acole mai marsă mai înainte prin peștiră și vădzu și pre Anarhos-împărat legat cu vergi de hier cu mîinele înapoi și cu obradzul ca de leu. Și-l întrebă Alexandru dzicînd: „Nu știu, frate, unde te-am văzut?”

65^{*} Anarhos dzisă: „De vei fi mers / la oamenii sălbateci, îi fi vădzut într-un stîlp de marmore chipul mieu dzugrăvit”.

Alexandru dzisă: „Dară acei oameni legaț cu obradzăle de leu cine sînt?”

Anarhos dzisă: „Aceia au fost împăraț, crai și domni și au fost nemilostivi și nedrept judecători. Pentru aceea să muncescu de așa. Deci mergi, Alexandre, mai înainte, că vei vede și pre socrul tău, Darie-împărat”.

Și cum marsă și vădzu Darie pre Alexandru, îi dzisă: „O, fătul mieu Alexandre! Dară și tu ai fost osîndit să vii și să te muncești aice?”

Alexandru dzisă: „Eu n-am venit să mă muncescu cu voi aice, ce am venit să vă văz și să vă întreb pentru ce greșală³ v-au băgat pre voi aice? Iară eu iarăș mă duc acum de la voi”.

Darie dzisă: „O, preînțelepte Alexandre! Cum îț dede Dumnedzău de vez toate văzutele și nevădzutele lucruri!”

¹ Scris: braț; altă interpretare posibilă: brațe.

² Scris: aței.ă.

³ Scris: grăpał.

Și iarăș dzisă Darie: „O, dragu meu Alexandre! Dară spune-*m* ce mai face fiica me Ruxandra și cum trăiești cu dînsa și cum cinstești pre soacră-ta?”

Alexandru dzisă: „De acum nu te griji tu cu cei vii, ce te grijaște cu cei morți¹, că fiica ta Ruxanda astăz este împărăteasă a toată lume, iară Persida împărățăști cu mine ca și cu tine, încă și mai bine decît cu tine”.

Darie dzisă: „O, fătul meu Alexandre! Eu te sfătuiescu întru această cale ce mergi sol la Cleotila împărăteasa să nu mergi, că eu audziiu pre niște draci pomenind de numele tău aice și dzisără că te va cunoaște acea împărăteasă, că au dzugrăvit chipul tău întru o icoană și-l ține ascuns în vistierile ei. Și eu îț dzic să nu te duci, dară de te vei și duce, roagă-te lui Savaot, Dumnedzăului tău, ca să te izbăvască din mîinele ei. Și de aice mergi mai înainte, că vei vede // și pre Poriu-împărat, legat cu mîinile înapoi și cu vergi de fier ferecat”.

Și cum vădzu Alexandru pe Poriu, îi dzisă: „O, marele Poriu-împărate! Cum tu te potriviei cu Dumnedzău din ceriu, iară tu acum ești legat la iad!”

Poriu dzisă: „Așa să vor munci toț împărații cei răi, mîndri și nemilostivi. Ce și tu, Alexandre, să te pădzăști, că apoi aice vei veni și te vei munci împreună cu noi pînă la judecată, iară de la judecată vom merge în tartar, ce să chiiamă fără de sfișit și fără de fund. Și acolo ne vom munci în veci de veci”.

Și de acole să întoarsă Alexandru și ieși din peștiră afară și găsi² pre Candosal plîngînd la gura peștirii. Și dacă vădzu pre Alexandru, îl îmbrățișă și-i dzisă: „O, dra<gul> meu Antioahe! Dară ce te-ai dzăbovit? Că dzăbava ta pre / mine rău mă spăimîntă. Ce, adevărat, frate, mare este norocul lui Alexandru și mulțămăsc lui Dumnedzău că ai ieșit sănătos!”

Și de acole purceasără iarăș amîndoi pre cale spre Candachie Cleotila împărăteasa. Și dzisă Candosal: „Frate Antioahe, spune-*m* ce ai vădzut acolo în peștiră?”

Alexandru spusă lui toate. Așa mergînd ei amîndoi, să apropierea de cetate. Iară Cleotila, dacă audzi că-i vine sol de la Alexandru și cu Candosal, feciorul ei, să îmbracă în haine împărătești și să împodobi frumos ca o împărăteasă mare ce era. Și ieși înainte solului cu o 100 de popi și cu toț boierii împodobiți. Și era Cleofila foarte frumoasă. Carele, dacă au sosit, s-au întimpinat și au dat mîna cu solul, iară Cleofila, cum vădzu pre Alexandru, îndată îl și cunoscu după chipul ce era dzugrăvit pre icoană. Și luo Cleofila pre Alexandru și-l sărută foarte dulce. Care lucru vădzîndu-l Alexandru, pre s-au minunat, că sămăna și Cleofila ca și Olimbiada, maică-sa. Și de acolo marsără frumos pînă la cetate Cleofilii și să ospătară întru o dzi toată dzioa. Iară cînd fu a dooa dzî, au luot împărăteasa pre Alexandru de mîna și începură a să primbla prin curțile împărătești. Și-l băgă în niște casă întru carele ține tot fete frumoasă și împodobite cu haine de mult preț. Și casăle acele era tot dzugrăvite și cu aur poleite, de strălucie și lăsa radză ca soarele. Iară de acole marsă mai înainte tot prin curțile acele și întră în niște casă ce era³ cioplite de lemn, ce să chiiamă⁴ afiminsa și asipita. Și așa este acel feliu

¹ Scris: mŋrcβ.

² Scris: gβs; altă interpretare posibilă: gāsī.

³ Scris: eεe.

⁴ Scris: klēŌm.

67^r de lemn, că nici focul nu-l arde. Și de acolo îl băgă într-alte casă tocma de cristal și cu flori de aur împodobite și masa de aur lamură și 240 de scaune împrejurul mesii // tot de aur. Și împrejurul acelor casă cură un pîrau foarte limpede și dulce pre niște jghiaburi¹ de cîrștal. Întru acele casă șide Cleofila împărateasa cînd vre face masă și veselii cu niscaiva împăraț, crai, domni sau boieri mari. Și-l mai băgă într-alte curț, întru carele era preste tot așternută casa cu urșinic și cu florile de sirmă și prisne cu aur. Într-aceste casă pofți împărateasa pre Alexandru de ședzu pre un scaun și împărateasa, într-alt scaun. Și numaidecît s-au afundat pămîntul de supt dînșii și au rămas numai ei amîndoi prin scaune și păreții casălor împrejurul lor, iară dedesuptul s-au făcut pre mare prăpastie, cît s-au spăimîntat Alexandru foarte. Iară împărateasa îi dzisă: „Nu te teme, că de acum vei vede cele mai minunate”.

Apoi să rădică iarăș fața casălor acelora cu o masă plină de mîncări și băuturi. Aceasta vădzînd Alexandru, i-au perit frica. Și de acolo îl băgă într-alte casă minunate, ce să chieama de lemn bulica, evsica, tiparis, pevgu și chieдру. Și era casăle acele în măiestrii pre niște fusă foarte cu meșteșug, că începură casăle acele a să învîrti, a să învîrti și a să sui sus și apoi iarăș să pogorîie în jos cu oameni cu tot. Care vădzînd Alexandru, pre s-au minunat de acele curț împăratești și cu mare meșteșug lucrate. Și dzisă Alexandru: „O, împărateasă Cleofila! Cade-să aceste lucruri ce vădz eu la împărăție ta ar fi bine să fie la Alexandru, împăratul nostru”.

Iară Cleofila dzisă: „Bine ai dzis împărăție ta să fie la împărăție ta. Ce or fi și la împărăție noastră”.

Alexandru să spăimîntă de acel cuvînt și dzisă: „Dacă nu sînt eu Alexandru, ce mă chiiamă Antioh-voievod”. /

67^v Cleofila dzisă: „Ce-ț grăiiu eu, drept îț grăiiu. Tu ești Alexandru-împărat”.

Și-l apucă de mînă și-l băgă întru o cămară de taină, unde era dzugrăvit chipul lui Alexandru întru o icoană, și-i arătă chipul și-i dzisă: „Caută de vez cine esti zugrăvit aice”.

Și căută Alexandru și să vădzu pre dînsul zugrăvit în icoana aceea și să întristă foarte. Și dzisă Cleofila: „Vedzi, Alexandre, cît te-ai ținut tu de înțelept, dară vedzi că să află alții și mai înțelept decît tine. Pentru aceea să știi, Alexandre, că cum ai vrut ai întrat aice, iară cum vei vre nu vei pute ieși de aice”.

Iară Alexandru să umplu de frică și să făcu cu totul groznic ca un leu înfocat. Și apucă de mînă pre Cleofila și scoasă sabie și dzisă: „Eu sau voi mai ieși, sau nu voi mai ieși, iară tu să știi că nu vei mai ieși”.

Și sfărmă icoana aceea în mici bucăț, iară Cleofila să spăimîntă să nu o taie Alexandru și-l luo în braț² și cu dulci cuvinte îi dzice: „O, dragul meu Alexandre! Dară pentru ce de o muiere ca mine te temi așa, că încă nu sînt eu așa de nebună, precum îț pare împărății tale. Că cela ce va ucide pre împărăție ta fi-va dușman a toată lume; că pentru tine stă toată lume în pace și capul tău este mai mare preste toate capețele lumii și un păr din capul tău este mai scump decît toată lume; că eu voi să te învâț și să te cert ca și maică-ta Olimbiada ca să nu-ț mai porț capul tău într-un vîrf de păr;

¹ Scris: ҔḡŌbḡri.

² Scris: брац; altă interpretare posibilă: brațe.

că vedz că să află oameni și mai înțălept decît împărăție ta, măcar că eu sînt o muiere și nu mi să cade a da învățătură împăraților pentru unile ca aceste; că cu capul împărății<i> tale tulbura-vei toată lume. Deci eu, iată că feciorilor miei nu te voi spune, ce te voi cinsti ca pre un împărat // mare și a toată lume. Dară să aibă feciorii miei milă și cinste de la împărăție ta și mie să-*m* fii ca un fecior de astădz înainte” 68*

Atunce marsă Alexandru și sărută pre Cleofila și dzisă: „Mumă să-*m* fii de astădz înainte, de vreme că m-ai născut a do<oa> oară”.

Și ascultă Alexandru învățătura Cleofilii împărătesii. Iată, întru acel ceas că sosi și Dorif, feciorul Cleofilii și ginere lui Poriu-împărat, fiind bătut de oaste lui Alexandru. Pentru că, măcar că Alexandru umbla în solii pre la împărat, iară oștile lui să bâte cu toții în toate părțile, cei ce le ieșie împotrivă tot supt sabie îi pune. Iară Dorif scăpasă numai el, sîngur el, de oștile lui Alexandru la maică-sa Cleofila și audzisă el încă de pre cale că au venit sol de la Alexandru Antioh voievodul. Și era foarte mînios pre Alexandru și pentru socrul său, Poriu-împărat. Și cum sosi în cetate, așa îndată începu a-l căuta pre solul lui Alexandru să-l taie, iară o roabă marsă și spusă împărătesii dzicînd: „Venit-au Dorif, feciorul tău cel mai mic, și-i foarte mînios și acum caută pre solul lui Alexandru să-l taie”.

Iară Cleofila, dacă audzi aceste, ascunsă pre Alexandru întru o cămară de taină și ieși numai e afară sîngură și găsi pre Dorif, feciorul ei, căutînd pre sol să-l taie. Și întrebă pre maică-sa dzicînd: „Unde este solul lui Alexandru ca să-l tai, măcar de aș peri și eu, iară acesta de aice nu să va mai duce înapoi”.

Iară mumă-sa îl luo în brață¹ și-i dzisă: „O, fătul meu! Nu ți să cade să ucidzi tu solii cei împărătești. Iată că Alexandru au scos pre muiere frăține-tău din robie de la Evagrid-împărat și pre fratele tău l-au trimis la mine cu mare cinste și cu solul lui, precredinciosul Antioh voievodul”.

Iară Dorif dzisă cătră mumă-sa: „Alexandru mi-au²/ tăiat mie mai mult decît o 16000 de oaste, iară tu nu mă laș să-i ucig pre un sol a lui” 68*

Iară muiere lui Candosal alergă tare la Candosal, bărbatul ei, și-i spusă dzicînd: „Venit-au fratele tău, Dorif cel mai mic, și acum caută pre fratele tău, pre sol, să-l taie”.

Iară Candosal alergă cu degrabă la maică-sa Cleofila și dacă sosi, găsi pre maică-sa țiind în brață³ pre Darif și cu sabie goală în mîini țiindu-o. Deci cum sosi, așa începu a-i da palme preste obraz și-i dzisă: „Nevrednice și neharnice oame, tu vrei să tai pre solul lui Alexandru, dară nu știi tu, ticăloasă oame, că el, dacă va apuca sabie, o 100 ca tine va tăie. Dară de ești vrednic și bun veteaz, du-te și te bate cu Alexandru-împărat acolo unde sînt mulțimile vetejilor și acolo ți ispitește norocul și vetejie, iară nu cu solul lui Alexandru”.

Și după multă ocară ce-i făcu Candosal lui Dorif, frăține-său, marsă Clofila și scoasă pre Alexandru din cămările ei afară. Și să împăcară și legară priiteșug bun Alexandru cu Dorif, ca și cu Candosal. Și dzisă Alexandru: „De ar ști împăratul nostru Alexandru cum că taie Cleofila pre soli, n-ar mai trimite soli la dînsa”.

¹ Scris: brac; altă interpretare posibilă: *brațe*.

² Scris: mlŃŃl.

³ Scris: brac; altă interpretare posibilă: *brațe*.

Și iarăș dzisă: „Dară de m-ai tăie tu pre mine, unde te-ai ascunde dinainte lui Alexandru? Așa mi să pare că nici în pîntecele maicii tale, dară că nici în toată lume”.

După aceea să ospătară și să cinstiră 3 dzile, tot o dzi ca alta. Și dăruî Cleofila pre Alexandru cu stema de mult preț. Și-i mai dede un inel, neștiut prețul lui, făcut de 4 pietri scumpe și într-însul era făcut ceasornic cu mare meșteșug. Și-i mai dede o sabie de anchist hier, care niciun fel de her nu-l taie. Și-i mai dede un bidiviu arăpăsc cu șao¹ fără de preț. Și-i dede 120 haznale de galbeni, haragiul de 10 ani. Iară el nu vru să iei, iară Cleotila dzisă: „Ie haragiul, ca apoi te vor cunoaște feciorii miei”.

69^r Și iarăș dzisă Cleofila: „O, dragul meu // Alexandre! Vre-re-aș să te aib ca să fii tot la mine și să mă vesălesc în toată viața me de cinstită fața împărății<i> tale și de cuvintele tale cele dulci”.

După aceea îl sărută și-ș luoară dzioa bună. Și trimisă împărăteasa pre amîndoi feciorii ei de-l petrecură cu mare cinste pînă în tabăra lui, unde era toate oștile lui adunate. Și-l întimpinară Potolomei și cu Filon și alți voievodzi a lui și-i dzisă: „O, împărate Alexandre! Dară pentru ce îți pui capul împărății<i> tale întru acestaș chip și pentru aceea tulbura-vei toată lume? Cu capul tău peri-vei fără de cinste și pre noi ne vei lăsa răsăpiș prin țăr² streine. Ce ne rugăm împărății<i> tale să nu o mai faci aceasta”.

Iară feciorii Cleofilii, dacă vădzură că ședzu Alexandru în scaun împărătesc, ei dzisără: „Dacă ești tu Alexandru-împărat, noi, precum vedem, periți sîntem astădz”.

Alexandru dzisă: „Nu veș peri de la mine pentru maica voastră Cleofila și pentru cinste care au făcut e mie. Luoăți-vă dară haragiul și-l duceș la maica voastră Cleofila, căci e îmi dede astădz dzile de la dînsa”.

Și le dediră iarăș crăiile³ pre la țările lor și trimisă haragiul împărătesii înapoi. Alexandru făcu acole ospăț frumos oștilor și vetejilor lui. Și luo Alexandru toată lume și mare bucurie și vesălie făcură întru aceea dzi. Și de acole să rădică Alexandru cu toate oștile și putere lui și marsără la Persida, cetate lui Darie, la Ruxanda⁴, împărăteasa lui. Și să făcu pace și liniște întru toată lume, căci să sfîrșiră toate rădzboaiele. Și to<a>tă lume i să închină lui Alexandru și nu rămasă nicio împărăție necălcată de oștile lui. Și atîta au străbătut toate împărățiile pămîntului cu războaiele, cît le-au făcut și le-au adunat / pre toate numai supt o împărăție a Machedonii<i> și numai el era cap și stăpîn a toată lume de la răsărit și pînă la apus.

De acole porceasă Alexandru la mare cetate Vavilon și începu a împărți împărățiile și domniile pre rînd voievodzilor și boierilor lui celor vetej și credincioș, căruie după vrednicie sa. Și întîi dede lui Filon marelui voievod împărăție lui Darie la Persida, lui Antioh marelui voievod, împărăție lui Poriu la Indie, lui Potolomei marelui voievod îi dede Ierusalimul, Palistina, Iordanul, Eghiptul, Vavilonul și alte locuri și cetăț, lui Sălevechie îi dede Rîmul, Troada, Solunul, Antina și alte dzăci cetăț mai mici de la apus, lui Laomeduș voievodului îi dede Țara Franțudzului, Englitera și Țara Leșască,

¹ Scris: παοϛ.

² Scris: cβrβ; altă interpretare posibilă: țări.

³ Scris: κρῆνιελε

⁴ Scris: ρῆπανδα.

lui Vedzantie îi dede Mare Albă și Țarigradul și toate ostroavele de spre Vretanie¹, lui Darcuș voievodului îi dede țara lui Evimilitrie și cu cele 12 ostroave ce sînt la Africa, lui Filip vraciul îi dede Crîmul, Dație (Moldova)², Ardealul, Pelagonitul, ce-i dzic și Țara Ungurească, și toate ostroavele ce să trag spre Mare Neagră. Și așa toate părțile lumii le-au împărțit voievodzilor și boierilor lui celor credincioș și vetej.

Iară cînd fu întru o noapte, Alexandru vădzu un vis foarte grodznic, adecă unde veni la dînsul Eremie prorocul și-i dzisă: „Fătul meu Alexandre, iată, acum să pliniră 40 de ani și să apro//piiară 4 boale³ de trupul tău: tusa albă, giunghiul iute și venin amar și spre moarte te vor trage, că, iată, vreme au sosit și ceasul s-au apropiet ca să să despartă sufletul din trup. Și trupul a rămîne jos pre pîmînt, iară sufletul va merge acolo unde va porunci Savaot-Dumnedzău, precum marele Solomon grăiește că sufletele dreptilor sînt în mîna lui Dumnedzău și nu să va atinge de dînsăle munca. Iară moarte ta este în mîinile unii slugi ce te slujaște, că acela vra să te otrăvască. Pentru aceea caută de-ț împărțăște dobîndzile și-ț tocmește împărțățiile și-ț slobodzi vetejii, cineș la ale sale. Că trupul tău din pîmînt este și iară pre pămînt va să rămîie și cînd a fi judecata lui Dumnedzău ce a toată lume, mă vei mai vede atunce, precum și aice mă vez”

Aceste cuvinte dzisă Eremie prorocul și apoi să făcu nevădzut. Și să deșteptă Alexandru din somn întristat foarte și plin de frică și luo stema ce împărâtească din cap și o pusă pre masă. Și să făcu inima lui ca o corabie, cînd o bat valurile de toate părțile prin mijlocul mării, și începu cu amar a plînge și cu herbint lacrimi a dzice: „O, lume mincinoasă și mărire putredă! Cum întru puțină vreme dulce și frumoasă te arăț, iară mai apoi urîță și amară te prefaci! Și cum de mîngîi întru puțină vreme pre oame<ni> și după aceea degrabă îi scîrbești!”

Iară cînd fu dimineața, veni la Alexandru Filon și Potolomei, Antioh și Vidzantie și-l aflară plîngînd cu multă jale. Și începură a plînge și ei împreună cu dînsul mult ceas. După aceea vrură ca să-l mîngîie. Și-i dzisă Filon: „O, marele împărate Alexandre! Pentru ce îți schimbi bucurie pre plîngere?”

Alexandru / spusără lor visul cum au vădzut. Filon și Potolomei dzisară: „Împărate Alexandre, nu trebuiește împărțății<i> tale ca să te întristedz pentru niște visuri de noapte, că noi nu credem visurile de noapte. Și noi așa știm și cunoaștem că omul visadză, pentru că doarme mult și be vin mult, pentru aceea visază. Ce să cade omului înțălept să nu be vin mult și să doarmă mult, că să umedzază crierii și-i urlă capul și pentru aceea visadză multe: unile ce gîndește, altele ce vorbește, altele ce aude și vede dzioa. Și trupul omului, după ce adoarme, este ca un mort, iară sufletul este viu și privighiiadză pre trup. Și dacă adoarme trupul, iară sufletul cu trupul să împinge, ca cum ar fi doi junci neînvățaț, fiindcă trupul cu sufletul ca și vîntul cu focul și ca mare cu valurile. Și să întartă trupul cu sufletul și cu gîndul și pentru aceea visadză adormit și ce vede și aude dzioa, el visază noapte, pînă cînd Dumnedzău desparte sufletul din trup. Ce, împărăție ta, nu te scîrbi de niște visuri ca aceste, că Solomon, marele proroc, dzice că sufletele dreptilor sînt

¹ Cuvînt repetat.

² Parantezele aparțin scribului.

³ Sînt enumerate doar trei.

în mîna lui Dumnedzău și nu să va atinge de dînsăle munca. Și marele filosof Platon dzice că sfîrșitul lumii va fi atunci cînd să vor împlini cetile îngerilor ce cădzură din ceriu de să făcură draci. Și prorocul Eremie bine dzice: «În visuri să nu credem». Că, împărăție ta, ești astădz împărat a toată lume, pentru aceea să cade să te vesălești, iară nu să te scîrbești, că te pusă Dumnedzău preste multe întunerece de mii de noroade împărat”.

Alexandru să minună mult de acele cuvinte a lui Filon și a lui Potolomei și dzisă:
71* „Slavă ție, Dumnedzăule, celui ce ai făcut ceriul și pă//mîntul numai cu cuvîntul! Așa și cu mine: cum știi, așa fă, că tu m-ai dzidit”.

Și dintru aceea dzi era tot scîrbit Alexandru și cugeta tot la moarte lui și dzice: „După moarte me oare cine va rămîne moștenitoriu împărății<i> mele la Machedonie? Și ce pomană rămîne mie în lume? Că tot vîrsări de sînge am făcut de cînd m-am născut. O, lume jalnică și înșălătoare!”

Și de acolo purceasă ră cu toate oștile pre cîmpii Sinariului și stătură cu oștile pre Țara Sidonului și acolo era toț împărății, crai<i> și voievodzii lui Alexandru cu urdiile și cu polcurile sale tăbărîț acolo. Acolo, într-ace țară, fusă odată și viața lui Iov bogatului, cînd au viețuit el în dzilele sale. Iară cînd fu întru o dzi, vrură crai<i> și domnii ca să vesălească pre Alexandru și-i dzisără: „O, marele împărate Alexandre! Ian să ne suim astădz în cel munte înalt, să ne primblăm”.

Și să suiră toț voievodzii și cu Alexandru în muntele acela și apoi căutară în gios și vădzură atîta mulțime de oaste pre cîmpii Sinariului, cît nu să mai vede loc deșert cît un pas de picior, iară corturile sta cum stau stelile ceriului. Și dzisără craii și domnii: „Vezi, Alexandre, preste cîtă lume te pusă pre tine Dumnedzău împărat!”

Iară Alexandru dzisă: „O, dragii mei crai și domni! Iată, vedeți-i pre aceștie: cînd să vor împlini 50 de ani, toț vor întra supt pămînt și să vor face praf și țărână”.

După aceea marsără la tabără și mult ospăț făcură. Iară cînd fu într-aceea vreme, veni de la Machedonie Aristotel, filosoful și dascalul lui Alexandru. Și bine-i păru și-i dzisă: „Bine ai venit, dascale al meu preînțelepte! Astăz tu luminez întru greci,
71* tu ești sfetnicul Machedonii<i>. Dară spune-m, dascale: maica me, Olimbiada, / sănătoasă este? Și cum stă Machedonie? Și de noi ce să mai aude? Și oare cred oamenii că am luat eu toată lume și am fost și pînă la rai au nu cred?!”

Iară Aristotel dzisă: „Mulțămăsc lui Savaot-Dumnedzău că mă învredniciu de mai vădzui încă o dată precinstita fața împărății<i> tale, Alexandre-Împărate a toată lume! Astădz toată lume cu tine să laudă, Machedonie cu tine luminează astădz și ca împărăție ta altul n-au mai fost, nici că nu va mai fi. Iară maică-ta, Olimbiada, sănătoasă este, dară mult dorește de împărăție ta ca să te vadză și pentru aceea pre mine m-au trimis ca ori împărăție ta să mergi la Machedonie, au e să vie aice să te mai vază”.

Alexandru dzisă: „Mie de acum nu-m este dat ca să mai văd eu Machedonie, ce voi trimite ca să vie maică-me aice”.

Și pusără masa și dzisă lui Aristotel dascalului de ședzu lîngă Alexandru, mai sus decît toț crai<i> și voievodzii. Apoi ședzură și ceialalți, cineș după cînste sa. Și după ce să sculară de la masa, scoasă¹ Aristotel darurile de la Olimbiada și închină lui Alexandru,

¹ Scris: skoș.

Acole mai sta și alt boieriu, anume Alexandru. Și era foarte fricos, că fugie din toate rădzboaiiele. Iară împăratul, dacă îl vădzu, îi dzisă: „O, dragul meu Alexandre! Au îț schimbă numele, au să faci, precum fac și eu, că tu fugi din toate rădzboaiiele și apoi dzic oamenii cum că fuge Alexandru-Împărat. Și mie îmi faci mare rușine”.

73* Și rîsără boierii mult și de aceasta. Odată adusără la Alexandru 3000 de tîlhari de pădure. Și dzisără toț să-i spîndzure, iară Alexandru dzisă: „Ba, de vreme ce vădzură fața me, nu vor peri aceștiia, că este dat domnilor și boierilor să-i piia//rdză, iară împăratul să miluiască”.

Și le dede arme și le pusă un cap mai-mare preste dînșii și dzisă să fie acei tîlhari vînători împărătești. Iară cînd fu întru o dzi, veni la Alexandru un vornic. Și odată fusăsă el bogat, iară apoi rămăsăsă la mare lipsă și sărăcie. Și dzisă: „Împărate Alexandre, am o fată mare și n-am cu ce o înzăstra”.

Alexandru dzisă visternicilor: „Dați-i 100 de feldele de galbeni de aur”.

Iară omul să spăimîntă și dzisă: „Mult îmi esti mie, împărate Alexandre”.

Alexandru dzisă: „Darul împărătescu mare trebuiește să fie”.

Iară întru o dzi adusără la Alexandru un om indian¹. Și dzisără toț că tragi bine cu săgeata. Alexandru dzisă: „Omule, ian trage cu săgeata să te vâz”.

Iară el nu vru. Alexandru dzisă: „Mergiț de-l spîndzuraț”.

Și-l duce la spîndzurătoare. Iară un voievod de a lui Alexandru dzisă cătră indian: „Pentru ce n-ai tras cu săgeata și să fi scăpat de moarte?”

El dzisă: „Sînt acum 10 dzile de cînd eu cu săgeata n-am tras și decît să trag rău și să greșesc înainte împăratului și să-m pierd numele cel bun, mai bine să mor spîndzurat cu nume bun decît să trăiesc în lume cu nume rău”.

Odată adusără la Alexandru un tîlhariu de cei ce țin drumul. Iară Alexandru îi dzisă: „Omule, pentru ce tîlhuiești și ucidzi oameni și jefuiești săracii?”

Tîlhariul dzisă: „De mare sărăcie tîlhuiescu și ucig cîte un om. Și sînt sîngur și-mi dzic oamenii cum că sînt tîlhar, dară împărăție ta ești mai mare tîlhariu decît mine, că tu ucidzi întru o dzi cîte 10000 de oameni și le iei tot ce au ei. Și ție nu-ț mai dzic nimene cum că ești tîlhariu, ce-ț dzic împărat, fiindcă ai oameni mult, iară de aș ave și eu ca tine oameni mult, și eu aș fi ca tine împărat”.

73* Alexandru să minună și dzisă: „Drept ai / grăit tu, omule”.

Și-l iertă și-l îmbracă în caftan și-l pusă cap pre 10000 de oameni mai-mare. Întru o dzi strigă un sărac dzicînd: „Miluiești-mă, miluiești-mă, Alexandre-împărate”.

Iară Alexandru îi dede lui o cetate cu toate ținuturile ei, făcîndu-l stăpîn cetății aceea cu uric împărătescu. Iară omul dzisă: „Nu mi să cade mie să fiu eu stăpîn în cetate aceea, fiind om sărac”.

Iară Alexandru dzisă: „Nu socotescu eu cum ți să cade ție, ce socotescu cum mi să cade mie să-ți dau”.

Întru o dzi dăruî Alexandru pre Aristotel, dascalul lui, cu cununa și cu cîrja lui Poriu-împărat. Și-i mai dede 2000 de feldele de galbeni de aur și 1000 de feldele de mîrgăritariu. Și-l pusă să fie patriiarh a toată lume și-l trimisă la Machedonie cu multe

¹ Scris: Ii ndi Ōn.

oști ca să aducă pre maică-sa Olimbiada. Întru o dzi veniră la Alexandru oamenii din Ierusalim și-i spusă că prorocul Ieremie au răposat¹. Și tare să scîrbi Alexandru și mult plînsă pre Eremie prorocul. Și adusă lui Alexandru dar un cort roșu de mare preț. Iară întru o dzi veni la Alexandru o muiere și dzisă: „Împărate Alexandre, bărbatul meu mă bate și este curvar, viclean și neharnic de a ținere casa”.

Alexandru dzisă: „Nu este dat muiierilor ca să-ș pîrască pre bărbații lor de ar ave vină de moarte. Că eu n-am făcut războaiele cu muierile, ce cu bărbații. Voi face eu pentru aceasta, dară să să învețe și altele de la tine”.

Și dzisă: „Tăieț limba muierii”.

Și-i tăieră. Și dzisă Alexandru: „Proklet să fie acela ce va crede muiere și va lăsa-o în voia sa”. // Întru o dzi veniră mult oameni de la cetate Alexandrii și dzisă: „Împărate Alexandre, făcutu-ne-ai cetate bună și frumoasă, dară nu ne putem odihni de șerpi, că ies din apa Nilului și nu ne putem apăra de mulțime ce sînt”.

Alexandru dzisă: „Duceți-vă la Ierusalim și luoaf trupul Eremiei prorocului, că mare sfînt este acela și cu ruga lui să va mîntui cetate Alexandria de șerpi”.

Și făcură așa. Și pînă astăz nu să tot apropie² șerpilor de cetate. Întru o dzi veni la Alexandru un om și dzisă: „Împărate, găsit-am o comoară”.

Iară Alexandru dzisă: „Dacă ai găsit, a ta este, fiindcă tot aurul în mîna lui Dumnedzău este. De ar fi vrut Dumnedzău să³ mi-o fi dat mie, eu aș fi găsit-o, dară n-ai fi găsit-o tu”.

Iară omul dzisă: „Împărate Alexandre, cărat-am în trei dzile și în trei nopt, destul îmi este și mie”.

Alexandru dzisă: „Adevărat prorocit-au prorocii că să va afla comoara lui Iov bogatului în dzilele mele”.

Și îndată porunci de încălecară toată cetate. Și marsără și omul cu dînșii și-i dusă pre apa Efracului, unde viețuisă Iov bogatul⁴ în dzilele sale. Și să cunoște sămnila casălor lui pe unde au fost. Și arată omul pivnițele unde era comoara. Și aflară 500 de buț de galbeni de aur. Și dzisă Alexandru să-ș iei cine cît a vre. Și luoară toț și încă au mai rămas 100 de cară. Și de acolo să întoarsă înapoi și trece pre lîngă un oraș mare, iară dintru acel oraș ieși înainte lui Alexandru un om sărac și ceru milostenie. Iară Alexandru îi dede lui 40000 de galbeni și-i dăru și orașul acela cu uric împărătesc să fie el stăpîn orașului aceluia în veci.

Iară cînd fu întru o dzi, veniră vestitori și spusă că vin<e> și Olimbiada împărăteasa, muma lui Alexandru, de la Machedonie. Iară Alexandru porunci tuturor voievodzilor să iasă înainte / Olimbidii, mumei sale, cu toate polcurile machidonenilor. Iară dacă s-au apropiat, ieșit-au înainte Ruxanda împărăteasa cu multe carate împărătești. După dînsa venit-au și Alexandru cu toț voievodzii lui cei mai aleș. Și să întimpinără acolo unde era așternut pămîntul cu covoară⁵ de urșinic și corturile tinsă. Și multă vesălie

¹ Scris: r̄ŝpo | sat̄.

² Scris: aprropiē.

³ Scris: si.

⁴ Scris: bokar̄ŝl̄.

⁵ Scris: kovoar̄; altă interpretare: *covoare*.

făcură pentru venire Olimbiedii împărătesii. Deci începură a dzice în trîmbiță¹ și în surle și în nagaralele cele ce au cîte 3000 de piscoaie. Și atîta sunet să făcusa, cît nu să mai audzie care ce vorbește și ce dzice, că luoa audzul de glasul mudzicilor și de sunetul dobelor. Și au ținut această vesălie 48 de dzile tot una ca alta. Iară după aceea pusă Alexandru voinici tineri de jucară un joc minunat, ce-i dzic *caruha*. Care acest joc îl joacă și pînă astădz la greci și la rîmleni, ce-i dzic acum în limba lor *minavet*. Și după ce sfîrșiră vesălie, strigă izbașul cel mare, Darcuș voievodul, și dzisă: „Împărate Alexandre, iată, să roagă voinicii împărății<i> tale ca să-i sloboz pre la a lor țăr ca să-ș mai vadă moșiile, că sînt acum 28 de ani de cînd nu ș-au mai vădzut nici părinții, nici muierile”.

Alexandru dzisă să să strîngă toț la dînsul, voievodzii și oștenii. Și începu a le împărți daruri împărătești: cai arăpești, sabii ferecate cu aur și alte daruri scumpe împărătești. Și-ș luoa ră dzioa bună de la Alexandru. Iară lui ș-au ales 180000 de machidoneni buni vetej ca să fie nelipsiț de lîngă dînsul pînă la a lui moarte.

Pentru moarte marelui Alexandru-Împărat cum i s-au tîmplat

75• Era întru aceea vreme la Machedonie o muiere, numele ei Menerva. Și era muiere aceea foarte ră și vicleană și ave 2 feciori și slujie feciorii ei la Alexandru. Deci pre cel mai mare îl chiea Vreonuș și era comes mare, iară pre cel mai mic îl chiea Levcaduș // și era paharnic mare. Iară muma lor Minerva scrisă carte la feciorii ei, dzîcînd așa: „Feții miei, aveț ceva folos prin țăr² streine? De aț fi și împăraț, cinste este omului domnie și împărăție la moșie lui. Așa și voi, cereț la Alexandru să vă dei să fiț împăraț la Machedonie. Iară de nu va vre să vă dei, voi să-i daț de această iarbă ce v-am trimis, că apoi va da vooa orice veț pofti. Iară voi să nu cumva beț de această iarbă”.

Și dacă cetiră feciorii ei carte, dzisă Vreonoș cel mai mare: „Frate Levcadușe, leapădă această iarbă, că nu este bună și nu ne va fi nooa nici de un folos”.

Iară el nu vru, ce marsă la Alexandru și dzisă: „Împărate, dă-m domnie la Machedonie”.

Iară Alexandru dzisă: „O dragul meu Levcadușe! Machedonie nu o voi da-o, că voi să mă chiem eu Alexandru Machedon”.

Și de acole începu a naște diiavolul în inima lui Levcaduș și cerca vreme cu prilej cum ar pute el otrăvi pre Alexandru, ce tot nu-l lăsa frate-său, Vreonuș, și-l certa mult dzîcîndu-i: „Ferești-te, frate, ferești-te de acest împărat minunat, că de vei otrăvi tu pre Alexandru, tulbura-vei toată lume și noi încă vom muri mai rău decît toț oamenii”.

Iară el nu ascultă, că era mîndru și trufaș mare. Că așa gîndie el că dacă va otrăvi el pre Alexandru, va luoa el pre Ruxanda împărăteasa și va fi el împărat la Machedonie. Și iarăș marsă la Alexandru și dzisă: „Împărate, dă-m domnie la Machedonie”.

¹ Scris: ἄρβμβι νββ.

² Scris: cβrβ; altă interpretare posibilă: țări.

Iară Alexandru dzisă: „O, dragul meu Levcadușe! Cere altă împărăție oricarele poștești: Rosie ce mare, Alvona și alte țăr¹ să-ț dau, iară Machedonie nu o voi da pînă la moarte me”.

Iară el nu vru să iei alte țăr² să fie împărat, ce numai ce-i păște prilejul să-l otrăvască. Iară cînd fu într-una de dzile primăvara, pre la luna lui mai, făcu Alexandru masă mare crailor și voievodzilor lui celor credincioș. Și fiind Alexandru vesăl / de băutură, iar Levcaduș atunce băgă în pahar otravă și turnă vin și dede lui Alexandru de bău. Și cum bău, îndată și pricepu, că era otrava foarte tare. Și strigă pre Filip vraciu și dzisă: „O, dragul meu Filipe vraciule! Bău vin dulce și să făcu foarte amar, că-*m* marsă răce prin inimă și-*m* slăbi tot trupul meu”.

Iară Filip îndată sări de la masă și începu a topi ierbi și dede lui Alexandru de bău ca să mai poprească putere otrăvii. Și dzisă Alexandru: „O, dragul meu Filipe vraciule! Poț tu acum să-*m* dai dzile de la tine?”

Filip dzisă: „Numai Dumnedzău poate da dzile, iară eu nu pot. Da-ț-voi numai 3 dzile pînă cînd îți vei tocni împărățiile și domniile”.

Atunce clăti Alexandru cu capul și dzisă: „O, mincinoasă lume și mărire putredă! Cum te arăț în puțină vreme dulce și frumoasă, iară mai apoi urîtă și netrebnică te prefaci, că puțină vreme viețuii cu tine și acum degrabă mă lipsiiu de tine!”

Și căută spre machidoneni și dzisă: „O, dragii miei machidoneni! Doară voi îmi puteț da dzile de la voi?”

Dzis-au lui machidoneni: „De ar fi voia lui Dumnedzău, dare-am toate dzilele noastre pentru tine”.

Iarăș dzisă Alexandru: „O, dragii miei machidoneni! Cum luați toată lume și ni-mene nu au putut să-*m* stei împotrivă! Iară eu stam împotrivă a întunerece de oameni și nu mă temem de dînșii de toț, cum mă tem acum numai de o moarte. Plîngeț toț, machidoneni, pentru mine, că de astădz vă despărțiț toț de mine”.

Și chieamă pre maică-sa Olimbiada și pre împărăteasa lui Ruxanda. Și dzisă lui Filon și lui Potolomei: „Iată, fraților, că de astădz dau la mîna voastră pre maică-me Olimbiada și pre împărăteasa me Ruxanda ca să le cinstiț și să le socotiț pînă la moarte lor și să nu uitaț dragoste și frăție noastră ce am avut noi cînd trăiem în lume. Deci toată lume bine să o // orînduiț cu judecăț drepte și Machedonie să o cinstiț. Și după moarte me trupul meu să-l îngropaț la Alexandrie-cetate”.

Și veniră toț ostașii lui Alexandru de-ș luoa ră zioa bună și iertăciune de la dînsul. Atunce porunci Alexandru de sparsă vistieri<i>le împărătești și le împărți oștenilor lui celor veteji. Și nu să băga nici întru o samă aurul și argintul în dzilele lui Alexandru, ca cum nu s-ar băga în samă acum hierul și plumbul în dzilele noastre. După aceea dzisă Alexandru să-i aducă pre Ducepal, calul său cel minunat. Și-l adusără. Iară dacă îl vădzu Alexandru, îl apucă cu mîna de corn și-l sărută în frunte și începu a plînge dzicînd: „O, dragul meu Ducepal! Să știi că de astădz înainte altul ca Alexandru nu te va mai încăleca”.

¹ Scris: cβrβ; altă interpretare posibilă: țărî.

² Scris: cβrβ; altă interpretare posibilă: țărî.

Iară calul, fiind cu dar dumnedzăiesc, au priceput că Alexandru vra să moară și-ș plecă capul pre brațele lui Alexandru și-i curge lacrămile din ochi, cât să minuna toț cei ce privie: un dobitoc necuvîntătoriu face jale pentru moarte stăpînului său. Apoi îș rădică capul în sus și bătu cu piciorul foarte tare, cât s-au cutremurat locul un<de> sta. Și au nechedzat tare și, căutînd preste oaste, vădzu pre Levcaduș otrăvitoriul. Și îndată s-au răpedzit asupra lui ca fulgerul și, lovindu-l tocma în pîntece cu cornul, îl rădică în sus și apoi îl trînti de pămînt de-l făcu mici bucăț cu picioarele. Și așa îș dede Levcaduș otrăvitoriul spurcatu lui suflet în mîinile diivolului. Apoi rînceză calul și mai tare, ca un leu turbat, și plecă a fugi pre cîmpii Sinariului cu șe, cu sabie, cu armele și cu toate podoabele cele împărătești pre dînsul. Și de ici nimene nu l-au mai vădzut pînă în dzioa de astădz ce s-au făcut și unde s-au dus, precum sîngur Alexandru i-au dzis.

Cînd s-au plinit dzioa a triia, au chiebat Alexandru pre toț voievodzii lui cei credincioș și ș-au luat iertăciune de la dînșii și de la maică-sa și de la Ruxanda împărăteasa. / Aceste mai de pre urmă cuvinte dacă le dzisă, muri. Și așa să săvîrși marele împărat Alexandru de la Machedonie în luna lui mai în 14 dzile, fiind om ca de [...] de ani. Și au împărățit 58 ani. Iară atîta plîngere s-au făcut, care nu s-au mai făcut de cîndu-i lume la altă împărăție, că pînă și copii<i> cei mici din brațele maicilor să văieta, plînge și striga dzîcînd: „Unde te duci, împărate Alexandre, de ne laș pre noi săraci?”

Iară mumă-sa Olimbiada și împărăteasa lui Ruxanda umbla moarte să-ș facă, ce nu le lăsa Filon și Potolomei. Atunce începu Ruxanda a plînge și cu glas de jale a dzice: „O, viața me ce amară și plină de scîrbă! Astădz au perit soarele și lumina tuturor limbilor, astădz s-au umplut codrii și cîmpii de lacrămile mele, astădz s-au stins lumina sufletului meu, astădz luna și stelile au apus de la ochii miei. Iată, astădz toată oaste și toț vetejii tăi plîng după tine. Dulcele meu Alexandre, cum de te înduraș de mă lăsaș prin țari streine? Că tatăl meu Darie, cînd au murit, n-am plîns așa, după cum plîng acum după tine. O, ticăloasă viața me ce fără de vreme și nenorocită! Dară eu în ce țară voi merge ca să gășc eu de acum pre Alexandru? De unde m-ai luat și unde m-ai lăsat? Pentru aceea și eu de tine nu mă voi despărți?”

Și luo sabie lui Alexandru și o înfipsă tocma în inimă și căzu moartă preste Alexandru. Apoi mai multă plîngere și jale s-au făcut, cât luoasă pre toți frică și spaimă. Și le făcură la amîndoi o raclă de aur și cu pietri scumpe împodobită. Și așa îi petrecură cu toate oștile pînă la mormînt și cu mare cinste îi îngropară. Iară cînd duce pre Alexandru la mormînt să-l îngroape, mulț filosofi merge în urma lui de-l petrece cu mare plîngere și jale și așa dzice [...]

* * *

GLOSAR

Pentru a înlesni înțelegerea textului editat, am anexat o listă de cuvinte și expresii al căror sens este mai puțin sau chiar deloc cunoscut astăzi. În selectarea termenilor ne-am condus de criteriul neapartenenței la fondul de bază al lexicului literar actual, procedeul de glosare fiind aplicat exclusiv unităților lexicale cu sens învechit, regional și/sau popular.

Totuși, pentru a nu mări numărul termenilor glosați, nu au fost reținute formele nelitere de tipul *acole*, *adecă*, *aice*, *atunce*, *gios*, *pre* etc., al căror sens se întrevede clar ca și unele arhaisme cunoscute de felul *comis*, *ispravnic*, *vornic* etc. Au rămas în afara listei și cuvintele ce denumesc nume de popoare apocaliptice și mitologice (*sote*, *magote*, *aghiesi*, *axane*, *divarisi*, *climadi*, *faraxane*, *fatini*, *xevne*, *xanarte*, *tarne*, *martane*, *hohane*, *aglimati*, *anafati* etc.), menționate în literatura de specialitate ca „nume deformate de popoare, greu de identificat” (*Cărțile populare în literatura românească*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, vol. I, [București], Editura pentru literatură, 1963, p. 67).

Cuvintele-titlu, păstrate așa cum apar în text, dar redată la forma inițială, au fost ordonate alfabetic. Când termenul glosat cunoaște mai multe semnificații, acestea sînt numerotate. Prescurtările desemnînd clase morfologice și locuțiuni, expresii sau sintagme/construcții sînt cele consacrate.

a prep. „în” 18^v-2, 24^r.

abăioară s. f. (sens neprecizat) 30^r.

adiamant s. n. „diamant” 19^r, 47^v, 71^v.

adraxan s. n. „piatră prețioasă” 71^v.

afimsa s. f. „copac de esență tare” 66^v.

ajunge vb. 1. expr. *a ajunge minte de copil* „a deveni senil” 14^r. 2. *a ajunge la mîna cuiva* „a fi la discreția cuiva” 63^r.

ametisoma s. f. „ametist” 71^v.

amistui vb. „a mistui” 16^v.

anchist s. m. „metal prețios” 67^r.

arăpesc adj. „care aparține arapilor; privitor la arapi” 18^r, 30^r, 57^r, 68^v, 74^v.

armie s. f. „oaste, armată” 52^r-2.

asipita s. f. „copac de esență tare” 66^v.

astronom s. m. „astrolog” 61^v.

astronomie s.f. „astrologie” 22^r, 57^r.

așa adv. constr. *de așa* „astfel, în felul acesta” 65^v.

au¹ adv. inter. 1. „oare” 56^r, 72^v. 2. în constr. *au doară* „nu cumva crezi că...?” 64^v.

au² conj. 1. „sau” 14^v, 15^v, 18^r, 71^v-2, 72^r, 72^v. 2. „fie...fie” 72^v.

bate vb. 1. expr. *a bate război* „a se război” 14^v. 2. *a se bate cu gîndurile* „a fi preocupat de ceva” 72^r.

bătaie s. f. „luptă” 16^v-2.

beli vb. „a jupui” 48^v-2.

bere s. f. „băutură” 25^r.

blajenie s. f. „fericit” în forma de voc. *blajentie* 43^v-2, 44^r, 44^v-3.

blid s. n. „vas” 19^r, 30^r, 38^r, 71^v.

boieri vb. „a conferi cuiva titlul de boier” 30^v.

bulica s. f. „copac de esență tare” 67^r.

bute s. f. „butoi” 74^r.

caftan s. n. „manta orientală” 73^v.

cap s. n. **1.** „căpetenie, comandant; p. ext. stăpîn” 13^{r-2}, 59^r, 67^v, 73^r, 73^v. **2.** expr. *a-și pune capul* „a-și pune viața în primejdie” 69^r.

capişte s. f. „templu sau altar dedicat zeităților antice păgîne; p. ext. biserică de rit neortodox” 17^r.

carte s. f. „scrisoare” 13^{r-4}, 13^{v-4}, 14^{r-3}, 14^{v-2}, 15^{r-3}, 16^{v-4}, 18^{v-3}, 22^{v-2}, 23^{r-6}, 23^v, 24^{v-5}, 25^{v-2}, 27^{r-4}, 27^{v-4}, 30^r, 31^v, 32^r, 32^{v-5}, 33^{r-2}, 35^{r-2}, 35^v, 51^{r-4}, 53^v, 54^{r-3}, 54^{v-4}, 57^{v-2}, 58^{r-3}, 58^{v-2}, 59^{r-2}, 64^v, 71^v, 72^{r-2}, 75^{r-2}.

caruha s. m. „nume al unui dans” 74^v.

casă s. f. „cameră” 66^{v-2}, 67^{r-5}.

căci că conj. „căci, pentru că” 27^v.

călăraș(ă) s. m. și f. „ostaș de cavalerie” 15^v, 16^{v-2}, 18^r, 26^{r-2}, 27^r, 28^r, 48^r, 51^r, 53^r, 58^r.

cealma s. f. „turban” 51^r.

cerneală s. f. „vopsire în negru” 72^v.

cerni vb. „a vopsi în negru” 72^{v-3}.

chip s. n. **1.** loc. adv. *întru acestaș chip* „în felul acesta” 13^r, 14^r, 69^r. **2.** *în ce chip* „cum” 48^r, 51^v. **3.** *cu acest chip* „astfel” 51^v. **4.** *într-alte chipuri* „altfel” 43^r.

chitit adj. „chibzuit” 27^r.

cineș pron. neh. „fiecare” 18^r, 70^r, 71^v.

cinste s. f. **1.** expr. *a fi fără de cinste* „necinstit” 32^r, 69^r. **2.** *a-i face cinste (cuiva)* „a-i face onoare (cuiva)” 15^r. **3.** loc. adv. *cu cinste* „în mod onorabil” 18^r, 18^v, 24^r, 32^r, 56^r, 58^r, 68^r, 69^r 76^v. **4.** loc. adv. (spec.) *după cinste* „conform rangului” 71^v.

cislă s. f. „număr” 26^{v-2}, 35^v.

ciudesă s. f. „minune” 46^r, 47^v, 57^r, 65^r.

cîrjă s. f. „baston care servea ca însemn al puterii” 73^v.

cît conj. „încît” 15^v, 17^r, 26^{r-2}, 26^{v-2}, 28^v, 29^r, 35^v, 36^r, 39^r, 39^v, 40^r, 43^r, 47^r, 52^{r-3}, 53^{r-2}, 56^{v-2}, 58^v, 60^r, 67^r, 74^v, 76^{r-2}, 76^v.

clăti vb. **1.** „a (se) mișca” 54^v. **2.** expr. *a clăti cu capul* „a da din cap” 13^v, 25^r, 33^r, 35^v, 75^v.

cocon s. m. „fiu, fecior” 13^r, 13^v.

crai s. m. „domnitor” 18^r, 18^v, 19^v, 22^r, 35^r, 54^r, 55^v, 57^{v-2}, 63^r, 63^{v-4}, 65^v, 67^r, 71^{r-3}, 71^v, 72^v, 75^r.

crăie s. f. „țară stăpînită de un crai” 19^{v-2}, 35^r, 53^{v-3}, 61^r, 69^r.

crunt adj. „însîngerat” 40^v.

cure vb. „a curge” 17^v, 25^r, 53^r, 67^r 76^{r-2}.

curteni vb. „a se prezenta la curte” 13^r.

da vb. **1.** „a năvăli, a se năpusti asupra cuiva” 47^r, 53^r-2. **2.** „a se acomoda, a se adapta” 41^v. **3.** expr. *a da cu (săgeata, pietre...)* „a trage” 16^r, 40^r. **4.** *a da zile* „a lungi viața cuiva” 31^r, 31^v-2, 69^r, 75^v-3. **5.** *a da la mîna (cuiva)* „a încredința” 75^v. **5.** *a da învățătură* „a învăța” 33^r, 67^v. **6.** *a da în trîmbiță* „a suna” 17^r.

de prep. **1.** „din” 17^r, 16^r, 25^r, 51^v, 52^r, 53^r, 60^r-2, 66^v, 67^r, 68^v, 70^r. **2.** „pentru” 13^v, 68^v. **3.** „de la cineva, din partea cuiva” 23^r, 35^r, 39^v. **4.** „de la” 58^v.

degrabă adv. loc. adv. *cu degrabă* „în grabă” 68^v.

deosebi vb. „a se separa” 44^r.

despre prep. „dinspre” 69^v.

dîrjie s. f. „dîrzenie” 58^r.

doară adv. „oare” 25^r, 75^v.

domnie s. f. „regiune stăpînită de un domn” 19^v, 67^v, 75^r, 75^v.

dovedi vb. „a învinge, a birui” 51^v-2.

dumesnici vb. „a domestici” 47^v.

dzgripsor s. m. „pajură” 38^r.

dzisă s. f. „poruncă” 44^r.

ermur(l)uc s. n. „manta” 19^r, 30^r, 34^r, 71^v.

evsica s. f. „copac de esență tare” 67^r.

farij s. m. „cal frumos, de rasă” 19^r, 71^v.

fămeie s. f. „soție” 44^r.

fără prep. **1.** constr. *fără numai* „decît” 22^r, 44^r, 61^r, 72^r. **2.** *fără de tine* „decît” 72^r.

făt s. m. expr. *fătul meu* „fiul meu” 13^v, 65^v-2, 68^r, 69^v, 75^r.

fecior s. m. sint. *fecior de domn* „prinț” 30^v.

femeie s. f. **1.** „femeia și copiii unei familii” 41^v. **2.** „soție” 44^r.

filiot „piatră prețioasă” 71^v.

finic s. m. „palmier-curmal” 18^v.

finică s. f. „curmală” 39^v.

fîntînă s. f. „izvor” 42^v, 43^r, 43^v.

foc s. n. (sens contextual) „armament” 16^v.

frunte s. f. „avangardă a unei armate” 17^r.

fund s. n. constr. *fără de fund* „prăpastie, abis” 66^r.

gadină s. f. „animal sălbatic” 47^v, 65^r.

galion s. n. „corabie” 41^v.

găti vb. „a se pregăti” 14^r, 25^r, 27^v, 34^v, 38^r, 40^r-2, 51^r-2, 51^v-2, 55^r-2, 63^v, 64^r.

glogodzală s. f. „aglomerație” 17^r.

gomon s. n. „ceartă” 65^r.

gol adj. (despre sabie) „scoasă din teacă” 68^v.

gonaș s. m. „gonaci” 34^v.

griji vb. „a fi îngrijorat de ceva” 13^v, 27^v, 65^v-2.

hanger s. n. „pumnal încovoiat” 36^v.

haragi s. n. „tribut” 13^v, 15^{r-2}, 16^r, 17^v, 18^r, 19^v, 23^r, 27^r, 30^v, 31^v, 33^{r-2}, 57^v, 63^r, 64^r, 68^{v-2}, 69^{r-2}, 72^v.

harnic adj. „vrednic” 34^v.

hansariu s. m. „tîlhar” 22^v, 27^r.

haznă s. f. „sumă fixă de 36000 de pungî” 68^v.

jac s. n. **1.** „jaf” 28^r. **2.** loc. vb. *a da în jac* „a lăsa pradă” 63^v.

jăcui vb. „a jefui” 22^v.

jidov s. m. „evreu” 61^r.

jilț s. n. „scaun încăpător, cu spetează înaltă și brațe; spec. tron” 32^{v-5}, 43^{r-2}, 56^v.

ian interj. „ia” 17^r, 71^r, 73^r.

idolesc adj. „care se referă la idoli” 17^r.

ierta vb. „a-și lua rămas-bun” 65^r.

iertăciune s. f. „iertare” 27^r, 76^{r-2}.

ispolin s. m. „uriaș” 47^{r-2}, 47^v.

împlini vb „a se adevăra o prorocie” 53^r.

împrotivă adj. expr. *a sta (ieși) împrotivă* „a se împotrivi” 35^r, 57^v, 68^r, 75^{v-2}.

încă adv. „de asemenea” 15^v, 26^r, 46^{v-2}, 54^v, 55^r, 57^v.

încăși adv. „încă și, și atunci” 58^v.

închinăciune s. f. „închinare” 15^r.

înlăuntru adv. „înăuntru” 26^r.

întîmpina vb. „a se întîlni” 18^r, 43^r, 65^r, 66^v, 69^r, 74^v.

lamură s. f. sint. *aur lamură* „metal de cea mai bună calitate, cu un înalt grad de puritate” 66^v.

lăcui vb. „a locui” 64^v.

lăcuitor s. m. „locuitor” 28^r.

lefantă s. f. „elefant” 19^r, 51^{v-5}, 52^{r-6}.

limbă s. f. „popor, neam” 19^v, 22^v, 39^r, 53^v, 54^{r-2}, 57^v, 60^{r-4}, 60^{v-2}, 61^{r-4}, 76^v.

lovi vb. **1.** „a se bate, a se lupta” 27^v, 36^r, 51^{v-3}, 54^{v-2}, 55^{r-3}, 64^r. **2.** „a ataca” 17^r, 40^{r-2}, 47^v, 51^v, 52^r, 53^{r-2}, 60^r, 63^r.

maică s. f. „mamă,” 13^r, 44^v, 51^r, 63^v, 64^{r-3}, 66^v, 67^v, 68^{r-2}, 68^{v-3}, 69^{r-2}, 71^r, 71^{v-2}, 72^{r-3}, 73^v, 75^{v-2}, 76^r, 76^v.

maț s. n. „intestin” 48^r, 48^v.

măreț adj. „mîndru” 35^r.

mărire s. f. „putere” 32^v, 35^r, 70^r, 75^v.

meștersug s. n. **1.** „secret, taină” 61^v. **2.** „dibăcie, uneltire” 16^{v-2}, 22^r, 30^r, 35^r, 52^r, 57^{r-2}, 61^r, 61^{v-2}, 67^{r-2}, 68^v, 71^v.

mirîu adj. „mieriu” 43^r.

mîină s. f. loc. adv. *de-a mîină* (în legătură cu lupte) „corp la corp” 28^v, 36^r, 53^r.

mîntui vb. „a se salva de o primejdie” 74^r.

moș s. m. „strămoș” 44^r.

moșie s. f. „țară natală” 16^r, 23^r, 33^r, 36^v, 40^v, 43^r, 46^r, 57^v, 74^v, 75^r.

muiere s. f. **1.** „femeie” 17^r, 27^v, 35^r, 51^r, 58^v-3, 59^v, 65^r, 67^v-2, 73^v-4, 74^v-2.

2. „soție” 44^v-5, 53^v, 59^v, 60^r, 63^r-2, 63^v-3, 64^r-2, 68^r, 68^v, 73^v, 74^v.

muierească adj. „femeiesc” 51^r-2, 57^v, 58^r-3.

mult¹ adj. expr. *altele multe* „lucruri de tot felul” 30^r, 32^v, 57^r.

mult² adv. „foarte, tare” 32^r.

mulțime s. f. **1.** „faptul de a se afla în număr mare” 74^r. **2.** „majoritate” 68^v.

muncă s. f. „tortură” 64^v, 70^r, 70^v.

munci vb. „a îndura chinuri fizice” 61^r, 65^v-3, 66^r-3.

nagara s. f. „un fel de țambal” 74^v.

nădejde s. f. **1.** expr. *a avea nădejde pe* „a spera în ajutor de la...” 28^r. **2.** *în nădejdea* „în speranța..., bazîndu-se pe...” 28^v.

neharnic ad. **1.** „nevrednic” 68^v. **2.** „leneș” 73^v.

nevolnic adj. (sens contextual) „sărman” 36^r, 43^r, (cu val. subst.) 53^v, 63^v, 64^r.

ni interj. „haideti!” 17^r.

niscaiva adj. nehot. „oarecare” 67^r.

oarecînd adv. „cîndva” 32^r, 64^v.

oaste s. f. **1.** „armată” 13^v, 14^r, 15^r, 16^r, 16^v-2, 17^r, 18^v-2, 22^v-3, 23^r, 24^r-2, 24^v, 25^r-2, 26^r-8, 26^v, 27^r-2, 27^v-2, 28^r-5, 28^v-2, 29^r, 29^v, 31^r, 31^v, 33^r-2, 34^r, 34^v, 35^v-2, 36^r-2, 39^r-2, 39^v-4, 40^r-7, 40^v-4, 41^r, 42^r-2, 42^v-2, 46^r-2, 46^v-2, 47^r-4, 47^v, 48^r-3, 48^v-3, 51^r, 51^v-9, 52^r-6, 52^v-6, 53^v-3, 54^r-2, 54^v, 55^r-3, 55^v-4, 56^v, 57^v-2, 58^v, 59^v, 60^r-13, 61^r, 61^v, 63^r-4, 64^r-2, 68^r-2, 69^r-3, 71^r-2, 76^r, 76^v. **2.** (eliptic) „oșteni, soldați” 14^v, 15^v, 16^v, 26^v-2, 29^r, 35^v-6, 36^r-4, 38^r-3, 38^r-6, 39^r-3, 39^v, 40^r, 51^r, 52^v-2, 52^r, 53^r-2, 54^r-5, 54^v, 56^r, 59^v, 63^v-2, 68^v, 69^r, 71^r, 73^v, 76^v.

obicină s. f. „obicei” 25^v.

obidui vb. „a se amărî, a se necăji” 40^v.

oblici vb. „a afla, a auzi” 24^v.

obra(d)z s. n. **1.** „înfățișare, chip” 39^r, 65^r-2, 65^v. **2.** „portret, desen, figură” 32^v.

3. expr. *a (nu) căuta cuiva la obraz* „a (nu) ține de reputația, autoritatea cuiva” 13^r.

obște s. f. loc. adv. *de obște* „împreună, laolaltă, în comun” 38^r.

ocară s. f. loc. adv. *cu ocară* „în chip jignitor” 14^v.

olac s. n. „curier” 51^r.

osăbit adj. „despărțit, separat” 44^v.

osîndi vb. „a chinui” 65^v.

ostrov s. n. **1.** „insulă” 41^r, 41^v-2, 42^r, 42^v-3, 43^v, 44^r, 44^v-2, 58^r. **2.** „oraș” 17^v, 69^v-3.

oștean s. m. „militar, ostaș” 26^v, 28^r, 29^r-2, 36^r, 42^v, 46^v, 53^r, 54^v-2, 74^v, 76^r.

otac s. n. **1.** „loc împrejmuit pentru oi sau vite” 16^v-2. **2.** „cort servind adăpost soldaților” 51^v-2.

pardos s. m. „panteră” 18^v-2, 26^r, 48^r-2, 51^v-3, 57^r.

paște vb. expr. *a paște prilejul* „a pîndi momentul potrivit” 75^r.

pedestraș(ă) s. m. și f. „infanterist (ă)” 16^v, 26^r-2, 27^r, 28^r, 48^r, 51^r, 52^v, 53^r, 58^r.

petrece vb. **1.** „a suferi, a îndura” 31^v, 47^v, 58^v, 59^v. **2.** a se desfăta, a se distra” 59^r, 76^v.

pevgu „copac de esență tare” 67^r.

picior s. n. expr. *a grăi cu picioarele* „a vorbi greșit” 13^r.

pierde vb. „a omorî” 22^v, 27^r-2.

piscoi s. m. sau f. „fluier sau tub sonor care intră în componența unor instrumente muzicale” 74^v.

pleca vb. (urmat de vb. la inf.) „a începe (a)...” 17^r, 28^r, 52^r, 53^v, 55^v, 60^r, 76^r.

plini vb. „a ajunge, a atinge un anumit număr” 69^v, 76^r.

poclon s. n. „dar” 14^r, 15^r-2, 15^v, 43^r.

pocloni vb. „a se înclina, a se pleca adînc și cu respect” 24^r.

po(d)vodnic s. m. „cal dus de căpăstru” 18^v, 38^r.

poftori vb. „a spune încă o dată, a repeta” 43^r.

pogorî vb. „a coborî” 13^v, 27^v, 32^r-3, 35^r, 36^v, 54^v, 67^r.

pomană s. f. „amintire, pomenire” 71^r.

popreală s. f. loc. vb. *a pune la popreală* „a aresta” 34^r.

popri vb. „a opri” 75^v.

porfiră s. f. „veșmînt făcut din purpură” 71^v.

potrivi vb. „a se împotrivi” 36^v-2, 54^v.

povoară s. f. „veche unitate de măsură” 30^r.

prah(v) s. n. „praf” 16^r, 36^r-2.

pre prep. „în” 28^r.

preț s. n. loc. adj. *de mult preț* „foarte prețios” 18^r, 18^v, 22^r, 30^r, 38^r, 55^v, 66^v, 68^v.

pricepe vb. „a se lămuri asupra unui lucru” 25^r, 34^r.

priiteșug s. n. „prietenie” 68^v.

prilej s. n. expr. *vreme cu prilej* „moment potrivit, favorabil” 75^r.

prisne adv. „în întregime” 67^r.

privighea vb. „a păzi, a străjui” 70^v.

pune vb. expr. *a-și pune capul* „a risca” 33^v, 69^r.

pustii vb. „a jefui, a prăda” 58^v.

putred adj. (sens contextual) „bolnav” 55^r.

raclă s. f. **1.** „sicieru; 76^v. **2.** ladă” 13^v-2, 14^r.

raft s. n. „harnașament de lux” 18^v.

răbui vb. (sens contextual) „a jefui, a prăda” 28^r.

răsăpi vb. **1.** „a dărîma” 39^r, 48^v. **2.** „a împrăştia” 42^r, 69^r.

rînd s. n. „rînduială, obicei” 16^r, 16^v, 25^r, 35^v, 40^r, 47^v-2.

rînză s. f. „stomac” 47^r.

rug s. m. „mărăcine” 61^r.

samă s. f. **1.** „număr” 15^v, 26^v-2, 35^v, 54^r. **2.** loc. adv. *fără de samă* „fără număr, nemăsurat” 19^v, 39^v, 42^v, 56^r.

samfir s. n. „safir” 30^r.

sampson s. m. „dulău, zăvod” 38^r, 57^r.

sămălui vb. „a se asemana” 33^v.

sămeție s. f. „dîrzenie” 58^r.

săvîrși vb. „a muri” 56^r, 76^v.

scaun s. n. „tron” 15^r, 33^r, 63^r, 69^r.

scîrbă s. f. **1.** „întristare” 53^v. **2.** loc. adj. *de (cu) scîrbă* „care produce stare de întristare” 53^v, 76^v.

scîrbi vb. „a se amări” 24^v, 28^v, 43^v, 47^v, 53^v, 63^v, 70^r, 70^v-2, 73^v.

scîrbit adj. „amărit” 48^r, 48^v, 71^r.

scrie vb. „a înregistra” 38^r, 51^r.

scriptură s. f. „scriere” 48^r.

scula vb. „a se ridica îmotriva cuiva” 42^r, 54^r.

simeț adj. „dîrz, bărbat” 28^r, 40^r.

sfat s. n. „discuție; p. ext. consfătuire; înțelegere” 18^r, 26^v, 34^v, 54^r.

sfădi vb. „a se certa” 43^v.

sfetnic s. m. „sfătuitor” 71^r.

sfîrșenie s. f. loc. adj. *fără de sfîrșenie* „nesfîrșit” 39^v.

slobod adj. (despre animale) „fără supraveghere” 52^r.

slobozi vb. **1.** „a elibera” 26^v, 35^v. **2.** „a lăsa să plece” 52^v, 70^r, 74^v.

sminti vb. „a tulbura” 25^r.

socoti vb. „a ocroti” 75^v.

soție s. f. „tovarăș” 64^r.

sparge vb. **1.** „a înfrînge” 28^r, 39^r, 53^v-2, 54^r, 60^r, 63^r, 72^v. **2.** „a dărîma” 60^r, 64^r. **3.** „a strica” 14^r, 76^r. **4.** „a fractura” 17^r.

spre prep. „pe” 15^r, 17^r, 19^v, 22^r-2, 25^r, 27^v, 30^r, 35^r, 42^r, 48^r-2. **sta** vb. expr. *a sta cu război* „a ataca” 15^v.

stemă s. f. „coroană” 18^v, 19^r, 30^r, 43^r, 52^v, 56^r, 57^r, 59^r, 68^v, 70^r.

stîlpare s. f. „ramură verde înfrunzită” 18^v.

stobor s. n. „gard” 40^r.

strajă s. f. „pază” 26^v, 34^r, 35^v, 63^r.

stratocamel s. m. „struț” 57^r.

străjui vb. „a păzi” 44^v.

strica vb. constr. *a strica legea* „a anula, a nesocoti” 27^v.

stropși vb. „a cotropi” 14^r, 22^v, 51^v.

suptsisioară s. f. loc. adv. *pe suptsisioară* „sub braț” 55^v.

șaică s. f. „ambarcație fluvială mică” 41^r, 41^v-2, 42^v-2.

tare adv. loc. adv. *mai tare* „mai degrabă” 51^r.

tăbărît adj. „așezat în tabără” 34^r, 71^r.

ticălos adj. „sărman, nenorocit” 30^v, 36^r, 36^v, 43^r, 55^v, 68^v, 76^v.

tiparos s. m. „copac de esență tare” 67^r.

tîlcui vb. „a explica” 18^v.

tîlhui vb. „a jefui” 73^r-2.

tocmală s. f. „aranjare, organizare,” 28^v.

tocmi vb. „a aranja, a organiza” 18^v, 32^r, 32^v, 34^r, 63^v, 70^r, 75^v.

trage vb. „a se întinde spre...” 19^v, 69^v.

treabă s. f. „folos; utilitate” 43^v, 52^v.

trînti vb. expr. *a trînti (pe cineva) de(sau la) pămînt* „a doborî” 55^v, 76^r.

trup s. n. „corp (al unei ființe)” 39^r, 42^v, 55^r, 55^v, 70^r-4, 70^v-7, 74^r, 75^v, 76^r.

urdie s. f. „oaste, hoardă” 36^r, 53^r, 71^r.

vârșă vb. expr. *a vârșă sîngele cuiva* „a ucide, a omorî pe cineva” 36^r, 54^r, 54^v.

vărsat adj. „care a fost turnat prin topire” 19^r, 22^r, 30^r-2, 38^r, 57^r, 71^v.

vistierie s. f. **1.** „loc în care se păstrau obiecte de metal prețios, bijuterii, bani etc.” 57^r, 65^v, 76^r. **2.** „avuție, bogăție” 72^v-2.

vîlfă s. f. „faimă, renume” 65^r.

vîrstă s. f. loc. adv. *fără de vîrstă* „minor” 14^v-2.

vlădică s. m. „arfiereu, p. gener. preot” 56^r.

voievod(a) s. m. „comandant de oști” 18^v, 22^r-2, 22^v, 25^v, 26^r, 27^r, 27^v, 28^r, 32^v, 34^r, 34^v, 36^v, 39^r, 40^v, 41^r-2, 51^r-2, 52^v-2, 53^r, 54^r, 56^r, 57^v, 59^r, 60^r, 63^r, 63^v-2, 64^r-3, 64^v-2, 67^r, 68^r-2, 69^v-7, 71^r-2, 71^v, 73^r, 74^r, 74^v-3, 75^r, 76^r.

voinic s. m. (sens contextual) „ostaș” 18^r, 28^v, 32^v, 34^v, 74^v-2.

volnic adj. „care are dreptul, căruia i se permite, care este autorizat, îndreptățit să...” 33^r.

voznosi vb. „a se semeți” 31^v, 32^r.

vraci s. m. „doctor, medic” 24^v-6, 25^r, 69^v, 75^v-3.

zahara s. f. „cantitate de alimente necesară pentru aprovizionarea armatei” 52^v.

zîcătură s. f. „instrument muzical” 18^v.

INNA NEGRESCU-BABUȘ

Institutul de Filologie
(Chișinău)

**UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND
ADAPTAREA ANGLICISMELOR
ÎN LIMBA ROMÂNĂ**

Abstract. As a result of the contact with English, the Romanian vocabulary is subject to constant changes, manifested by massive loans from English. Some of them are tasked to fill „lexical gaps”, especially in the economic, political, informational domains, others with a narrow circulation, having the role of adding a colour to the current communication. The problem that appears is related to how English orthography is adapted to the Romanian spelling. The English influence on Romanian vocabulary is not in the stage of simple observations, but is lately the subject of separate and serious investigations.

Keywords: loan, linguistic contact, vocabulary, globalization, assimilation, origin.

Influența internațională a limbii engleze reprezintă un subiect foarte important în contextul de astăzi al globalizării care, apărută în plan economic, social și cultural, deschide perspectiva unui dialog asupra globalizării și în plan lingvistic. Fenomenul n-ar trebui să ne surprindă, deoarece realitățile sociale, economice și culturale sunt strâns legate de cele lingvistice. Influențele produse de o limbă asupra celeilalte țin de un spațiu social și cultural mai larg, iar rezultatele contactului dintre limbi reprezintă o problemă a lingvisticii.

În continuare, venim cu unele precizări terminologice și, în special, cu luarea în discuție a două concepte utilizate în acest articol, apărute în lingvistica actuală în ultimele decenii ale secolului al XX-lea. Este vorba de *globalizare* și *anglicizare*, concepte care astăzi au o relevanță deosebită în noul context socioeconomic, fapt ce pune într-o lumină nouă un subiect cunoscut și mai vechi al domeniului, cel al raportului limbă – societate.

Termenul de *globalizare* își trage originea din fr. *globe*, respectiv din lat. *globus*, iar unii autori îl definesc astfel: „1. acțiunea de a globaliza și rezultatul ei; 2. tendința de transformare a lumii într-o unitate (economică), cu instituții suprastatale; globalism” [1, p. 607]. Ioana Vintilă-Rădulescu ne pune la dispoziție următoarea definiție: „globalizarea este fenomenul obiectiv de transformare a lumii într-o unitate, cu trăsături comune la scara întregului glob, determinată de mutațiile produse în ultimele decenii în diverse domenii: politic, social-economic, tehnologic, militar, cultural și lingvistic” [2, p. 23].

Termenul a apărut, la început, în domeniul economic, răspândindu-se treptat și în alte domenii ale vieții sociale. Globalizarea, conform părerii specialiștilor, este un proces produs de dezvoltarea capitalismului, proces amplificat după destrămarea Uniunii Sovietice. Fenomenul capătă noi ramificații și efecte în sfera politică, culturală, lingvistică etc.

În lingvistică ideea de globalizare și-a făcut prezența ca urmare a situației economice, ilustrând un aspect al relației dintre evoluția, dinamica societății și cerințele comunicării. Drept urmare, conceptul de globalizare lingvistică se impune a fi înțeleș ca o acceptare voluntară a unui mijloc de comunicare comun (sau chiar unic) în relațiile economice internaționale.

Sintagma *globalizare lingvistică* mai are în vedere și transformările din ultimele decenii ale limbilor naționale. Cele patru dimensiuni spațio-temporale ale globalizării: extensiune, intensitate, viteză și impact sunt echivalente ale unor criterii și în domeniul lingvistic, a căror funcție este îndeplinită de utilizarea limbii engleze.

Anglicizarea reprezintă o tendință a limbilor actuale de a permite pătrunderea, în special, în domeniul vocabularului, influența engleză, având toate caracteristicile unui superstrat. Fenomenul se produce între limbi neînrudite genealogic și cuprinde un număr tot mai mare de limbi, având tendința de internaționalizare și de relevare a unei alte dimensiuni în ceea ce privește contactul între limbi.

Datorită amplasării sale geografice, limba română a suferit numeroase influențe din partea mai multor limbi, aparținând unor familii de limbi dintre cele mai diverse: slave, romanice, germanice, finougice. Acest fapt a condus limba română spre un statut de limbă receptoare, cu un vocabular compus din însumarea unor tendințe care au generat o flexibilitate a vocabularului în ceea ce privește împrumutul. Acest „antrenament” al împrumutului din diverse limbi, practicat de limba română de-a lungul timpului, a dat naștere unui precedent în ceea ce privește adaptarea anglicismelor la sistemul limbii române. Ținem să menționăm totuși că limba română a păstrat în structura sa profundă caracterul de limbă romanică.

În acest context, limba engleză a îmbogățit vocabularul limbii române cu elemente latinești, contribuind la relatinizarea limbii române contemporane. Occidentalizare, reromanizare, relatinizare, internaționalizare sunt termenii folosiți atunci când se discută despre modernizarea lexicului limbii române în urma asimilării unui număr mai mare de termeni latino-romanici. Atunci când vorbim de împrumuturile din limba engleză, relatinizarea are în vedere elementele latinești împrumutate din engleză în română, prin intermediul așa-zisului vocabular internațional, ale cărui elemente au o componentă latină.

Elementele latinești care au pătruns în limba română indirect, adică prin intermediul limbii engleze, au intrat, preponderent, pe calea scrisului, spre deosebire de elementele latinești moștenite, care denumesc realități ale vieții sociale și individuale, făcând parte din vocabularul uzual. Elementele latinești din română, venite prin filieră engleză, aparțin domeniului științific, tehnologic, cultural, fiind utilizate de vorbitorii cu un grad ridicat de cultură.

Abordând subiectul legat de elementul latin în limba română actuală, Al. Graur preciza următoarele: „Influența latină s-a exercitat concentric în prezent: primim cuvinte internaționale nu numai direct din latină și din alte limbi romanice, dar și din rusă, engleză etc.” [3, p. 62]. Observația lui Al. Graur este confirmată de evoluția vocabularului

limbii române, întrucât influența engleză continuă să fie un factor important în dinamica lexicului românesc contemporan. Limba română a beneficiat din plin de cuvintele de origine latino-romanică.

Pentru o analiză a acestor termeni, am recurs la DOOM², în calitate de bază de date ce înregistrează și anglicismele de acest fel. Această lucrare lexicografică scoate în evidență, în special, vocabularul uzual și stabil al limbii române. Nu am luat în considerare termenii de specialitate împrumutați din engleză, întrucât aceștia au o circulație mai restrânsă, reducându-se la limbajele de specialitate (informatic, economic, științific etc.). Numărul de anglicisme înregistrat de DOOM este destul de mare, fiind prezente atât împrumuturi neadaptate la sistemul fonomorfologic al limbii române, cât și cuvinte adaptate. Printre acestea găsim și dublete grafice de sorginte engleză: *off-line/offline*; *on-line/online*; dar și unele care posedă un anumit grad de adaptare în limba română: *boss/bos*; *clearing/cliring*; *cocktail/cocteil*; *derby/derbi*; *gill-box/gilbox* (în acest caz, varianta preferată fiind cea engleză).

Astfel, DOOM înregistrează următoarele anglicisme latino-romanice, existente în limba română: *airbag*, *antidumping*, *antifading*, *appeal* (v. și *sex-apeal*), *art* (v. și *pop-art*), *bacon*, *ball* (v. și *baseball*), *band*, *bigband*, *banking*, *banner*, *bar*, *snack-bar*, *bestseller*, *biz* (*showbiz*), *bodyguard*, *boss*, *bowling*, *box-office*, *briefing*, *bushel*, *bypass*, *cancan*, *catering*, *center*, *challenger*, *charleston*, *charter*, *cheese burger*, *computer*, *copyright*, *copywriter*, *dancing*, *design*, *designer*, *desktop*, *display*, *discount*, *duty-free*, *fairplay*, *fiction*, *gay*, *grill*, *guard*, *gum*, *hypermarket*, *hobby*, *horror*, *hotline*, *jockey*, *lobby*, *marketing*, *master*, *modeling*, *pick-up*, *poster*, *pound*, *providerservice*, *single*, *spirit*, *store*, *style*, *tester*, *summit* și enumerarea poate continua. În lista de anglicisme, oferită de DOOM, pot fi întâlnite atât cuvinte simple, cât și cuvinte compuse. Migrația acestor cuvinte în limba română se datorează nu atât formei, cât noțiunilor pe care le acoperă.

Fenomenul cel mai semnificativ îl reprezintă preluarea cuvintelor ce conțin sufixul *-ing* prin intermediul căruia s-a îmbogățit inventarul de derivare în limba română. În plus, sufixul *-ing* nu prezintă mari dificultăți fonetice, fapt ce ar putea contribui la activarea unui proces de asimilare a unui anumit tip de împrumuturi (*trening*, *shopping*, *banking* etc.).

Întâlnim un număr mare de derivate cu sufixul *-er*, prezent în ambele limbi, fenomen ce a permis redresarea sufixului românesc. Încadrăm aici: *banner*, *bestseller*, *center*, *challenger*, *charter*, *cheesburger*, *computer*, *copywriter*, *coroner*, *designer*, *globetrotter*, *jockey*, *master*, *mister*, *pager*, *sparring-partener*, *poster*, *prompter*, *ranger*, *recorder*, *remember*, *roller*, *server*, *stopper*, *supporter*, *taster*, *tester*.

Remarcăm prezența activă și numeroasă a unor prefixe superlative, în special a lui *super* (DOOM² înregistrează doar derivatele *superlong*, *supermarket*, *superstar*). Prefixul a devenit foarte productiv în limba română, dând naștere diverselor formații ocazionale. Sub influența modelelor din limba engleză, acesta s-a îmbogățit cu noi valențe, ajungând să aibă statut de adjectiv sau de adverb (*petrecere super*, *profesor super*, *e super* etc.).

Realitățile constatate demonstrează că româna are o mare capacitate de deschidere spre împrumuturile din limba engleză (din necesitate sau datorită unei mode), dar și suficiente posibilități de adaptare a acestor împrumuturi la sistemul său propriu.

Integrarea unui cuvânt într-o altă limbă se produce la diferite nivele lingvistice: fonetic, morfologic, lexical, grafic etc.

Adaptarea reprezintă procesul transformărilor ce au loc în forma și conținutul anglicismului, parcurgând mai multe etape, din momentul apariției acestuia până la asimilarea noii unități. Rezultatul este integrarea totală în limba română, unde anglicismul și-a pierdut caracteristicile proprii de cuvânt străin și funcționează în sistemul limbii receptoare cu drepturi depline. Aceasta este definiția ideală a procesului de adaptare a unui element străin. Dacă ținem seama de faptul că granițele dintre etapele de adaptare sunt relative, atunci distingem următoarele faze ale adaptării: adaptare inițială, în curs de desfășurare și asimilare.

Prima treaptă, cea de adaptare inițială, este cea în care cuvintele ies în evidență prin caracterul lor străin, fiind prezentate în lucrările de specialitate cu denumirea de *xenism* sau *peregrinism*, *barbarism* la S. Pușcariu. Aceste cuvinte sunt percepute ca „corpuri străine în organismul limbii” [4, p. 372]. De ex., *marketing*, *hardware*, *juice*, *workshop*, *team*, *design* etc.

Faza următoare, cea intermediară este reprezentată de anglicismele în curs de adaptare. În acest stadiu, cuvântul nu mai păstrează forma de origine, dar nu și-o însușește nici pe cea românească, circulând cu grafii hibride, în mai multe variante: *offsaid*, *hamburger*, *golgeter* etc.

Etapa de asimilare supune anglicismele unei adaptări totale, acestea comportându-se ca parte integrantă a sistemului, nefiind percepute ca elemente de altă origine. Ele respectă toate regulile gramaticale ale limbii române, având stabilită o singură formă: *hol*, *cec*, *penalti*, *blugi*, *buget* etc.

Adaptarea grafică, asemenea celorlalte tipuri de adaptare, este favorizată în mare parte de asemănarea structurilor dintre limbi, inclusiv de frecvența utilizării termenului împrumutat. Astfel, viteza de asimilare a anglicismelor diferă de la un termen la altul: se vor adapta sistemului limbii române cuvintele care prezintă coincidențe ale grafemelor și cele care se bucură de o circulație mai mare în rândul vorbitorilor. Adaptarea grafică nu constă doar în citirea românească a cuvântului englezesc. Dacă în unele cazuri această afirmație este adevărată (*suporter*, *polo*), atunci în foarte multe cazuri, pronunția românească nu posedă toate mijloacele de redare a grafiei englezești.

În această ordine de idei, avem următoarele cazuri: a) Forma grafică a cuvântului englezesc conține grupuri de litere nespecifice limbii române (*fașionabil* sau *fashionabil* din engl. *fashionable*). Grupul *bl*, la sfârșit de cuvânt, nu există în limba română, el trecând în *bil*, conform modelului *adorabil*, *inegalabil* etc. b) În limba română ca și în limba engleză există grupuri de consoane, dar acestea nu au aceeași poziție în cuvintele din ambele limbi. De ex. *craul* și *trawl*. Acestea sunt adaptate în română conform formei grafice (engl. *crawl*, *trawl*). Dar *w* din aceste cuvinte nu a fost redat în limba

română prin fonemul *v*, ca în cazul altor cuvinte (*vagon-wagon*; *tramvai-tramway* etc.), ci prin *u*, datorită contextului fonetic. Cu toate că în română există grupul de litere *vl* (*vlagă*, *vlăstar*), acestuia nu îi este caracteristică o poziție finală în cuvânt, astfel optându-se pentru această variantă. c) E de remarcat că o mare parte a anglicismelor sunt termeni de specialitate, fiind utilizați de un număr restrâns de vorbitori, care nu sunt prea interesați de adaptarea lor. Acest fapt se mai datorează caracterului internațional al anglicismelor și unor factori de natură sociolingvistică sau psiholingvistică.

Fenomenul globalizării devine tot mai mult o coordonată constantă a prezentului, fapt ce se reflectă și în plan lingvistic. Adaptarea împrumuturilor din limba engleză la sistemul fonetic și ortografic al limbii române prezintă o chestiune de mare importanță, deoarece aceste cuvinte noi pătrund în limba română punând problema adaptării la sistemul limbii receptoare. Problemele adaptării implică toate nivelele (fonetic, morfologic, ortografic), mai ales în cazul în care acestea vin dintr-o limbă germanică într-o limbă romanică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Oprea I., Pamfil Carmen-Gabriela, Radu R., Zăstroiu V., *Noul dicționar universal al limbii române*. București, 2008.
2. Vintilă-Rădulescu I., *Sociolingvistică și globalizare*. București, 2004, p. 23.
3. Graur Al., *Fondul principal al limbii române*. București, 1967.
4. Pușcariu S., *Locul limbii române între limbile romanice*. București, 1920.
5. Kiraly F., *Problema adaptării fonetice: Împrumutul și cuvântul străin*. LR, XVIII, 1969.
6. Held D., McGrew A., Perraton D. J., *Transformări globale. Politică, economie și cultură*. Iași, 2004.
7. David D., *Sinteze de limbă literară*, II. Timișoara, 1988.
8. Oancea, L. Panait, *Schiță de istorie a romanității*. Timișoara, 2002.
9. Ciobanu G., *Romanian Words of English Origin*. Timișoara, 1997.

EUGENIA MINCU

Universitatea de Stat
de Medicină și Farmacie
„Nicolae Testemițanu” (Chișinău)

**DUBLETELE GRECO-LATINE
ÎN DEZVOLTAREA LIMBAJULUI
MEDICAL**

Abstract. Greek – Latin doublets are established in the period of Greek – Latin bilingualism, starting with 1st century BC. In the medical language multiple doublets of the following type are attested: lat. *cor*; *cordis*, *n* = gr. *kardia* „heart”; lat. *abdomen*, *inis*, *n* (lat.) = gr. *lapara* „abdomen”; lat. *digitus*, *i*, *m* = gr. *dactylus*, *i*, *m* „finger”. Latin variants have an predicted role in anatomical terminology, those with Greek origin become usually elements of the compound terms which are used in the clinical terminology.

Investigation of the history of terminology formation can be considered difficult, but it offers the advantage of understanding and explaining of a scientific term, which is used in medicine or in another field of activity. Knowing the meanings of scholar units with Greek – Latin origin offers the possibility of conscious assimilation of a new term considered unknown at the first sight.

Keywords: *neologizing, Greek – Latin doublets, affixoid, lexical units, variability phenomenon.*

Dubletele greco-latine se stabilesc în perioada bilingvismului greco-latin, începând cu sec. I *ante Chr.* [1, p. 118]. Multe cuvinte de origine grecească au fost atât de bine integrate în structura limbii latine, încât au putut servi ca bază de derivare în compunere, conversiune etc. În literatura de specialitate se atestă noțiunile de *echivalente corelative, dublete sinonimice, sinonime absolute* [2, p. 38].

În continuare ne propunem să analizăm dubletele lat. *digitus*, *i*, *m* = gr. *dactylus*, *i*, *m* „deget” și lat. *manus*, *us*, *f* = gr. *kheir*, *-ros*, „mână”.

Variantele latinești *digitus*, *i*, *m* au format terminologia anatomică (se știe doar că limba latină are statut de „limbă de comunicare” prin excelență la lecțiile de anatomie în procesul de însușire a cunoștințelor din domeniul medicinei: *digitus maior*, *manus sinistra* etc.) și s-au înscris în vocabularul fundamental al limbii române: „...cu mâna cu cinci degete cu unghii... mâinile omului” (D. Cantemir) [3, p. 60], „mânuli”, „degetul arătătoriu” (M. Costin) [4, p. 44] [4, p. 327], „scădere de degete” (M. Costin) [4, p. 235] etc.

Mâna este un semn regal, un instrument de stăpânire și un simbol de dominație. Este simbolul puterii și al demnității. Mâna și degetele sunt raportate la cunoașterea, la capacitatea de a face „lucruri”. Variantele grecești *dactylus*, *i*, *m* „deget” și *keir*, *kir* „mână” sunt elemente de formare, în special, a termenilor complecși, utilizați cu predilecție în terminologia clinică:

- *cheir(o)-*, *-cheirie* / *chir(o)-*, *-chiri*, „mână”;
- *dactil(o)-*, *-dactil*, *-dactilie*, „deget”.

Etimologie. Se consideră că înțelesul „cultismului” *cheir(o)-*, *-cheirie* / *chir(o)-*, *-chirie* se leagă de cel al săgeții și ne reamintește că numele Chiron, Săgetătorul, a cărui ideogramă este o săgeată, vine de la cuvântul *mână* [5].

Chiron este zeul thessalian al vindecării, dar, în mitologia greacă de mai târziu, supraviețuiește ca unul dintre centauri. Atunci când Chiron s-a născut jumătate cal și jumătate om, Philyrei i-a fost așa de rușine încât l-a abandonat într-o peștera și iată prima traumă psihică din mitologie, rana sufltească a lui Chiron. Centaurul Chiron a învățat arta muzicii și arta vindecării naturopate și homeopate și și-a dezvoltat abilitățile de luptător la tirul cu arcul, la vânătoare, inițiindu-se astfel în arta războiului. Confruntându-se cu provocări dificile, de fiecare dată și-a depășit limitele impuse sieși și a atins o mare înțelepciune în multe domenii ale vieții [6].

Se consideră că de la numele Chiron derivă și termenii *chirurg*, *chirurgie*: < lat. *chirurgia*, care înseamnă „mână de lucru” [7]; < lat. *chirurgia* < gr. *cheiourgia*, compus din *keir* „mână” + *ergon* „lucru” [8] și care s-ar putea traduce drept practica utilizării mâinilor. În medicină chirurgul este medicul care tratează „cu mâinile” prin intervenții chirurgicale, iar *chirurgia* este specialitate medicală în care maladiile sunt tratate „cu mâinile”.

Elementul savant *dactil(o)-*, *-dactil*, *-dactilie*, de asemenea, face trimitere la mitologia antică. Dactilii, în număr de cinci, se considerau a fi ființe demonice care locuiau pe muntele Ida în Frigia (Crita, Asia Mică) pe timpul cultului Reia-Kibela. Se crede că Dactilii au descoperit prelucrarea fierului, după cum arată și numele acestora: *Kelimys* (de la „a topi”), *Damnamenei* (de la „a îmblânzi”), *Akmon* (de la „nicovală”) etc. De asemenea, aceștia se consideră a fi organizatorii Jocurilor Olimpice din Eliade [9].

Cu statut de lexem autonom *dactil* se utilizează în metrica modernă, fiind preluat din cea greco-latină: „picior compus din trei silabe, prima lungă și celelalte două scurte”.

Elementele savante *dactil(o)-*, *-dactil*, *-dactilie* și *cheir(o)-*, *-cheirie* / *chir(o)-*, *-chirie* – formați de termeni compuși

Elementele savante *dactil(o)-*, *-dactil*, *-dactilie* și *cheir(o)-*, *-cheirie* / *chir(o)-*, *-chirie* contribuie la formarea terminologiei mai multor domenii de activitate, inclusiv al celui medical. Ambele „cultisme” s-au manifestat ca afixoide (poziție primară sau secundară într-un termen compus).

În *Marele dicționar de neologisme* (MDN) [10] s-au atestat 22 de termeni ce conțin prefixoidul *dactil(o)-*, dintre care:

- *dactil(o)-*¹, sens primar „deget”: *dactiloplastie* „operație de chirurgie plastică pentru refacerea degetelor distruse”, *dactilomegalie* „hipertrofie a degetelor” etc. (medicină) – 5 termeni;

• *dactil(o)*⁻², sens înnobilat „semne cu degete”, „aparate cu clape”: *dactilofazie* = *dactilogie* „mijloc de comunicare între surdomuți, constând din semne convenționale făcute cu ajutorul degetelor” (medicina defectologică) – 3 termeni;

• *dactil(o)*⁻³, sens înnobilat „amprentă digitală”: *dactilogramă*, *dactiloscopie* etc. (jurisprudență) – 3 termeni;

• *dactil(o)*⁻⁴, sens înnobilat „mașină de scris”: *dactilograf*, *dactilografiere* etc. (lucrări de secretariat) – 6 termeni;

• *dactil(o)*⁻⁵, sens înnobilat „palmă”: *dactilomanție* etc. (chiromanție) – 1 termen.

Utilizarea interdisciplinară a afixoidului indică disponibilitatea acestuia de a acoperi vidul informațional prin includeri semantice, care, în final, generează și modificări de concept.

S-au atestat opt termeni în care elementul în cauză are statut de sufixoid și în care se menține sensul primar „deget, se referă la deget / degete” – *anilodactilie* „diformitate prin sudura patologică a degetelor”; *anizodactilie* „inegalitate a degetelor”; *brahidactilie* „malformație congenitală caracterizată prin scurtimea degetelor”. Pentru al doilea element *cheir(o)*-, *-cheirie* / *chir(o)*-, *-chirie* s-au atestat în MDN optsprezece termeni pentru prima poziție în termen, dintre care cinci, cu sens de „mână”, se utilizează în medicină: *cheiralgie* „sindrom caracterizat prin dureri ale mâinilor”; *cheirospasm* „mișcare convulsivă a mâinii” etc.

Înnobilările de sens se înregistrează fie odată cu utilizarea „cultismului” în subdisciplinele medicale, fie în alte domenii de activitate:

• *chir(o)*⁻¹ „deget și mână”: *chiromegalie* „hipertrofie a degetelor și a mâinilor” (medicină); *cheironomie* „gen de dirijat coral prin mișcările mâinilor și degetelor” (muzică bisericească etc.) – 5 termeni;

• *cher(o)*⁻² „police”: *cheroplastie* „refacere chirurgicală a policelui distrus” (medicină) – 1 termen;

• *chir(o)*⁻³ „palmă”: *chirasant* „ghicitor în palmă” – 2 termeni;

• *cheir(o)*⁻⁴ „scris”: *cheirofobie* „teamă patologică, fobie de a scrie” (medicină) – 2 termeni;

• *chir(o)*⁻⁵ „semnătură”: *chirograf* „document sub semnătură privată”; *chirografar* „(persoană) care deține un drept personal de creditor pe baza unui act sub semnătură privată” (jurisprudență) – 2 termeni;

• *cheir(o)*⁻⁶ „aripă”: *cheiropter* „ordin de mamifere cu aripi membranoase” (biologie) – 1 termen.

Sunt situații în care se atestă o sinonimie a elementelor: *chiromanție* = *dactilomanție*, ambele au sens de „palmă”.

Limita semantică a cuvântului alcătuit prin afixoidare depinde direct de numărul de afixoide din care este alcătuit. Atașarea unui nou afixoid deschide o nouă limită semantică, completând semnificația întregului cuvânt:

• *chiralgie* (*chir*- < gr. *keir* „mână” + *-algie* < gr. *algos* „durere”) – „durere în extremitățile mâinilor”.

• *chirodalgie* (*chir-* < gr. *keir* „mână” + *-pod-* < gr. *pous, podos* „picior” + *-algie* < gr. *algos* „durere”) – „durere în extremitățile mâinilor și picioarelor”.

• *chirobrahialgie* (*chir-* < gr. *keir* „mână” + *-brahi-* < gr. *brakhion* „braț” + *-algie* < gr. *algos* „durere”) – „durere în mâini și în braț”.

Astfel, fiecare segment lexical oferă noi nuanțări semantice, iar cuvântul format prin conjuncție afixoidală este expresia a două tendințe: a) subtilizarea, concretizarea anumitor entități ale realității; b) economia verbală care dictează forma concisă a termenului.

Relațiile semantice

Existența dubletelor greco-latine favorizează stabilirea unor relații semantice de sinonimie între segmente lexicale aparte ale cuvântului format prin afixoidare.

1. Relații de sinonimie:

a) relații de sinonimie pentru elementul prim al cuvântului: *grafofobie* = *cheirofobie* „teamă patologică, fobie de a scrie”;

b) relații de sinonimie pentru elementul secund al cuvântului: *dactilologie* = *dactilofazie* „mijloc de înțelegere (între surdomuți) prin semne convenționale făcute cu degetele”.

2. Relații de antonimie:

a) relații de antonimie pentru elementul prim al cuvântului: *microdactilie* „malformație a degetelor caracterizată prin dezvoltare insuficientă” ≠ *macrodactilie* „dezvoltare exagerată a degetelor”.

3. Relații de paronimie. În aria elementelor savante supuse analizei se atestă următoarele relații de paronimie:

a) Relații de paronimie atestată în variantele elementului savant *cheir(o)-*, *-cheirie* / *chir(o)-*, *-chirie* „mână”.

În terminologia medicală se utilizează, în special, varianta *chier(o)-*, care a conservat sensul primar al elementului „mână”: *cheirospasm* „mișcare convulsivă a mâinii”, *cheiralgie* „sindrom caracterizat prin dureri ale mâinilor” etc. A doua variantă *chir(o)-* unifică sensuri înnobilate ale elementului: *chiromant*, *chirograf* etc., înregistrate și în alte domenii de activitate.

b) Relații de paronimie atestate în raport cu alte elemente savante:

Chero- „veselie, voioșie” (< fr. *chéro-*, cf. gr. *kairain*, „a se înveseli”).

Cheir(o)- „mână” (gr. *kheir*, *-ros* „mână”).

Hiero- „sfânt”, „sacru” (gr. *hieros* „sfânt”).

• *Cheirofobie* (*cheiro-*, gr. *kheir*, *-ros* „mână” + *-fobie*, gr. *phobos* „frică”) – „fobia de a scrie”.

• *Cherofobie* (*chero-*, gr. *kairain* „a se înveseli” + *-fobie*, gr. *phobos* „frică”) – „aversiune patologică față de veselie, de buna dispoziție”.

• *Hierocrație* (*hiero-*, gr. *hieros* „sfânt”, „sacru” + *-crație*, gr. *kratos* „putere, conducere”) – „formă de conducere a societății primitive și feudale în funcție de obiectivele spirituale ale unei confesiuni dominante”.

Unele concluzii. Investigarea procesului istoric de formare a terminologiilor este o muncă destul de anevoioasă, dar care ne oferă avantajul înțelegerii și explicării unui termen științific, utilizabil în medicină sau într-un alt domeniu de activitate. Aceste cunoștințe ne oferă, de asemenea, posibilitatea asimilării conștiente a unui termen nou, la prima vedere necunoscut, prin cunoașterea sensurilor pe care le conțin elementele savante de origine greco-latină. Efectuarea analizei complexe a dubletelor lat. *digitus*, *i*, *m* = gr. *dactylus*, *i*, *m* „deget” și lat. *manus*, *us*, *f* = gr. *kheir*, *-ros*, „mână”, conturează valențele semantice ale acestora în funcție de solicitările denominative ale domeniilor de activitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bârlea, G. *Introducere în studiul latinei creștine*. București: Editura Grai și Suflet – cultura rațională, 2000.
2. Melnic, V. *Terminologia clinică în limba latină*. Chișinău: Casa Limbii Române, 2002.
3. Cantemir, D. *Istoria Ieroglifică*, roman alegoric. Chișinău: Tipografia Centrală, 1987.
4. *Letopisețul Țării Moldovei* (îngrijirea textelor de Tatiana Celac). Chișinău: Editura Hyperion, 1990.
5. Chevalier, J., Ghebrant, A. *Dicționar de simboluri* (în trei volume). București: Editura Artemis, 1995, vol. I, A-D. – 504 p.; vol. II, E-O. 424 p.; vol. III, P-Z.
6. <http://ro.wikipedia.org/wiki/Chiron>. Balaci, A. *Mic dicționar de mitologie greacă și romană*. București: Editura Mondero, 1992.
7. <http://www.medicalparkromania.com/2/chirurgie-general.html>
8. <http://ro.wiktionary.org/w>
9. Кун, Н. *Словарь-справочник. Мифы народов мира. Мифы Древней Греции*. EdwART, 2009./ Реальный словарь классических древностей. <http://slovarionline.ru/slovarliteraturovedcheskih-terminov/page/daktil.78>
10. Marcu, F. *Marele Dicționar de Neologisme*. București: Editura Saeculum I. O., 2000, 960 p.
11. Banay, G. *Introduction to Medical Terminology*. Ph. D.: Librarian, Worcester State, January 1948.

ADUCĂTORII DE CĂRȚI ȘI HORA
DE POMANĂ DIN PLAIUL CLOȘANI

„...mai mulți ani va trebui să le plac morților decât celor vii...”
(Sofocle, *Antigona*)

La Paștele Blajinilor, când mă întorc acasă, să fiu alături de tata și de surori la rânduierile de la cimitir, consătenii mă așteaptă și pe mine cu pomenile – alături de pomenile pregătite de către tata, de către surori. Știu că trebuie să vin cu mai multe cărți – mâinilor întinse (de către copii, de către părinții copiilor, de către buneii nepoților), mâinilor întinse după cărți înțeleg să le răspund cu ceea ce prețuia sărbătorește răposata mamă, așteptându-mi și bucurându-se în felul ei de orice carte nouă a mea. E o realitate pe care nu mă supăr, nu se supără nici părintele din Sofia, nici tata, nici surorile – sunt pomenile mele de sufletul mamei, buneilor, străbuneilor care puneau preț pe lumina provenită din carte.

Eram la Ialta, la casa de creație a scriitorilor, unde porneam să definitivez niște proiecte editoriale ori chiar să scriu în întregime o piesă de teatru pentru copii. În aceste escapade plecam un pâlcc de scriitori basarabeni, compatibili într-un fel – ca să nu ne încurcăm unul pe altul, să nu ne provocăm alergii *necreatoare*... În una din zile Vasile Vasilache ne-a căutat anume, pe mine și pe Vasile Romanciuc, și ne-a anunțat că în biblioteca acestei case de creație a dat peste romanul lui Hermann Hesse *Jocul cu mărgelile de sticlă*, sfātuindu-ne

să punem mâna pe el și chiar să-l citim. Poate ajungeam la scriitorul neamț și fără sugestia lui Vasile Vasilache, dar atunci *a fost exact la timp* întâlnirea cu *Jocul* lui Hesse...

Doi ani în urmă academicianul Mihai Cimpoi mi-a adus de la Iași o carte deosebită a etnologului ieșean Emilia Pavel, *Masca – univers antropologic*¹, care e o investigație capitală în domeniu, determinându-mă să-mi pun la îndemână pe masa de lucru lucrarea de referință a lui Romulus Vulcănescu *Măștile populare* (București, 1970) și să le confrunt. Romulus Vulcănescu, prefațatorul constant al altor trei volume anterioare ale Emiliei Pavel (*Măștile populare moldovenești*, *Portul popular moldovenesc*, *Scoarțe și țesături populare*), pornea în lucrarea sa de referință o cuprindere cartografică a răspândirii măștilor populare românești, iar Emilia Pavel investighează galeria de măști din jurul comunei natale Popești (baștină și a etnologului Petru Ursache, prefațatorul actualei lucrări) într-un context comparativ cu măștile celor mai îndepărtate culturi și geografii...

Jumătate de an în urmă directorul Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei Vasile Bahnaru mi-a adus din Drobeta Turnu Severin o carte

și mi-a oferit-o cu certitudinea că știe cui i-o *tăbârcește* atâta cale. E cartea etnologului Cornel Boteanu², care își concentrează investigațiile în ținutul nord-mehedințean, „unitate administrativă care pe vremuri se numea Plaiul Cloșani” (p. 9), unde credința bine înrădăcinată în existența postumă „a generat o serie de practici cu caracter mitic și magic care s-au perpetuat peste milenii, constituind o veritabilă replică la *Cartea Morților*, celebra culegere de texte funerare egiptene” (p. 9). Plaiul Cloșani este zona pe care Nicolae Iorga o considera „una dintre cele mai conservatoare în ceea ce privește tradițiile și credințele populare” (p. 96).

Autorul cărții apelează la o altă carte (Mariana Kahane, Lucila Georgescu-Stănculeanu, *Cântecul Zorilor și Bradului*, Ed. Muzicală, București, 1988), din care scoate în față, pe post de *motto*, prezentarea fenomenului excepțional: „...cântecele Zorilor și Bradului reprezintă, probabil, cel mai vechi strat de cântece populare românești... El nu a mai fost semnalat la popoarele europene, ci doar parțial în folclorul hispanic mediteranean; referitor la aceasta se menționează că pe coasta Andaluziei se cântă în cazul unui copil defunct, *los auroras (Zorile)*...”.

Ce cauți într-o carte nouă? Neobișnuitul – în toate componentele și dimensiunile! Constat la pagina 22 că „siciul poartă în această zonă a Olteniei o denumire eufemistică, *tron*, ridicându-l pe cel decedat la un rang regesc”. Alte denumiri ni le furnizează Ion Ghinoiu în lucrarea sa *Lumea de aici, lumea de dincolo*³, incluzând și noțiunea mehedințeană: *coșciug, copârșeu, tron, raclă, ladă, jgheab, lemn, sălaș, casa mortului, casă de brad*. (În nunțile românești

din toate *plaiurile* mirele e înălțat la rang de *tânăr împărat*, mai adeseori pornit la vânătoare – pe urmele miresei *căprioare*.) Referitor la *tronul* din Plaiul Cloșani – în aceeași pagină (22) e surprins un fenomen consemnat pretutindeni, dar uluitor de fiecare dată: „Unii oameni își fac tronul dinainte și îl țin în pod. Nicolae Doandș din Șipot ne-a spus că tatăl său păstra fasolea în tron și într-un rând, când a murit cineva tânăr, i-a împrumutat tronul, pentru că ai casei nu aveau posibilitatea să-l facă așa repede”. La pagina 35 – o notă despre o neordinară masa de pomenire: „Unii fac pomeni încă din timpul vieții și acestea se numesc *pomeni de voie*. Gheorghescu Lenica, în vârstă de 70 de ani, din satul Gheorghești ne-a povestit că și-a făcut o asemenea pomană, a invitat preotul, vecinii și rudele și a procedat ca la o pomană obișnuită”...

Redactorul-șef al revistei *Răstimp*, dr. Isidor Chicet, precizează în prefață că „în ultimii 10 ani s-a scris destul de mult despre eposul funerar mehedințean”, iar volumul de față conține „un consistent studiu introductiv, de 116 pagini, sprijinit de o bibliografie completă și un eficient aparat științific. În final este atașat un bogat corpus de texte, culese personal de autor, în peregrinările sale pe teren”. Fostul mentor, din anii volumului de debut al lui Cornel Boteanu, *Baia de Aramă și împrejurimile ei* (1998), consideră *Cântecul zorilor* opera de maturitate a profesorului Cornel Boteanu, subliniind că „nu i-a fost ușor să scrie o asemenea lucrare, după ce anterior Vasile Șisu a tipărit *Odiseea sufletului (Epos funerar românesc)*, Centrul Județean al Creației Populare Mehedinți, Drobeta Turnu-Severin, 2001),

cam cu același subiect”... Mi s-a părut o delicată provocare (publicitară chiar) a prefătorului acest accent, iar bibliografia completă, abundentă subliniază una din virtuțile cărții, autorul realizând un dialog permanent și cu această *biblioteca* la temă, dar și cu informatorii citați din plin, cu despletirile de semnificații și cu descrierile rânduielilor din diferite sate ale Plaiului Cloșani a acestui *cântec*, care are funcția bocetului, dar... nu e bocet.

O carte bună, valoroasă îți deschide porți și uși spre alte cărți (bibliografia de care s-a vorbit mai sus), dar îl determină și pe cititor să-și scuture biblioteca și să readucă pe masă cărți-investigații cu același vector. Provocat de cartea *Cântecul zorilor*, am recitit altfel monografia Varvarei Buzilă *Pâinea, aliment și simbol, experiența sacrului*⁴, cartea lui Ion Ghinoiu, *Lumea de aici și lumea de dincolo, Mitologia română* de Romulus Vulcănescu⁵, ca să înțeleg mai deplin fenomenul etnologic, „deoarece «Zorile» reprezintă *mitul marii călătorii* a sufletului mortului” (p. 7), iar românii, alături de alte popoare vechi ale lumii, au o credință bine înrădăcinată în existența postumă.

Autorul lucrării sesizează „disparația rapidă a unor rituri legate de *naștere* și *nuntă*, iar în ultimul timp aproape că a dispărut *hora*, manifestarea care până nu demult reușea să reunească aproape întreaga colectivitate a satului. Ceva mai rezistent la schimbări părea a fi ritualul înmormântării... Grija celor rămași, după desprinderea de lumea celor vii a defunctului, se concentra în mod firesc spre a-i asigura un drum fără întoarcere...” (p. 11).

E din două componente această *grijă* la înmormântare și ar fi cam dificil de dis-

tins care componentă a îngrijorării funerare trage mai greu – grija pentru „*drumul benefic al sufletului*” *dalbului de pribeag* sau grija pentru ca acesta să nu revină, ajungând strigoi care să le tulbure viața celor rămași. Ceremonialul funerar are toate componentele ce ar asigura *drumul în sens unic* al mortului, conținând „îndeplinirea magică a dorințelor comunității celor rămași în viață, privind soarta viitoare a sufletului, dorințe ce pot fi înscrise pe câteva coordonate: inițierea sufletului decedatului pentru a reuși să depășească obstacolele ce-i vor sta în față, în timpul călătoriei sale pe cealaltă lume; asigurarea unei existențe postume benefice pentru sufletul celui decedat prin daruri rituale, pomeni și așezarea lângă acesta a unor obiecte, înlăturarea oricărei posibilități de reîntoarcere a defunctului printre cei vii sub forma unui demon (strigoi, moroi)” (*Cântecul zorilor...*, p. 12).

Se accentuează repetat diferențierea complexă legată de vârsta defunctului: „Dacă moare cineva mai în vârstă, cei care l-au cunoscut constată moartea ca pe un lucru aproape firesc. Dacă mortul este tânăr atunci și regretul pentru dispariția lui este mai mare, dar și teama că se va întoarce în comunitate sub formă de strigoi și va face rele!” (p. 14) Aici autorul apelează la cartea lui Gail Kligman, *Nunta mortului*⁶: „...se vede că persoanele care lasă în urmă un dușman de moarte, o dragoste neîmplinită sau alte treburi neîncheiate vor reveni în trupurile pe care nu le mai locuiesc. Aceste ființe sunt în general cunoscute sub nume de strigoi (spirite, morți-vii). În cazul morților aflați la vârsta căsătoriei se crede că, dacă nu se realizează o nuntă simbolică în timpul funeraliilor, persoana se va întoarce în căutarea unei perechi, pentru

a-și împlini destinul social și dorințele sexuale frustrate. Dacă sufletul nu este satisfăcut, el nu-și găsește odihnă și rămâne o amenințare pentru societate”.

Credința în Zalmoxis și cultul nemuririi îl îndreptățește pe autor să constate rolul esențial al *bradului* „în toate ceremonialurile legate de trecerea omului prin lume. El reprezintă un adevărat dublet vegetal al omului, un copac care prin păstrarea permanentă a frunzelor devine simbolul vieții veșnice. Poate că de aceea este prezent atât în ritualurile de nuntă sub forma *steagului*, cât și la înmormântare unde se numește *suliță* sau *prăjină*... În satele din zona de munte predomină denumirea de *suliță*, după cum mi-au confirmat femeile care cântă zorile din satele investigate...” Denumirea de *suliță* ne trimite direct cu gândul la sacrificiul mesagerului trimis de Zalmoxis și credem că vine din fondul nostru păgân, obiceiul de a pune brad la capul mortului fiind menționat încă de Hașdeu și de Simion Florea Marian: „Dacă mortul a fost tânăr, căsătorit sau nu, i se face steag. Acesta constă dintr-o prăjină înaltă în vârful căreia se află o creangă de brad verde, împodobită cu flori și hârtie colorată întocmai ca bradul de la nuntă. E de preferat ca prăjina să fie de brad, lăsându-i-se vârful verde” (*Cântecul zorilor*..., p. 19).

E de urmărit, în paralel, și altă înrudire rechizițională cu *sulița* – *colindele*, subliniate aparte de prefațatorul Isidor Chicet (p. 6): „...colindele de Crăciun, date de pomană și înfipite lângă cruci în cimitir: prin simbolistica lor se dă, de fapt, de pomană, întreaga bucurie a Crăciunului, ca să nu mai vorbim de apropierea evidentă dintre bățul acela cu romburi suprapuse și *Coloana recu-*

noștinței fără de sfârșit, inadecvat supranumită și *Coloana infinitului*”. Aici mai amintim de *Steagul cu geavrele*, un obicei folcloric inedit din județul Dâmbovița⁷ și de un capitol aparte consacrat de către Ion Ghinoiu *bățului* în monografia *Călușul*⁸.

Apelăm, în paralel, la optica Varvarei Buzilă în partea motivului *pomul vieții, arbore cosmic*: „În obiceiurile de înmormântare și de pomenire a morților sunt actualizate mereu codul spațial și cel al cifrelor, ambele fiind foarte importante în restabilirea echilibrului social și cosmic afectat de moarte. Teodor Burada sublinia despre pomul de înmormântare din Basarabia că are trei, fie patru ramuri... Pomul cu trei vârfuri apare mai frecvent în acest rol decât cel cu patru. În acest simbol al ascensiunii, al unirii cerului cu pământul, cifra trei este corelată cu împărțirea lumii pe verticală” (p. 185). „Pomul din Bucovina în varianta lui actuală are trei registre distincte, fiecare dintre ele corespunzând unui nivel al lumii: subpământene, terestre, celeste. Bucătărele încep a-l împodobi cu pâini de jos în sus, respectând direcția urcușului... Acest pom reprezintă nucleul Modelului cosmogonic popular. El este un simbol universal care unește toate sferile lumii. Pomul a apărut ca rezultat al interpretării mito-poetice a lumii, la fel ca Zorile și celelalte cântece funerare din vestul spațiului cultural românesc” (p. 187).

Ferestrele *tronului* mehedințian și hora de pomană fac obiectul unor dezgھیocări aparte în cartea lui Cornel Boteanu. Ce să vadă *dalbul de pribeag* prin ferestrele laterale ale sicriului ori, în unele cazuri, prin ferestruica din capacul tronului? Calea spre locul de odihnă definitivă se vede

prin neobișnuitele (în alte părți) ferestruici ale sicriului, doar că prin cea din dreapta se vede iarbă și floare, iar pe cea din stânga – pietre și mărăcini... Ion Ghinoiu constată prezența ferestruilor la confecționarea sicriului și în Moldova, remarcând motivul acestora încă la vechii egipteni, cramponați la tehnologiile și semnificațiile mumificărilor (*Lumea de aici...*, p. 71).

Acum despre *hora de pomană*... „Hora în genere reprezintă un spectacol cum greu îți poți imagina, mai cu seamă atunci când se desfășoară într-un cadru natural, așa cum se jucau horele la țară, înainte vreme. Nu voi uita niciodată o asemenea horă de pomană din seara de Sfânta Maria Mare, în satul Busești. Cu lumânările aprinse în mâini, în ritmul lent și legănat al muzicii, având deasupra cerul spuzit de stele, parcă retrăiam solemnitatea unui spectacol antic în care lumea celor vii intra în interferență directă cu lumea de dincolo, a celor morți. Această *horă de mână* reprezintă, în mișcarea ei lentă (*boierească*), o adevărată procesiune magică și sugerează paralelismul pe care omul din popor l-a făcut permanent între viață și moarte... Cutremurătoare, această horă pe care cei vii o joacă cu sobrietate și calm întru memoria celor morți e un semn cert că în viziunea populară cele două lumi se interpătrund. De fapt, la sorgintea ei hora a avut un asemenea rost magic, fiind numită din această cauză *descântec*. Poate că acest lucru vine tocmai de la forma ei *cerculară* ori *spiralată*... La hora de pomană, atunci când cei din fruntea horei *calcă de trei ori* peste *batista albă* e semn că cei din familia îndoliată s-au desprins de contactul cu moartea și au intrat în obișnuitul vieții. Astfel că hora devine un simbol al armoniei în care oamenii trebuie să petreacă aici

pe pământ, dar și sufletele celor morți în lumea de dincolo” (*Cântecul zorilor...*, p. 66).

Elementele unui spectacol la interferența celor două dimensiuni – lumea de aici și lumea de dincolo – conturează în această *horă de pomană* o scenă convențională, dar distinctă, unde șirul de animale și păsări psihopompe au rolul/funcția lor, întregind ideea de spectacol, impresia teatrală: „Iar un cal mohorât/ Cu șaua boită,/ Cu chinga cernită/ Și cu pinteni la picioare/ Cu mata, dragă,/ să zboare”.

E adresarea femeilor zoritoare către mort, cu care, în mod simbolic, dialoghează: „– Da ce rău i-ai fi făcut/ De-așa rău l-ai supărat și/ – Ieu în grajdii nu m-am băgat,/ Fânul nu i l-am călcat,/ Apa nu i-am tulburat,/ Da-i trimis de Dumnezeu/ Să-mi ia sufletul meu” (p. 116).

În această *menajerie* psihopompă au roluri deosebite și funcții metamorfozate cucul, cocoșul, calul, cerbul! Cucul, numărătorul de anii și banii omului pe partea vieții, la înmormântare e prins să-l ghideze pe *dalbul de pribeag* în celălalt tărâm, fără întoarcere. Și mai mult, în unele variante ale cântecului zorilor cucul e stăpânul celui alt tărâm. Mai apare și rândunica, vidra, vulpea, ursul, dar calul mohorât și cerbul cu leagănul în coarne răstoarnă scena poeziei populare de dragoste și poezia obiceiurilor de iarnă, unde calul îl ducea la fete pe stăpânul său tânăr, iar cerbul îl purta în leagănuș pe pruncul nou-născut. Cocoșul negru, rugat să nu se grăbească să cânte (cum îi e tabletul), ca să nu grăbească venirea zorilor, căci asta ar însemna timpul scoaterii mortului din casă și pornirea pe drumul fără întoarcere. Metamorfoza aplicată în cântecul zorilor îl preschimbă

pe harnicul vestitor al zilei noi în nefastul cocoș negru. „Aici apare simbolul cocoșului, o pasăre a vieții și a învierii, prin excelență pasăre a luminii, deoarece cântecul cocoșilor vestește ivirea zorilor. Cocoșii îi alungă pe moroi și pe diavoli și de aceea prezența cântecului purifică și sacralizează spațiul. El reprezintă un triumph al vitalității și al fecundității. Cocoșul, așa cum l-a sculptat și Brâncuși, sub forma unor trepte care se înalță spre cer, apare și în ceremonialul nunții fiind asociat mirelui. El este prezent în cântecul de la hora de mână jucată în fața bisericii: Bine-i șade cu nevastă/ Ca cocoșului cu creastă!/ Bine-i șade cu muiere/ Ca cocoșului cu pene!

Dar nu lipsește nici la nunta propriuzisă unde este adus pe tavă rumenit și bine împănât, drept plocon pentru naș.

În *Cântecul zorilor* însă, cocoșul capătă o valoare opusă, reprezentând moartea. Acolo unde nu cântă cocoșii este tărâmul pustiu, după cum se poate observa din textele descântecelor. *Culoarea neagră*

și conferă acest statut și o simbolistică nefastă, devenind un glas al morții... El este acel *Cocoș Gai* care apare în «Cântecul cel Mare» cules din zona Sibiului și din alte regiuni ale țării: «Sus în poartă, sus în Rai,/ Cântă, cântă, Cocoș Gai» (p. 147).

Autorul ilustrează cu materialul cules, dar și cu mărturia lui C. Brăiloiu, că aceste cântece zorite nu sunt simple bocete. „Aici, în *Cântecul zorilor*, este înfățișată lumea celor morți după modelul lumii vii și prezența elementelor comune ne determină să le considerăm tot un fel de descântare a mortului, o urare pe care femeile zoritoare, asemenea ursitorilor, i-o fac acestui călător în lumea de dincolo pentru a putea să depășească toate piedicile și să ajungă cu bine” (p. 72).

Deliciul de altă natură o oferă blocul de texte, unde cocoșii negri, calul mohorât, cerbul cu leagănul în coarne conturează sublime reliefuri de veche poezie românească, alinătoare în momentul marii treceri *dincolo*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- ¹ Emilia Pavel. *Masca – univers antropologic*. Iași, Ed. Princeps Edit, 2011, 506 p.
- ² *Cântecul Zorilor în Plaiul Cloșani*. Craiova, Ed. MJN, 2008, 413 p.
- ³ Ion Ghinoiu. *Lumea de aici, lumea de dincolo*. București, Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 70.
- ⁴ Varvara Buzilă. *Pâinea aliment și simbol, experiența sacrului*. Chișinău, Î.E.P. Știința, 1999, 374 p.
- ⁵ Romulus Vulcănescu. *Mitologie română*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, 712 p.
- ⁶ Gail Kligman. *Nunta mortului*. Iași, Ed. Polirom, 1998, p. 164.
- ⁷ Gabriela Țopa. *Un obicei folcloric inedit – Steagul cu geavrele*. Târgoviște. În: *Litere*, nr. 2, 2011, p. 78.
- ⁸ *Călușul/ Le Căluș*. Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2003, 168 p.

IULIAN FILIP
Institutul de Filologie
(Chișinău)

Ion CIOCANU. *Fagurele și noi*. Chișinău: Pontos, 2013, 150 p.

Abstract. The issue of language correctness in the Bessarabian area remains (mostly) today an imperative of the day. Namely this is the basic reason for the occurrence of one of the latest works of the scientist and writer Ion Ciocanu – *Honeycomb and we*. The book is structured in a lot of micro-essays, which highlight many mistakes that are still found in current communication. The author fights them vehemently in order not to be committed indefinitely. The work *Honeycomb and we* has not only a recovery approach to correctness of the Romanian language, it is also a working tool that is well made and extremely helpful.

Keywords: language correctness, language mistakes, calque, norm, current communication.

Este indiscutabil faptul că vitalitatea, rezistența în timp a unei limbi depinde, în mare măsură, și de felul cum este utilizată. În acest context ne permitem să reluăm întrebarea pe care profesorul Ioan Oprea de la Iași a pus-o mulți ani în urmă, dar care este actuală și astăzi: pot face specialiștii mai mult pentru ca instituirea normei (și prin aceasta, asigurarea vitalității limbii – *n.n.*) să se realizeze pe deplin și în spațiul basarabean? Și da, și nu. Da, în măsura în care se va acorda și în continuare atenție sporită activității de alcătuire a lucrărilor de bază într-o cunoaștere și pentru cultivarea limbii, cu toată ostilitatea unora. Nu, în măsura în care nu va opera sancțiunea pentru cei care nu respectă legea și vor lipsi condițiile suficiente pentru a face pe deplin cunoscută întemeierea istorică și culturală a normei.

În ceea ce privește traducerea în viață a primei părți a acestui deziderat, se pare că de ani buni se tot depun eforturi susținute de către lingviști, scriitori, jurnaliști. Dar, cu toate aceste eforturi, problema corecti-

tudinii limbii în mediul basarabean rămâne și (mai ales) astăzi un imperativ al zilei. Normele limbii literare, fixate în gramatici, în dicționare, în îndreptare și în alte lucrări cu caracter normativ și propagate, cultivate cu o persistență evidentă încă nu au devenit un bun al întregii societăți, ci au rămas să fie doar apanajul unui număr foarte restrâns de intelectuali. Se creează impresia că macaronismul în comunicare nu se diminuează, ci, dimpotrivă, ia amploare. Se calchiază expresii și se vorbește și în continuare „pășărește”, cu pronunție alterată și cu barbarisme.

Starea îngrijorătoare privind corectitudinea limbii române constituie motivul de bază al apariției uneia dintre ultimele lucrări din acest domeniu (pe lângă multe altele) ale savantului, scriitorului Ion Ciocanu, care ară, pe drept cuvânt, neobosit pe ogorul cultivării limbii române de zeci de ani. Cartea este intitulată sugestiv – *Fagurele și noi*. Acest motiv îl găsim, de altfel, exprimat de însuși autor pe una din paginile cărții: „Nu e cazul să așteptăm

ziua de 31 august, susține Ion Ciocanu, ca să ne alertăm încă o dată pentru destinul oropsit, la noi, al limbii române. Starea de alarmă în legătură cu funcționarea sau întrebuintarea nici pe de parte corectă a cuvintelor și expresiilor limbii noastre în comunicarea cotidiană e firesc să ne stăpânească fără întrerupere, fără niciun fel de pauză, fără vacanță” (p. 96). Astfel, cartea *Fagurele și noi*, semnată de Ion Ciocanu, comportă o semnificație majoră. Ea constituie încă o dovadă a neliniștii profunde manifestate de neobositul scriitor pentru soarta limbii române dincoace de Prut.

Inițial, cititorul de rând (și nu doar) va deschide, probabil, cartea, fiind intrigat de titlul acesteia – *Fagurele și noi* – și iată-l ispitit de denumirile microeseurilor incluse în ea, gen *Inveteratul învederat*; *Să ne învățăm a râde*; *Să onorăm asistența!*; *Revenirea la un verb „cu bucluc”*; *În așteptarea Paștilor* etc., și, în cele din urmă, captiv de autoverificarea corectitudinii unui sau altui cuvânt.

Cartea, fiind structurată într-o mulțime de microeseuri, optează pentru tratarea pe cât de complexă, pe atât de comprehensibilă a abaterilor de la normă aflate în vizor. Problemele de cultivare abordate în această carte scot în evidență mulțimea de greșeli care se mai întâlnesc în comunicarea curentă, dar și necesitatea de a fi combătute cu vehemență, pentru a nu fi comise la nesfârșit.

„Că societatea noastră e una degradată sub aspect lingvistic este, din păcate, adevărat. Și nu ne facem iluzii că am putea-o schimba radical”, afirmă cu tristețe Ion Ciocanu. Și în continuare: „Interesul *mulțimii*, adică al maselor, față de cultivarea limbii e minim și eventuala siguranță

că munca noastră n-ar fi una de Sisif nu are vreun temei real” (p. 4).

Cu toată supărarea (de altfel, absolut îndreptățită), nedeclarată fățiș, pe *mulțimea* care denotă „un interes minim față de cultura limbii noastre”, optimismul nu-l părăsește întru totul pe scriitor: „Altceva e că noi personal ținem prea mult la această *mulțime* ca să nu-i amintim că-și bate joc de limba moșilor/strămoșilor, poate mai curând nu atât să-i amintim acest adevăr, cât s-o îndemnăm – fie și a câta oară – s-o îndrăgească, menționează Domnia Sa. ... A stăvili poluarea vocabularului și a limbajului de care se folosesc românii din partea aceasta a Prutului, a căuta și a găsi explicații simple și clare apariției greșelilor de exprimare, a propune cuvintele și expresiile potrivite în contextele în care sunt comise greșelile – toate acestea constituie o cauză nobilă, chiar patriotică. Este adevărat că spre o bună cunoaștere a limbii poate tinde numai omul cu o fermă și profundă conștiință națională (p. 5).

Ion Ciocanu dojenește cu mult tact, delicat, am zice chiar părintește, pe acei care nu iau seama, care nu sunt atenți la corectitudinea limbii, determinându-i să-și îngrijească permanent vorbirea și scrierea: „E nevoie, altfel spus, de o cunoaștere exactă și sigură a sensurilor cuvintelor și a formei verbale a acestora, pentru a nu ne pomeni – și noi – în situația de a vorbi «fără genă», ori de a ne plânge că devenim «jeloși». Să spunem oricând și oricui adevărul *fără jenă*, adică fără a ne sfi, și să facem tot posibilul să nu dăm semne de «jelozie», chiar dacă suntem *geloși* (p. 78). Un alt pasaj: „Noi acordăm atenție (nu atenția!) oricărei greșeli de exprimare și propunem modalități concrete de corectare a acestora. Sau: atragem

atenția autorului asupra greșelii comise și explicăm în ce constă greșeala, cum e corect să ne debarasăm de ea” (p. 130).

„Dragostea pentru limba străbună, ne sugerează Domnia Sa, presupune o pătrundere adâncă în tainele acesteia, o înțelegere corectă a felului ei de a fi, constituit istoricește și modelat de secole de mânători iscusiți ai cuvântului matern” (p. 78).

Problemele de corectitudine urmărite de autorul cărții țin atât de forma unui sau altui cuvânt luat în discuție, adică de pronunțare, scriere (a se vedea tabletele *Atenție la rostire, Accentuarea corectă a amnistiei, Pepiniera, O baiară, două băieri, Lenjeria, Niciodată și nici o dată ș.a.*), cât și/mai ales de conținut, adică de sensuri inadecvate, confuzii cu alte elemente lexicale etc. (a se vedea tabletele *Publicația, Încă o dată despre careva, A-și pierde cunoștința, Două adverbe lesne confundabile, Numai ce?, Ce și cine ... se expune, Ce reiese și multe altele*).

Autorul îi atenționează, în special, pe cei care, uneori fără să conștientizeze, își aduc „contribuția” la îngunoioșarea exprimării verbale (p. 84), asupra greșelilor generate de pleonasmul insidioasă (*acum doi ani în urmă, foarte maxim, ebrietate alcoolică* etc.), de fenomenul paronimiei (*investit în funcție, pliantul înserează ș.a.*), asupra unor repetări supărătoare, de tipul *opriți la oprire*, asupra formelor aberante ale unor cuvinte, expresii (*necătând la, chibrituri, de la/din numele cuiva* etc.), pronunției incorecte (*amnistie, cardiolog* ș.a.) etc.

Scriitorul nu uită să atragă atenția și celor care, în virtutea meseriei ce o practică, trebuie să vegheze permanent asupra corectitudinii limbajului. Iată un citat

în acest sens din microeseul *Deși am mai vorbit la temă*: „Ne dăm seama, notează savantul, că e prea puțin să dăm azi alarma în privința vorbirii neîngrijite a omului pe care dintr-o elementară inerție îl mai socotim «simplu». Ni se cere, mai ales, nouă, fiilor de țărani de ieri, ajunși acum oameni învățați, să propunem cititorilor explicații concrete, amănunțite și convingătoare vizavi de cuvintele și expresiile folosite adesea în mod stălcit ori de-a dreptul greșit (p. 110). În această ordine de idei, amintim și de marele lingvist, compatriot de-al nostru, profesorul Eugen Coșeriu, care menționa că un adevărat savant lingvist trebuie să scrie nu numai pentru alți savanți. «Se cuvine, semnala Coșeriu, să avem interes pentru problemele practice, didactice ale limbii...»”.

Procedul utilizat de Ion Ciocanu în tratarea greșelilor de limbă este unul adecvat și foarte accesibil atât pentru cititorii trecuți prin școli, unii chiar cu pregătire filologică, care, din păcate, nu dispun de simțul limbii și „cad prizonieri” unor atare greșeli, dar/și mai ales pentru cititorii neinstruiți, care sunt contaminați încă de virusul „limbii amestecate”. Faptele de limbă combătute sunt ilustrate cu situații lingvistice concrete (în marea lor majoritate fragmente din texte publicate), sunt bine argumentate și substituite, în final, prin formele corecte respective.

Autorul constată că greșelile de exprimare se atestă nu doar în cazul unor categorii de cuvinte neologice, ca *învederat* și *inveterat, ezoteric și exoteric, decent* ș.a., ci și la cuvinte general cunoscute și foarte uzuale, precum *a râde, a mulțumi, undeva, cipici, gelozie* etc., etc.

Pentru a convinge cititorul în corectitudinea unui sau altui cuvânt luat în discuție, I. Ciocanu înserează în texte definiții, pasaje din lucrările normative în vigoare ale limbii române (diverse dicționare, gramatici), face referință la cunoscători fini ai limbii române, lingviști practicieni, lexicografi, precum E. Coșeriu, M. Avram, V. Mândăcanu, S. Berejan, A. Crijanovschi, V. Guțu, A. Paliu, A. Vulpe ș.a.

Ca simplu cititor, dar nu numai, avem și câteva sugestii, mai degrabă, câteva considerații „comfortabile”. Citind atent tabletele de cultivare a limbii incluse în carte, ni s-a creat impresia că nu toate indicațiile sunt în corespundere cu cele din lucrările normative în vigoare, argumentele noastre, în acest sens, fiind următoarele: autorul nu a ținut seama, în unele cazuri, de modificările operate în *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), ediția a II-a, revăzută, adăugită din 2005, deși l-a consultat, neapărat. Din neatenție ori, mai degrabă, Domnia Sa nu este de acord cu acestea? Spre ex., vorbind de cuvântul *management*, autorul îi învinuiește, într-o formă delicată, mai ales, pe crainicii și prezentatorii de le instituțiile audiovizualului că ar pronunța greșit *management*, dar iată că DOOM-ul din 2005 recomandă și această formă. Sau problema referitoare la *nivele* și *niveluri*. DOOM-ul tocmai că recomandă ambele forme pentru sensurile „înălțime, cotă, stadiu, treaptă” (ce-i drept, în detrimentul univocității în exprimare, am zice și noi). Nu credem că mult stimatul Ion Ciocanu nu cunoaște și aceste forme. Vorba e că Domniei Sale nu-i sunt pe plac (și i-am da dreptate, într-o anumită măsură) variantele de pronunție, de plural, în general, vari-

antele în limbă, care de multe ori derutează vorbitorul. Privitor la acest aspect lingvistic, regretata cercetătoare Mioara Avram, în cartea *Cuvintele limbii române între corect și incorect*, Chișinău, 2001, remarcă următoarele: „Este adevărat că unele norme individuale ale limbii române, referitoare la anumite cuvinte în parte, sunt mai permissive decât normele altor limbi, dar acest epitet este valabil pentru fenomenul așa-numitelor variante «libere», admise pentru un timp, pe plan aproximativ egal, în normă ...”. Și în continuare: „Important este să se cunoască indicațiile normative (cu care fiecare își poate confrunta propria exprimare) și să se dorească respectarea normei, să se înțeleagă adevărul aserțiunii că felul de a vorbi și a scrie este cartea de vizită a unui om” (p. 10). Cu această afirmație, neîndoielnic, este de acord și scriitorul Ion Ciocanu, doar că... . Mai bine să-l cităm și pe neobositul savant. Iată ce susține dânsul la sfârșitul tabletei despre *tuneluri* sau *tunele*: „Normele lingvistice se cer acceptate, respectate, însă ... **cu cap** (*evidențierea ne aparține*)” (p. 19).

Vorbind despre utilizarea inadecvată a unor cuvinte, autorul afirmă că uneori fenomenul este cauzat și de felul de explicare, oarecum, ambiguu al acestora în dicționarele explicative. E cazul verbului *a deservi* luat în discuție în tableta cu titlul *Ni se oferă servicii ori poate ni se fac deservicii*. Lecturând încă o dată eseul în cauză, ne permitem a nu fi de acord întru totul cu cele expuse de profesorul Ion Ciocanu, întrucât acest verb, într-adevăr, include în semantica sa sensuri, s-ar părea, oarecum opuse: pe de o parte, 1) a face un rău serviciu cuiva, a acționa în dauna

cuiva, a nu servi cum trebuie; pe de altă parte, 2) a presta un serviciu în folos public și 3) a avea în grijă supravegherea și funcționarea unei mașini. E un împrumut. Unele dicționare le prezintă (posibil, mai corect) drept omonime (a se vedea *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, 2007). Astfel de cuvinte, ale căror sensuri s-ar părea că „se bat cap în cap”, adică se produc adevărate conflicte între sensurile opuse, mai sunt în limbă. Spre ex., verbul *a sancționa*, are sensul „a accepta, a confirma”, dar și pe cel de „a dezaproba”. Sau bine cunoscutul adjectiv *mândru* comportă, printre cele câteva, și următoarele sensuri, într-un fel opuse: 1) „care este satisfăcut, încântat de calitățile cuiva sau a ceva” și 2) „care are încredere exagerată în forțele proprii; înfumurat, îngâmfat; încrezut” (*Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, 2007; *Dicționar explicativ și practic al limbii române de azi*, București, 2004). Sunt capcane ale limbii.

Lucrare cu merite incontestabile, cartea finalizează, în fond, cu o întrebare din partea autorului (susținută, firește, și de noi, și de mulți alți conaționali împătimiti de graiul străbun), căreia nu i s-a dat până în prezent răspunsul: „... vorbim noi, cei de azi, o limbă pe potriva așteptării antecesorilor noștri, dacă nu una evoluată,

mai bogată și mai frumoasă? Ori poate ... nu ne pasă de limba pe care am moștenit-o și pe care avem datoria s-o lăsam, la rândul nostru, curată și demnă, generațiilor următoare?”

Culegerea *Fagurele și noi* nu are doar semnificația unui demers recuperator față de corectitudinea limbii române, ci este și un instrument de lucru bine realizat și extrem de util, care își propune să repună în drepturi frumusețea și valoarea adevărată a limbii noastre.

Nu încapă îndoială, ar mai fi lucruri de adăugat într-o viitoare carte, de așteptat cât mai curând, în tradiția lucrărilor realizate de neobositul scriitor, cultivator al limbii române – Ion Ciocanu. Cert este că avem în față o carte frumoasă, ce adună și oferă unor vorbitori de limba română certați cu normele ei cunoștințe bune sub acest aspect și reprezintă muncă devotată, pricepere, dar și/mai ales dragostea nemărginită a autorului față de această „limbă ca un fagure de miere”.

Sperăm ca publicul vizat să fie permeabil la observațiile și îndemnurile scriitorului și savantului notoriu Ion Ciocanu.

ANA VULPE
Institutul de Filologie
(Chișinău)

UN STUDIU MONOGRAFIC INEDIT ȘI UTIL

Abstract. The monograph „Beyond the text: the hypertext” (Chisinau: ARC, 2014, 280 pp.) signed by the Ph.D. Elena Ungureanu focuses on communication issues generated from the online with the support of informational technologies. The topic addressed is a new area for the humanities. It is highly demanded all over the world, unfortunately except the local area. One of the reasons can be insufficient training of philologists in the field of ICT and another - unwillingness of many of them because of insufficient technological literacy of their scientific potential and of computerization and digitization policies that are developing too slowly inside the local area.

Keywords: text, hypertext, intertextuality, poetics.

Monografia semnată de dr. Elena Ungureanu „Dincolo de text: hypertextul”, Chișinău, Ed. ARC, 2014, 280 p. se axează pe probleme ale comunicării generate de mediul online, care are ca suport tehnologiile informaționale. Tematica abordată reprezintă un domeniu nou pentru științele umaniste, extrem de solicitat în întreaga lume, mai puțin, din păcate, în spațiul autohton, nu în ultimul rând, din cauza insuficientei pregătiri a filologilor în domeniul TIC, dar și a reticenței multora dintre ei față de acesta, din cauza alfabetizării tehnologice insuficiente a potențialului științific și a politicilor de informatizare și digitizare care se mișcă prea lent în spațiul nostru. Cu toate acestea, lucrarea vine cumva de-a curmezișul acestor impedimente și reticențe, demonstrând aspirația filologiei de a redeveni știința-pilot pentru toate celelalte științe.

Dat fiind interesul major al societății pentru lectura și scrisul mediat de computer și cu ajutorul altor mijloace (telefonul mobil, i-pad, i-pod etc.), lucrarea vine

în întâmpinarea unei importante categorii de cititori (mai cu seamă, a tinerei generații), ghidându-i în procesul de studiere a textului (și, implicit, intertextului și hypertextului, ca derivate ale acestuia) în societatea contemporană tot mai informatizată. De aceea pentru sfera educației și cercetării, monografia ar putea avea un impact mai ales pe linia racordării la cerințele față de dezvoltarea competențelor digitale ale persoanelor pe toată durata vieții.

Denumirea lucrării trimite cu claritate la interdisciplinaritate, hypertextul reprezentând în egală măsură un concept al științelor umane și al științelor exacte (informatica și tehnologia informației). Aspectele practice țin în special de descrierea metodologiei și demonstrarea traseului de navigare (= lectură din link în link), precum și descrierea modalităților de inserare a acestora în textele elaborate de către utilizatorii web, prin care devine posibilă ramificarea referințelor și, astfel, generarea de noi sensuri de către textul online.

Bogata bibliografie și „webografie” demonstrează cu claritate faptul că fenomenul a luat deja amploare în lumea științei. Versiunea tipărită pe hârtie a monografiei a fost doar unul dintre obiectivele cercetătoarei. În una din notele de subsol autoarea își atenționează cititorul că există și formatul electronic al unui fragment al monografiei, așadar propriu-zis versiunea „HTML” (limbajul de programare hypertextual, conceptul de bază al căruia îi și este dedicată cartea). Cu ajutorul unei echipe de specialiști programatori, o parte din textul monografiei este prezentat în format electronic în spațiul web, acesta fiind dotat cu hyperlinkuri de navigare atât în interiorul lucrării, cât și către surse externe, ceea ce constituie un element cu grad sporit de originalitate. Nu cunoaștem o astfel de lucrare științifică să fi apărut în RM, aceasta ar putea fi prima de acest fel, tematica lucrării pur și simplu a constituit o obligație de onoare a autoarei să o prezinte publicului și într-un format care oferă posibilități infinite mai mari de lectură, de decodificare, de ilustrare, de interconectare și de interpretare.

Lucrarea este destinată unui cerc foarte larg de cititori și, nu în ultimul rând, elevilor din clasele superioare, studenților, doctoranzilor, profesorilor, jurnaliștilor, filologilor, biblioteconomiștilor etc. Aceștia se informează la ora actuală prioritar prin intermediul tehnologiilor de ultimă oră, fără să mai meargă la biblioteca de tip clasic sau, eventual, îmbinând ambele strategii de informare și de căutare a informației: și de pe suport hârtie, și de pe suport electronic. Această lucrare ar fi o sursă excelentă pentru viitoarea bibliotecă electronică a Academiei de Științe a Moldovei. În același timp, pentru satisfacerea așteptărilor publicului de orientare tradițională a lecturii, monografia publicată pe hârtie explică pe îndelete ce înseamnă un text electronic, care este incomparabil mai dinamic și mai interactiv decât cel tipărit.

ALEXANDRU BURLACU
Institutul de Filologie
(Chișinău)

CORNOVA 1931

Abstract. The author of the article meditates on the massive volume Dimitrie Gusti and his collaborators, *Cornova 1931* (edition cared by Marin Diaconu, Zoltan Rostas and Vasile Soimaru. Quant publishing house, Chisinau, 2011, 852 pp.), the latest contribution that includes studies resulted from the study of Cornova, a forest village, by a team of researchers from Dimitrie Gusti's Bucharest School of Sociology in 1931. As many monographic materials in this research are still in personal archives of monographists participants in the expedition, the author discusses the need to include them in the final edition of the monograph about Cornova.

Keywords: surveying, hierarchical ranks, cultural influence, administrative influence, urbanization, summary type, pantheistic tenacity, scientific ideology.

În ultimele câteva decenii, se constată, atât în stânga, cât și în dreapta Prutului, un mare interes pentru valorificarea monografiei Cornova: pe de o parte, pentru a fi strânse în volum studiile rezultate din cercetarea din 1931, pe care Dimitrie Gusti voia să le vadă adunate în trei volume, iar pe de alta, pentru că cercetători basarabeni, în principal dr. Vasile Șoimaru, doresc să le demonstreze cornovenilor de astăzi că bunicii și părinții lor au fost prezentați cu mare interes în erudite studii și într-un film de către echipierii Școlii Sociologice de la București, eveniment care avea să fie apoi ocultat, de către bolșevici și neobolșevici, timp de aproape o jumătate de secol.

După ce avuseseră loc campaniile monografice de la Goicea Mare-Dolj (1925), Rușețu-Brăila (1926), Nerej-Vrancea (1927), Fundu Moldovei (1928), Drăguș (1929), Runcu (1930), Secția sociologică-monografică a Institutului Social Român și Seminarul de sociologie etică și politică de la Facultatea de Filozofie și Litere a Universității din București, al cărui director era Dimitrie Gusti au hotărât să fie cercetat și un sat din Basarabia. A fost ales Cornova, din județul Orhei, din regiunea Codrului, pe valea Culei, sat situat la 60 km de capitala județului, la 25 km de calea ferată și la 8 km de târgușorul Vlad. Un sat cu 380 de familii de „români curați” (Gh. Focșa), cu șase familii de evrei, una de germani, una de ucraineni și cu zece țigani (un văcar, un cismar, doi fierari și șase lingurari). În sat exista moara germanului Klink, „cu înfățișare de curte boierească” și o firmă a ucraineanului Pirogov, „concurrentul evreilor” – apreciază Domnica I. Păun. Aici monografiștii au făcut cercetări între 26 iunie și 13 august 1931. Satul avea multe vii și toamna – și-a amintit Marcela Focșa – „nu se bea decât vin, apă deloc”.

Campania de la Cornova nu s-a deosebit – și-a amintit H. H. Stahl, într-un interviu cu Zoltân Rostas – „întru nimic, ca schemă de organizare și metodă de lucru de campania precedentă. Monografia ajunsese un mecanism foarte bine pus la punct a cărui funcționare devenise aproape mecanică. În ciuda greutăților deosebit de mari pe care le-am întâmpinat în acest sat, rezultatele campaniei au fost foarte bune, evident și datorită numărului mare de monografiști cu veche experiență care alcătuiau rândurile noastre”. Noutatea adusă de cercetările de la Cornova – continuă H. H. Stahl, care s-a ocupat acolo în principal de agrimensură, adică de mijloacele de măsurare a pământului – a fost dată de formele de organizare socială, de formele juridice specifice, de urmele adânci lăsate de administrația rusească: „Era un lucru cu totul nou, pentru că aveam de-a face aici cu problemele unui sat care suferise influența, puternică, și culturală, dar și administrativă rusească. Aveai acolo o serie întreagă de probleme care erau inexistente în alte regiuni. Toată împărțirea țăranilor în christiani, mesceanini, grajdanini și mai știu eu ce, astea erau toate impuse de «cinurile» rusești. Și atunci ar fi fost de pus întrebarea: în ce măsură rușii au reușit să impună sistemul cinurilor ierarhice, până în lumea satelor? Și era destul de puternic făcută, pentru că între dvoreni și christianini și mesceanini era o diferență netă. Un copil de mazili avea și la biserică drept să stea înaintea celui mai bătrân dintre christianini”.

La campanie au participat 55 de cercetători, de cele mai diferite specializări: sociologie, folclor, antropologie, științe juridice, istorie, psihologie, filozofie, demografie, medicină, muzicologie, arhitectură, arte plastice etc. Aceștia au constatat îndată că procentul analfa-

beților era de 70%, că „femeile de la 25 de ani în sus sunt aproape toate analfabete – dacă sunt abia 3,5 procente știutoare de carte”, că situația, în aceeași problemă, a bărbaților era ceva mai bună, 40 % dintre ei fiind știutori de carte, tinerii învățând carte în timpul armatei/războiului. Deși exista în sat școală românească, copiii erau învățați în limba rusă, învățătorii argumentând că aceasta „e limba țarului”. Învățătorii aveau de luptat cu indolența sătenilor – a scris P. V. Ștefănuță – fiindcă „nu erau destul de convingși de rostul școlii”. Mulți cornoveni nu fuseseră în vreun oraș mai mare, nu văzuseră tren. Condițiile în care funcționa școala erau „mai presus de orice compătimitare”, lipsa materialului didactic, a unei biblioteci era endemică. Apeluri de îndreptare a situației fuseseră făcute la Casa Școalelor, la București, dar ele au rămas fără răspuns. Sub alt aspect, la fel de edificator, s-a constatat că în sat nu veneau decât zece gazete săptămânale. Cărțile de bază erau biblia, psaltirile, viețile sfinților și ceaslovul, „învechite, afumate și roase”. Cel mai cult din sat era celebrul și pitorescul preot Ioan Zamă, care a făcut o vie impresie monografistilor și care a fost invitat, în 1932, să conferențieze la București la Institutul Social Român. În interiorul caselor țărănești, pe pereți, erau expuse tablourile cu chipurile țarului Nicolae II, al lui Petru cel Mare și al Regelui Carol al II-lea. Chestionați cu privire la această devălmășie de portrete, țărani răspundeau: „Iasă-i să șadă, că se împacă, nu se bat”. Oamenii nu știau cine este regele țării.

Și totuși, satul acesta manifesta vădite tendințe de orășenizare în port, în repertoriul dansurilor, în țesăturile de interior, în veselă și tacâmuri. Se afla într-un proces avansat de părăsire a costumului național și a industriei casnice. Procesul acesta, analizat cu profunzime de A. Golopenția, era pus

în seama influenței intelectualilor din sat: „Preoții, învățătorii, studenții, intelectualii satului... trăiesc la țară după forma de viață orășenească, în îmbrăcăminte, moravuri, aranjarea gospodăriei”. Fetelor mari li se spunea domnișoare, iar flăcăilor – cavaleri. Folcloriștii au observat că procesul de orășenizare influențase și repertoriul de joc, jocurile populare tradiționale fiind concurate de Lizghinca, Krakoveaku, Boiaresnea, Simi, Vals. Ritualul nunții se făcea – scrie P. V. Ștefănuță – „foarte simplificat, numai la mireasă”. Mihai Pop a povestit mai târziu – într-un interviu luat de Zoltan Rostas – că localnicii „n-aveau muzică [adică taraf], ei cântau după fanfară”, formație care nu exista nici ea în sat. O întreagă tevdură a fost cu aducerea fanfarei dintr-o localitate învecinată, formație care n-a acceptat să se deplaseze decât adusă de șeful de post. Ernest Bernea a constatat existența a numeroase legende despre Ștefan cel Mare, iar Ștefania Cristescu a făcut observații esențiale despre magie, credințe, practici și agenți magici. Mărturie a sărăciei folclorului este – a observat H. H. Stahl – și filmul documentar și sociologic Cornova, regizat de Emanoil Bucuța, H. H. Stahl și Anton Golopenția, director de imagine și operator fiind Tudor Posmantir. Filmul, a spus același sociolog, este „lipsit de farmecul filmului Drăguș datorită sărăciei dureroase a satului acesta basarabean în porturi și cadru decorativ de datini. Ca document al vieții de acolo, filmul este însă deosebit de prețios”.

Au existat, în ultimele decenii, câteva trepte ale redeșteptării interesului pentru Cornova, pentru cercetarea sociologică din 1931. În 1997, la Editura Economică, din București, a apărut lucrarea Cornova, un sat de mazili. Texte identificate, stabilite, organizate, note, prefață și introducere de Ovidiu Bădina. Lucrarea a fost efectuată

împreună cu o echipă de studenți. Dr. Vasile Șoimaru a proiectat și coordonat apoi, în anul 2000, volumul Cornova, în care au fost inserate câteva contribuții ale unor monografiști din 1931, precum Petre V. Ștefănuță, Anton Golopenția, H. H. Stahl, Emil Turdeanu și Ernest Bernea, cărora li s-au alăturat cercetătorii contemporani: Vasile Șoimaru, Ion Dron, Alexandru Furtună, Iurie Colesnic, Zamfira Mihail, Elena Ploșniță, Vlad Pohilă, Grigore Botezatu, Sanda Golopenția-Eretescu, Ion și Tatiana Varta, Paul Bran și Pompiliu Gâlmeanu, acesta autor al unui nou film, *Cornova după 60 de ani*. Trebuie să subliniem contribuția majoră a lui Vasile Șoimaru care, împlinind o promisiune făcută preotului și istoricului cornovean Paul Mihail, a început să redeștepte interesul științific pentru Cornova, localitate asupra căreia s-a tăcut, în Basarabia, timp de o jumătate de secol. Au tăcut despre trecutul localității, despre cercetările ce se făcuseră despre ea și intelectualii din localitate: „Și când te gândești – a scris Vasile Șoimaru – că noi cornovenii născuți după invadarea de către sovietici a Basarabiei, nu am știut aproape nimic din acestea – atât de bine a lucrat «mașina de spălare a creierelor», atât de mult am fost feriți de ceea ce numeau ocupații «influența nefastă a propagandei româno-burghezo-moșierești»! Chiar și profesorii de limbă, literatură și istorie, la școală, se temeau – fiindcă e greu să crezi că, mulți dintre ei, născuți în satul nostru în anii interbelici, să nu fi știut lucruri elementare din istoria neamului și a satului natal – dar nici nu se pomenea despre acele remarcabile personalități și evenimente care au marcat nu numai Cornova din România Mare...”

Cea mai recentă contribuție este masivul volum *Dimitrie Gusti și*

colaboratorii, Cornova 1931, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltan Rostas și Vasile Șoimaru (Editura Quant, Chișinău, 2011, 852 p.). Paginile 817-848 reproduc numeroase fotografii făcute la Cornova în 1931 de Iosif Berman. Volumul se deschide cu un amplu și concis citat, extras din cartea lui Dimitrie Gusti, *Sociologia militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. I, *Cunoaștere* (1946), pe care îl dăm integral, pentru că explică întreaga mișcare monografică gustiană: „Monografia sociologică fiind sinteză în timp și în spațiu a unui colț de țară, o vedere de ansamblu menită să înglobeze într-un tot atât tradițiile, cât și realitățile prezentului și posibilitățile viitorului; un instantaneu panoramic atotcuprinzător, care rezumă zăcămintele de bogății și rezervele de energie acumulată ale naționalului, descoperă cu ochi ageri, sprinteni și sfredelitori pricinile de amortire, ca și principiile de viață, adică principalele caracteristici sociale, politice și etice ale satului și orașului românesc. Monografia, deși străbătută de o ideologie sever științifică, dobândește astfel valoarea unui act de credință. Studiile sociologice ne învață să descoperim și să înțelegem adevărul sociologic că satul este sanctuarul unde s-a refugiat și se păstrează manifestarea de viață a poporului românesc; că el este tipul rezumativ, sinteza neamului; căci satul este încarnarea unei vieți românești într-un colț minuscul al umanității. Printr-o tenacitate panteistă satul este păstrătorul raporturilor metafizice ale națiunii cu veșnicia. În adâncimea satului luminează încă taine nepătrunse și nebănuite, adevărurile pe care el le răspândește formează cel mai nimerit simbol al științei națiunii, o știință nouă, care se bazează pe o enciclopedie de științe, pentru că satul cuprinde o enciclopedie a vieții”.

Monografia este alcătuită din studiile cunoscute, cu câteva excepții, încă din „Arhiva pentru știința și reforma socială” (1932): D. C. Georgescu (Evoluția demografică a satului Cornova), H. H. Stahl (Vatra satului Cornova și Despre Inochentie și inochentism. Fragmente de convorbire cu părintele Zamă, din satul Cornova), Petre Ștefănuță (Scrisori din război), Ernest Bemea (Contribuții la problema calendarului în satul Cornova și Botezul în satul Cornova. Încercare de interpretare sociologică), Ștefania Cristescu (Practica magică a descântecului „de strâns” în satul Cornova; Frecvența formulei magice în satul Cornova; Agentul magic în satul Cornova (Basarabia); Chestionarul pentru studiul credințelor, practicelor și agenților magici în satul românesc), Emil Turdeanu (Un manuscris miscelaneu necunoscut), Mihai Pop (Contribuții la studiul limbilor speciale din Comova: pășăreasca), Ion Zamfirescu (Contribuții la cercetarea unei gospodării din satul Cornova), Domnica I. Păun (Țigani în viața satului Cornova), Traian Herseni (Categoriile sociale cornovene. Prezentare de material și schițarea problemei), Anton Golopenția (Aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornova), Dumitru Șandru (Basarabia), H. H. Stahl și Anton Golopenția (Învățăture din zodiac), Ion I. Ionică (Criterii de clasificare pentru manifestările spirituale), Xenia C. Costa-Fom (Studiul monografic al câtorva tipuri de familie reprezentative).

Toate acestea n-ar fi putut să constituie materia pentru trei volume, câte intenționa să publice Dimitrie Gusti. Bănuiala doamnei Sanda Golopenția este

că „Cercetarea monografică de la Cornova” a fost fructificată doar parțial prin studiile publicate până acum. Multe materiale, culese atent în vederea unor analize specializate, se află încă în arhivele personale ale monografiștilor, dacă nu au fost distruse de posesorii lor la sfârșitul anilor '40, când „a vorbi despre Basarabia devenise tabu în România”. Și cei trei editori sunt convingși că proiectul lui Gusti „arăta cu totul altfel”, de aceea lasă altcuiva, din viitor misiunea de a înfăptui monografia ideală, după ce se vor găsi, eventual, materialele pe care le-a amintit mai sus doamna Sanda Golopenția.

Studiile acestea n-au avut doar o importanță în sine, ci au atras și atenția sociologilor de la Chișinău că trebuie să fie continuate în alte comune, ceea ce s-a și întâmplat; Filiala Institutului din Chișinău efectuând cercetări monografice în localitățile Iurceni-Lăpușna (1935), Copanca-Tighina (1937), Popeștii de Sus-Soroca (1938), Vâprova și Dișcova (1939).

Ideea exprimată mai sus, că monografia, cum arată acum, este incompletă nu ne împiedică să recunoaștem excelența ediției alcătuite de cei trei sociologi, vădită în impecabila reproducere a textelor, în foarte utilele anexe: scrieri despre ciclul de conferințe, recenzii, însemnări de jurnal, memorialistică, articole, portrete sociologice (în unele dintre ele informația fiind și nouă, și bogată, ca aceea despre D. C. Amzăr, spre exemplu), fișe despre monografiști, bogate ilustrații de Iosif Berman, rezumatele în franceză ale unor studii.

Dr. IORDAN DATCU
(București)

SUNTEM MAI MULT CU EUROPA...
**(Referințe la cartea Ion Ghica. *Amintirea
ca existență* de Mihai CIMPOI)**

Abstract. In this study the author refers to Ion Ghica's memoirs. He finds similarities between the situation in Moldova in the 19th century and Moldova of today, as it stands between the East and the West. The study is both a historical and literary document.

Keywords: memoirs, civilization, history, literary discourse, publicistics.

Seria de lucrări monografice, proiectată de Editura Bibliotheca care vine să susțină unitatea spațiului cultural românesc și deschiderea noastră spre lume este completată de monografia *Ion Ghica. Amintirea ca existență*, scrisă de academicianul Mihai Cimpoi și apărută în 2012 în colecția *Critică și istorie literară*.

În *Argumentul* la carte, academicianul Mihai Cimpoi observă o anumită similitudine între omul contradicțiilor prin excelență care a fost Ion Ghica și omul contradicțiilor al contemporaneității noastre politizate, caragializate, resuscitoare de complexul *complexis-ului*. Asemeni contemporanilor noștri, Ion Ghica, *un om de frontieră*, aflat la cumpăna dintre Occident și Orient, relevă o pledoarie europeană. Drept dovadă servesc „relațiunile” preponderente cu țările apusene, esență intelectuală modelatoare: Noi, românii, susține Ion Ghica, deși suntem considerați în Europa ca un popor care face parte din grupul popoarelor orientale, relațiunile noastre sunt mai mult cu țările occidentale, de unde luăm învățătura, ideile și modelele; mai mult cu Viena, cu Parisul și cu Londra, decât cu Constantinopolul.

La începutul carierei sale este *turcofil*, mai apoi se declară fățiș ca un *eurofil*, care nu privește spre Constantinopol, dar spre Viena, Paris și Berlin. El are „conștiința unității Europei”, pe care o vede configurată în sens maiorescian – „prin cercuri interactive”. Acestea sunt puternic individualizate prin geniul fiecărui neam, prin modul specific de a gândi și a simți.

Autorul observă din scrisoarea economică *Munca* a lui Ion Ghica că Europa se prezintă, pe drept cuvânt, cu națiuni creatoare de valori și care se impun nu prin numărul sufletelor, ci anume prin acei „care lasă lucrări de acelea de care se glorică istoria civilizațiunii” și care „învingători sau învinși, s-au luptat pentru o idee”. Ca un bun cunoscător al economiei și politicii, în *Proprietatea*, Ghica se referă la starea de lucruri din mai multe țări, „îndemnând ca cele mai slab dezvoltate să urmeze modelul celor civilizate și nutriend speranța că ideile, relațiunile, tendințele generale spre progres și civilizațiune – laitmotivul publicisticii sale, vor duce la o programatică apropiere spre națiuni”. Aceste aserțiuni, doar și altele selectate

inteligent de către reputatul critic din opera lui Ghica, ne fac să revenim la acest scriitor aproape uitat și să-i recunoaștem actualitatea.

Cea mai mare parte din economia cărții o constituie totuși referirile la Ion Ghica – memorialistul, care cultivă un stil de existență axat pe respectul adevărului. Discursul său, cum observă Mihai Cimpoi, este unul prin excelență auctorial, diegetic. Ion Ghica prezintă documente ale istorie fiind nu doar un simplu personaj al acesteia, ci „unul al făuririi ei”. Povestea vieții lui este una romanescă, bazată pe o poetică dialogică. În memoriile sale el mărturisește cu sinceritate că e un „om destinal”, adică o combinație tipologică dintre omul politic

cu defectele meseriei și scriitorul. Tot aici, Mihai Cimpoi distinge trei figuri: „omul viselor”, „omul de acțiune” și „omul amintirilor” care constituie și cele trei etape ale vieții lui. Ele generează acea reorientare de la liniștea și plăcerea preocupărilor intelectuale la neliniștea și neplăcerile activităților politice, la dezamăgirile de ordin moral, care-l fac să se întoarcă la frumusețea trecutului și să fie un *laudator temporis acti*.

Monografia *Ion Ghica. Amintirea ca existență* ne îndeamnă la relecturarea operei lui Ion Ghica din perspectivă actuală, dar și la o lecție de literatură și teorie literară, întrucât abundă de noțiuni moderne, de citate și explicații docte care merită a fi analizate și asimilate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Mihai Cimpoi. *Ion Ghica. Amintirea ca existență*. Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2012.

FELICIA CENUȘĂ
Institutul de Filologie
(Chișinău)

SCRIITORUL, FOLCLORISTUL ȘI OMUL GRIGORE BOTEZATU ÎN REFERINȚE ȘI APRECIERI

Abstract. The article is written on the occasion of celebrating of the 85th birthday of the well known writer, folklorist and Moldovan translator Grigore Botezatu and it treats the problem of his contribution to the collection, processing and editing of Bessarabian popular fairy tales in the assessments and references of reviewers and specialists in the field.

Keywords: popular fairy tales, collector, processor, editor, researcher, I. Gherman, Gr. Vieru, V. Coroban, E. Junghietu, N. Baiesu, V. Gatac, I. C. Ciobanu, A. Hancu, S. Moraru, I. Datcu, Vl. Besleaga, A. Hropotinschi.

La mijlocul lui ianuarie curent, „patriarhul folcloriștilor basarabeni”¹ Grigore Botezatu – un nume arhicunoscut cititorilor după aproape toate edițiile de basme populare, apărute în ultimele șase decenii la Chișinău, a împlinit onorabila vârstă de 85 de ani. Șaizeci dintre ei au fost consacrați cu vrednicie și generozitate principalei sale chemări sufletești – colectării, editării și cercetării creației noastre populare orale².

Ceea ce i-a adus extrem de repede popularitatea a fost culegerea, prelucrarea literară talentată și editarea poveștilor – domeniu în care n-a avut concurență, urmându-și cu fidelitate vocația și demonstrându-și convingător unicitatea.

Contribuția lui Gr. Botezatu la valorificarea și punerea în valoare a acestei foarte îndrăgite specii folclorice s-a bucurat de o înaltă apreciere din partea specialiștilor și a iubitorilor de narațiuni populare chiar de la primele dumnealui cărți³. Iată de ce ecurile la care ne vom referi țin, în principal, anume de această activitate a omagiatului.

În mod obișnuit, o vom face-o în ordine cronologică, iar cele susținute se vor baza doar pe argumente.

Într-o recenzie la cea de-a treia carte a folcloristului – „Basmе și snoave”, Chișinău, 1958 (primele două – „Povești norodnice moldovenești” și „Povești” au fost publicate în anii 1955 și 1956), tânărul cercetător și critic literar Ion Gherman scria:

„Basmеle și snoavele populare, așa cum ni le repovestește Botezatu, alcătuiesc un neprețuit tezaur. (...)”

Basmul, după prelucrare, rămâne în esență popular. Nu se transformă în basm cult, care e și el de inspirație folclorică⁷⁴.

Primul care s-a ridicat împotriva nedreptății – atitudinii neglijente față de unele talente, printre care și față de Gr. Botezatu, a fost poetul și publicistul Grigore Vieru.

Iată ce scria Domnia Sa, abordând acest subiect, în săptămânalul „Cultura” din 1 martie 1969:

„Există în Chișinău un om – pre nume Grigore Botezatu. Umplem deseori coloane întregi de ziar cu nimicuri despre nimicuri versificate și niciun cuvânt vreodată despre acest Grigore Botezatu, unicul scriitor de la noi care se străduie continuu să adune mărgăritarele noastre – poveștile – și unicul, poate, care știe să le înșiruie în scris într-o atât de miezoasă limbă populară. (...)”

Azi nu e copil care să nu cunoască nemuritoarele noastre basme. Le cunoaște, grație, în mare parte, lui Grigore Botezatu, care aproape că nu se învrednicește, bietul, nici măcar de acel «Ce mai faci?»⁷⁵

Aceeași caldă simpatie și înaltă prețuire a creației scriitorului și etnologului nostru o demonstrează distinsul poet și peste ani⁶.

O poziție asemănătoare cu cea a lui Grigore Vieru o are, abordând același subiect ceva mai târziu, și reputatul om de știință, profesorul și criticul literar Vasile Coroban, care, în unul dintre articolele sale, atingând tangențial și acest motiv, menționa cu tristețe următoarele:

„Printre scriitorii noștri există unul despre care, din păcate, aproape că nu se scrie. E Grigore Botezatu. Poveștile populare în versiunea lui sunt uneori adevărate și indiscutabile opere de artă personală. (...)”

Gr. Botezatu nu numai că povestește, dar și pictează. În privința asta scrisul lui ar fi model pentru mulți alți prozatori⁷⁷.

Într-un frumos articol, publicat cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la nașterea dlui Botezatu, regretatul coleg Efim Junghietu remarca:

„Se poate spune cu siguranță că nu există sat, casă, în care să nu fie vreo una dintre cărțile lui. Mulți au avut ocazia să-l vadă aievea prin satele republicii, colindând răbdător în căutarea celor mai talentați povestitori și cântăreți populari, ani de-a rândul, iarna și vara, pe vreme bună și rea. Dragostea pentru creația populară îi este înăscută lui Grigore Botezatu. Cei care-l știu mai în de aproape cu greu și l-ar putea închipui cândva în afara preocupărilor sale permanente. Folclorul este pentru el nu numai o pasiune puternică și permanentă, ci o parte integrantă din viața lui⁷⁸.”

În ceea ce privește prelucrarea, altfel zis, intervenția folcloristului în textele poveștilor culese, E. Junghietu preciza:

„Basmele lui Gr. Botezatu nu devin creații ale scriitorului, ci rămân basme populare, redată în formă literară. Meritul său este de a le reda strălucirea diamantină, a le încrusta cuvinte și expresii noi poetice, proverbe și zicători populare. Poveștile își păstrează aroma limbii vorbite la țară, sunt împănate cu diverse formule, create de povestitorii populari de-a lungul veacurilor⁷⁹.”

Același punct de vedere îl are cercetătorul și mai târziu:

„Prelucrând și modelând textele auzite din popor, el are grijă să păstreze subiectele, protagoniștii, coliziile, imaginile, limba și – ceea ce este foarte important – oralitatea lor. Grigore Botezatu nu născoceste subiecte, eroi, acțiuni.

Intervențiile sale țin doar de domeniul limbajului literar, îngrijit și decent. (...)

Poveștile culese din gura satelor sunt cizelate la maximum, curățate de zgura vorbăriei lungi și fără noimă”¹⁰.

Referindu-se la talentul scriitorului de prelucrare, cizelare a poveștilor populare, o altă personalitate marcantă a științei etnologice moldovenești, Nicolae Băieșu, remarcă:

„Se cuvine de subliniat că Gr. Botezatu totuși nu scrie din nou povești, ci le repovestește, străduindu-se să păstreze totul ce e mai important în proza populară: subiectele, personajele, imaginile, elementele umorului țărănesc, stilul oral, expresiile locale ș.a. În același timp folcloristul completează poveștile cu ceea ce crede dumnealui că acestea au pierdut trecând de la un povestitor la altul, introduce sau lărgeste frazele redade în versuri, îngrijește dialogurile, acordă atenție specială formulărilor inițiale și finale, intitularilor”¹¹.

În postfața unui amplu volum de povești populare moldovenești, editat în anul 1981 în limba rusă la Chișinău, eminentul savant moscovit, copământeanul nostru, regretatul Victor Gațac, consemna:

„Grigore Botezatu întrunește în sine folcloristul și scriitorul. (...)

Recenziții și criticii literari nu o dată s-au întreat: ce totuși se petrece cu povestea populară în laboratorul de creație al lui Botezatu? Putem fi de acord cu principala lor concluzie: Botezatu nu se abate de la esența tradiției populare. El parcă evidențiază frumusețea poveștii populare, bogăția ei plastică și ideatică.

Lucrând la poveste, el tinde să adune la un loc și să concentreze în varianta sa tot ce găsește remarcabil în diferite texte ale ei, o saturează cu expresii, asemănări figurate, dă expunerii cadență, temeinicie, plinătate, cerne impropriul, cuvântul impur. Liber și cu generozitate se folosește de începuturile, sfârșiturile, cuvintele de legătură, repetările tradiționale, toate mijloacele narative tainice ale poveștii”¹².

Tot aici recenzentul vine și cu alte observații valoroase, ca, de exemplu:

„Gr. Botezatu se străduiește să păstreze particularitățile stilului oral al poveștii și în același timp să completeze pierderile de la trecerea lui pe hârtie. El amplifică în poveste începutul ritmic, înmulțește consonanța, introduce sau lărgeste adaosurile în versuri, cizelează dialogurile. (...)

La toate aceste concluzii trebuie de adăugat unul, după părerea mea, hotărâtor: Botezatu nu e numai versat și iscusit, el este și un foarte înzestrat intermediar între tradiția populară orală și cititorul său. (...)

Creației lui Grigore Botezatu îi revine un loc al ei aparte în literatura moldovenească contemporană”¹³.

Să vedem însă ce ne spune despre prelucrarea poveștilor autorul însuși.

Întrebat dacă intervine în subiect, iată care a fost răspunsul:

„Aproape că nu. Fac o reproducere a motivului. Povestitorii o spun în fel și fel. Fiecare are maniera lui. Aceeași poveste se poate înregistra de la nord la sud în redacții diferite.

Aici depinde de posibilitățile narrative ale informatorului, de experiența lui de viață, de studii și profesie chiar. Un păstor ți-o spune într-un fel, un agricultor – în altul, un codrean pune momente specifice codrului. Intervenția autorului mai depinde de forma cum s-a păstrat motivul, complet sau într-o formă cu totul destrămată. Culegătorul are în față numai hârtia, pe când povestitorul popular poate să mimeze, să gesticuleze, modulează vocea – și ideea devine înțeleasă pentru ascultător. Numai că cuvântul povestitorului de multe ori, transpus, n-are același efect... De atâta într-o situație mai avantajoasă e folcloristul, care mai pune unele note la subsol. Cel care o repovestește are numai posibilitatea de a scrie așa, ca să fie înțeles și artistic...²¹⁴

În anul 1983, la Chișinău, a apărut culegerea lui Gr. Botezatu din seria „Mărgăritare” „De n-ar fi, nu s-ar povesti”. Prefațând această carte, cunoscutul prozator Ion C. Ciobanu menționa:

„La alegerea perlelor folclorice folcloristul are la îndemână numai câteva instrumente de lucru: cunoașterea perfectă a comorii folclorice a genului sau speciei în care s-a specializat și căruia i s-a consacrat, puterea de pătrundere analitică în mulțimea de variante, intuiția, simțul și gustul artistic în selectarea variantelor de vârf, pentru a scoate din amalgamul bolovănos și crud eleganța și suplețea compozițională, fluiditatea desfășurării și frumusețea cuvântului. (...)

În tot ce a făcut Grigore Botezatu în mod creator pentru adunarea, redactarea, propagarea și comentarea științifică a basmelor noastre populare se simte o muncă inspirată și plină de dăruire și har²¹⁵.

Iar într-o variantă revăzută a acestei introduceri și publicată apoi într-o culegere a sa de articole autorul adăuga:

„Savantul este dublat cu o înzestrare rară a simțului valoric și artistic al basmului nostru popular. Lucrul acesta a fost constatat încă la editarea primei sale cărți de povești²¹⁶.

Frumoase cuvinte de apreciere la adresa colegului său găsim și în cele scrise și publicate de Andrei Hâncu.

„Importanța lucrărilor lui Gr. Botezatu, consideră Domnia Sa, nu este numai științifică, cognitivă, ci, în primul rând, culturală, morală: fără exagerare, el vine așa cum venea I. Creangă în alt secol, ca un unchiș sfătos și cuminte către cei mici, dar aduce plăcerea prin lectura cărților sale îndrumătoare de bine și celor mari. Or, câte generații de copii i-au citit poveștile și au învățat un cuvânt în limba maternă!²¹⁷

Valoare și adevăr găsim la acest subiect și în consemnările regretatului coleg Sergiu Moraru:

„Prin cărțile lui Grigore Botezatu lumea fermecată a basmelor moldovenești a fost cunoscută de la Atlantic și până la Pacific, a devenit un bun spiritual al copiilor de diferite naționalități.

Povești moldovenești au fost editate la Vilnius și Tbilisi, la Berlin și la Sofia, la Moscova și la Kiev, la Riga (în inspirata traducere a lui Leons Briedis), la Tokio și Londra ș.a.m.d. – basmele lui au o geografie bibliografică aproape că imposibil de a fi identificată până la capăt²¹⁸.

E locul să subliniem că S. Moraru a avut față de Gr. Botezatu un respect deosebit, dacă nu chiar un cult.

Odată, într-o discuție amicală, ne-a spus (poate că a mărturisit-o și altora) că el a devenit folclorist numai datorită lui Gr. Botezatu.

Pentru oricine o asemenea apreciere, la sigur, ar fi un întemeiat motiv de mândrie.

În primul articol despre Gr. Botezatu, publicat în anul 1992 la București, autorul lui, folcloristul și istoricul literar Iordan Datcu îl consideră pe cercetătorul nostru „cel mai bun cunoscător al prozei populare moldovenești”¹⁹. Iar în cuvântul introductiv la cartea lui Grigore Botezatu „Făt-Frumos și Soarele. Povești populare din Basarabia”, apărută în 1995 de asemenea la București, același autor menționa:

„Basmelor din antologia lui Gr. Botezatu, chiar dacă nu notate cu scrupulozitatea lui Petre V. Ștefănuță, chiar dacă au fost trecute prin filtrul stilistic al colecționarului, au o îndubitabilă prospețime, au o notă bine subliniată de inedit, cu deosebire la nivelul expresiei”²⁰.

O stimă aparte față de Grigore Botezatu și creația sa o atestăm și la distinsul nostru prozator și eseist Vladimir Beșleagă.

Expunându-și părerea despre cartea „Povești populare moldovenești” [Chișinău, „Literatura artistică”, 1981] scriitorul o consideră „o comoară neprețuită”, (...) „cartea face cât jumătate, dacă nu mai mult din celelalte cărți de beletristică, tipărite în acești ani”.

Încântat, maestrul concluzionează:

„Nu, Botezatu nu e un culegător și «prelucrător» – e un extrem de talentat povestitor. Ce stil, ce limbă, ce bogăție și prospețime și firesc al vorbirii... Astăzi nu mai găsești ase menea oameni, el unul este. Un fenomen singular la noi, ba chiar, cred, în tot arealul daco-roman”²¹.

O opinie diferită de ale celorlalți despre Gr. Botezatu și creația sa a avut-o regretatul și controversatul folclorist și critic literar Andrei Hropotinschi.

Iată ce scria el la jubileul de 80 de ani al scriitorului:

„Botezatu este adversarul din umbră al lui Druță, mai ales, în felul de a întoarce cuvântul pe toate părțile, precum giuvaiergiul ar șlefui bijuteria pe toate fațetele și i-ar conferi strălucirea inestimabilă.

Botezatu este un păgân al propriului talent. Cu modestia sa își sapă sieși groapa anonimatului. Spun aceste cuvinte tari, caustice, veninoase, pentru că-mi e prieten de circa o jumătate de secol. A fost un lasă-mă să te las și un laie-laie-bălaie-bălaie atunci când s-a lăsat să scrie sub creațiile sale că sunt texte folclorice. Și acum e un sărăntoc, ajuns la 80 de ani fără o para în pungă. S-a trădat pe sine și n-a avut curajul să spună că ceea ce scrie Dânsul nu mai sunt povești populare moldovenești sau din Basarabia, cum poreclesc dușmanii noștri acest meleag năpăstuit. Să vă spună nenea ce este Grigore Botezatu! Este Creangă, Ispirescu, Andersen, Perro al secolului XX și XXI pentru moldoveni”²².

De aprecieri elogioase s-a bucurat Gr. Botezatu și ca om. Mai mulți dintre cei care l-au cunoscut sau îl cunosc i-au evidențiat diverse calități: hărnicia, cumsecădenia, înțelepciunea, bunătatea, modestia, omenia ș.a.

În una din publicații se scrie că „în viață el însuși ne amintește mult de eroii poveștilor sale – Făt-Frumos, Măzărache, Cenușar-Voinicul... La fel ca și personajele poveștilor sale, Gr. Botezatu este muncitor, bun, înțelept, liniștit, frumos sufletește”²³.

Informații prețioase ne aduce în această privință și etnologul Andrei Hâncu.

Oprindu-se și la unele trăsături de caracter ale lui Gr. Botezatu-omul, A. Hâncu remarcă:

„Dumnealui este deschis, sociabil, este atât de omenos, tacticos, încât uneori se plasează pe o poziție neutră, medie, nedorind să afecteze pe cineva în cazurile polemice acute (...) Dar, pe cât este de maleabil, răbdător și agreabil în comportamentul său cotidian cu oamenii (este omul pe care nu l-am auzit niciodată să înjure), pe atât este de abil, și deci ocupă poziții ferme în munca sa de colectare a materialelor, informațiilor etnofolclorice.

Metoda sa de investigație cuprinde totul, inclusiv amănuntele”²⁴.

Rezultatele remarcabile obținute de Gr. Botezatu se datorează, susține N. Băieșu, calităților pe care le posedă: dragostea mare față de cultura noastră populară, extraordinara forță de muncă, răbdare, cumpătare, dăruire, bunătate, omenie²⁵.

Recapitulând cele spuse, conchidem că aprecierile date scriitorului și folcloristului în general, dar mai ales în ceea ce privește contribuția dumisale la valorificarea și editarea narațiunilor populare, sunt în totalitate pozitive, favorabile, frumoase.

Mărturie în acest sens ar fi și următoarele calificative ale unor autori de la noi și din alte părți care au scris despre Grigore Botezatu și opera sa.

În viziunea lor, el este: „scriitor autentic”²⁶, „unul din scriitorii noștri cei mai populari”²⁷; „neobosit culegător și cercetător al creației populare moldovenești”²⁸; „un mare folclorist și scriitor moldovean”²⁹; „un folclorist basarabean prestigios, cu o activitate remarcabilă”, „un folclorist «complet» – în cele trei ipostaze posibile: de culegător, prelucrător și cercetător”³⁰; „bunic sfântos al zilelor noastre”, „reputat folclorist și scriitor popular”³¹; „distins etnolog”, „prestigios cercetător”²²; „distins cercetător și editor al folclorului nostru”, „artist al cuvântului”³³; „un folclorist consacrat”³⁴; „un mare scriitor”³⁵; „celebru adunător și talentat scriitor de povești populare moldovenești”, „adevărat creator”³⁶.

Dar cea mai înaltă apreciere credem că i-au dat-o și i-o dau dlui Gr. Botezatu nenumărații săi cititori, care în cei 59 de ani de la apariția primei sale culegeri de povești, după care au urmat în tiraje mari multe altele, i-au citit și răscitit cărțile, rămânându-i profund recunoscători pentru neuitatele clipe de delectare sufletească.

De menționat că ultima sa culegere – *Povești și snoave* a fost reeditată anul trecut, iar pentru seria *Cele mai căutate perle folclorice*, din care face parte și acest florilegiu, la Salonul Internațional de Carte pentru Copii și Tineret, Ediția a XVIII-a, desfășurată la începutul lunii aprilie la Chișinău, Editurii „Arc” i s-a acordat Premiul *Cea mai reușită colecție de carte pentru copii*.

Ca o completare la cele deja expuse considerăm că e bine să mai aducem o informație interesantă, pentru cei mai mulți încă necunoscută, care ține de perioada adolescenței, căutărilor de sine ale viitorului scriitor-folclorist.

Când specialistul nostru numărul unu în proza populară împlinea 80 de ani, revista pentru copii și adolescenți „aMIC” i-a luat un interviu.

Iată, pe lângă altele, ce mai aflăm din această convorbire a lui Gr. Botezatu cu interlocutorul său, poetul Efim Bivol, care i-a găsit textului și un titlu ingenios: „Savantul care spune povești”:

„– Care au fost disciplinele preferate în anii de școală?

– Cu toate că eram pasionat de literatură, am îndrăgit mai mult matematica. Și asta datorită bunului nostru profesor Ion Spânu, directorul școlii, care avuse o bursă la Sorbona, Franța.

– Și cum de nu i-ați urmat calea?

– Am prezentat actele la facultatea de matematică la Universitatea de Stat din Chișinău. La primul examen însă, când am ales biletul să răspund, am rămas perplex – întrebările erau scrise în limba rusă – nu înțelegeam nimic... Am întrebat: «Unde aș putea susține examenele în limba maternă?» Mi s-a răspuns: «Numai la filologie!» Și așa am ajuns să absolvesc această facultate, ascultându-i pe regretații profesori Chiroșca, Corlăteanu, Coroban”...³⁷

Nu știm ce loc avea să ocupe literatura populară în viața domnului Grigore Botezatu dacă devenea matematician. Credem însă că și pentru El, și pentru noi e un noroc că toate s-au întâmplat așa.

Să ne bucurăm deci că-l avem. Să-i mulțumim călduros pentru câte a realizat și să-i adresăm și pe această cale cele mai frumoase urări de bine.

La mulți ani și toți buni, sir!

În primul rând, sănătate, că-i mai bună decât toate!

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

¹ Nicolae Băieșu. *Un folclorist consacrat: Grigore Botezatu* // „Literatura și arta”, 15 ianuarie 2009, p. 7.

² A se vedea: Efim Junghietu. Folclorul – o pasiune permanentă (Grigore Botezatu la 50 de ani) // „Literatura și arta”, 18 ianuarie 1979, p. 5; Iordan Datcu. *Dicționarul etnologilor români*. Vol. I. București, Editura „Saeculum I.O.”, 1998, p. 97-99; Andrei Hâncu. *Bunicul sfătos al zilelor noastre* // „Glasul Națiunii”, 13 ianuarie 1999, p. 4; Nicolae Băieșu. *Grigore Botezatu la 80 de ani* // „Revistă de lingvistică și știință literară”, nr. 1-2, 2009, p. 131-136; Claudia Darienco. *Piloni ai neamului. Portrete de epocă*. Vol. I. Chișinău, „Iulian”, 2010, p. 86-124; Calendar Național 2014. Chișinău: [S.n.] 2014, p. 38-39 ș.a.

³ A se vedea: I. Mocreac. *O culegere de preț* // „Moldova Socialistă”, 19 iunie, 1955, p. 2; V. Mihălache. *O culegere prețioasă* // „Colhoznicul Moldovei”, 28 august 1956, p. 4; Ion Gherman. *De n-ar fi, nu s-ar povesti...* // „Tinerimea Moldovei”, 12 aprilie 1959, p. 3 ș.a.

⁴I. Gherman. *Basmе populare moldovenești* // „Nistru”, nr. 11, 1959, p. 142.

⁵Grigore Vieru. „Ce mai faci?” // „Cultura”, 1 martie 1969, p. 6.

⁶A se vedea: Grigore Vieru. *Limba Română, oastea noastră națională*. Testament (Discurs de recepție, rostit de poet cu ocazia conferirii titlului Doctor Honoris Causa de către Academia de Științe a Republicii Moldova) // „Literatura și arta”, 20 septembrie 2007, p. 4; Vlad Pohilă. *Și totuși, limba română*. Prefață. Chișinău, Editura „Prometeu”, 2008, p. 6.

⁷„Nistru”, nr. 8, 1971, p. 149.

⁸Efim Junghietu. *Folclorul – o pasiune permanentă* // „Literatura și arta”, 18 ianuarie 1979, p. 5.

⁹Ibidem.

¹⁰Efim Junghietu. *Grigore Botezatu* // Calendar 1989. Chișinău, „Cartea Moldovenească”, 1988, p. 9.

¹¹Nicolae Băieșu. *Grigore Botezatu. La 60 de ani* // „Limba și literatura moldovenească”, nr. 2, 1989, p. 64.

¹²Виктор Гацак. *О сказках Григоре Ботезату*. În cartea: Молдавские народные сказки. Chișinău, „Literatura artistică”, 1981, p. 396.

¹³Ibidem, p. 397.

¹⁴A. Hropotinschi. *Peneș-împăratul* // „Nistru”, nr. 3, 1969, p. 140.

¹⁵I. C. Ciobanu. *Șirag de pietre scumpe*. În cartea: „De n-ar fi, nu s-ar povesti”. Chișinău, „Literatura artistică”, 1983, p. 7-8.

¹⁶I. C. Ciobanu. *Modelări artistice*. Chișinău, „Literatura artistică”, 1986, p. 294.

¹⁷Andrei Hâncu. *Grigore Botezatu 60* // „Literatura și arta”, 19 ianuarie 1989, p. 1.

¹⁸Sergiu Moraru. *Drumuri și oameni* // „Moldova Socialistă”, 18 ianuarie 1989, p. 4.

¹⁹Jordan Datcu. *Folcloristul basarabean Grigore Botezatu* // „Limbă și literatură”. București, vol. III-IV, 1992, p. 247.

²⁰Jordan Datcu. *Cuvânt înainte* la cartea: Grigore Botezatu. *Făt-Frumos și Soarele*. Povești populare din Basarabia. București, Editura „Minerva”, 1995, p. 9.

²¹Vladimir Beșleagă. *Jurnalul anului 1986* // „Basarabia”, nr. 2, 1999, p. 22.

²²Andrei Hropotinschi. *Grigore Botezatu și folclorul moldovenesc* (La jubileul de 80 de ani al scriitorului) // „Moldova Mare”, 27 ianuarie 2009, p. 2.

²³Л. Друмя. *Истоки творчества* // „Советская Молдавия”, 14 ianuarie 1989, p. 4.

²⁴A. Hâncu. *Bunicul sfântos al zilelor noastre* // „Glasul Națiunii”, 13 ianuarie 1999, p. 4.

²⁵Nicolae Băieșu. *Dragoste înăscută pentru folclor* // „Viața satului”, 17 ianuarie 1989, p. 4; Tot el: *Un folclorist consacrat: Grigore Botezatu* // „Literatura și arta”, 15 ianuarie 2009, p. 7.

²⁶I. Gherman. *Basmе populare moldovenești* // „Nistru”, nr. 11, 1959, p. 141.

²⁷I. Gherman. *Din spusa norodului...* // „Nistru”, nr. 1, 1967, p. 141.

²⁸Sergiu Moraru. *Se auzea din bătrâni...* // „Literatura și arta”, 8 iunie 1978, p. 6.

²⁹Elena Slobodova. *Túzby zakliate do rozpravok*. Postfață la cartea „Krásna Ileana”. Moldavské ľudové rozprávky. Bratislava, Vydavateľstvo „Mladé leta”, 1990, p. 236.

³⁰ Mihail M. Robea. *La izvoare*. Povești, poezie populară și cercetări de folclor de Grigore Botezatu. Chișinău, „Hyperion”, 1991, 240 p. // „Revista de Etnografie și Folclor”, Tomul 38, 1-2, 1993, p. 168.

³¹ A. Hâncu // „Glasul Națiunii”, 13 ianuarie 1999, p. 4.

³² Pamfil Bilțiu. *Un etnolog de seamă al Republicii Moldova – Grigore Botezatu* // „România km O”, nr. 1-2, Baia Mare, mai 2001, p. 168, 169.

³³ Telegramă de felicitare a Consiliului Uniunii Scriitorilor din Moldova // „Literatura și arta”, 22 ianuarie 2004, p. 8.

³⁴ Nicolae Băieșu // „Literatura și arta”, 15 ianuarie 2009, p. 7.

³⁵ Andrei Hropotinschi // „Moldova Mare”, 27 ianuarie 2009, p. 2.

³⁶ Vladimir Beșleagă. *Ce e cu ...povestea... azi?* // „Biblio Polis”, nr. 3, 2013, p. 215, 222.

³⁷ *Savantul care spune povești*. Consemnare: Efim Bivol // „aMIC”, nr. 1, 2009, p. 4.

ION BURUIANĂ
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**PATRIARH AL FILOLOGILOR ROMÂNI
(1914-2014)**

Abstract. On January 30, 2014 Gavril Istrate, professor, PhD from „Al. I. Cuza” university, passed away leaving a huge gap in linguistic and literary world on both banks of the Prut. He died several weeks before he would have turned one hundred years. During his long activity, the teacher and the scholar, Gavril Istrate was actively involved in the life of the institution he served with devotion and skill for more than 40 years. He was for 19 years the Dean of Philology Department, for 20 years the head of Romanian Language Chair of the same department and for a while he also worked as the director of the Institute of Linguistics, Literary History and Folklore from Iasi. His scientific work that consists of 11 books and over 700 articles and studies made him an original and competent researcher in key areas of philology, literary Romanian language, and dialectology, history of linguistics and of Romanian culture. He advised more than 30 doctoral theses. He loved Bessarabia since his childhood. His Model will live in the minds and hearts of all who knew him.

Keywords: literary language.

La 30 ianuarie a.c. a plecat pentru totdeauna dintre noi **Gavril Istrate**, prof. univ. dr. doc., la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, lăsând un gol imens în lumea lingvistică și literară de pe ambele maluri ale Prutului. Decanul de vârstă al filologilor din România, om de cultură de o rară frumusețe sufletească, sinceritate, sociabilitate, inteligență, generozitate; mare patriot, fidel prieten al Basarabiei, la 23 februarie ar fi împlinit 100 de ani, dar voia Celui de Sus a fost alta.

S-a născut la 23 februarie 1914 în satul Nepos, comuna Fedru, județul Bistrița-Năsăud într-o familie de țărani care au avut dragoste de carte. Întrebat care îi este obârșia, a spus că este ardelean prin naștere, moldovean prin adopție, ca specialist format la Iași – oraș de care a rămas legat toată viața. După absolvirea renumitului liceu din Năsăud, unde au învățat nu numai marii scriitori români Coșbuc și Rebreanu, ci și mulți filologi și lingviști cunoscuți nu numai în țară, ci și peste hotarele ei (Nicolae Drăganu, Sever Pop, Vasile Scurtu,

Grigore Silași, Romulus Ionașcu etc.), la îndemnul profesorului de liceu Aurel Șorobetea, care i-a spus că literatura română nu poate fi studiată în altă parte mai temeinic decât la Iași, visul lui se transformă în realitate. În toamna anului 1933 devine student la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității ieșene, avându-i ca dascăli pe eminenții profesori Garabet Ibrăileanu, Iorgu Iordan, George Călinescu etc.

Deoarece admiratorul lui G. Ibrăileanu n-a putut să asculte în întregime cursurile preferatului profesor, care era bolnav (în 1936 a decedat), tânărul studios și pasionat de literatură și istoria literaturii a fost nevoit să accepte alt domeniu al filologiei române, în special cel de lingvistică română, cultivat cu o deosebită pasiune de prof. I. Iordan, devenit atunci prin lucrarea sa *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice* (1932) – tradusă în engleză în 1937 – una din forțele științifice din țară. Frecventând cursurile și seminarele prof. Iordan, studentul Istrate a însușit temeinic ideile dascălului său, promotorul unei noi direcții în cadrul școlii Philippide, caracterizată prin cercetarea aspectelor actuale ale limbii române, în special a faptelor de stil. Tânărul Istrate a fost unul din primii studenți care a acceptat să urmeze această direcție de cercetare. La propunerea prof. Iordan a început să adune pe fișe materiale pentru o lucrare de stilistică, care n-a fost finalizată. Abia după terminarea războiului, când a fost lăsat la vatră, au fost publicate unele fragmente.

După terminarea Universității, când și-a susținut cu brio examenul de licență în fața comisiei formată din profesorii Iorgu Iordan, Octav Botez și George Călinescu, înainte de a trece examenul de capacitate, a funcționat ca profesor secundar la Liceul Național din Iași, la Seminarul „Veniamin Costache” și la Liceul „M. Kogălniceanu”.

În 1942 este numit prin concurs bibliotecar la Institutul de Filologie, iar în 1945 – asistent la Catedra de filologie romanică, de unde a fost transferat mai târziu pe post similar la Catedra de limbă română. La 27 iunie 1949 susține cu succes teza de doctorat asupra limbii lui George Coșbuc. În octombrie a aceluiași an ocupă postul de conferențiar la Catedra de limba română și dialectele ei. Peste un an este numit decan, funcție pe care o deține, fără întreruperi 18 ani (până în 1968).

În 1949, s-a creat Filiala din Iași a Academiei, în cadrul căreia s-a constituit și un mic nucleu de lingviști, unde au fost încadrați G. Ivănescu și de la facultate G. Istrate. Cu timpul colectivul a crescut, fiind completat cu tineri specialiști. În vara anului viitor, cu sprijinul Universității, dl decan a inițiat cercetările dialectale în Moldova, fără îndoială, era un început foarte modest.

G. Istrate a făcut parte din colectivul redacțional al publicațiilor ieșene *Studii și cercetări științifice* cu titlul de mai târziu *Anuar de lingvistică, istorie literară și folclor, Cum vorbim, Analele Universității „Al. I. Cuza”*, precum și al revistei *Cronica*. Între anii 1962 și 1966 a fost primul președinte al Comitetului Regional pentru Cultură și Artă și primul secretar al Filialei Iași al Centrului de științe istorice și filologice, al Societății de științe filologice din Iași, membru al Senatului universității, profesor, consultant, conducător de doctorat etc.

Am enumerat aici doar unele din multiplele responsabilități pe care le-a onorat zeul profesor, pentru a se vedea cât de gravă era lipsa de cadre, formate în acea perioadă vitregă (de după război). Domnia Sa era pus în situația de a îndeplini de cele mai multe ori de unul singur toate aceste obligații, în dauna activității științifice. N-a regretat însă de timpul măcinat cu muncile administrative. În îndelungata-i activitate l-a preocupat mereu problema pregătirii cadrelor tinere. Zecilor generații de studenți (printre ei și mulți basarabeni), care i-au audiat cursurile, le-a insuflat o dragoste nețărmurită pentru limba maternă, s-a străduit să pună în evidență rădăcinile ei cele mai îndepărtate, pe care le-a văzut în limba vie așa cum s-a rostit ea în toate regiunile țării de-a lungul timpului. Sub îndrumarea eruditului profesor peste 30 de absolvenți și-au susținut tezele de doctorat, mulți dintre ei au devenit ulterior profesori și cercetători de prestigiu, precum: N. A. Ursu, Ecaterina și Al. Teodorescu, Vasile Arvinte, Ilie Dan, Vasile Țâra, Stelian Dumistrăcel, Dumitru Irimia, Petru Zugun, Ariton Vraciu și alții.

La fel ca și predecesorii săi pe care i-a urmat, cărturarul ieșean a îmbrățișat domenii variate de cercetare: lexicografie și lexicologie, fonetică și ortografie, derivare și gramatică, dialectologie și geografie lingvistică, onomastică și gramatică istorică, stilistică și cultivare a limbii, romanistică și lingvistică generală, literatură și folclor, textologie, istorie a lingvisticii și culturii naționale. Însă cele mai adânci brazde au fost trase în domeniul istoriei limbii române literare de la apariție – secolul al XVI-lea – până în epoca actuală. Opera sa cuprinde pe lângă cele peste 700 de studii și articole, volumele: *Limba română literară* (1970), *Originea limbii române literare* (1981), *Studii eminesciene* (1987), *Transilvania în opera lui Sadoveanu* (1999), *George Coșbuc în ultimii 50 de ani* (2001), *Crăciunul de altă dată* (2007) și *Studii de portrete*, apărute în șase tomuri (între 2001 și 2010).

Toate aceste volume au devenit lucrări de referință ce au adus contribuții serioase în probleme ca: originea limbii române literare; limba română literară și textele rotacizate; caracterul regional al textelor noastre vechi; când și unde s-a format limba română literară; limba literară și poezia populară; fenomenele specifice ale limbii române literare în prima jumătate a secolului al XIX-lea; rolul marilor scriitori și al oamenilor de cultură în făurirea limbii literare.

Prof. G. Istrate a cunoscut foarte bine literatura veche, monumentele pe care se sprijină limba română literară, dovadă sunt studiile despre *Psaltirea Scheiană*, *Biblia* lui Samuil Micu, dar și despre operele lui Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, Mihail Kogălniceanu, Constantin Negruzzi, B. P. Hasdeu, Vasile Alecsandri, M. Eminescu, Ion Creangă și alții, având un cult deosebit pentru creația lui Mihail Sadoveanu.

Pornind de la afirmațiile înaintașilor ieșeni referitoare la originea limbii române literare (Al. Philippide, G. Ibrăileanu, I. Iordan), G. Istrate consideră că epoca în care se pun bazele limbii literare este secolul al XVI-lea, dar spre deosebire de alți specialiști, susține că la baza limbii literare stă nu limba vorbită între Târgoviște și Brașov, ci limba din sudul Ardealului, cu influențe puternice ale celei din Crișana și din Banat. În sprijinul tezei sunt invocate mai multe fapte, printre care tradiția culturală din această regiune și argumentul lingvistic că aici se suprapun ariile celor mai caracteristice particularități ale cărților tipărite

de Coresi. La dezvoltarea limbii literare au contribuit de asemenea graiurile românești din diferite regiuni, literatura religioasă și istorică din secolul al XVII-lea, marii clasici ai literaturii noastre de la sfârșitul veacului XIX, în frunte cu Eminescu, Creangă, Caragiale și mai departe, până în vremea noastră, la Sadoveanu, Goga, Arghezi, Blaga, Călinescu, M. Preda etc. În sfârșit, limba literară s-a format și s-a desăvârșit într-o perioadă istorică lungă, întocmai ca și poporul care a creat-o, cu contribuția eforturilor permanente ale tuturor cărturarilor din cele trei provincii istorice românești – Transilvania, Moldova și Muntenia.

În urma analizei minuțioase a limbii și stilului unui anumit scriitor, neobositul savant reușește să selecteze și să surprindă din noianul de fapte elementele de limbă înnoitoare ale unei epoci, stabilind etapele de creație ale condeierului dat. Cercetând cu multă dăruire și dragoste variantele poeziei lui Coșbuc, el distinge trei perioade în activitatea acestuia: perioada traducerilor, în care poetul încă nu-și găsisese calea de creație; perioada poeziei originale, în care păstrează adesea elementul original cu ajutorul căruia subliniază proveniența dintr-un anumit mediu a eroilor săi și perioada marilor creații, în care de acum renunță la regionalisme.

În substanțialul studiu consacrat lui Eminescu G. Istrate conturează o imagine completă a limbii scriitorului. Prin analize detaliate el evidențiază atât influențele înaintașilor (în special ale lui Alecsandri și Bolintineanu), ale limbii populare și vechi asupra limbii poetului, cât și locul elementelor ardelenesti, ecourile latiniste în opera marelui poet. Examinarea manuscriselor, variantelor și postumelor i-a permis să pătrundă în laboratorul eminescian, să descopere multe pietre prețioase și să le compare cu cele mai reușite realizări din antume. Urmând atent difuzarea operei eminesciene, meticolosul cercetător dezvăluie câteva ediții necunoscute, pe care le prezintă în descrieri amănunțite, contestă o serie de afirmații eronate și aduce unele completări utile la bibliografia poetului, deshumând o variantă a *Luceafărului*, necunoscută istoricilor și criticilor literari.

Ar fi o mare nedreptate să nu amintim pentru cititorii din stânga Prutului că reputatul profesor și savant a fost un adevărat prieten al basarabenilor, a iubit Basarabia din copilărie. În decembrie 1964, în baza unui acord care se stabilise între Universitatea din Iași și cea din Chișinău, a făcut parte din prima delegație din România, care a venit în Republica Moldova în anii regimului sovietic. Timp de două săptămâni a ținut mai multe comunicări și conferințe științifice studenților și profesorilor din Chișinău și Bălți, le-a vorbit despre oamenii de cultură din România ori pe teme de specialitate, a vizitat Orheiul Vechi, Criuleni, Tighina, Tiraspolul, Odesa, Cetatea Albă. După 1989 a vizitat Cahulul, Soroca, Edinețul și alte localități din Basarabia. Tot atunci s-a împrietenit cu fostul decan al Facultății de Filologie de la Universitate, istoricul literar Ion Osadenco și cu criticul literar Vasile Badiu, cu amândoi a avut foarte bune legături prietenești. Dacă vine vorba de prieteni, trebuie să menționez că în ultimii 10-15 ani de viață i-a fost alături până în ultima clipă colegul și bunul său prieten, basarabeanul, prof. dr. Ion Bergia, fondatorul și coordonatorul revistei ieșene *Dor de Basarabia*, care i-a dedicat drept omagiu o ediție specială de revistă (vezi nr. 40 din februarie 2014).

Nu ar fi corect dacă nu aş aminti şi despre atitudinea civică a distinsului savant, când Republica Moldova a revenit la grafia latină. Domnia Sa, ca specialist, şi-a exprimat obiectiv opinia (a fost de partea lingviştilor chişinăuieni), a promovat adevărul ştiinţific, combătând cu argumente forte demagogia şi minciuna.

În ciuda vârstei înaintate, a rămas cu sufletul tânăr până la adânci bătrâneţe. Fiind întrebat într-un interviu care-i secretul longevităţii, a răspuns prompt că munca e cel mai bun stimulent pentru lungirea zilelor şi mai cu seamă munca intelectuală, care îl ţine pe om în formă. Nu trebuie să lăsăm creierul să lenevească, să-i dăm hrană mereu şi să nu-l lipsim de tot ce-i frumos. Să ne îmbogăţim prin literatură şi artă, care ne ajută să accedem la dumnezeire. Oamenii care nu au ocazia să muncească mor repede. Cine munceşte, fie fizic, fie intelectual, este bogat şi e băgat în seamă de Dumnezeu, care zice: „Stai, măi, că omul acesta are de lucru, să-l mai lăsăm să lucreze!”

Adio, iubite profesor **GAVRIL ISTRATE!**

TEODOR COTELNIC
Institutul de Filologie
(Chişinău)

ISSN 1857-4300

9 7 7 1 8 5 7 4 3 0 0 0 5

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE FILOLOGIE

Philologia

LVI

IANUARIE-APRILIE 2014

REDACTOR-ŞEF:

dr. hab. **Vasile Bahnaru**

REDACTORI ADJUNCȚI:

dr. **Veronica Păcuraru**,
dr. hab. **Ion Plămădeală**

MEMBRI AI COLEGIULUI DE REDACȚIE:

acad. Mihai Cimpoi (Chișinău)	dr. hab. Gheorghe Popa (Bălți)
acad. Marius Sala (București)	dr. hab. Angela Savin (Chișinău)
acad. Eugen Simion (București)	dr. hab. Andrei Țurcanu (Chișinău)
m. c. al AȘM Nicolae Bilețchi (Chișinău)	dr. hab. Ludmila Zbanț (Chișinău)
m. c. al AȘM Anatol Ciobanu (Chișinău)	dr. Constantin Bahnean (Moscova)
prof. dr. Klaus Bochmann (Leipzig)	dr. Ion Bărbuță (Chișinău)
dr. hab. Alexandru Burlacu (Chișinău)	dr. Doina Butiurca (Târgu-Mureș)
dr. hab. Ion Ciocanu (Chișinău)	dr. Tudor Colac (Chișinău)
dr. hab. Elena Constantinovici (Chișinău)	dr. Olesea Ciobanu (Chișinău)
dr. hab. Anatol Gavrilov (Chișinău)	dr. Nicolae Leahu (Bălți)
dr. hab. Aliona Grati (Chișinău)	dr. Silvia Pitiriciu (Craiova)
dr. hab. Vitalie Marin (Chișinău)	dr. Viorica Răileanu (Chișinău)
prof. univ. dr. Dan Mănuță (Iași)	dr. Maria Șleahțițchi (Chișinău)
prof. univ. dr. Eugen Munteanu (Iași)	dr. Galaction Verebceanu (Chișinău)
dr. hab. Vasile Pavel (Chișinău)	dr. Ana Vulpe (Chișinău)

SECRETAR DE REDACȚIE:

Mihai Papuc

Revista *Philologia* este moștenitoarea de drept și continuatoarea publicațiilor *Limba și Literatura moldovenească* (1958-1989) și *Revistă de lingvistică și știință literară* (1990-2009).

MANUSCRISELE ȘI CORESPONDENȚA SE VOR TRIMITE PE ADRESA:

Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1 (biroul 405), MD – 2001, Chișinău, Republica Moldova
tel.: (+373 022) 54-28-29; e-mail: philologia@ymail.com

Orice material publicat în *Philologia* reflectă punctul de vedere al autorului.
Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui articol aparține în exclusivitate semnatarului.

Manuscrisele nepublicate nu se recenzează, nu se comentează și nu se restituie.
La solicitarea autorilor, unele articole sunt publicate cu î din i în corpul cuvântului.

PHILOLOGIA
2014, nr. 1-2 p. 1-179
Procesare computerizată *Clarisa Văju*

Formatul 70×100 1/16. Coli de tipar conv. 9,25 Tirajul 150 ex.

Prepres și tipar: SC Profesional Service SRL
str. Corobceanu 24^a, Chișinău
tel./fax: 022 23-53-96
e-mail: dorianconea@yandex.ru